

COLECȚIA ROMANULUI ISTORIC

Germán Arciniegas

CAVALERUL DIN ELDORADO

GERMAN ARCINIEGAS

CAVALERUL DIN ELDORADO

Traducere de Paul Alexandru
GEORGESCU

Și

Ruxandra Maria GEORGESCU

*Prefa**ță** și note de
Paul Alexandru GEORGESCU*

*EDITURA UNIVERS
Bucure**ști**, 1987*

GERMAN ARCINIEGAS ȘI NARAȚIUNEA ISTORICĂ UN ANALIST EXEMPLAR AL AMERICII HISPANICE

Îmbrățișând literaturile hispano-americane și gândindu-le ca un ansamblu coerent și semnificativ, ni se învederează linia fundamentală a devenirii lor: strădania scriitorilor acestui „continent vulcanic” de a descoperi și valorifica artistic originalitatea lor americană, de a căuta și exprima, în vers sau proză, identitatea omului care creează Lumea Nouă și e creat de ea.

Căutarea s-a desfășurat în două direcții și a folosit două modalități principale.

În trecut – un trecut de aproape patru sute de ani – *lo americano*, specificul hispano-american, a fost căutat "în extensiune, orizontal, în anumite fapte și circumstanțe, dintre care cele mai evidente și mai impresionante erau impactul unei naturi mirifice și amenințătoare totodată și tensiunile metisajului. Lor li se adăugau alte obstacole, la fel de concrete: aberațiile caudillismului, cruzimea războaielor civile, intensitatea coloristică a unor personaje populare ca rebelul, cântărețul, pălmașul. Fenomenologia aceasta inedită a prilejuit cristalizări literare la început limitate la un scriitor sau o operă, dar remarcabile prin autenticitate și chiar valoare artistică. Astfel, în *Comentariile regale* (1609, 1617) ale peruanului Garcilaso de la Vega, condiția de metis a autorului se făcea subtil, dar categoric simțită prin elogiul pasionat și evocarea melancolică a măreției încăse dispărute, iar poemele lui Andres Bello, în deosebi *Alocuțiune poeziei* (1823) și oda *Agriculturii zonei toride* (1826) exaltau frumusețea exuberantă a naturii americane și invitau muzele să părăsească desuetul Olimp pentru a se muta în noua splendoare. Mai târziu, căutarea identității dă naștere, unor specii literare tipic americane: poezia

gauchescă, al cărui orizont de libertate, curaj și loialitate dobândește amploare epică în *Martin Fierro* al lui José Hernandez și romanul *Indianist*, apoi indigenist, protestatar și revendicator, axat pe demnitatea umană și drepturile sociale ale indienilor.. Mai aproape de noi, romanul teluric, de pildă *Viitoarea* (1924) de José Eustasio Rivera și romanul metisajului, ajuns la cel mai înalt nivel valoric prin José Maria Arguedas (1913—1969), au introdus în căutarea orizontală nu numai violență și patetism, dar și două voci adinei și misterioase – ale pământului și sângelui –, care erau niște invitații la explorarea mai profundă a identității și la definirea ei categorială.

În prezent, căutarea identității hispano-americane este angajată într-un proces de adâncire și problematizare, caracterizat prin depășirea datelor empirice. Specificitatea nu mai derivă simplu și nemijlocit din fapte – inevitabil multiple și incoerente —, ci dintr-o construcție epistemică în jurul unei categorii profunde sau a unei valori esențiale. Direcția căutării nu mai este orizontală, ci verticală, scriitorii hispano-americani ambiționând să descopere, prin sau sub circumstanțe, atitudini existențiale, moduri de a fi. Desigur, demersurile propriu-zise variază de la un gen literar la altul și, de asemenea, sunt în funcție de personalitatea căutătorului. În poezie, demersul vertical înseamnă „călătoria spre sămânță”, dezvăluirea rădăcinilor rasiale (Nicolas Guillén), istorice (Pablo Neruda) sau metafizice (Octavio Paz). În roman se folosește demersul abisal, coborârea în subconștientul colectiv (mitul arhaic și totuși justițiar la Miguel Ángel Asturias), demersul problematic, proiectarea americanității pe un fundal de conflicte și soluții esențiale (răul și absolutul salvator la Ernesto Sábato), sau, în sfârșit, demersul fabulos, raportarea la un concept central, enigmatic și proliferator, cum este circularitatea fatidică degradantă – singurătate, eroziune, moarte – la

Garcia Márquez. Anterioara modalitate exterioară, superficial-pitorească, de a concepe specificitatea este acum ironizată și s-a spus, de exemplu, că *el gaucho* este o glumă inventată de cai ca să se distreze (Borges) și că indigeniștii argentinieni consecvenți ar trebui să umble îmbrăcați în piei de animale sălbatice și să țină cursuri de fizică atomică în guarani (Săbațo). În fond, astfel de surâsuri confirmă și ele specificitatea omului hispano-american sub semnul prețios al umorului.

În acest proces prin care literatura și cultura hispano-americană ajung la conștiința de sine, locul și rolul operei lui German Arciniegas sunt de primă importanță. De curând, ele au fost din nou și solemn afirmate¹. În cadrul schemei noastre, prezentate mai sus, putem și trebuie să spunem că, datorită celor patruzeci de cărți scrise de autor despre un singur personaj – America –, trecerea de la un mod de căutare la altul nu se face prin excludere, ci prin integrare și depășire dialectică. Arciniegas păstrează fenomenologia faptică și circumstanțială, cu întregul farmec al multiplicității colorate, mai ales în abordarea narativă a temei americane, iar revelarea identității profunde, categoriale, domină îndeosebi abordarea eseistică, însă cele două modalități nu există și nu funcționează separat. În fiecare carte a scriitorului, ele se îmbină cu măiestrie, formând o sinteză cu sens neîndoielnic ascendent: analistul este exemplar datorită capacității pe care Eugenio d'Ors o denumesc „trecerea de la anecdotă la categorie”. Altfel spus, German Arciniegas ordonează materialul istoric într-o categorie umanistă – emanciparea, libertatea și justiția multitudinare –, care constituie în același timp o structură

---

¹ La 31 august 1986 a avut loc la Biblioteca Națională din Bogotá dezvăluirea unui bust și sărbătorirea scriitorului cu prilejul împlinirii a 85 de ani.

în adâncime à identității hispano-americane și un model de *cambia*, de schimbări radicale, cerute peste tot într-un continent mai mult decât oricând vulcanic.

INTELIGENȚA, EMPATIE, LUCIDITATE

După ce am situat opera lui German Arciniegas în intertextualitatea ei, referind-o la căutările și la dezlegările altor autori, să o examinăm acum infratextual, în raport cu autorul însuși, indicând sursele adinei ale scrierilor sale: facultatea psihică pe care ele se întemeiază, atitudinea existențială de care se prevalează, disponibilitățile generale pe care le utilizează.

Pentru cine întreabă, ascultând de Taine, care este facultatea dominantă – *la faculté maîtresse* – în alcătuirea sufletească a scriitorului, răspunsul este evident: centrul ei iradiant îl constituie o inteligență exuberantă și inventivă, curioasă și eficientă, perfect adaptată atât la lucruri cât și la idei, conștientă de propriile ei resurse și de propriul ei farmec. Toate scrierile autorului învederează aceste scripitoare facultăți în diferite chipuri și culori, de la verva dezbaterilor din cartea sa de început, *Studentul la masa rotundă* (1932), până la pătrunzătoarea și curajoasa Interpretare a independenței hispano-americane propusă recent în *Bolívar și revoluția* (1984). Între aceste limite temporale, s-au succedat, spre satisfacția unor cercuri tot mai largi, naționale și internaționale, de cititori: vasta panoramă și triplul discurs exuberant – istorie, romanesc și eseistic –, din *Biografia Cârâitelor*, tradusă și în românește; comentariu erudit, alert și nuanțat din *Continentalul cu șapte culori*; savuroasele notații personale din *Jurnalul lui Noe*; răsturnarea tradiționalului eurocentrism și înfățișarea argumentată a unei Europe îndatorate Americii Latine din *Reversul istsiei*.

Desigur, istoricul Arciniegas cunoaște mai bine decât oricine primejdiile intelectului generator adesea de

abstracțiuni himerice și de „fanatisme ale intransigenței Ceea ce l-a ferit pe scriitorul columbian de aceste pericole a fost atitudinea sa existențială – empatia – mult mai amplă și mai importantă decât se credea, la începutul secolului, pe baza lucrărilor de estetică ale lui Volkelt și Lipps. La Arciniegas, empatia continuă, firește, să însemne proiectarea înțelegătoare și cordială înlăuntrul lucrurilor și întâmplărilor, dar de asemenea, ea denumeste acum capacitatea autorului de a se insera, prin această proiectare, în concretul istoriei pe care o însuflețește și umanizează. Atitudinea empatetică este determinantă nu numai în narațiunile lui German Arciniegas, după cum vom vedea imediat, vorbind despre *Cavalerul din Eldorado*, dar și în eseurile sale care nu vor să fie și nu sunt un joc paradoxal și gratuit, menit să flateze sau să uimească, așa cum e prea des cazul colegilor europeni, ci o asumare activă, interioară, a imperativelor vremii, un act de angajare și revendicare cu puternic colorit personal.

În sfârșit, la nivelul disponibilităților generale, operele mai sus menționate presupun și beneficiază din plin de luciditatea caracteristică spiritului autorului. Din nou trebuie să avertizez că în scrierile sale, chiar în sprințarul și amuzantul *Jurnal al lui Noe*, Arciniegas dă ludicului un conținut și o semnificație care depășesc cu hotărâre teribilitatea și infantilismul jocurilor entuziast acceptate de mulți scriitori de seamă ai Americii hispanice („gliglicul” la Julio Cortizar). Luciditatea lui Arciniegas se leagă, spre a le completa, cu cele două componente principale analizate: este consecința exercițiului facultății intelective și expresia cordialității atitudinii empatetice. Pe de altă parte, ea posedă virtuți proprii dintre care cele mai însemnate sunt îmbogățirea și potențarea existenței, ridicarea ei la un nivel superior de frumusețe și expresivitate. În cazul lui German Arciniegas, luciditatea înlocuiește o realitate anodină,

ștearsă, cenușie și mai ales ireverență, cu alta vie, colorată, sugestivă, bogată în racordări valorice și operantă clar în devenirea istorică. Acest salt calitativ se realizează cu toate mijloacele ironiei – răsturnare de perspectivă, piruetă logică, determinant surprinzător – și pentru a învedera consecințele lui extraordinare, e de ajuns un exemplu, luat din Cavalerul din *Eldorado*. Istoria a înregistrat de multă vreme și cu justificată neîncredere pretențiile Spaniei oficiale că scopul conchistei era evanghelizarea indienilor, „spălarea lor de noroiul păgânismului”, iar pe de altă parte a consemnat cu dezaprobare presiunea și opresiunea exercitate de Inchiziție și de ordinul iezuiților, care supravegheau, extindeau și întăreau zelul religios acasă, în peninsulă. Luciditatea lui Arciniegas pune în relație aceste situații, le inversează ironic și spune că Spania a evanghelizat într-adevăr – și încă vehement! –, dar nu pe indieni, ci pe propriii cetățeni, prelucrați temeinic de cele două vajnice instituții. Spania s-a autoevanghelizat! Iată perspectiva adânc deschisă prin luciditate: fanatismul se întoarce în cele din urmă asupra lui însuși, iar răul, nestăvilit, proliferază nu numai în afară, ci și înlăuntru. Ironia se varsă în filosofia istoriei.

CAVALERUL QUESADA PORNEȘTE DIN ISTORIE

El caballero de El Dorado – Cavalerul din Eldorado – e o carte pe cât de valoroasă și atrăgătoare, pe atât de greu de definit și de integrat într-un anume gen sau specie literară. Alegându-și ca protagonist un personaj absolut real, pe Gonzalo Jiménez de Quesada (1500—1579), cuceritorul Noului Regat al Granadei (Columbia de azi) și fondatorul capitalei Santa Fe de Bogotă, și ca temă, absolut ireală, mirajul Eldorado-ului unde oraș, palat și veșmânt regal – pudră presărată – pe corp – erau „cu totul și cu totul de aur”, scriitorul nu putea recurge la soluții absolute. O tratare pur istorică – erudită, abundentă și amănunțită, ceva de genul *zwei Bande und vier Hefte* – era rebarbativă și

ucidea mitul; alta pur fantezistă risca abracadabrantul gratuit. Atunci German Arciniegas a recurs la simbioza realității cu ficțiunea, la sinteza sui generis pusă sub semnul empatiei și inteligenței. Nu voi supune o carte prin excelență captivantă teoriilor mult mai puțin captivante despre romanul istoric, ci voi arăta concret cum a procedat autorul. Materia cărții este „adevărată” în întregime! toate personajele, toate întâmplările au existat și Arciniegas, chiar când sursele istorice tac, nu inventează, în locul istoriei, istorii pe bază de cocoșați, mușchetari sau măști de fier. Păstrează materialul autentic al faptelor, dar îl esențializează și îl distribuie în mari ansambluri, cu sensuri clare și concretizări sugestive. Circumstanțele se grupează în epoci majore, epocile sunt așezate sub egida unei semnificații dominante, semnificațiile se fac văzute pitoresc, dramatic, comic.

În *Cavalerul din Eldorado*, această elaborare duce la o schemă ale cărei componente mi se par a fi următoarele:

A) la început se află *iureșul* renașcentist sporit de disponibilitatea războinică spaniolă. E o mișcare frenetică, o goană continuă a personajelor, un perpetuum mobile care cuprinde și zona colectivă. Și cea transcendentă. Toți aleargă: conchistadorii' după aur, indienii după refugii, regele (invizibil, dar tangibil prin consecințe) după stindardele înfipite tot mai departe și chiar Fecioara după capela promisă de fugărețul călugăr las Casas... Arciniegas concepe subtil și materializează narativ complexitatea acestui dinamism superlativ. În dezlănțuirea lui intră nu numai interesul material, setea de aur, succes și putere, ci și curiozitatea, pasiunea de a ști ce este dincolo și mai departe, precum și iluzia, capacitatea de autoamăgire, imaginația încinsă a fericirii miraculoase.

B) al doilea element al schemei îl constituie *obstacolul*, teribilele primejdii de moarte – jungla, caimanii, viermii,

săgețile otrăvite ale indienilor, foamea – care nu pot fi înfruntate și învinse decât printr-o violență și cruzime la fel de paroxistice.

C) în sfârșit, în carte se profilează, prin întemeierea orașului Santa Fe de Bogota și întocmirea Noului Regat al Granadei, *așezarea unei noi vieți*, americane, bazate pe sentimentul independenței duse până la răzvrătire și pe perspectiva de jos, a grupului sau mulțimii, care apare ca un fel de promisiune de democrație socială.

Cu această grilă, lectura *Cavalerului*, ca narațiune istorică, devine pasionantă și edificatoare.

În ce măsură și prin ce procedee narațiunea faptelor istorice, astfel ordonate și semnificate, asumă valorile unei narațiuni literare?

În primul rând, prin trăire empatetică, prin proiectarea autorului în epocă, în personaje și întâmplări. Scriitorul dă cititorului senzația continuă de martor ocular: pare că e permanent alături de cavaler și de soldații săi. Chiar când se dedă la reflecții și comentarii, rămâne în apropierea lor, nu-i pierde din vedere. Citatele din cronicari întăresc impresia de lucru trăit și asistăm cu uimire și oroare la pregătirea veninului pentru săgeți: o zeamă incredibilă de ciuperci, viermi, lilieci[^] cu ingrediente de bolboroseli vrăjitoarești. Arta de a participa și a face pe ceilalți să participe este o artă literară, rezultat al darurilor subiectului povestitor, al scriitorului, și nu al însușirilor obiectului.

Cartea despre cavalerul Quesada aparține literaturii prin încă un element, emotiv, care va trece asupra altor opere și le va face faima, cum va fi cazul *cu un veac de singurătate*, romanul lui Gabriel Garcia Marquez. E vorba de uimirea în fața unei lumi noi, de sentimentul proaspetei descoperiri, când lucrurile sunt atât de recente încât le lipsesc numele. În cartea lui Germăan Arciniegas, furtuni albastre, electrice, care plăsmuiesc priveliști de sticlă, râuri mai grozave ca

Nilul biblic, animale „primordiale” de peisaj geologic (caimanii), toate se oferă ca un nemaivăzut amestec de mirific și teribil, promovat, cum am văzut, de romanul teluric. Cititorii care, pe baza celor spuse tot de noi, vor căuta în această carte calitățile *actualei* narațiuni hispano-americe, problematizantă și fantezistă, vor găsi, de pildă, o „ștergere a diferențelor umane sub privire divină” care precede cu zece ani pe aceea celebră din *Teologii* lui Borges. E drept, textul e numai reprodus de Arciniegas, dar întreaga atitudine a scriitorului față de indieni îl confirmă și dezvoltă: „în fața lui Dumnezeu, acele ciudate fapte de culoarea ciocolatei erau, cu pomeții lor ieșiți și cu ochii lor oblici, ființe raționale capabile de aceleași drepturi ca un hidalgo spaniol sau ca primarul Londrei”.

Să mai spunem că semnele tehnicii literare sunt de asemenea prezente: descrieri poetice „comentarii ingenioase, asociații conceptuale sau imagistice sugestive.

Argumentul hotărâtor în favoarea caracterului și valorii literare ale cărții rămâne totuși interpretarea creatoare a lui Quesada, transformarea lui din conchistador istoric în personaj romanesc.

QUESADA AJUNGE ÎN FICȚIUNEA CERVANTINĂ

Cu aceasta pătrundem în centrul generator al cărții și ni se deschide perspectiva de a determina – alături de clasificările tradiționale, dar nu chiar contra lor – definiția care părea aproape imposibilă. *Cavalerul din Eldorado* este un *Selbstbildungsroman* care narează, cu material istoric, o metamorfoză voluntară, o mutație ascendentă dorită și împlinită de mutant. Este povestea unui personaj care își construiește altă identitate, superioară, aproape altă ființă, folosind și integrând în ea supremele puteri și daruri omenești: răscumpărarea, întemeierea și proiectarea într-un sistem exemplar, gândit diamantin.

Pornind de la datele acum cunoscute, Quesada se construiește pe el însuși, devine „altul” – un prpto-quijote îl denumește autorul – la trei niveluri: temperamental, etic și prospectiv.

La primul nivel, Quesada fusese un personaj plural și vertiginos, cu o vitalitate strălucitoare, à la Lope. Fusese pe rând student în Salamanca, om de legi în Granada, soldat în Italia, descoperitor și cuceritor în Indii, solicitant umilit și amenințat la Curtea regală spaniolă, pelerin prin Europa, unde își cheltuisese în petreceri aurul și smaraldele strânse în America. Când se apropie de cincizeci de ani, hotărăște să se adune și să se adâncească în sine, ceea ce face retrăgându-se la Bpgotă unde trăiește un sfert de veac în austeritate, nevoi și solitudine, scriind istorie și punându-și sufletul de acord cu Dumnezeu, cu oamenii și mai ales cu identitatea lui de acum, ultimă, definitivă. Acest al doilea Quesada, recules, meditativ, răscumpără pe cel dintâi, care, fără să ajungă în niciun fel la perfidia lui Cortès sau cruzimea fraților Pizarro, trecuse, oricum prin vehemența și apetiturile conchistei.

A doua metamorfoză, la nivel moral, este cea mai impresionantă. Față de deosebiri de temperament dintre cei doi Quesada, distanța etică este incomparabil mai importantă, căci ea reprezintă o schimbare de semn. Don Gonzalo trece de la gândirea și acțiunea egotice la virtuțile și gesturile altruiste. Faptul fundamental care declanșează și susține metamorfoza este *întemeierea*, crearea unei noi așezări, a unei noi vieți. Pentru a le face puternice și înfloritoare, trebuia neapărat să uite plăcerile autocomplezenței, ispitele autoafirmării, pentru a practica devoțiunea față de ceilalți, în deosebi față de cei pe care îi nedreptățise. Astfel devine un apărător al băștinașilor, la sinod unde susține calitatea și drepturile lor umane, cât și pe sfoara lui de pământ unde anulează datoriile peonilor

indieni. Figura i se luminează acum de loialitate și generozitate. Prima sub forma ocrotirii concetățenilor și salvării capitalei de la distrugere; a doua exercitată chiar față de detestatul guvernator, Montofio, implacabilul său persecutor. Arciniegas are toată dreptatea să sublinieze asemănarea cu don Quijote, care combătea nedreptățile și ocrotea pe cei năpăstuiți, chiar dacă aceștia, după eliberare, îi plăteau (ca ocnașii) cu ingratitude și pietre. În scrierile sale, Quesada ia apărarea lui Carol Quintul, atacat de Paolo Giovio, deși împăratul, ca răsplată pentru imensul regat pe care i-l dăruise conchistadorul, îi ignorase meritele și fusese gata să-l arunce în temniță. Sfaturile de guvernare înțeleaptă și omenoasă pe care Quesada le dă regelui în scrisorile șale sunt aproape aceleași cu cele date de don Quijote „guvernatorului” Sancho Panza. În sfârșit, demnitatea pregătirii pentru moarte și testamentul în favoarea nepoatei – cei ca don Quijote sau Quesada n-au descendență directă, imediată – fac din cavalerul din Eldorado un model posibil al ficțiunii cervantine.

Ultima componentă a acestui Quesada voit și făurit de el însuși și anume proiecția într-un sistem exemplar, confirmă quijotismul său, dar pune și o problemă de imaginație interpretativă.

Ce a fost Eldorado pentru Quesada? Răspunde Arciniegas: credință obsesivă într-o iluzie, fixație într-o himeră echivalentă cu fantezmele cavalești – uriași, vrăjitori, prințese fermecate, imperii fabuloase – pe care le va vedea și urmări Cavalerul Tristei Figuri. Un miraj după care conchistadorul merge lunatic șase ani – câte trei de fiecare expediție – plini de primejdii și suferințe și pe care îl lasă moștenire nepoatei și soțului ei. Desigur, toate acestea sunt adevărate, dar nu ne putem închipui mai mult decât nebunia? Cred că da. Quesada – *ultimul* Quesada – nu putea să nu aibă dorința altei lumi, mai frumoase, mai

strălucitoare, mai umană, o lume a plenitudinii și a fericirii. Poate spera obscur, fără să-și dea seama, ca Eldorado să fie o insulă rămasă din trecut, din epoca de aur a omenirii despre care citise la Salamanca în Ovidiu și Vergiliu... într-un pasaj celebru din *Don Quijote*, Cervantes realizează exact această proiecțiune în trecut a plenitudinii. „Fericită vârstă și fericite veacuri cele pe care cei vechi le-au numit «de aur» și nu pentru că în veacurile acelea norocite aurul, care în era noastră de fier e la atâta preț, s-ar fi putut culege de pe jos fără nicio trudă, cât pentru că cei care viețuiau.

Pe atunci nu cunoșteau cuvintele *al tău*. Și *al meu*... Toate erau atunci numai împăcare, numai prietenie, numai bună învoire!”

Este totuși Eldorado un mit desuet? Nu cred, e de ajuns să fie proiectat în viitor, ca sistem exemplar, să i se dea un conținut nou și un nume care să fie și un imbold: a spori umanitatea din om!

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

GABRIELEI

Bogota 1939 – Caracas 1967

I. SANTA MARTA ORAȘ VAGABOND ȘI AVENTURIER

Și, terminându-se cucerirea maurilor, care durase mai mult de opt sute de ani, a început aceea a indienilor, pentru ca spaniolii să lupte mereu cu necredincioșii și cu dușmanii sfintei credințe a lui Isus Hristos.

LOPEZ DE GOMARA

În cucerirea Americii există oameni ca Herman Cortés, frații Pizarro, Alvarado, Belalcâzar sau Quesada, iar, alături de ei, un personaj pitoresc, vagabond, sărac și răbdător: orașul. Orașul astăzi este și mâine nu mai este: îl întemeiază un conchistador, ridicând câteva colibe din paie

și trestii pe care le distrug indienii cu o ploaie de săgeți. Azi cuprinde douăzeci de case și a doua zi este o pânză de cenușă. Focul și vântul distrug totul într-o clipă.. Dramele pricinuite de foame, lăcomie și invidie se desfășoară în acest nefericit scenariu. Santa Marta sau Coro sunt personaje tot atât de umane ca și Pizarro sau Cortès.

Primul oraș – dacă se poate numi așa – pe care îl întemeiază Columb este Puerto Real. În Puerto Real amiralul lasă treizeci și opt de spanioli: toți vor fi mâncați de indieni după ce el va pleca la curte, în Spania. La Santo Tomé de Cibao, fortăreața ne care o construiesc apoi însoțitorii amiralului, se aprind într-o seară luminările și în noaptea următoare un suflu de tragedie le stinge. Tot așa se întâmplă cu viața conchistadorilor: din o sută care ajung în Antile, sau pe coastele mării Caraibelor, nouăzeci și nouă ies de pe scena istoriei la un sfert de oră după ce au iluminat-o cu prezența lor. Rămâne cel mult, câte unul care rezistă dâr, neclintit, iureșului vieții americane.

Când căpitanul Avellaneda botează localitatea Burgos, în Noul Regat al Granadei, el nutrește speranța că așezarea va dura și va deveni cândva un oraș mare. Și ce s-a întâmplat?

„Încheindu-și cuvântarea și scuzându-se că nu datorită funcției sau vinei sale au ajuns în acel loc și în acea situație, căpitanul întemeie o așezare, sau cetate, pe care o numi orașul Burgos și desemnă ca primari și consilieri pe ofițerii săi, potrivit obiceiului stabilit în această privință. Și au început să-și facă acolo case și cabane, nutrind zadarnica nădejde că acea localitate, sau oraș, avea să dureze, așa că fiecare construia și cultiva tot ce putea, imitând munca păianjenilor care scot substanța lucrării lor din propriile măruntaie, istovindu-și puterea și viața spre a țese niște pânze subțiri care nu le sunt folositoare decât pentru a prinde muște, cum se spune, și pentru a-și duce zilele... „

Uneori, orașul era un simplu accesoriu al omului, ceva de felul cămășii, pe care omul o poartă unde pofteste. Tamalemque a fost întemeiat de trei ori: prima dată pe țărmurile lui Rio Grande, în fața lui Mompôs; a doua oară mai sus, în savanele din jurul vechiului Tamalemque; a treia oară în savanele de la Chingalé. Pricina acestor schimbări a fost o față bisericească, licențiatul Bartolomé Balzera, care, fiind o fire foarte întreprinzătoare, când se certa cu regidorii², pleca, luând cu el imaginile bisericii, ridica un altar portativ pentru a celebra sfânta slujbă, agăța clopotele de un copac și porunceă să le tragă în ajun de sărbători. Oamenii se vedeau obligați să-și mute locuințele ca să-și poată îndeplini îndatoririle religioase.

Santa Marta va fi redusă la cenușă de mai multe ori, Caii își va schimba locul, Santa Maria la Antigua din Darién va fi înghițită de pământ.

Altă istorie este aceea a motivelor care îi mânau de colo-colo pe întemeietori.

Unii atribuie descoperirea regiunii Santa Marta lui don Rodrigo de Bastidas, „spunând că acesta, persoană bogată și puternică, locuia în insula spaniolă Santo Domingo, de unde a plecat pe continent pentru a lua sclavi și astfel a descoperit-o. Sunt însă alții care cred, totuși, că descoperitorul nu a fost Bastidas, ci Pedrarias: „în căutare de aur, venea Pedrarias”. Cel mai probabil este că teritoriul a fost descoperit de „un anume Juan de Ojeda, care trăia din furt și vânzare de sclavi”.

Cei care soseau ca șefi ai expedițiilor nu erau nici teologi, nici moraliști, ci aventurieri prădalnici și puternici, așa cum o cerea caracterul războinic al întreprinderii. Despre Juan de la Cosa și despre Cristobal Guerra, care umbla cu

---

² Conducători locali corespunzători consilierilor municipali.

Bastidas să descopere Santa Marta, spune Restrepo Tirado: „Adoratori ai vițelului de aur, îndeletnicirea lor era nu numai să-și umple vasele cu aur, perle și lemn de brazii, pe care le luau cu sila de la indieni, dar și să-i prindă pe acei nefericiți pentru a-i vinde ca sclavi, ceea ce a pricinuit poprirea bunurilor lor și judecata care i-a urmat. Ca să se dezvinovățească, au scos locuitorilor de pe coasta Santa Marta faimă de caraibi, ceea ce însemna pe atunci mâncători de oameni și dușmani ai umanității.” Împrejurările luptei imprimă până și clericilor sentimente care se potrivesc mai mult cu ambianța conchistei decât cu practicile creștine. Ei trebuie să joace rolul de balsam în campaniile pe care le poartă conchistadorii pentru a-i supune pe indieni și a le smulge aurul. Urmând ordinele regelui, înainte de a descărca arcebuzele și a se arunca asupra indienilor cu caii și cu câinii, trebuia să-i întrebe pe băștinași dacă sunt dispuși să creadă în Dumnezeu, unul ca ființă și întreit ca persoane, care, spre a mântui lumea, s-a întrupat în Hristos, fiul Fecioarei Maria. Cerința aceasta o impunea regele cu ochii ațintiți atât la Dumnezeu, cât și la instrucțiunile papei, dar perplexitatea indienilor, care nu înțelegeau nimic din chestiile astea și rămâneau uluiți auzindu-le, făcea ca soldații să înainteze cu avântul pe care îl dă lăcomia.

În Santa Marta se află un sfânt: San Luis Beltrán. Lui don Luis i se spune că, aproape de oraș, există un idol prin gura căruia demonul a prevestit unui șef indian că, dacă primește botezul, va pieri împreună cu femeia și fiica lui. Sfântul, însuflețit de spiritul divin, se deplasează acolo unde găsește idolul și îl dărâmă cu lovituri de picior.

Despre episcopul Tomâs Ortiz, guvernatorul Garcia de Lerma afirmă că este eretic și hoț. Fray³ Tomâs Ortiz, în calitate de capelan al trupei, el însoțește pe nepotul guvernatorului în descoperirea fluviului Rio Grande din regiunea Magdalena. Nu șovăie în fața aventurii, hotărât să nu permită abuzurile, silnicia sau maltratarea indienilor, astfel încât aceștia să fie aduși cu binele și prin daruri la sentimente de prietenie și la ascultare. După ce începe expediția, episcopul se arată în predicile sale ca un prieten al indienilor. Mergând ei fără oprire, ajung la un sat pe care indienii îl părăsiseră pentru a-i înșela pe conchistadori. Învățați cu războaiele din Europa, soldații spanioli pregătesc un campament și, când dorm liniștiți, indienii se întorc pe neașteptate. Văzduhul se umple de urlete și în aer șuieră puzderie de săgeți repezi. De spaimă și în învălmășeală, episcopul crede că e înțepat și că va înnebuni de vârfurile otrăvite. Pus în fața realității, ne spune părintele Aguado, „își schimbă deodată părerea și începe să îndemne pe soldați, strigându-le să-i urmărească pe indieni, să-i rănească și să-i supună cu armele, că el le va da iertarea cuvenită”.

Fray Tomâs Ortiz revine furios din expediția în care plecase ca misionar al păcii. Trupa, înfometată și zdrențuroasă, aduce totuși vase și granule de aur, precum și un șir de sclavi în lanțuri.

La puțină vreme de la întoarcere, spaniolii încep să-l prigonească pe călugăr. Apar certurile cu guvernatorul, i se confiscă bunurile, i se iau sclavii, așa încât, simțindu-și primejduită chiar viața, se întoarce în Spania. De atunci nu mai ostenește să vestejească în Peninsula bestialitatea indienilor. I-au ars de două ori mănăstirea pe care o

---

³ Apocopă a substantivului *fraile* – călugăr. Precede numele membrilor anumitor ordine religioase.

întemeiase în Santa Marta. Ca răzbunare, le atribuie toate viciile imaginabile. Îi face măcelari și bandiți, canibali, incestuoși și mârșavi, trădători murdari și canalii, idolatri, nerușinați și răzvrățiți. Nu uită cuvioșia sa să includă în muștrarea sa și pe spanioli, dar oricum spaima de indieni era mai mare decât amărăciunea cauzată de guvernator. Vocea lui ajunge până la rege și inițiază seria acuzațiilor care se vor înmulți până ce fray Bartolome de las Casas le va combate și, în parte, le va distruge.

Printre cei care vorbesc despre bestialitatea indienilor figurează și alt călugăr, Herodotul istoriei Noului Regat al Granadei, Pedro Simon, din ordinul franciscanilor.

În prima dintre informațiile sale despre originea indienilor, fray Pedro Simon ajunge la ipoteza, pe care o prezintă ca foarte verosimilă, că indieni sunt descendenți al Israelului. Mai precis: vin din tribul lui Isaciar, pentru că ei par a împlini profeția făcută de patriarhul Iacob când a spus: „Isaciar va fi un asin puternic care va fi ținut între două treburile: va vedea că recolta e bună și pământul roditor, va pune umărul să ducă povara și va sluji pentru a plăti tributul”.

E admirabil – spuse cronicarul – că în atât de puține cuvinte, patriarhul Iacob a putut cuprinde atâtea lucruri. Primul dintre ele sare în ochi și anume că indienii sunt măgari, ceea ce este o evidentă indiscutabilă. Afirmatia profetului că Isaciar și urmașii lui au să fie asemeni asinilor, pare a fi fundamentul pe care l-a avut în vedere episcopul din Santa Marta când, referindu-se la condiția indienilor, îi numește măgari. „Și – adaugă – nu e greșit să fie denumiți astfel, judecând după ce ni se întâmplă cu ei, căci, după Berchoreo, «asin» se spune și derivă din această vorbă: (a) sinos, care înseamnă fără sens, și indienii într-adevăr că nu îl au, după cât sunt de ascultători față de povară; ei se arată

într-adevăr a fi atât de supuși tuturor celor care vor să-i folosească, încât par fără simțire. „

Santa Marta și împrejurimile ei sunt cazanul în care fierb și locul din care pleacă cei care descoperă Noua Granadă, Venezuela, Panama și Peril. Punctul de plecare al lui Nunez de Balboa, Pedrarias și Pizarro. Cei dintâi care au zărit coastele ei au fost Juan de la Cosa și Américo Vespucci, adică cei care au dat nume și contur continentului. Din Santa Marta a plecat don Pedro de Heredia, cel cu nasul tăiat, pentru a întemeia Cartagena. Tot din Santa Marta purcede la descoperirea și popularea Noului Regat al Granadei Jiménez de Quesada. Aventurieri și sfinți, călugări certăreți și cronicari de seamă, femei cu sânge fierbinte și soldați dezmațați, toți se adună în Santa Marta și duc lupte continui: guvernatorul cu preoții, tatăl cu fiul, căpitanul cu soldatul, bărbatul cu femeia, părintele cu amanții fiicelor, totul condimentat cu lovituri de pumnal și de spadă, cu excomunicări, răpiri și trădări, în timp ce pirații europeni bântuie țărmurile, iar indienii, din umbră, amenință cu arcurile.

Guvernatorii sunt și ei supuși unor schimbări asemănătoare de soartă: Santa Marta răstoarnă și încoronează în chipul cel mai neașteptat și amabil. Întemeietorului, lui don Rodrigo Bastidas, îi dăunează două lucruri: că are învățătură și că este molâu. Fiind de fel din Triana, se spune că e marinăr. Părintele las Casas adaugă: „Era pus pe făcut avere. Aflându-se ca grefier la Sevilla, în cartierul numit Triana, încep să-i ajungă la urechi vorbe și știri despre călătoriile lui Columb și plănuește o întreprindere îndrăzneată. America are opt ani de viață fantastică. Cristofor Columb făcuse trei călătorii, dar din relatările lui nu se cunosc decât veștile pe care spusele poporului le umflă și le deformează. Suntem în primul leat al veacului: 1500. De cinci ani, regii dăduseră învoire

spaniolilor să meargă în Indii pentru a face descoperiri și avere, iar cu optsprezece luni în urmă sosise știrea că a fost descoperită coasta denumită Paria. Faptul stârnește entuziasmul aventurierilor. Ojeda, cel dintâi, echipează patru vase: cu el călătorește Américo Vespucci. Vin apoi frații Pinzôn, de faimoasă amintire. Ultimul e Bastidas. Când acesta se pregătește să vină în America, nici Ojeda, nici frații Pinzôn nu se întorseseră în Peninsulă, împrejurare ce sporește valoarea aventurii. La cinci luni după ce obține aprobarea regală, Bastidas pleacă spre noul continent. Îl întovărășește Juan de la Cosa, care era „cel mai bun pilot pe mările acelea".

Navele lui Bastidas dau formă noului continent, conturează coastele Venezuelei, ale Cartagenei, Sântei Marta, golful Urabâ... în fiecare punct pe care îl atinge, soldații iau sclavi și aur. Corăbiile încep însă să crape, mâncate de moluște, iar Bastidas trebuie să se întoarcă în grabă la Jamaica, pe Insula Espanola. Aici încep necazurile cu justiția. În Espanola, comandadorul Bobadilla pune mâna pe el și-l aruncă în închisoare pentru că jefuise de aur pe oamenii din Xaraguă. Când se întoarce, judecat, la Cadiz, e târât în procese de către slujbașii regelui. O anumită cantitate de aur și de perle pe care o predă ca datorie cuvenită monarhului, îmblânzește justiția și Bastidas devine liber. Adevărata recompensă a călătoriei rămâne a fi lanțurile pe care i le prinsese la mâini Bobadilla, în Santo Domingo. Și totuși, Bastidas e pătruns de febra Americii. Oricât ar arunca cu săgeți indienii, ar mușca frigurile și s-ar scurge printre degete aurul, cine a călcat în acest infern, în acest infern se întoarce. E ca o vrajă. Bastidas revine la Santo Domingo și se apucă să-și refacă averea. Dobândește vite, organizează bande pentru a-i vâna pe caraibi, vinde sclavi, capătă aur și perle în schimbul unor mărgelile colorate de sticlă. Ca de obicei, apar și creditori.

Atunci Santa Marta prinde să-l ispitească pe Bastidas. „A început să se simtă atras de ea”, spune cronicarul. Până atunci, viitorul oraș nu era decât conturul vag al unor țărmuri, dar acolo se capturau sclavi, se găsea ceva aur. Nimeni nu se încumetă însă să o populeze. Se numea Castilia de aur. Renăscând pe coastele caraibe, prin faptele uimitoare ale conchistadorilor, regatul Castiliei nu mai însemna șesurile pe care le lăsaseră acasă, în Peninsulă, ci castele de aur, ținuturi cu mirodenii, cu aromă de scorțișoară, scăldate de soarele tropical. Lumea Nouă era pe atunci misterioasă și mică. Oceanul Pacific avea zece ani de când se născuse. Continentul se dezvoltă cu voluptatea leneșă pe care o dă căldura tropicului. Totul crește ca într-un vis în jurul Mării Caraibelor. Din mica insulă Santo Domingo – Espanola –, se lărgeste în valuri tot mai mari cercul primei pietre pe care a aruncat-o Columb în apele adormite ale mării necunoscute. De dimineața până seara, pământurile care înconjură Marea Caraibelor șoptesc conchistadorilor cuvintele unui îndemn stăruitor: „Fă un pas mai departe... Fă încă unul și vei cuprinde aurul cu mâinile tale...”

Bastidas încheie actul prin care regele îi permitea să cucerească și să populeze regiunea Santa Marta în Castilia de aur, cu condiția să aducă cu el cincizeci de locuitori și, dacă e cu putință, inși căsătoriți. Începe munca grea de a-i convinge pe timizi, a le entuziasma pe femei, a-i amăgi pe bandiți. În Santo Domingo nu se găsesc însă cincizeci de îndrăzneți care să se aventureze la cucerirea Sântei Marta! Bastidas nu poate pleca.

Trec trei ani. Santa Marta continuă să fie un punct pierdut la marginea unui golf minunat Prin deschiderea largă, apărată de două turnuri, intră marea. Golful este rotund, verde-albastru ca apele Mediteranei, trasat cu perfecțiune geometrică de compasul unui soare aprig.

Timpul, apa și vântul își dau mâna și își învârtesc hora într-un vast inel de limpezime. Cerul se dezlipește de marginile de nisip, înălțându-se ca o imensă boltă albastră, pe unde se fugăresc nori de pomină în chip de turme trecătoare. Aerul arde, țărnul e uscat, praful prăjii zboară spre interiorul ținutului, împins de briza mării, înlăuntrul ținutului se află aurul!

Din Santo Domingo, Bastidas continuă să scruteze, cu gândul, golful, când îi parvine o nouă scrisoare de la rege. O sărută cu emoție, o pune pe cap, ca semn de recunoștință și supunere. Ea îi acordă din nou permisiunea de a coloniza portul și provincia, a crește cirezi de vite, a pescui și a-și însuși perle, a tăia lemn de brazil și guayacán, a construi vase, a duce războaie, a face sclavi, a dobândi aur. Va aduce cu el treizeci de locuitori căsătoriți. Va construi o fortăreață împotriva caraibilor și, pentru a o apăra, va avea opt oameni și patru mânuitori de lombarde. Timp de șase ani, nici el, nici locuitorii nu vor plăti taxele de încărcare și descărcare a mărfurilor. Din aur nu vor da regelui a cincea, ci a zecea parte. Va mai duce cu el trei preoți care vor fi plătiți din zecimea regelui. Îi va trata pe indieni cu milostivire...

De data aceasta, cei din Santo Domingo sunt plini de entuziasm. Pe insulă domnește tirania și neînțelegerea. Bastidas pregătește navele – cinci caravele! –, cumpără provizii, scoate din nimic tot ce trebuie pentru a-și înarma oamenii, până ce punga i se golește. Începe atunci să-și stoarcă prietenii. Apoi, face datorii. Se roagă, imploră, inventând restituiri și promițând recompense fabuloase. Nu-i de ajuns! Ia tot ce poate din casetele regale. În sfârșit, flota e gata. Vor pleca patru sute cincizeci de oameni. Unora le-a dat banii înainte. În casa lui, masa e pusă tot timpul pentru o sută cincizeci de persoane. Pe cheiuri, bărcile sunt pline de soldați. Pe plajă răsună strigătele – „Cu bine!” – ale fricoșilor care acum se întristează că au pierdut prilejul

aventurii, ale femeilor care ar dori să se alăture lor și să rămână cu soldații! pentru a ajunge în Castilia de aur. Urcându-se pe caravele, câțiva pehlivani vor pune întinderea mării între ei și organele judiciare. Numai Bastidas e pe uscat, nu se urcă. Nu se urcă pentru că nu poate să se urce: creditorii îl ținutiesc pe loc. După câte a făcut cu stăruință și hărnicie, cu toată dârzenia pusă în redobândirea avantajelor, rău a izbutit să ajungă decât la situația de a vedea, în orice loc și-ar îndrepta privirea, chipul rânjit al vreunui creditor... Cu vădită părere de rău, vede cum navele pe care le-a armat tenacitatea lui, sunt pe punctul de a pleca. Echipajul își întinde mâinile spre el; cămătarii nu-l vor lipsi de această ultimă strângere de mâini. Bastidas înaintează spre una din caravele și urcă pentru a-și lua adio de la soldații lui și a-i îmbrățișa pentru ultima oară.

— Ura și adio! răsună dinspre vase glasurile răgușite ale marinarilor spanioli. Hărmălaia se preface în insulte, blesteme, strigăte de veselie și de luptă. Adio, domnule Nătăntol, pământul să te-nghită, strigă un soldat creditorului său.

La repezeală se ridică ancorele, se manevrează velele, se folosește suflarea caldă a vântului din Caraibe care umflă pânzele și face să scrâșnească încheieturile corăbiilor. Soldații l-au furat pe propriul lor căpitan! în fața ochilor holbați ai creditorilor, Rodrigo de Bastidas cu oamenii lui se îndreaptă spre marea largă, Marea Caraibelor, în drum spre Santa Marta.

Rodrigo de Bastidas și soldații lui coboară pe nisipurile din Santa Marta. Un grup de indieni scrutează fețele noisosiților. În privirile indigenilor alternează curiozitatea și teama. Cu hărnicie zorită, spaniolii golesc caravelele. Dinspre plaja mare, dintr-un punct minuscul în acest peisaj care crește și se lărgeste, trupa privește cerul limpede,

marea deschisă, ținutul misterios al șirurilor de munți. Lângă soldați se află câțiva cai, câteva femei, ceva archebuze și scuturi, puști, lombarde și arbalete; proviziile pe care au putut să le adune: vin, carne, mălai, ulei, oțet; var, cărămizi, vălătuci și drumul aventurii înaintea lor.

Bastidas lasă numai un vas pentru a se întoarce cu el căpitanul Samaniegos, după ce vor prinde sclavi pe coasta Nombre de Dios și vor face rost de ceva aur ca să-i mai potolească pe creditorii. Apoi, hotărând de unul singur, arde corăbiile asemenea lui Cortés. Sau nu prea asemănător fiindcă, după cum povestește Bernal Diaz del Castillo: „Distrugerea navelor s-a făcut cu acordul și sfatul tuturor celor care eram prieteni ai lui Cortés”. În cazul de la Santa Marta, Bastidas singur ia asupra-și întreaga responsabilitate. „Lăsând pe uscat – spune părintele Aguado – soldații pe care îi ducea cu el, distruse vasul pentru ca oamenii să piardă speranța de a se întoarce pe mare...”

Se construiesc în grabă căsuțe de trestii și paie – una din ele, mai mare, va fi biserica. Se alternează aceste munci cu vizite făcute triburilor de indieni. Aurul pe aici nu este de o calitate prea bună. Cei mai didactici încep să-i instruiască pe indieni ca să le servească drept interpret, iar unii se inițiază în limbile băștinașilor. Alimentele se alterează. Se ivește epidemia dezinteriei. Dar ținutul e liniștit, prind sclavi și curând se gândesc să stabilească negoț prin schimb cu Jamaica: aur și sclavi în schimbul alimentelor și îmbrăcăminte. Însuși Bastidas pleacă în campanie. Băștinașii îl lasă să treacă fără cel mai mic obstacol. Să fi mers vreo douăzeci de leghe, când ajunge la poalele unei localități situată pe vârful unei înălțimi. Se cațără pe o scară făcută din lespezi de piatră. Împarte mărgelile și podoabe de sticlă șefilor indieni și spune mulțimii, prin gura interpretilor, că vine ca prieten și îi îndeamnă să se instruiască în religia catolică și să stea cu credință în

serviciul Maiestății Sale, din care fapt vor avea mari foloase. Locuitorii din Tayro se grăbesc să aibă grijă de oaspeți, să le procure adăpost și hrană. În mijlocul acestui entuziasm, doi din ei îl iau în brațe pe Bastidas și îl duc la o groapă mare cu frunze. Aici, îi spun, se topește aurul întregii regiuni și îi arată de departe locul extracției lui. Ca amintire a acestei vizite, îi dăruiesc vreo șase sute pesos de aur...

Triumful și bucuria sunt efemere. Bastidas va muri în același fel ca Almagro și frații Pizarro, ca Lope de Aguirre, Pedro de Heredia sau Juan de la Cosa. În America viața se termină prin pumnal sau săgeți. Lui Bastidas două lucruri i-au dăunat: știa să citească și să scrie și păstra o urmă de omenie. Asupra acestui ultim punct, toate mărturiile sunt zdrobitoare. Toți, Herrera, Quintana, fray Pedro Simon, fray Pedro Aguado, Bartolomé de las Casas, vor spune despre el lucrul cel mai îngrozitor: că era bun!

În timp ce Bastidas călătorește procurându-și aur și stabilind înțelegeri cu indienii, în Santa Marta se urzește moartea lui. Conspiratorii se vor răzvrăti și vor pune mâna pe pământurile, aurul și indienii din Santa Marta. Nemulțumirea provine din pașii lui Bastidas: prea înceți față de lăcomia celorlalți. Spun căpitani: „De ce să umblăm cu atâta vorbărie, când cel mai bun lucru e să năvălim peste ei cu caii și câinii și să-i aducem cu forța la robie, cât mai repede și cât mai eficace?”

Bastidas află despre conspirație, dar sufletul lui candid nu dă crezare celor destăinuite de prieteni. Mai mult: poruncește să fie spânzurat cel mai credincios dintre soldații lui, ca urmare a acuzațiilor aduse contra lui chiar de conspiratori. Într-o noapte, în timp ce doarme, intră asasinii. Bastidas e în pat, aproape gol, așa cum se obișnuiește pe coastele caraibe. Soldații socotesc că cel mai potrivit e să-l înjunghie. Încearcă să o facă, dar pumnalul vechi nu e ascuțit, nu taie. Guvernatorul sare din pat și-l

prinde de brațe pe cel mai îndrăzneț. Nu e totuși pregătit să se apere de ceilalți ucigași. Rănit de cinci lovituri de pumnal, se prăbușește, iar nemernicii pleacă, socotindu-l mort. Pe unde se scurge sângele, intră moartea. Timp de câteva zile, i se aplică leacuri barbare. Speră să-și revină datorită călătoriei de întoarcere la Santo Domingo. Caută pacea și o găsește, pentru totdeauna, în închisoarea unde este aruncat atunci când sosește în Cuba. Lasă ca moștenire datorii de două mii de pesos.

Santa Marta e un Perii în miniatură. Cu aurul pe care îl scoate de aici, Pedro de Heredia se duce în Spania și obține să fie guvernatorul Cartagenei. Antonio Ponce, cu patru mii de pesos de aur pur, furat de la indieni, „și cu alte două mii pe care guvernatorul le câștigase la. Joc de cărți, pleacă în Spania și trăiește în liniște și îndestulare la Carrión de los Condes”. Normal însă este să trăiești, să joci, să suferi și să mori în America, așa cum a făcut Bastidas. Sau ca însoțitorul său Juan de la Cosa, pe care indienii l-au transformat într-un Sfânt Sebastian, străpungându-l cu săgeți otrăvite.

În Santa Marta, atmosfera magică a Lumii Noi îi cuprinde pe oameni și îi împrăștie pe care încotro. Pe unii spre glorie, pe alții spre moarte sau, poate, spre crimă. Soldatul loial, un oarecare Sierra, e spânzurat din ordinul lui Bastidas. Pe Palomino, care se proclamă guvernator fără să țină seama de rege și de justiția regală, îl târăsc apele tulburi ale unui râu. Lui don Luis Beltrán i se aprinde zelul de misionar și ajunge sfânt. Pedro de Heredia o apucă pe căile faimei durabile. Bastidas e la închisoare unde și moare. Fray Tomàs Ortiz se întoarce în Spania, pentru a prezenta Consiliului Indiilor un memoriu celebru în care afirmă, printre multe alte lucruri: „Oamenii din continentul Indiilor consumă carne de om și sunt mai sodomiți decât oricare alții. Nicio justiție nu există la ei, umblă goi; nu cunosc

iubirea nici rușinea; sunt ca asinii, îndobitociți, nebuni, smintiți... se îmbată cu fum și cu anumite ierburi care îi scot din minți... sunt vrăjitori, ghicitori, necromanți... sunt fricoși ca iepurii, murdari ca porcii; mănâncă păduchi, păianjeni și viermi vii; n-au barbă și, dacă unora le crește, și-o smulg..."

Dacă orașul îi preface în acest fel pe bărbați, ce se întâmplă cu femeile? Acea a guvernatorului deschide un tripou chiar în reședință și interzice vânzarea de cărți de joc dacă nu sunt însemnate de ea; desfrâul izbucnește în forme cu neputință de controlat. O bandă de treizeci și cinci de negri, care vin la Valle de Upar să vâneze indieni, timp de șapte ani intră în sate și prefac casele în cenușă; bărbaților le fură femeile. Le mână pe nefericite ca pe o turmă, omoară în timpul drumului pe copiii care cad obosiți sau plâng. Nici preoții nu scapă acestor impulsuri. Unul din ei, Agustín Ruiz Herrezuelo, „care duce o viață foarte păcătoasă, timp de treizeci de ani trăiește cu o văduvă căreia îi face unsprezece copii și mai are alți patru de la diferite femei, toți fiind meșiși de Ruiz și de Herrezuelo”.

Un episcop spune că la Santa Marta vin preoții ca să scape de jugul religiei și să se bucure de libertate, pentru că pământurile astea, după cum cred ei, sunt pavate cu aur și mâncăruri alese. Despre vicarul general Juan de la Vega se spune că e un idiot care nu cunoaște literele și spune liturghia cu zgârcenie.;.

În așezări, uimitor nu e ansamblul modest de căsuțe, ci fundalul. E America virgină. Ca și în Cartagena, în Panama, în toate porturile întemeiate de spanioli, pânza de fond e aceeași: în față marea care va fi a piraților și în fund pământul necunoscut, mlaștinile și paragina, cairnanii și indienii, capcanele și întăriturile, parii ascuțiți și săgețile, într-un cuvânt: bogăția de care vorbea Pizarro. Când García de Lerma vine ca guvernator, succedând lui Bastidas, nu

are niciun fel de experiență a Americii și presupune că se va război cum fac regii Franței: cu multă servitorime și serviciu de curte în ariergardă. Sosește cu fumuri de mare senior: a obținut credite de la bancherii germani Belzares, care au cumpărat Venezuela. La puțin timp de la venirea lui în Santa Marta, proiectează cucerirea populației indigene din Tayro, împins în mare parte de fray Tomâs Ortiz. Acesta trebuia să însoțească armata, dar în ultima clipă își schimbă părerea și refuză să plece din Santa Marta. Pleacă Garcia de Lerma, foarte fudul, cu vesela de argint și pat de companie.

La căderea nopții, în campament, servitorii îi servesc mâncărurile – yucca, să zicem – cu tot ceremonialul de la un palat. Afară, străjile veghează. Guvernatorul își închipuie că pentru a-i învinge pe indienii tayro vor fi de-ajuns cuvintele pe care le vor adresa în numele dumnezeului creștinilor. Guvernatorul înaintează, fericit să-și vadă viitorii vasali atât de supuși. Pe măsură însă ce se apropia de pământul care trebuia cucerit, începe să crească o anumită tăcere pe care călăuzele o socotesc rău prevestitoare. O tăcere „care era un lucru înspăimântător”. În sufletul guvernatorului se naște îndoiala, în acela al soldaților, teama. Fiecare își duce, fără să vrea, mâna la spadă. Cei cu archebuzele se pregătesc. Deodată, se aude un țipăt venit parcă de nicăieri. Pe neașteptate, totul e acoperit de un zgomot sălbatic de glasuri. Sute, mii, nori de indieni se abat asupra spaniolilor. Cad pietrele, şuieră săgețile. Guvernatorul se vede încolțit de niște ființe feroce care strigă, amenință, țintesc cu arcurile. Dumnezeu și caii, spadele și praful de pușcă deschid un drum care nu este acela larg al victoriei, ci acela rușinos și greu al retragerii. Pe câmp, alături de sute de indieni morți, zac cadavre de spanioli. Un servitor o ia înainte: merge călare și duce de căpăstru un catâr încărcat cu serviciul de argint al guvernatorului. Plouă săgețile asupra servitorului.

El, eroic, înaintează până la țărmul râului, înfige pintenii în cal și trage de catâr. De altfel, e de prisos să se mai îndemne animalele speriate de atacurile indienilor. În mijlocul râului, ele sunt străpunse de săgeți, încărcăturile plutesc pe apă. Soldații și servitorul uită de primejdia ce le amenință viața și se aruncă după saci, după vesela de argint. Lui Garcia de Lerma îi apare acum luminos adevărul Americii. Își dă seama că viața și guvernământul lui sunt puse sub semnul săgeții înveninate. El însuși se simte prins de febră. Are gura plină de bășici. Să fie efectul ierburilor otrăvitoare? Întorcându-se spre soldați, le strigă: „Lăsați să se piardă vesela, înapoi la Santa Marta!”

II. EUROPA SAU PARADISUL NEBUNILOR

Din părțile septentrionale și de asemenea din Franța și Italia veneau turme de cărți de politică și de rațiune de stat, aforisme, discursuri, Comentarii despre Cornelius Tacitus sau despre Republicile lui Platon și Aristotel. Primea această păgubitoare marfă un cenzor venerabil, pe a cărui frunte se vădea un spirit curat și chibzuit; acesta, la sosirea ziselor încărcături, spuse: O, cărți cu recunoscute primejdii pentru cel care socotește că adevărul și religia servesc numai conveniențele! Câte tiranii ați introdus în lume și câte regate s-au pierdut din pricina sfaturilor voastre!...

SAAVEDRA FAJARDO

La începutul secolului al XVI-lea, Spania se revarsă nu numai în America, ci și în Europa; în părțile acestea, atlantice, ea trimite steagurile conchistei; în cele europene, datorită lui Carol Quintul, Spania și Europa dau o impresie de nebunie. Regimentele spaniole *los tercios*, care vor deveni celebre – duc între ramurile victoriei un aer de barbarie. Cultura umaniștilor luptă să se impună împotriva fanatismului acestor cruciați care tocmai îi învinseseră pe arabi. Între cei care pornesc spre America, sunt soldați care

au străbătut Europa în lung și-n lat: uneori jefuind Roma, alteori ajunând până la Viena pentru a lupta contra lui Soliman Magnificul. Asistăm la acest act final în care se va afirma predominarea creștinilor asupra vechiului continent: ei îi expulzează prin Bosfor pe turci și prin Spania pe arabi.

În caravelele ce pleacă din Cadiz spre Indii se numără bandiți, sfinți, pungași, cărturari, capitaliști... Oameni. Oameni care în creuzetul unei lupte contradictorii apucă unii pe drumul sfințeniei, alții pe acela care duce la bronzurile eroice. În fond, aceleași pasiuni dau impulsul și formează țesutul vieții. Întâmplarea îl așază pe Cutare pe pedestalul gloriei și pe alt Cutare îl afundă în noroiul infamiei. Aici se va ridica Aguirre ca un tiran, dincolo Cortés ca un zeu. Substanța din care sunt făcuți unii și alții e aceeași. Același lut.

„Și eu îmi amintesc – spune cronicarul Oviedo – că regii catolici au trimis poruncă în toată Castilia judecătorilor și delegaților judecătorești ca pe cei pe care ar trebui să-i osândească la moarte, sau la tăierea mâinii, sau a piciorului, sau să le dea altă pedeapsă corporală și infamă, să-i exileze în aceste Indii pentru totdeauna sau pe timp limitat, după felul delictului lor, ca o favoare, în locul pedepsei sau morții astfel comutate...”

Aici își au izvorul multe mărimi. Istoria va fabrica genealogii false, le va croi pe măsură, pentru că nu e frumos ca eroii să descindă din acest nămol de mizerii.

În sine, genealogia este o știință încălțată. Quesada, întemeietorul orașului care avea să ajungă capitală, Santa Fe de Bogota, și descoperitor al Regatului Granadei, nu este Quesada, ci Jiménez. Sau o fi Quijada?... Sau Quijano? Sau... Quijote? În această privință, cazul lui e asemănător cu acela al lui Columb. Spaniolii îi spuneau Colon, dar el era Colombo. Colombo înseamnă porumbel. Și Quesada este de asemenea Paloma (porumbel) sau Palomela. Descinde

dintr-o infantă Palomela care avea pe blazon două porumbește. În arborele acestei familii, arborele binelui și al răului, pe de o parte și-au oprit zborul păsări de pradă, iar pe de alta se află porumbița lui Columb. Amândouă sunt ale lui Quesada!

În cheștiunea aceasta a originii eroilor, este bine ca istoria să se mulțumească cu puțin și să învingă legenda. Marii căpitani ai cuceririi Americii se nasc în America: Hernân Cortés în Cuba, Pizarro în Panama, don Pedro de Heredia în Santa Marta. Se nasc cu barba deasă și corpul acoperit de cicatrice. Tinerețea lor se pierde în conjecturi fabuloase pe care le înobilează biografi cu pene și genealogiști neobosiți. În cazul familiei Quesada, numele ei amintește de o bătălie pe care a dat-o contra maurilor unul din strămoși, alcalde al cetății Quesada. Alcaldele se numea Palomeque. Din cei doi fii ai lui Sancho Palomeque, unul se va numi Gonzalo Palomeque și altul Pedro Djaz Carrillo de Toledo, schimbându-și numele pentru a rămâne senor de Garcias și apoi de Quesada. Cervantes însuși va spune: „Iscusitului hidalgo îi veni chef să-și pună și lui un nume și-și bătu capul cu asta incit opt rile, iar la capătul lor hotărî să se numească don Quijote, de unde, așa cum am spus, cei care au scris despre această poveste atât de adevărată traseră încheierea că fără nicio îndoială n-avea cum să se numească altfel decât Quijana și nu Quesada, cum au pretins alții”.

Primii Quesada au fost de viță aleasă. Apoi, mozarabi⁴, când s-au amestecat cu maurii în Toledo, păstrându-și însă condiția de creștini. Culmea nobleței familiei era reprezentată prin Palomela, care avea, cum am spus, un blazon cu câmp de argint și, pe acest fond, două porumbește albastre. Don Juan Flôrez de Ocariz, marele genealogist, va

---

⁴ *Mozarabes*, spanioli creștini rămași în teritoriile stăpânite de mauri.

găsi peste tot diverși Quesadas, comandatori și, oricum, întotdeauna iluștri, fără precupețire. Când ajungem în antecamera conchistei aflăm că don Luis Jimenez și soția lui, Isabel de Rivera, au avut ca fii pe Gonzalo Jiménez, Hernân Pérez, Francisco Jiménez, Jeronimo Jiménez, Melchor Quesada, Andrea Jiménez și Magdalena de Quesada. Arborele care fusese semănat cu atâta grijă, când se transplantă în America, decade, nu mai dă bărbați sau produce vlăstare invizibile, bastarde. Iată o rapidă viziune viitoare a familiei Quesada:

1. Gonzalo moare fără să aibă urmași sau având unii ascunși, incerți; se spune că lepra îi pune capăt vieții în Mariquita;

2. Hernân se duce să cucerească pământuri în Noul Regat al Granadei și în Guayana, moare lovit de un trăsnet;

3. Francisco moare de asemenea din cauză de trăsnet, în Santa Marta, necăsătorit și fără urmași;

4. Jeronimo: de el nu se știe nimic;

5. Melchor, cleric, nu pleacă în Indii;

6. Andrea se căsătorește cu Hernando de Oruno și pe linia aceasta ramura se întinde și proliferază;

7. Magdalena se căsătorește în Granada cu licențiatul Luis Berrio și lasă mulți fii.

Când Quesada vine pe lume, la sfârșitul secolului al XV-lea, continentul fabulos, cuprins de nebunie, nu este America, ci Europa. Nu este prima oară când în căutarea bunului simț și a sănătății mintale, trebuie să întoarcem privirea spre partea aceasta a Atlanticului! Descoperirea și cucerirea Americii nu impresionează atât de mult ca faptele din Europa vremii. Spania deține un rol de prim ordin. Cardinalii săi ajung să ocupe sfântul scaun de la Roma. Soldații spanioli invadează Italia. Catalanii și aragonezii poruncesc la Neapole și la Roma. Există o regină spaniolă

care își pierde mințile. Există un rege spaniol care cumpără coroana Germaniei cu opt sute de mii de florini.

Quesada, născut într-un ținut locuit de mauri, își petrece copilăria în timp ce regii umilesc populația maură și pornesc declarat o persecuție implacabilă împotriva evreilor. Edictul contra lor este dat în 1492, același an cu descoperirea Americii. „Cu sfatul și părerea unor prelați și a unor granzi și cavaleri din regatele noastre, precum și a altor persoane cu știință și conștiință, din consiliul nostru, după multă deliberare asupra acestei chestiuni, am hotărât să poruncim plecarea tuturor numiților evrei și evreice din regatele noastre și interzicerea să se întoarcă vreodată în ele sau în vreunul din ele și, pentru aceasta, trimitem scrisoarea de față prin care poruncim tuturor evreilor și evreicelor de orice vârstă ar fi, care trăiesc sau locuiesc și se află în numitele noastre regate și stăpâniri, atât cei născuți cât și cei care nu s-au născut în ele, în orice fel ar fi venit și s-ar afla în ele, ca până la sfârșitul lunii iulie din acest an, să plece din toate regatele și stăpânirile noastre cu fii și fiice, cu servitori și servitoare și rude evreice, fie mari, fie mici, de orice vârstă ar fi: și să nu îndrăznească să se întoarcă în ele și nici să stea cu locuința în vreo parte din ele nici în trecere, nici, în vreun. Alt chip, sub pedeapsa că, dacă nu vor face așa și nu vor îndeplini întocmai porunca, și dacă vor fi găsiți că s-au stabilit în numitele noastre regate și stăpâniri sau alii venit în ele în orice fel, vor suferi pedeapsa cu moartea și confiscarea tuturor bunurilor lor în favoarea camerei noastre sau a fiscului și vor suferi aceste pedepse de fapt și de drept fără alt proces, sentință sau declarație... Și, totodată, dăm învoire zișilor evrei și evreice să poată scoate din regatele și stăpânirile noastre bunurile și averea lor pe mare sau pe uscat, cu condiția să nu scoată aur, nici argint, nici monezi bătute, nici alte lucruri oprite de legile regatelor

noastre, decât numai în mărfuri și să nu fie lucruri oprite sau pentru schimb."

De acum înainte, persecutarea evreilor se va transforma în faptul cel mai dramatic, mai ales în orașele care erau recucerite de curând. În Portugalia, Italia, Olanda, soseau neîncetat acești *marranos* expulzați din Spania, în același timp, papii spanioli publică bule contra evreilor convertiți. Benedetto Croce spune în studiul său asupra Spaniei despre viața italiană din Renaștere: „S-a mărit imigrarea în Italia a evreilor și a evreilor convertiți persecutați în Spania, unde îi ardeau: împotriva lor au publicat bule Sixt al IV-lea în 1483 și Inocențiu al VIII-lea în 1487. În 1492 a" izbucnit marea persecuție spaniolă contra lor; evreii soseau din Spania gălbejiți, slabi, istoviți, cu ochii înfundați ca niște cadavre ambulante și își întindeau corturi în orașele noastre." La Neapole – scrie un cronicar în luna august a aceluiași an – încep să ajungă nave încărcate cu evrei, provenind unele din Sicilia, altele din Spania, toți fiind expulzați de regele spaniol. La Roma, se scrie în iunie 1493: „*De prima parte marrani steterunt în maxime quantitate extra portam Appiam, ibi tentone tendentes, intraveuntque în urbem secreta modo.*" în Ferrara, în iulie, se vorbește de „anumiți *marranos* expulzați de regele Spaniei". Între acești evrei se aflau oameni învățați, de mare valoare, „ca acel Iuda Abrabanel care s-a numit mai târziu Leon Hebreo..."

Lista lucrurilor care se întâmplă concomitent cu descoperirea Americii: se încheie cucerirea Granadei, se edictează expulzarea evreilor, spaniolului Alejandro Borgia ajunge papă și, ca Alexandru al VI-lea, îi înmânează lui Cezar, fiul lui bastard, toiagul pastoral al Valenciei, arhidioceza cea mai bogată din Spania. Din nou Benedetto Croce:

„Luptele cu taurii ca și jocurile, cu lănciile nu se mai văzuseră la Roma de pe vremea lui Calixt, cu Inocențiu al

VIII-lea, și atunci, sub pretextul cuceririi Granadei, *plures Prelati Hispanice nationis... tanzos donarunt publice occidendos*⁵. Cezar împărtășea pasiunea compatrioților săi pentru corride; la Roma, de ziua Sfântului Ioan, la 24 iunie 1500, în spatele bisericii Sfântu Petru, îmbrăcat ca toreador, cu spadă scurtă și muletă⁶, a înfruntat cinci tauri pe care i-a omorât, tăind capul unuia; altă dată, când s-a oprit la Casena, a oferit poporului un spectacol asemănător, omorând un taur special crescut pentru lupte. Ia pe seama lui și a suitei corridele care au avut loc în 1502 când s-a celebrat căsătoria lui Alfonso d'Este cu Lucreția Borgia, care aduse cu ea mai multe doamne spaniole, ca Angela Borgia, Catalina, Juana Rodriguez, iar în anumite ocazii apare îmbrăcată spaniolește..."

Dacă politica Europei e pusă în mișcare de impulsurile tinereții, istoria Americii e făcută de persoane cu judecata matură. Carol Quintul și Jiménez de Quesada se nasc la diferență de câteva luni. Jiménez de Quesada așteaptă treizeci și șase de ani pentru a întreprinde cucerirea Noului Regat al Granadei, pe când Carol Quintul câștigă coroana Germaniei la douăzeci și nouă. Cezar Borgia devine cardinal tot la nouăsprezece ani, iar Columb nu ajunge amiral decât la sfârșitul vieții.

Când Jiménez de Quesada împlinește douăzeci de ani – este deja licențiat în drept –, priveliștea. Care i se înfățișează nu poate fi mai atrăgătoare. De o parte se încoronează ca împărat al Germaniei regele Carol Quintul și, de alta, Hernân Cortès cucerește Mexico. Cucerirea Mexicului este rezultatul unui război temerar în care forțele spaniole și

---

⁵ Mai mulți prelați de origine spaniolă au oferit spectacole de ucidere a taurilor (lat.).

⁶ Bățul pe care matadorul întinde pânza roșie.

indigene, pe care le conduce Cortés, se mișcă sub impulsul priceperii și combinațiilor lui diplomatice. În schimb, cumpărarea coroanei Germaniei e urmarea unui acord între bancheri și tinerei lipsiți de experiență. În Cuba, rivalitatea dintre guvernatorul Diego Velázquez și Cortés e un război între oameni cu barba căruntă. În Germania șapte mari electori așază coroana pe capul băiatului care le plătește suma de bani cea mai ispititoare.

Când moare împăratul Maximilian, solicită coroana Germaniei trei tineri: unul este Carol I, regele Spaniei, altul Francisc I al Franței, care are douăzeci și cinci de ani, iar al treilea, Henric al Angliei, douăzeci și opt. Inițiați în treburile cârmuirii de stat, deopotrivă de lacomi și dotați cu personalități puternice, toți își pun ochii pe această coroană —: și ce coroană! — la vârsta la care junii obișnuiți se duc la cârciumă ca să vorbească despre fete, sau să pună la cale revoluții de cartier.

Triumful va fi obținut de cel care-i va măguli mai mult pe electori. Măgulirea este o chestiune de bani și abilitate. Bancherii vor spune ultimul cuvânt. Soarta Germaniei se va decide printr-un fel de joc de bursă. Pe când trăia, Maximilian cheltuisese șase sute de mii de florini ca să cumpere voturile electorilor pentru nepotul său, regele Carol al Spaniei. După moartea împăratului însă, „din nou se impuse bunul-simț al electorilor”, cum spune Wyndham Lewis. Electorii declară târgul uitat și deschid o licitație publică pentru adjudecarea coroanei.

Regele Francisc afirmă că va cheltui trei milioane, iar unuia dintre electori, unui eclesiast, Mainz, îi oferă o sută douăzeci de mii de florini și nunțiatul în Germania pe viață. Electorul Brandenburgului și episcopul Kolnului sunt de asemenea cumpărați de Francisc.

La rândul lui, Henric al Angliei sau Wolsey, capelanul lui, trimite pe Pace cu misiunea de a face oferte la licitație.

Capelanul Wolsey, stăpân în consiliul lui Henric al VIII-lea, nu e un om cu ambiții mărunte: de două ori își prezintă candidatura la scaunul papal; Leon al X-lea îl face cardinal și capelanul mănuieste jumătate din politica Europei. Totuși, Pace rămâne învins față de dărnicia lui Carol și a lui Francise și sfătuiește să se retragă discret candidatura lui Henric, recomandare căreia Wolsley, ca bun englez, îi dă ascultare.

Carol cumpără coroana cu opt sute cincizeci și două de mii de florini. „Episcopul de Magentia, povestește Wyndham, după oarecare discuție, se arată dispus să accepte cei cinci sute de mii de florini ai lui Carol.” De acum înainte, vom vedea pe Carol umăr la umăr cu acești vechi bancheri care dobândeau poziții tot mai predominante încă din zilele îndepărtate în care Andrei Fugger, denumit de contemporanii lui *bogatul Fugger*, fusese făcut cavaler, în 1452. „*Poderoso Caballero es don Dinero...*”⁷

În timp ce acești tineri își dispută astfel coroana Germaniei, Hernân Cortés, de treizeci și cinci de ani, cu câteva sute de aventurieri nevoiași, luptă împotriva unor armate de mii de indieni, se încunună cu victorii și cunoaște asprimea înfrângerilor, până ce câștigă o Nouă Spanie pentru împăratul Carol.

Aceste două exemple servesc drept învățătură tânărului avocat Jiménez de Quesada. Douăzeci de ani mai târziu va fi el însuși subiectul unei întâmplări, asemănătoare acestei scene, în care Carol, Francise și Henric își dispută un nou regat. După cum cei trei regi ai Spaniei, Angliei și Franței își dau întâlnire în 1519 pentru a vedea cine pune mâna pe coroana Germaniei; trei necunoscuți, Jiménez de Quesada, Sebastian de Belalcâzar și Nicholas de Federman se află față

---

⁷ Vers celebru al lui Quevedo: „Puternic cavaler e domnul Ban” (sp.).

în fața în 1539, pe culmea Anzilor, pentru a-și disputa cucerirea Noului Regat al Granadei. Diferența stă în faptul că aici nu se vor lupta pentru regat trei adolescenți, cumpărând voturile episcopilor și electorilor, ci trei căpitani care și-au pus în joc viețile în cele mai îndrăznețe expediții pe care le amintește istoria. În spatele fiecărui conchistador nu se află pompa nici unei curți, ci soldați roși de foame și de osteneli.

Cu figura reginei Juana la Loca⁸, romanul tragic în care se mișcă Spania se îmbogățește cu încă un capitol.

Să fi avut Jiménez de Quesada abia șapte ani, când într-o noapte sosește la Granada cortegiul funebru care întovărășea resturile pământești ale lui Filip cel frumos. Regele murise la Burgos, cu trei luni înainte.

Dona Juana, soția lui, nu s-a îndepărtat nicio clipă de la căpătâiul bolnavului. Gelozia, care o chinuse atunci când Filip, chipeș și elegant, își dobândise renumele de „cel Frumos” a revenit sporită acum când corpul atât de dorit începu să se topească în flăcările frigurilor. Juana, care atingea cu aviditate și spaimă trupul soțului, văzu cum febra se preschimbă în gheață. Încrucisă atunci mâinile regelui pe pieptul lui bărbătesc. Ascultă încordată vântul pentru a auzi zgomotul sferelor în timp ce sufletul regelui se desprindea din învelișul mortal în care locuise. Ochii ei nu se umeziră cu nicio lacrimă, buzele ei nu se dezlipiră pentru a spune un cuvânt și, între murmurele călugărilor, la lumina făcliilor, merse după sicriu la mănăstirea Miraflores, unde petrecu nouăzeci de zile veghind și păzind corpul regelui. În apropierea Crăciunului, regina Juana poruncește să se așeze sicriul într-o splendidă calească. E noapte și în curțile mănăstirii răsună copitele cailor, glasul adânc al

---

⁸ Ioana Nebuna, mama împăratului Carol Quintul.

clopotelor, rugăciuni, murmure. Un șir de servitori aprind făcliile. Regina pornește la drum spre Granada. Nu vrea ca soarele să-i mai atingă vreodată părul, nici să-și privească față în oglinzi de cristal. O văduvă – spune – care a pierdut soarele sufletului său, nu trebuie să se mai arate, niciodată, luminii zilei. Copii de prin sate, care pregătesc colinde și se bucură de venirea pruncului dumnezeiesc, privesc de la ferestrele întredeschise armata de oameni-umbre care, la lumina torțelor cu rășină, străbat drumurile învăluiți în pânze cernite și scot scânteii în smalțul albastru al nopții.

Când cortegiul se apropie de Torquemada, regina face popas într-o mănăstire pe care o crede a fi de călugări. Deodată vede că sosește o călugăriță și dona Juana se cutremură de oroare. Dă imediat poruncă de plecare și cortegiul părăsește locul. Vântul șuieră, piaptănă flăcările torțelor, le stinge. O scânteiere tragică încoronează cu stele capul răvășit al nebuniei. Regina este acum mai liniștită: a deschis sicriul și a atins resturile trupești ale lui Filip. Țăranii duc din om în om povestea aproape fără să îndrăznească a o spune. În oraș sunt momente de spaimă și stupeoare. Cântecul de colind tremură în umbră, ca luceferi pătrunși de frig. Regina se retrage din lume. De aci înainte nu va mai ieși dintre zidurile mănăstirii. Pe tot cuprinsul Spaniei se vor întretăia drumurile imagine pe unde Oamenii simplii vor vedea trecând umbra reginei Juana, în timp ce fiul său, Carol, rege al Spaniei și împărat al Germaniei, își înclină capul și își adâncește ochii pentru a le recrea în misterul eternității.

La 14 martie 1525 se află la Madrid despre victoria asupra armatelor franceze. Francise în persoană a căzut în mâinile spaniolilor. Niciodată nu visaseră soldații lui Carol Quintul un lucru atât de extraordinar. Mesagerul, smulgând țipete pietrelor cu copitele calului său zburător, făcuse o lună de la Pavia la Madrid. În timpul acesta, pe unde trecea, deștepta

entuziasmul unanim. Când sosește la palat, în fața regelui, face o reverență adâncă. Apoi, cu vocea încă tulbure de emoție, îi dă vestea lui Carol și îi remite niște plicuri. Regele privește mesagerul, îl măsoară de sus și până jos, ia cunoștință de tot, tace și se retrage pentru a se ruga. În palat victoria sună potolit, în surdină. Mai mult pare ecoul unei orgi liturgice, decât cântul unei trâmbițe războinice.

Spania suferă permanentele șocuri ale unei națiuni care trăiește în Evul Mediu și se izbește seara și dimineața de valul arzător al Renașterii în Italia, de marea Reformei în Germania, de ironicul și subtilul curent umanist din Țările de Jos. În toată Europa se simte o dorință aprinsă de a schimba valorile, de a revizui viața intelectuală. Numai Spania, cu Carol – care își termină viața într-o mănăstire –, cu regii ei catolici, rămâne mută și semeată, acordând strunele Inchiziției. Este patria lui Domingo de Guzman și a lui Ignacio de Loyola. În universități, gândurile sunt îndrumate mai mult spre rugăciune decât spre studiu. Conflictul moral nu există, nu există neliniștea de a pune, în toate nopțile, pe talerele conștiinței de o parte adevărul tradițional și de alta posibilitatea de a-l nega. Spaniolul credincios bisericii este stăpânul adevărului absolut și misiunea lui se reduce la a-i ciomăgi pe necredincioși. Știrile care sosesc din alte țări nu servesc decât să-i aprindă dorința de a combate pe eretici, de a maltrata pe cei „călduți”, de a izgoni pe evrei sau de a arde cărți.

În același an în care spiritul contradictoriu al lui Columb atingea pământul Americii, se naște în Valencia un om care își va împodobi viața cu cele mai alese calități ale spiritului: Luis Vives. Luis Vives, discipol și admirator al lui Erasmus, pasionat prieten al adevărului, filosof al educației. Ca descendent din evrei, simte cu toată ființa sa că inteligența nu poate aprinde lămpi liniștite pe pământul Spaniei. I se oferă o catedră la Universitatea din Alcalá, dar o refuză și își

petrece viața în Țările de Jos sau în Anglia, dialogând cu autorii *Elogiului nebuniei* și *Utopiei*. Se sustrage Spaniei lui Domingo de Guzman. „Dacă s-ar fi stabilit în patria sa – ne spune biograful său – ar fi adus mai puține servicii literelor și ar fi riscat să aibă aceeași soartă ca Juan de Vergara, Bernardino Tovar, Pedro de Lerma, Luis de la Cadena, Alonso de Virués și atâția alți renașcentiști contemporani, victime ale implacabilei îndârjiri inchiziționale.

La universitatea din Alcalá este profesor teologul Diego Lôpez de Zûniga. Sub protecția cardinalului Cisneros, a luat parte la alcătuirea Bibliei poliglote cu care se va mândri Spania multe secole. Când Erasmus publică al său *Novum Testamentum*, elogiât de papa Leon al X-lea și de cei mai renumiți învățați ai creștinătății, Zûniga îl tratează drept „necunoscător al sfintelor, scripturi, neștiutor al artei gramaticale, stupid, ignorant, inapt, calomniator care delirează, abrutizat de untul și de berea patriei sale”.

Conchistadorii care pleacă în America trebuie să se priceapă mai mult la treburile omenești decât la cele divine. Cei care rămân în Spania, în fruntea oastei bisericii, vor fi apărători arzători ai credinței. În anul în care Jiménez de Quesada dă viață și formă Noului Regat al Granadei, Ignacio de Loyola întemeiază confreria lui Isus, organizația iezuiților. Și în timp ce, ani mai târziu, Francisco de Borja va ocupa locul lui Ignacio de conducător al Confreriei, ruda lui, don Juan de Borja, va veni să administreze la Santa Fe de Bogota alte treburi, ca președinte al Audienței regale...

Adevărata operă de propagare a credinței o face Spania nu în America, ci chiar în Spania.

Și în ce chip!

III. POVESTEA A DOI CAPITALIȘTI ȘI A UNUI LICENȚIAT

Publicarea unei bule date de papa Paul al III-lea la 2 iunie 1537, cu privire la indigenii din America, a pricinuit surpriză

în lumea creștină pentru care era concepută. Din această bulă Europa află că acele ciudate figuri de culoarea ciocolatei erau, cu pomeții lor ieșiți și cu ochii lor oblici, ființe raționale capabile să primească toate sfintele taine și demne, în fața lui Dumnezeu, de aceleași drepturi umane ca un hidalgo spaniol sau ca primarul Londrei...

D. B. WYNDHAM LEWIS

Nici Weiser, nici Federman, nici Alfinger, reprezentanți ai băncilor germane în Venezuela, nu au venit în America pentru a face operă de evanghelizare. Cât despre spanioli, Insulele Canare au fost un exemplu de ce va face conchista în America. Cu mult timp înainte de Columb, încă din 1400, cei care trăiau din negoțul cu sclavi făcuseră incursiuni în Insulele Canare sub pretextul de a-i aduce pe necredincioși la creștinism. Niciunul dintre acești vânzători de oameni nu se gândea să-i facă creștini pe băștinași, îi luau captivi ca păgâni și îi vindeau pe piețele Spaniei, asociind și coroana la câștig, cu a cincea parte, pentru a legaliza afacerea. Papalitatea autoriză aceste treburi, considerându-le salutare pentru interesele credinței. În fapt, regii câștigă puțin și au scrupule religioase. Obiectează față de modul de a proceda, ceea ce însă nu-i împiedică să reînnoiască înțelegerile cu conchistadorii și să primească beneficiul corespunzător.

În același an în care. Columb pornește în prima lui călătorie, Alonso Fernandez de Lugo încheie cu Regii Catolici contractul de cucerire a Insulei La Palma, „care se află în stăpânirea băștinașilor necredincioși”. Se stipulează că toate cincimile, datorate regelui după vânzarea celor aduși în captivitate, să rămână în punga lui Fernandez de Lugo, căruia i se vor mai plăti și indemnizații pentru cheltuielile făcute pentru expediție.

Fernandez de Lugo întemeiază casa „Alonso Lugo și compania”, societate comercială pentru cucerirea Insulei La

Palma. Despre cum acționează avem un exemplu. Fernandez de Lugo născoci minciuna că băștinașii pregăteau o răscoală și le-o luă înainte. Făcu o sută patruzeci de prizonieri. Potrivit contractului societății, don Alonso trebuia să împartă prada cu asociații săi, dar el vru să ia nu treizeci sau patruzeci din cei prinși, ci pe toți o sută patruzeci. Cearta ajunsese în fața tribunalelor. Fernandez de Lugo se apăra ca un erou.

Fiul și nepotul lui Fernandez de Lugo văd cum afacerea cuceririlor se amplifică gigantic odată cu perspectiva Americii. Ceea ce pentru primul Fernandez de Lugo fusese doar un modest început în care cel mult se câștigau câteva sute de sclavi, se va transforma, crede el, în cel mai fabulos comerț cu carne de necredincioși pe care îl vor ascunde sub steaguri cu numele lui Hristos.

Don Pedro se gândea că guvernarea Insulelor Canare se va termina odată cu el și era convenabil să privească acum spre alte conchiste pentru a-și spori bogăția și a-i face și fiului său un rost pe potrivă. Tocmai atunci se întâmplă să sosească în Insulele Canare și să ajungă în casa lui un oarecare Francisco Lorenzo, soldat al lui Rodrigo de Bastidas în prima lui incursiune în Santa Marta. Rodrigo le-a zugrăvit Santa Marta în culori ispititoare: aurul indienilor tayrona, pescuitul perlelor, fabuloasa bogăție a continentului care se întindea dincolo de cetate și aștepta să fie explorat.

— Domnia voastră să rămână aici, îi spuse Alonso Luis tatălui său, încălzind scaunul de guvernator al Insulelor, că eu jur să obțin la curte guvernământul Sântei Marta. Pregătiți nave și vorbiți cu oamenii de trebuință fiindcă peste câteva luni vom cunoaște noul continent și vom aduna aurul cu grămada.

Alonso Luis se duse la curte. Arătă cum bunicul său cucerise Insulele La Palma și Tenerife, iar în băătălia de la

Tangaos îi. Învinsese pe arabi și în cea de la Bezebriche pe negrii din Africa, fiind apoi numit guvernator al Insulelor Canare pe două vieți: a lui și a fiului care i-a succedat.

— Bunicul meu, spunea don Alonso, a făcut fapte mari în bătălia de la Tangaos. Împreună cu soldații lui a rupt rândurile dușmanului; asemeni prorei unei corăbii spinteca valurile furioase ale unei mări de necredincioși. Apoi se ridica nevătămat și mai puternic, lăsând pe câmp sute de morți. Opt sute de călăreți arabi și patru sute de pedestrași!

Zugrăvi apoi bogățiile tatălui său și spuse că va organiza expediția pe cheltuiala lui Vorbi cu aripatori, negustori și soldați, aprinzând în toți dorința de cucerire.

Ideea acelei Santa Marta fabuloase era ceva mai mult decât povestea unui soldat. Lopez de Gômara, deși scrie cu câțiva ani după plecarea lui Fernandez de Lugo, face un tablou corespunzător aceuia închipuit de cei care urmau să se imbarce cu guvernatorul.

Se află în Santa Marta mult aur și aramă, pe care o poleiesc cu ajutorul unei ierbi anumite, tocată, și stoarsă; freacă arama cu ea și îi scot o strălucire ca de foc; cu atât mai vie e culoarea cu cât mai multă iarbă folosesc, iar metalul e atât de fin încât a înșelat mulți spanioli la început. Există și chihlimbar, jasp, calcedonie, safire, smaralde și perle; pământul e rodnic și, irigat, dă mari cantități de porumb, yucca, usturoi și cartofi. În Cuba, Haiti și în alte insule, yucca crudă e mortală, dar aici e comestibilă; ei o mănâncă fie crudă, fie prăjită, la tigaie sau în supă și în orice fel e gustoasă. Se mândresc cu casele lor gătitе cu rogojini de palmier sau trestie, vopsite sau zugrăvite, cu podoabe de aur, perle mici sau bumbac, de care s-au mirat mult spaniolii noștri; de colțurile paturilor atârnă șiraguri de melci de mare care dau un sunet plăcut. Melcii sunt de multe feluri, mari și frumoși, mai fini și mai strălucitori decât sideful. Merg goi, dar bărbații se încing cu niște

țesături din bumbac cu fire de aur sau cu coji de dovleac care fac un fel de pâlnie; femeile poartă șorțuri. Unele își împodobesc capul. Cu niște diademe din pene mari... Gătite astfel, sunt foarte atrăgătoare și par mai înalte decât sunt și din pricina asta se spune că arată bine și sunt frumoase; indienele de pe acolo nu sunt mai mici decât femeile de aici, dar pentru că nu poartă pantofi cu tocul de o palmă sau o palmă jumătate și niciun fel de încălțări, par mai micuțe..."

Vorbește apoi cronicarul despre anumite ușurătăți și indecențe ale indienilor și vicii ale indienilor, așa cum mergea zvonul printre cei care aveau cunoștințe despre America și stârneau curiozitatea soldaților.

La curte se perfecționează negoțul cu guvernatoriile. Regele acordă privilegii magnifice. Jurisdicția lui Fernandez de Lugo se va extinde de la guvernământul Venezuelei și Cabo de Vela, care sunt date în seama familiei Belzar, până la Cartagena pe care o are Pedro de Heredia, cel cu nasul tăiat. Pe regi îi interesează datoriile față de Dumnezeu: vor, deci, descoperiri fără ucideri, fără furturi de la indieni și fără înrobiri; să nu fie trimiși băștinașii să lucreze în mine fără voia lor; de fiecare dată când conchistadorul pleacă să facă descoperiri, să ducă împreună cu trupa doi oameni ai bisericii. Și primul lucru pe care îl au de făcut cu indienii să fie citirea cu voce tare și limpede, a cererii scrise de Francisco de Cobos, în care sunt întrebați dacă primesc adevărata religie a lui Hristos, dacă cred în Dumnezeu, unul ca ființă și întreit ca persoane, dacă se supun Duhului Sfânt și lui Isus Hristos, singurul fiu care s-a născut din Sfânta Fecioară Maria...

Acceptate toate astea, Fernandez de Lugo părăsește palatul plin de planuri și ambiții. La dracu cu creștinarea indienilor și alte blândoșenii! De partea cealaltă a Atlanticului nu există decât un singur lucru pozitiv, adică două: aurul și sclavii. Îi vine să râdă când se gândește ce

figură o să facă bieții caraibi când – în limba Castiliei – îi va întreba călugărul: „Credeți în Duhul Sfânt și în fiul său unic, Isus Hristos, născut din Fecioara Maria?” Bineînțeles, se va face totul, dar dacă într-o zi se va întoarce în Spania, vă fi cu punga plesnind de aur și având în desagi pumni de perle. Hernândeș de Oviedo scrie:

„Curtea îl expedie (pe guvernator) la Sevilla cu mai puțini bani decât ar fi vrut el și, în timp ce un toboșar, pe de o parte, și, pe de altă parte un călugăr și câțiva clerici, care i se adaugă sub cuvânt că vor converti pe indieni, merg și scot din minți pe oameni, promițând bogății acelor care habar n-au de nimic, căpitanul se gândește să aducă schimbări și să cumpere nave obosite și vechi, care să sosească acolo (în America) din mila Domnului și cu puterea pompelor duble de scos apă, iar odată sosite să nu poată să se întoarcă și nici să ducă în Castilia vreo știre despre încărcătura ce aduseseră. Pe de altă parte, un tinerel care face pe secretarul lui, deși niciodată n-a știut ce e un secret, și cu alți neobrazăți și lingușitori pe care căpitanul îi vede mai Curând ca uneltitori împotriva lui, se pricep să vorbească și să-i atragă pe bieții oameni la două lucruri: unul, să împrumute căpitanului bani în schimbul făgăduielilor deșarte pe baza unei recunoașteri în scris, pe care cel care o primește o socotește a fi o poliță și, astfel, bietul părtaș dă puținii bani care i-au mai rămas și, dacă se prelungesc pregătirile, își vinde mantia și haină, rămânând în cămașă, ca Guillote, pentru că i se pare că, afară de faptul că merge într-o țară caldă, va sosi bine îmbrăcat cu favorurile care i-au fost făgăduite și pe care le așteaptă...”

O parte din flotă pleacă din San Lúcar – optsprezece nave. În Insulele Canare, la Tenerife, se vor adăuga celelalte. Vor fi o mie cinci sute de oameni! între ei, Quesada.

Quesada se născuse într-o casă care nu era a familiei tatălui, ci a mamei lui, în cartierul Fuentesana. Studiase

dreptul, ca și tatăl. Din nefericire, pornit pe. Urmele acestuia, căruia profesiunea îi dăduse oarecare însemnătate, se amestecase într-un proces dubios, care îl pusese în conflict cu ai săi. Justiția intentase un proces penal împotriva unor boiangii din oraș, acuzându-i de falsificarea scandaloasă a vopselelor. Quesada se oferise să-i apere și pierduse procesul. Nu pierduse prestigiul profesional, dar defăimase familia mamei sale, care era amestecată în tăărășeniile boiangiilor. Autorul unui cântec apocrif spune: „Va căuta mângâiere pentru înfrângerea sa în iubirea unei femei”. Quesada nu se lasă înfricoșat: pe străzi dă frâu liber firii sale vesele, vioaie, vorbărețe. I se stinge verva și se mănnește numai când e singur sau își deschide sufletul fetei care îl răsfătă.

Nu trebuie, totuși, să te cufunzi în zadarnice tristeți în plină tinerețe! Tu ești, Gonzalo Jiménez, puternic și curajos. Vei ajunge într-o zi stăpân peste oameni. Acest eșec trecător nu poate fi poarta care se închide pentru un om îndrăzneț și hotărât. De cealaltă parte a oceanului se află Indiile. Du-te acolo și întemeiază un regat, ridică un oraș ca Granada, care să ajungă faimos.

*Pe cel mai frumos oraș
Granada eu l-aș numi
Spre-a-mi aminti de tristeți
Ce odinioară trăii.
Și pe drum, spre doamna mea,
Credincioasa mea iubită,
Gândul cu drag îmi va zbura,
Amintindu-mi cum plângea
Când am plecat din Granada
Din vina ce m-alunga...*

Într-o zi din noiembrie 1535 se desprind de cheiul portului Tenerife navele lui Fernandez de Lugo. Vântul umflă pânzele cenușii ale corăbiilor. Scrâșnesc încheieturile și cântă funiile întinse ca atunci când pădurile se pleacă sub mânia vijelioasă a uraganului. Stegulețele înfig culori vii pe pagina albastră a cerului. Sunt multe femei pe plajă: unele rid, altele plâng.

Guvernator și șef al expediției este don Pedro Fernandez de Lugo. Judecător șef și înlocuitor al său,. Licențiatul Gonzalo Jiménez de Quesada.

Puține ori, pe navele care iau drumul Americii s-au reunit atâția oameni cutezători ca pe acelea comandate de don Pedro Fernandez de Lugo, fiind, cel mai avid dintre toți, alături de propriul său fiu, Alonso Luis, căpitan și prieten al soldaților, având un caracter labil și un strălucit viitor. Alături de el, don Pedro pare o figură opacă, ceea ce, dacă nu-i diminuează personalitatea, reliefează, în schimb, îndrăzneala lui Alonso cel impetuos.

Două luni lungi durează navigația. Două luni pe care fiecare le petrece imaginându-și, cu belșug de fantezie, cum stau lucrurile pe noul continent. Briza mării, soarele caraib, senzația fizică de îndepărtare de Spania pe care o dă nava, lăsând în urmă Peninsula, în drumul ei spre necunoscut, șterg cu un burete de aur avertismentele regelui catolic și ale reginei nebune despre cum trebuie tratați indigenii. Când primii soldați văd pământul, se străduiesc să fixeze profilul coastei care se ivește și se pierde între unduirea valurilor și fulgurația orizontului de foc. Inimile bat cu repeziciune. Voci nedeslușite comunică știri și comenzi de la navă la navă. Căpitanii, ajunși la ceasul poruncii și al importanței, împart primele ordine și arborează uniforme de gală. Soldații își adună lucrurile și se uită la maldărul de paie pe care au dormit în fiecare noapte, privind în jur ca și câinii când își revăd colțurile propriei case. Vasele se așază

în șir pentru a intra în golf, înlăuntrul, briza se potolește și se subțiază, anunțând un adăpost prielnic. Stegulețe și banderole împodobesc catargele. America se oferă vederii. Se desenează primele grupuri de curioși care așteaptă pe țărm. Casele de paie. De pe caravele pornește un salut militar în sunet de marș. Guvernatorul Fernandez de Lugo își privește trupa, navele, bogăția expediției, cu mândrie și încredere. Alonso Luis scrutează scenariul viitoarelor lui întreprinderi. Mai ferm și liniștit, mai tăcut și energic, este licențiatul Jiménez de Quesada.

Don Pedro, don Alonso și licențiatul recunosc continentul. Biete colibe și cabane. Curând proviziile scad, trupa se îmbolnăvește. Se văd de departe indieni războinici, canibali. Făina și grăunțele aduse din Spania încep să se altereze. Din cauza căldurii și umidității. Frigurile îi paralizează pe soldați sau îi omoară. Izbucnește epidemia de dizenterie. Guvernatorul îi vizitează pe bolnavi, conduce construirea de noi cabane, discută cu primii întemeietori, tratează cu indienii. Nu îl descumpănește întâiul salut al Americii și făurește planuri fantastice. Indienii sunt goi, desigur, dar au aur. Cu artă diplomatică cere tributul. Săracii aduc foarte puțin, iar șeful indienilor din Bonda nu se apropie. Guvernatorul plănuiește cea dinții expediție.

Pentru prima dată se înșiră înaintea colibelor din Santa Marta o armată ordonată. Oricât de mulți ar zăcea roși de friguri, rămân totuși destui în picioare pentru a constitui formații militare ca în Europa. Nu puțini, văzând apropiindu-se aventura, se însuflețesc și duc mâna la șold, pe spadă, pregătesc armurile. Veteranii, cei care au venit cu Bastidas sau cu Garcia de Lerma, privesc aceste preparative cu scepticism și le iau în derâdere. Don Pedro nu știe ce e America. Aci nu se află cetăți înconjurate de ziduri, nici drumuri deschise, ci pădure, arbuști și mărăcinișuri, urcușuri abrupte de pe înălțimile cărora indienii aruncă

pietre enorme pomenite și-n cronicile conchistei – și săgeți înveninate sau gropi pline de pari ascuțiți în care alunecă pedestrii străpunși ca inimile lui Cupidon.

Noii europeni, îmbrăcați în zale, care se înarmează asemeni cavalerilor feudali – atât de fercheși și mândri! –, vor afla repede fae apărătorile lor metalice nu le ' folosesc la nimic. Gonchista îi învață că noul continent va fi timp de secole o țară de gherile și ambuscade. Indianul și pădurea își bat joc de european. Îl obligă să se adapteze la noua climă și la stilul oamenilor de aci. Când cel de curând sosit vede că veteranii, care au învățat lecția, îmbracă „armuri de bumbac”, râde. Băgați între saltelele acelea, par mai de grabă paiețe decât soldați. Dar când veninul săgeților începe să le închege sângele, atunci vor râde ca cei posedați de demoni în drum spre casa morților.

Spaniolul are archebuzele, praful de pușcă, petardele care bagă spaima în indieni. Băștinașul american, săgeata otrăvită. Omoară spaniolii mii de arcași, dar rămâne pădurea fecundă care dă naștere la alte pâlcuri, din care răsar mulțimi. Armata spaniolilor e puțin numeroasă și nu are ariergardă, nici sursă care să îi hrănească și să le umple golurile. Indianul se cutremură la sunetul prafului de pușcă. Spaniolul înnebunește mușcat de săgeți.

După patru secole de la conchistă, vor veni în America europenii ca să caute ierburile otrăvitoare și să le scoată sucul pentru a-l folosi în războiul din Europa. Va fi un filon nou al industriei din secolul XX. În modestul secol XVI, câțiva cronicari fac primele cercetări asupra ierburilor otrăvitoare. Cieza de Leon scrie un mic tratat cu acest titlu: *Despre cum se pregătește iarba atât de veninoasă cu care indienii din Santa Marta și Cartagena au ucis mulțime de spanioli*. Povestește că indienii aleg niște arbori otrăvitori, *manzanillos*, și sapă sub ei ca să scoată rădăcini foarte mici. Pun la foc aceste rădăcini în tigăi de pământ și fac din ele o

pastă. Caută apoi furnici mari cât un cărăbuș, din acelea foarte negre și foarte rele, care numai dacă înțepă un om îl lasă fără simțire, și le pisează cu pasta rădăcinilor. Mai bagă în aluat păianjeni foarte mari și viermi păroși. Acești viermi sunt atât de primejdioși încât, spune. Cieza, într-o zi „unul m-a înțepat la gât și am petrecut cea mai chinuită noapte din viața mea, în cele mai mari dureri”. Formula veninului se perfecționează cu aripi de liliac, broaște râioase, cozi de năpârci și mușețel otrăvitor. Departe de sat, o indiană blestemată mestecă fiertura într-o oală, pusă la foc mare, ca de rug, până ce amestecul se desăvârșește. Indiana care a tras în piept aburul și mirosul unei licori atât de ciudate, își dă sufletul.

Pentru a contracara veninul, remediile medicinei spaniole constau în a tăia carnea adânc și a scoate bucata de săgeată care a rămas în rană. De obicei, rămâne un vârf ca de patru degete înfipt în carne „pentru că așa îl meșteșugiseră indienii”. „Îndată, continuă fray Pedro Aguado, se bagă (în rana deschisă) sublimat măcinat, atâta cât încape îndesându-l cu putere, și apoi cu un cuțit mare de fier încins la foc se arde toată rana jur-împrejur și la mijloc,. Încât să rămână bine curățată și, apoi, cu același instrument de fier arzând, se trece peste, partea din afară în sus și în jos, pentru a opri și evita spasmul care e primul lucru pricinuit de iarba veninoasă. După toate astea, rănitul este culcat în odaia cea mai liniștită și adăpostită și uscată cu puțință, în așa fel încât nicio suflare de aer să nu-l atingă și pătrundă, iar acolo este lăsat trei zile și trei nopți fără să mănânce nici să bea, după care i se dau câteva înghițituri de supă foarte slabă, în cantitate de opt uncii, nu mai mult.”

Odată, în ținuturile învecinate cu Santa Marta, spre Venezuela, s-au răsculat indienii împotriva unui *encomendero* numit Rodrigo de Arguello. Au furat și au ars orașul și le-au făcut prizoniere pe nevasta lui Rodrigo și pe

cele trei fiice ale lor. Pe fete le-au dus ca să fie plăcerea șefilor lor, dar pe dona Juana au dezgolit-o și au spânzurat-o, atîrnînd-o apoi de creanga unui copac cu căpăstrul unui cal. Îndată tot tribul trase cu săgeți în ea, lăsînd-o ca pe un arici, Când au sosit spaniolii și au tăiat căpăstrul pentru a lua corpul femeii, aceasta a căzut în picioare, rămînînd așa, susținută de săgețile care o împodobeau.

Fernandez de Lugo pornește ca un cavaler la luptă Contra indienilor Bonda. Potrivit instrucțiunilor lui Carol Quintul și ale reginei dona Juana, când vede indigeni, îi întreabă de trei ori dacă cred în Dumnezeu, unul și întreit și în mama lui, Fecioara Maria, și în toate dogmele. Cum aceste brute nu înțeleg o iotă, guvernatorul dă năvală peste ei, le arde satele, îi urmărește. Sfârșitul aventurii e înspăimîntător: între moloz și cenușă, între mormane de cadavre, zbiară soldații spanioli înnebuniți de săgeți. Abia dacă s-au putut apăra veteranii datorită armurilor de bumbac. Europa de fier, umilită și cu mâinile goale! Scapă numai cei cu saltelele.

Dacă tatăl suferă un astfel de eșec, poate fiului să-i meargă mai bine. Santa Marta nu are destule resurse pentru a susține o populație atât de crescută prin adăugarea celor veniți pe navele lui Fernandez de Lugo și e nevoie să se organizeze expediții pentru ca armata să găsească hrană la populațiile indigene. Cu acest scop, don Alonso pornește să exploreze ținuturile indienilor tayrona. Mai prudent decât tatăl lui și trăgînd învățăminte din bătăliile anterioare, el înaintează cu grijă, dar și cu îndrăzneală prin munți și râpi, îi înfruntă pe indieni și aproape totdeauna îi învinge, dă foc la case și le fură aurul. Acum străbate ținuturi mai bogate. Prin cenușa de la incendierea satelor, găsește pepite de aur. „A jefui vreun sat, spune fray Pedro Aguado, și a lua tot ce aflau acolo, asta numeau ei «a rancia» căci colibelor li se spunea *ranchos*, iar

aurul dobândit în felul acesta era aur «ranciat»; astfel își ascundeau lăcomia și jafurile cu vorbe atrăgătoare și neobișnuite.” Dacă rabdă de foame și mor mulți din trupă, cel puțin le strălucește în mâini comoara Americii. Când grămada de aur e destul de mare, Alonso Luis se gândește să se întoarcă la Santa Marta.

Dar încolțește în mintea lui o idee luminoasă: să nu împartă cu nimeni, nici cu tatăl său, câștigurile victoriei. Dacă merge în Spania și își cumpără titlul de guvernator, va ajunge la faima și puterea bunicului său. Simte că impetuositatea cuceritorului Insulelor Canare renaște în ființa lui. Chiar dacă mai avea oarecare milă în suflet, această deșeptare a ambiției o suprimă.

Îi convoacă pe căpitani. Discută cu ei întoarcerea la Santa Marta. Puțin mai departe de ținutul indienilor tayrona, cutreieră un neamț lacom, Nicolas de Federman, împuternicit al familiei Belzares. I s-a pus în vedere să nu calce cumva pământul Sântei Marta. Germanul, precaut și temător de forțele lui Fernandez de Lugo, se retrage și rămâne pe lângă Coro. Alonso se mișcă între domeniile germanului și ale tatălui său. Ținutul de care dispune a fost deja „ranciat”. Pe deasupra, indienii înaintează, îl încercuie, îl înădușesc. Dacă nu izbutește să fugă, riscă să rămână toți țintuiți. Transformați în arid de săgețile indienilor, ca Juana de Ulloa.

Hotărâsc să încerce a scăpa noaptea, în timp ce indienii dorm. Pe un drum îngust, între arbuști și buruieni, se strecoară armata. O sută de oameni merg în avangardă, încălță sandalele tăcerii și ale prudenței. Ochii se silesc să străpungă întunericul, să nu-i surprindă vreun trib ascuns în pădure. Cu gesturi delicate, rup ramurile, fără a îndrăzni să folosească cuțitele lungi, *los machetes*. Deodată însă, spaniolii cad într-o cursă. Indienii întinseseră de-a curmezișul drumului o funie de care atârâaseră tigve de

dovleac și oase. În timp ce avangarda armatei dă peste această urzeală, sunetul se răspândește în pădure și, ca împinși de un resort, indienii sar dintre arbuști. Întunericul favorizează totuși mai mult lucrarea săbiilor și a lăncilor decât aceea a săgeților. Ieșind din ambuscadă cu puține pierderi, armata înaintează cu hotărâre spre Santa Marta.

Don Alonso intră în Santa Marta împreună cu șirul de indieni prizonieri, încărcăți cu aur. Cât aur, nimeni nu știe. Don Alonso a declarat căpitanului San Martin, care face pe contabilul, sume care nu au nimic de-a face cu realitatea. Don Alonso, ca un autentic om al conchistei, intenționează să pună mina pe toată prada. Soldații încep să murmure bănuiala lor, iar ofițerii să o spună cu glas tare. Însuși tatăl său îi cere socotelile și îl învinuiește că încearcă să ascundă ce a adus. Guvernatorul are nevoie de aur ca să plătească datoriile făcute, iar soldații văd în metalul lucitor singura recompensă pentru strădaniile și suferințele lor. Între tată și fiu se schimbă cuvinte grele, strigate. Neîncrederea începe să pătrundă în campament. Deodată, totul se liniștește. Se liniștește datorită prudenței lui don Alonso.

Când soldații se deșteaptă a doua zi după cearta dintre Fernandez de Lugo și fiul lui, află că don Alonso a fugit. Și-a pus aurul într-o ambarcațiune folosită la transportul mărfurilor și a pornit spre Spania. Trupa înțelege că primul înșelat și furat a fost chiar guvernatorul și nu are contra cui să-și verse furia. Ca în prima zi, când sosiseră la Santa Marta, căpitanul Jiménez de Quesada privește această mică lume în descompunere de pe un al doilea plan. Pupilele lui sumbre se luminează, în mijlocul oamenilor dezamăgiți, cu o lucire de speranță.

Fernandez de Lugo este al doilea guvernator care își pierde vesela de aur. Când vede că soldații, sătui de foame și friguri, de săgeți, de mizerie și acum, punând vârf la toate, de furtul întregii lor prăzi, încep să se ridice cu gânduri și

vorbe de rebeliune, le predă tot ce are. În primul rând, serviciul de argint: frumoasa veselă pe care, în chip de mare senior, o adusese, imitându-l pe Garcia de Lerma. La dracu', să se piardă vesela, dar să fie pace în campament! Și, totuși, e mai amar să-ți pierzi vesela, obligat de un fiu tâlhar, decât fugind de indieni...

Tot ce face guvernatorul nu folosește decât să liniștească pentru un moment o populație care suferă asediul foamei și al frigurilor. Odată cu sosirea soldaților, care străbătuseră cu don Alonso ținuturile indienilor tayrona, epidemiile revin, sporite. Disperat de dăngănitul permanent al clopotelor, Fernandez de Lugo oprește să le mai tragă. Nu e timp să-l mai îngropi pe toți cei care mor. Într-o singură zi se aruncă în groapa comună douăzeci de cadavre. Cei care pot, părăsesc cetatea în ambarcațiuni jalnice, pentru a căuta, în orice parte a coastei sau într-o riscată călătorie până la Cartagena, perspective mai bune. În fața ochilor guvernatorului se amplifică, în cercuri dantești, frigurile, fuga, descurajarea, trădarea, moartea. În mijlocul acestei agonii, trebuie privit spre un orizont nou, căutat un remediu radical, înainte ca să se destrame definitiv cea mai strălucită expediție pornită din Spania.

Dincolo de Santa Marta, înlăuntrul continentului, spre drumurile care duc în inima Americii, se ridică perdele de imagini care termină prin a prinde culoare în mințile spaniolilor. În primul rând, cum se vede, sunt indienii războinici. Mai departe însă, mai departe se află poate pământurile unei țări vaste. Gurile gigantice și tulburi ale lui Rio Grande, acest puhoi de ape, dezvăluie fabuloase ținuturi interioare, îndeamnă la descoperiri. Poate că pe culmile munților se află Eldorado.

Ce îndemn mai puternic la călătorie decât să urci râul spre izvoare, să te cațări pe povârnișurile unor munți prefăcuți în fantasme magice! Trupa, care era acum mai

disperată decât atunci când o sfâșiau mărcinișurile pământurilor descoperite și îndura atacul arcașilor, vrea să plece. Privesc în jur, căutând un căpitan care să-i călăuzească. Cunoșteau prea bine destoiniciile: cea slabă a guvernatorului și cea excesivă a fiului.

„Și, oferindu-se loțiitorul Jiménez de Quesada, în care, deși om crescut între cărți, în liniștea și odihna studiului, sălășluia o putere și înălțime sufletească și soartă prielnică, care îl împingea să îmbrățișeze acea grea și obositoare faptă și să ia asupra-și descoperirea și călătoria spre izvoarele lui Rio Grande de la Magdalena, conducătorul hotărî cu tot sufletul ca, făcând noi cheltuieli, să pună în mișcare acea întreprindere.”

IV. NAUFRAGIAȚI PE USCAT ȘI PE MARE

Deoarece în mlaștinile prin care se putea trece pe jos pătrundeau destui caimani – care, precum am spus, sunt niște pești lungi de câte zece, douăsprezece, cincisprezece, douăzeci și chiar mai multe picioare, cu aspect de șopârle și feroce ca niște fiare sângeroase și sălbatice –, unii soldații erau înșfăcați cu violență de către aceștia în timp ce treceau prin mlaștini și râuri, cufundați în apă, fără a putea fi salvați sau ajutați, și astfel îi ajungea o moarte cât se poate de cumplită și crudă.

FRAY PEDRO AGUADO

Să presupunem că sunt o mie și ceva de spanioli în Santa Marta. Dintre aceștia, între șapte sute cincizeci și opt sute vor merge cu Quesada. Ceilalți vor rămâne cu guvernatorul. Dintre cei care vor pleca să facă descoperiri, unii vor merge pe uscat, iar alții pe mare. Cei care merg pe uscat, în frunte cu Jiménez de Quesada, vor parcurge un drum plin de mlaștini și ciulini până ce vor ajunge pe malurile fluviului Magdalena. Cei care vor întinde velele, și pe care-i va comanda Diego de Urbina, vor naviga pe mare, aproape de

țarm, până la gurile lui Rio Grande de la Magdalena. Apoi, mergând contra curentului, se vor întâlni cu Jiménez de Quesada la Chiriguanâ sau în alt punct oarecare.

Așteptarea îi însuflețește pe soldați. Santa Marta devine un atelier în care muncește toată lumea. Cei de pe nave își petrec ziua răsucind parâme, cârpind vele, echipând noi brigantine, tăind cu fierăstrăul trunchiuri groase, pregătind catranul și câlții pentru călăfătuitul vaselor. Curioși, indienii privesc cu uimire munca albilor. Fierarii suflă în forje improvizate. Cei care lucrează la nicovale sau fixează scândurile pentru corăbii ciocănesc fără-nctare. Călăreții își repară hamurile, își asigură trăgătoarele de șa, își cos chingile și-și vâtuiesc din nou șeile de lemn. Prin diferite colțuri ale taberei stau lăncile deja curățate, iar căpitani au grijă să-și facă săbiile să strălucească. Indienii îndatoritori, încântați de această nouă viață pe care nu o înțeleg și nici nu o pot înțelege, merg din oraș la pădure și din oraș la corăbii cărând trunchiuri, butoaie, provizii. Spaniolii îi vor lăsa liberi și apoi le va veni rândul să fie sclavi celor din interiorul ținutului. Pentru cei care rămân, tributul va fi mai puțin greu.

Căpitani lui Quesada sunt oameni cu îndelungată tradiție în privința artelor. Au făcut războiul în Europa sau i-au însoțit pe alți descoperitori în călătorii îndrăznețe pe Atlantic. Au cunoscut clipe de izbândă și clipe de cruntă restriște. Juan del Junco, căpitan loțiitor al lui Quesada, s-a luptat în Ungaria și în Italia și și-a completat foaia de serviciu însoțindu-l pe Sebastian Gaboto la Rio de la Plata. Junco știe cum se luptă regii în Europa și cum un mare descoperitor al Americii, Gaboto, s-a întors în cele din urmă în Spania „distrus, și nu atât din vina sa cât din aceea a oamenilor săi”.

Alt căpitan al lui Quesada este Gonzalo Suârez Rendon, care s-a luptat în Italia. În bătălia de la Pavia l-a văzut

căzând prizonier al trupelor spaniole pe regele Francise I și a participat la asediul și cucerirea Florenței. La Viena i-a văzut pe turci, după ce distruseseră armata Ungariei, înaintând asupra Europei creștine, și pe mândrul Soliman Magnificul, oprindu-se la porțile orașului și retrăgându-se în derută sub presiunea forțelor germane și spaniole. Școală, după cum se știe, deloc potrivită pentru a veni acum să comande niște tăietori de copaci pe malurile fluviului Magdalena. Dar ce importanță are?

Acestea nu-s cazuri unice. Toți căpitanii, sublocotenenții și soldații își au povestea lor. În Spania, Juan de Céspedes a făcut parte din trupele regelui care au înfrânt la Toledo mișcarea *comuneros*⁹-uri. Anton de Olalla a fost recrut în războaiele din Ralia. Printre soldați sunt mulți care au luptat în Flandra. Sunt bărbați pe care viața militară i-a împins să vină din Europa în America. În căutare de noi și mai mari emoții. Iar căpitantul Quesada, care a studiat dreptul în Spania, iar armele în Italia, pare a reuni toate experiențele.

La 6 aprilie 1536 Jiménez de Quesada pleacă din Santa Marta cu trupele de uscat: navele nu sunt încă gata, iar flota va ridica ancora numai peste douăzeci și cinci de zile. În frunte merge Gonzalo, pe un cal andaluz. După el vin vreo cinci sute" de soldați. Ca soldați din regimente de infanterie, la început păstrează un anumit ritm de mers și această plecare are în ea ceva european, se vorbește de o „armată aleasă". Apoi apare o dezordine mai omenească. Nu există drumuri, nici formație de marș și nici uniforme pentru această armată îmbrăcată în petice. Printre soldați se

---

⁹ Mișcare de revoltă aipnată, cu caracter democratic și popular împotriva absolutismului împăratului Carol Quintal (1519— 1521). *Comuneros* erau membrii comunităților orășenești care își 'apărau drepturile tradiționale.

amestecă sute de hamali indieni goi. Sunt de asemenea trei căpitani privilegiați, însoțiți de trei indiene. Ceilalți duc în spate, ca un fel de raniță, o legătură făcută după arta și tehnica soldaților, pe care nu-i însoțesc nevestele ca să se îngrijească de valize. Optzeci de cai, încărcăți cu alimente și provizii, par să aparțină unei șatre. Un măgar solitar, găsit prin păduri, dovadă că mai trecuseră pe acolo alți compatrioți, completează tabloul, imprimându-i o notă filosofică și spaniolă plină de demnitate.

E luna lui aprilie și, ca atare, plouă mult. După puțin mers, ploi torențiale cad asupra soldaților, muindu-le hainele. Norii trec cu iuțeală și se îndepărtează împreună cu vârtejul lor de apă, lăsând pământul bălțos. Vine apoi soarele puternic al tropicului și câmpul care fumegă. Aerul se subțiază. Cerul e transparent. În ceea ce privește peisajele, acestea sunt de o mare varietate. Mai întâi vin nisipurile, dunele: frânturi de plajă care pătrund puțin în păduri. Apoi, pământul negru care devine lut. Mai departe, mlaștini, de unde apar: iguana, șopârla, șarpele. Unii soldați, dintre cei care abia învață alfabetul uceniciei în America, fac acum cunoștință cu caimanul, șopârlă monumentală, asemănătoare crocodilului despre care se povestește că trăiește în apele Nilului, figură de peisaj geologic, cu o beregată în care cu ușurință poate încăpea un om. Vederea acestor animale produce un amestec de entuziasm, spaimă și uimire. Ca și cum săgeata otrăvită n-ar fi suficientă pentru a învăța ce înseamnă America, caimanul li se pare primul fapt caracteristic Lumii Noi.

Pentru a campa, se poposește acolo unde pământul este mai puțin îmbibat de apă. În unele nopți se doarme sub cerul liber, în lumina aceea albastră și electrică a furtunilor care plâsmuiesc neverosimile peisaje de sticlă și scutură buretele verde al copacilor. Nu există haine care să se usuce și nici ac care să le cârpească. La căderea trăsnetului caii se

strâng speriați unul în altul. Indienii, la adăpostul vreunui frunziș, nu pierd niciun fulger ca să vadă spaima acestor animale. Când se luminează de zi, dacă ziua e atât de senină ca soarele să încălzească, hainele se usucă pe corpurile amorțite. Pe cei care simțeau că li se făcea pielea ca de găină, îi arde flacăra fierbinte a tropicului.

Uneori dau peste colibe pe care stăpânii lor le părăsiseră și e o mare ușurare. Dacă fuga indienilor a fost precipitată, au norocul să găsească ceva alimente: rădăcini de yucca, boabe de porumb. Când prin jur există vreun ogor, armata îl curăță ca un nor de lăcuste. Trupa a plecat din Santa Marta cu o bună provizie de alimente: ele aveau să dureze o săptămână. Curând a început să li se simtă lipsa; ceea ce dau pădurea și râurile – vânat, pește și fructe – nu e suficient pentru hrănirea unei armate de cinci sute de oameni. Efectivul mare al trupei e cea mai grea problemă și piedică. În plus, armata care a plecat din Santa Marta era deja bântuită de friguri, încep să se vadă chipuri desfigurate, soldați care imploră să li se dea o gură de apă, dârdâind de frig, ceea ce reprezintă primul semn al morții. De pe buzele lui Quesada nu se desprinde decât un singur ordin: înainte. Trebuie să ajungă la Magdalena. Cine nu mai poate să meargă, se urcă pe cai. Dar nu sunt decât niște schelete învelite în zdrențe pe care viața le părăsește foarte curând. Din fericire, nu lipsesc preoții: iată-i pe călugărul Pedro Zambrano și pe preoții Anton de Lescamez și Juan de Legaspes. „Fiule, căiește-te de păcate, teme-te de chinurile iadului, că eu te iert în numele Tatălui...” Și. Apoi la groapă. O groapă care se sapă și se astupă în grabă cu doi-trei pumni de pământ. Uneori, o mină – căci nu e timp să fie amândouă încrucișate pe piept – rămâne afară, spunându-le adio celor care continuă drumul: o trupă de umbre, printre care cei purtați călare sunt, în general, deja cadavre.

Comandantul Quesada se îndreaptă spre ținuturile înalte, ca să scape de mlaștini. Dar va trebui să coboare pe malurile Magdalenei pentru a întâlni corăbiile care trebuiau să urce. Cu ele vor putea transporta bolnavii și tot cu ele sosește mâncare. Brânză, vin, sare, untdelemn...

Din când, în când, unii căpitani fac incursiuni prin împrejurimile taberei. În timp ce trupa de infanteriști înaintează încet, cei care merg pe cai pot prăda. Terenul este propice ascunzătorilor și ambuscadelor. Indienii fug, se ascund, atacă ferindu-și capul pe după arbuști. Spaniolii au mijloacele trebuincioase pentru a-i mirosi: nasurile copoilor. Dacă indianul o ia la fugă, câinii au misiunea de a-i face bucăți. Omul, calul și câinele formează marea trilogie a conchistei. După fiecare incursiune, căpitanii se întorc cu yucca, porumb și indieni de povară. Într-o zi, în timp ce soldații se bucurau de alimentele prădate de la indieni, o indiană năvălește în tabără goală printre soldați, plângând cu disperare. Sigur și repede, se îndreaptă spre locul unde se află indienii prizonieri și se aruncă în brațele celui mai tânăr. Se sărută cu duioșie. Lui Jiménez de Quesada i se explică, prin intermediul tălmacilor, ce se întâmplă: este o mamă care cere un loc printre cei captivi ca să nu se despartă de fiul ei. Conchistadorul le redă amândurora libertatea. În mijlocul dramei de sălbăticie a conchistei există aceste paranteze de dragoste sau milă.

Pe măsură ce spaniolii înaintează prin ținuturile înalte, pătrund tot mai adânc în regiunile populate de arcași: de indienii chimilas. Sunt oameni viteji, cărora armata nu le răpește nimic, pentru că nu au nimic, dar în mâinile lor rămân, de obicei, câțiva morți. Ploaia continuă să se reverse în rafale implacabile și, pe măsură ce armata se apropie de Rio Grande, se înmulțesc mlaștinile. Trebuie să se adăpostească pe înălțimi, ca indienii.

Vinele de apă se umflă. Rio Grande își iese din matcă și ies din matcă și afluenții lui. Armata ajunge pe malurile râului Ariguani. Curentul năvalnic și adâncimea lui fac imposibilă trecerea. Soldații! se tem de caimani. În orice caz, râul trebuie trecut. Din liane și trunchiuri se face un pod împletit. Trebuie să treacă soldați, indieni, indiene, cai, câini, călugări, măgarul, poverile și armele. Soldații privesc curentul care târăște animale moarte, copaci, flori, prin ape tulburi care se acoperă de spumă. Se muncește cu zel, aproape cu disperare, sub biciuirea răpăielilor torențiale. Se face podul. Se trece râul. Trebuie să se ajungă pe malurile lui Rio Grande. Pe orice mal înalt, sigur, pe care să se poată aștepta sosirea brigantinelor. Trupa trece torenții cu odgoane de liane. Se pierde arme, provizii. Noroc că se înaintează și că vor putea avea vești de la cei care vin pe apă.

Sunt deja aproape de liman. Prin tălmacii indieni se fac recunoașteri. Nimic, corăbiile nu sosesc. Poate că s-au oprit la gurile lui Rio Grande. Poate că s-au războit cu indienii arcași. Ne aflăm în ținutul indienilor tamalemques. Cel puțin aici se găsesc alimente, iar indienii sunt mai puțin ostili. Flota întârzie, Quesada înaintează puțin câte puțin. Drumul trece prin savane pustii și mlăștinoase, unde nu se poate campa. Călăreții se îndepărtează de trupă pentru a vina. Dar trupa e încă prea numeroasă ca să se poată hrăni. Când moartea va reduce mai mult efectivele armatei, va fi mai ușor: se va merge mai repede, nu vor mai fi greuțați cu transportul bolnavilor și, de bine de rău, pământul va da de mâncare unei mâini de oameni. Cei patru sute sau cinci sute de soldați mănâncă tot ce le cade în mână: broaște, șopârle, șerpi,

După două săptămâni în care au rătăcit pe teritoriul indienilor tamalemques, se ajunge în ținuturi mai populate. Aici băștinașii nu au gânduri războinice. Privesc trupa fără

teamă. O armată măcinată de atâtea suferințe poate fi întâmpinată cu steagul alb. Peste puțin timp se zărește Tamalemque. Prezența orașului indigen se anunță prin ogoare foarte îngrijite. Pământul e fertil: Să cucerești Tamalemque nu e însă treabă ușoară. Orașul se apără cu ajutorul apelor: e ca o insulă. Doar pe o fâșie îngustă de uscat care traversează lacul se poate ajunge la el. Indienii sunt vâslași buni și fac comerț cu canpele. În depărtare e râul Zazare. În jur, lagune, mlaștini. Spaniolii lui Lugo și cei ai lui Alfânger ajunseseră până aici, fără să se încumete să intre. De data aceasta, totuși, foamea și nevoia insuflă mai mult curaj oamenilor. Quesada ordonă să se înainteze pe drumul de pământ.

Indienii și-au retras canoele, ca să nu le poată folosi spaniolii, și-i hărțuiesc cu săgețile lor. Soldații se apără cu scuturi rotunde și-i străpung cu lancea pe cei care sunt mai aproape. Câinii se aruncă în apă și seamănă spaimă printre indieni, mușcându-i fără milă. Pete de sânge se deschid ca niște flori acvatice pe lac și se extind în cercuri roz tot mai mari. Sunt indieni răniți la frunte, loviți la cap, străpunși de lăncii. Plutesc morții cu trupul gol, oacheș, arămiu, ca buștenii din marea selvă americană. Armata, în deplină ordine, pe îndelete, înaintează fără zor. Indienii care urmăresc desfășurarea luptei pas cu pas, înțeleg că orice rezistență e inutilă. Părăsesc câmpul. Imediat, armata înaintează. Casele au rămas pline de alimente. Pentru prima oară trupa se va odihni în voie. Rio Grande este aproape. Quesada îl trimite pe San Martin cu câțiva soldați să exploreze.

Urmează douăzeci de zile de răgaz, de odihnă, în care timp bolnavii dorm sub un acoperiș și asistă fără grabă la evoluția febrei în atmosfera unui spital. Cei care mai au putere, cercetează împrejurimile și au grijă să curețe harnașamentele. Cei care se bucură cel mai mult de odihnă

sunt caii și măgarul, ale cărui urechi lungi și mobile continuă să-i minuneze pe indieni la fel de mult ca bărbile spaniolilor. De asemenea, începe să-și facă loc în gândul spaniolilor posibilitatea unei întoarceri. Dacă străbaterea unui drum atât de îngrozitor este o adevărată aventură, continuarea lui ar fi de-a dreptul temerară. Ar însemna o sfidare a lui Dumnezeu care a recurs la aceste vrăjmășii ca la un obstacol pentru ca europeanul alb să-l lase liniștit pe indianul arămiu. Ei se află încă, practic, la gurile unui fluviu care prin debitul său prezice infinita distanță pe care o are de parcurs de la izvoarele sale și până la mare. După mlaștini și călduri infernale vor urma coaste abrupte care vor duce pe culmi înzăpezite. Bolnavii, în special, simt că-i părăsesc puterile. E mai bine să-ți dai ultima suflare în colibe din Tamalemque decât să te ridici în picioare ca să înaintezi prin mlaștini. Nu mai visează atât la țara aurului cât se uită în delir la mâinile călugărului, care taie aerul deasupra pieptului lor, făcându-i să moară ca buni catolici și iertându-le toate nelegiuirile și hoinărelile unei vieți păcătoase, după atâtea chinuri prin care au trecut.

După douăzeci de zile sosește un mesaj de la căpitanul San Martin, de pe Rio Grande: corăbiile sunt departe, în urmă, și se deplasează încet. El s-a instalat la gurile râului Zazare sau César, un râu cu ape bogate, și nu vrea să plece de acolo de teamă ca indienii să nu-i ia apoi locul și să împiedice marșul. Quesada primește mesajul și ordonă să se meargă mai departe. Cei care mai au puțină viață în ei se entuziasmează din nou. Aventura le-a devenit un obicei: e o sete constantă care nu permite odihna, în plus, masa de-a gata pe care au găsit-o la Tamalemque s-a terminat. Îndrăzneala și foamea vorbesc aceeași limbă în ceea ce privește incitarea la continuarea drumului. Ca și cum ar fi prima dată! Soldații își pun în ordine echipamentul, indienii de povară sunt așezați unul după altul, caii sunt cedați

bolnavilor, căpitani și soldați muncesc cu aceeași ardoare. Generalul însuși strânge chingile calului ca un scutier oarecare. Marșul continuă. Din nou se traversează lagune, se ridică poduri, se învârtesc în aer *machetes*, vârtelnița armatei. Și tot așa până la malurile râului Zazare. Acolo soldații lui Quesada și ai lui San Martin se întâlnesc. Își dau mâinile murdare, fierbinți, frățești. Buzele arse de febră surâd din nou.

Trec râul Zazare în canoe. Intră în ținutul Sompallôn și întâlnesc noi păduri pe care tăietorii de lemne le doboară zgomotos, noi trestii pe care le leagă așa cum cer podurile pentru a fi trecute! Și așa până ajung, prin acest infern, la ogoarele indienilor sompallones. Se numără trupa și se constată că din fiecare cinci oameni unul a murit. Armata, care la plecarea din Santa Marta părea o dantură curată și completă, este acum gura știrbă și murdară a unui bătrân. Ca și cum s-ar fi scurs peste ea patruzeci de ani. Se poposește din nou. Trec câteva săptămâni. Brigantinele nu sosesc. S-a suferit mult și încă nu se poate spune că s-a făcut vreo descoperire. Prin aceste locuri au mai trecut trupele celor care au venit din Venezuela, pe aici a cutreierat Alfinger și au ajuns câțiva porniți din Santa Marta. Dar sunt mulți cei care acum fac cunoștință pentru prima dată cu un râu american, un adevărat râu, cu albia lată și adâncă. Opriți pe un mal, văd dincolo, pe celălalt, un peisaj pe care albastrul distanței și focul tropical l-au învăluit într-un fel de flacără de alcool. Copacii par pitici, dacă, în cele din urmă, li se poate zări forma. Oamenii își bagă mina în apă și simt că forța curentului e din ce în ce mai puternică în adânc: brațul muscular al tăietorului nu poate sta neclintit la întâlnirea cu forța fluviului. Spaniolul care nu a ieșit din Spania nu cunoaște râuri din acestea decât din sfânta scriptură. Așa trebuie să fie Nilul, gândesc clericii și visează învățații.

Căpitanul San Martin nu poate rămâne inactiv. Quesada hotărăște să-l trimită în josul râului. Până ce se va întâlni cu cei de pe brigantine. La Sompallon lumea continuă să moară. Dacă brigantinele nu apar, bolnavii nu se vor putea aventura în noi acțiuni. Și, practic, lipsește încă totul pentru continuarea drumului și pentru, a, face descoperiri.

Totuși, lui Quesada nu-i trece prin minte ideea întoarcerii. Se gândește la Pizarro, la Cortés, la inima Americă sale. America este deja a lui, iar el va fi un fiu al Americii care își va înălța definitiv capul pe culmea celui mai înalt munte. Căpitanul San Martin pleacă în josul râului cu câțiva soldați și indieni. Asupra celor. Care pleacă și asupra celor care rămân, din ochii săi mari și umezi, sprijinit pe cele patru picioare ale calului și sperînd tîntării cu coada, aruncă priviri domoale măgarul cu urechi lungi și păroase...

Să ne întoarcem acum în Santa Marta. Când Quësada și ai lui au plecat însoțiți de zarva și de urările: „Dumnezeu și Fecioara Maria să vă apere”, ale celor care rămăneau, și când ultimul dintre infanteriști nu se mai zărea, „orașul” a apărut ca o biată scenă plină de scaieți și bălării. Cei care aveau să meargă pe mare, pentru a ajunge la gurile lui Rio Grande, și-au reluat lucrul la corăbii. Ce s-a întîmplat cu ei?

Alături de ei, ca să-i încurajeze, se afla guvernatorul, care, cât cât vor pleca mai repede, cu atît mai liniștit > și mai plin de nădejdi va rămâne. Și tot acolo se mai află Diego de Urbino, care va merge ca șef al flotilei, și Diego Cardona și Diego Sandoval, care vor deveni frați atît datorită numelui cît și sfârșitului aventurilor lor, și Luis de Man Jarrés, Ortûn Velasco și Diaz Cardoso, și Juan Chamorro și călugărul Juan Zambrano. Toți înjură și dau ordine indienilor și mușilor. Trebuie grăbită clipa în care pe apele verzi ale golfului vor pluti pânzele acelea murdare.

În afară de aceasta, trebuie să plece din Santa Marta. Cu toate că populația s-a redus atât de mult, pământul nu va da hrană nici măcar pentru o gură. Guvernatorul însuși spune că va pleca mai târziu, după flotă, urmându-l pe Quesada. E o consolare că Dumnezeu i-a făcut pe oameni capabili să-și creeze iluzii. În fața tuturor dezastrelor, și a morții, și a febrei, și a scaieților, mintea acestor visători se desfată închipuindu-și un nou regat plin de bogății, regatul de unde izvorăște Rio Grande dintre păduri de smarald și nisip presărat cu aur.

Suntem în Sfânta Săptămână a Patimilor. În miercurea sfântă se oficiază o liturghie dintre acelea care preced marile călătorii. Apoi, timp de câteva ore se aud strigăte de comandă și alergături întretăiate de îmbrățișări de rămas bun. Căpitanul discută în taină asupra înșelătoriilor ce urmează să se întreprindă cu prada de război. Seara se întind pânzele. Quesada și ai săi au plecat de douăzeci de zile. Acum e rândul acelor ai lui Urbino care, pe niște brigantine și galere proaste – să tot aibă șapte corăbii mica flotă, iar echipajul vreo două sute, două sute cincizeci de oameni – pleacă să descopere țara de unde izvorăște Rio Grande de la Magdalena.

Își petrec noaptea într-un golfuleț bine apărat. În joia mare se ridică ancorele, dis-de-diminează se întind pânzele, se intră în plină mare a Caraibelor. Cine spune caraib, spune curajos. Caraibii sunt indieni antropofagi.

„Oamenii erau curajoși”, aveau să scrie cronicarii referindu-se la răscoalele indigenilor. Marea Caraibelor este o mare agitată: se frământă brusc, prinde viață spumegându-și valurile și începe să rostogolească, în chip de gheme de fum, nori grei încărcăți de furtună. Alteori adoarme jucându-se cu valurile care aruncă spume albe ca niște fulgi de vată. E o mare trădătoare și ciudată. Vinerea mare n-a fost o zi urâtă: aurie și albastră, ritmică și

galbenă: gem cordajele, cântă marinarii. Nu la fel sâmbăta mare... Atunci lumina zilei s-a tulburat. Valurile au început să muște carcasa corăbiilor, care, prost alcătuite, scârțâie și se mișcă groaznic. Membrii echipajelor simt că moartea le dă târcoale. Unii se rostogolesc pe fundul plin de apă al galerelor – ele se clatină cel mai mult – și, bălăbănindu-se, se ridică în picioare pentru a se prinde de parâme și a contribui cât de cât la manevrele pe care le ordonă căpitanii. Sunt oameni de mare, dar nu de o mare atât de sălbatică. Corăbiile se îndepărtează una de alta ca să nu se ciocnească. În curând cârmacii se pierd din vedere. Sunt la gurile fluviului, dar clocotul apei, furia fluviului, resping pe oricine încearcă să intre. Ploaia biciuiește aceste spectre de vase care formează o mică flotă fantomatică. Valurile arcuite ale fluviului și ale mării sunt mult mai înalte decât galerele și brigantinele. Se aruncă-n mare arme, provizii, încărcătura pe care soldații de pe uscat o încredințaseră oamenilor lui Urbino pentru a-și ușura marșul. Echipajele nu se gândesc decât la salvarea lemnului corăbiilor pe care plutesc ca niște naufragiați. Cu cât e mai ușoară corabia cu atât mai sus și mai puternic și-o aruncă unul altuia pe spate armăsarii apei.

Diego de Urbino ocolește bariera de nisip și se îndreaptă spre țărmurile care se află în apropiere de Cartagena. A fost o victorie și un act temerar. Brigantina care urmează după el încearcă să facă același lucru și, prrrr!, se desface, sub iureșul teribil al valurilor, în scândurile care o alcătuiau. Nu se mai văd decât țăndări în ploaia cenușie. Oamenii plutesc, apar pentru o clipă, se lovesc de scândurile care zboară aruncate de valuri, până ce nu mai rămâne niciunul singur în viață. Nici nu se știe încotro se vor îndrepta cadavrele minate de valuri, pentru festinul rechinilor. Brigantina lui Urbino este târâtă la opt leghe de gurile fluviului. Un val puternic o prinde, o înalță în aer, o scutură și, zvârrr!, o

strivește de o stâncă de pe țărm. Uzi, istoviți de oboseală și rău de mare, echipajul și căpitanul se privesc însingurați printre stâncării și nisip, fără arme și aproape goi.

Altă brigantina va împărtăși aceeași soartă. Catargul cel mare se clatină, scârțâie, pare că o să se facă bucăți. Cincizeci de oameni se lovesc, se înghesuie în această coajă de nucă ce nu se poate vedea decât la lumina albastră a fulgerelor. Trece bariera de nisip, dar este purtată mai degrabă de voința lui Dumnezeu decât de aceea a oamenilor. Imediat, ca într-o singură rafală, zboară în linie dreaptă câteva leghe și se zdrobește de țărm. Când membrii echipajului deschid ochii, sunt deja pe uscat, iar corabia lor e făcută țandări. Nimeni nu se poate mișca, atât sunt de obosiți și de bolnavi. A trecut furtuna. Soarele începe să usuce hainele care au mai rămas pe ei. Indienii izbutesc să vadă, parcă desenată pe nisip, minuscula armată. Se înalță un strigăt de entuziasm. Puzderie de războinici arămii țâșnesc de pe țărm, din apă, din lăstărișul tânăr, dintre stânci și străpung aerul cu săgețile lor otrăvite. Seara, spaniolii cu trupurile arse rău de soare, cu mâinile și picioarele sfărțecate, ei, care au vrut să sfideze Rio Grande, sunt pradă ușoară în mâinile indienilor antropofagi.

Încă două brigantine au trecut dincolo de gurile lui Rio Grande, dar acestea, ca prin minune, au ajuns cu bine la Cartagena. Nu mai au însă nimic din încărcătură: a înghițit-o în întregime Marea Caraibelor. Cel puțin oamenii sunt vii, chiar dacă înspăimântați. Împreună cu soldații lui Urbino debarcă, ajutați de unii indieni care nu le arată vrăjmășie, își dau mâinile, se privesc ca și cum s-ar fi născut a doua oară, se gândesc cu groază la soarta pe care vor fi avut-o ceilalți.

Alte două vase s-au salvat și au intrat pe fluviu în sus. Pentru că erau mai încete, n-au putut ajunge așa de repede acolo unde se afla mama furtunilor. În prima noapte au

ancorat la un țărm apărat și a doua zi au intrat pe brațul cel mai îngust al fluviului. Ajung în ținutul Malambo, așteaptă restul flotei și cum zilele trec fără vești, se găsește un viteaz care se hotărăște să se ducă la Santa Marta pe jos ca să-l informeze pe guvernator în legătură cu ceea ce s-a întâmplat. În timp ce acesta sosește, trei dintre cei care au nimerit la Cartagena iau o caravelă ca să meargă și ei la Santa Marta. Guvernatorul a trimis încă o corabie încărcată cu provizii care urcă tot pe Rio Grande în ajutorul trupelor lui Quesada. Și pe aceasta o înghit apele caraibe, și cincisprezece supraviețuitori rămân pe țărm, ca dovadă a nenorocirii.

Don Pedro Fernández de Lugo așteaptă la Santa Marta vești de la expediționari. Este ultimul vis amăgitor al guvernării sale. Încep să sosească mesagerii. Ajung întâi cei trei de la Cartagena. Îi relatează naufragiul vasului căpitan, apoi cel plecat de la Malambo care îi spune cum au ancorat singurele două corăbii care au trecut de gurile fluviului, în așteptarea unor întăriri pentru a-și putea continua drumul. În sfârșit, un trimis al lui Quesada îi relatează în ce stare se găsesc trupele acestuia, decimate de moarte și. Cu speranța numai în ajutorul care le va veni pe fluviu.

Cei din Cartagena spun că spaima nu-i lasă pe camarazii lor să se întoarcă. Cei trei Diego, care nu cu multe zile în urmă încurajau echipajele, punându-le în fața ochilor steagurile lui Jimenez de Quesada, iau, împreună cu călugărul Juan Zambrano, un vas de la Cartagena și hotărăsc să plece în Perû să-și riște viața alături de frații Pizarro. Toți sunt de acord că furtuna a fost o nenorocire și că Diego de Urbino era un încăpățânat care a plătit cu propriul său eșec faptul de a se fi încumetat să treacă gurile fluviului, căci au fost destui cei care i-au expus riscul: era ca și cum l-ar pune la încercare chiar pe Dumnezeu. Stângăcii, cutezanță, eșecuri. Unica scăpare continuă să fie

sosirea în inima munților. Quesada nu poate fi abandonat și nici cei de la Malambo nu pot fi lăsați să aștepte întăriri ca să urce fluviul sau să rămână la Santa Marta, suferind de foame. Pe plajă sunt două brigantine vechi, aproape distruse. Guvernatorul dă ordin să fie călăfătuite, reparate, refăcute. De data aceasta noua flotă nu-i va mai fi încredințată unui simplu soldat: cel care o va conduce va fi tot un licențiat în drept, căci s-a văzut doar că sunt mai buni niște Quesada culți decât niște soldați temerari. Licențiatul Gallegos devine căpitan al acestei noi flote.

De la Cartagena sosește o altă brigantină și cu ea se întorc câțiva dintre cei care pleaseră cu Urbino. Astfel vor fi trei brigantinele care vor încerca acum să treacă de gurile fluviului. Se adună două sute de oameni sub comanda lui Gallegos. După plecarea flotei nu mai rămâne la Santa Marta decât o mână de oameni. Tot ceea ce contează și. E de soi pleacă pe drumul cuceririi unui nou regat. Fernandez de Lugo nu privește linia verde-albăstrie a golfului, ci muntele accidentat și verde din spatele orașului. Nu aceste corăbii, spune el, ci altele, și noi oameni, și el însuși îl vor urma pe licențiatul Jiménez de Quesada. Îl trimite pe Luis de Manjarrés la Santo Domingo să cumpere, dacă se poate, o caravelă și trei galere. I-a mai rămas ceva aur și i-l încredințează lui Manjarrés, consultându-se cu unii și cu alții în acest ultim efort de salvare. Când Manjarrés ajunge la Santo Domingo, avocații de pe insulă pun mâna pe el -. Îi amintesc că are vechi datorii neachitate și, mai ales, că e obligat la o anumită căsătorie. În mijlocul iureșului de la Santa Marta se uitase că Manjarrés era un potlogar. Și don Luis de Manjarrés, cu puținul aur al guvernatorului Fernandez de Lugo, rămâne, deocamdată, îngropat în închisoarea de la Santo Domingo.

Să-l lăsăm pe acest nenorocit în închisoare pentru câteva momente și să profităm de ocazie pentru a termina cu

guvernatorul din Santa Marta. Fostul guvernator al Insulelor Canare, fiul celui care a cucerit cu arta, cu banii și cu vitejia sa; fiul celui care a omorât mauri și negri în numele lui Hristos; stăpân al unei averi atât de mari încât a putut echipa cea mai mare expediție, a găsit în Lumea Nouă săgeata indienilor, trădarea fiului său, foametea din oraș, dizenteria, aventura lui Quesada, dezmembrarea flotei încredințate lui Urbino și arestarea lui Manjarrés. Mai bine ar fi murit! Și moare. În timp ce Gallegos urcă fluviul, guvernatorul, cu sufletul îmbătrânit și mai alb decât barba, își dă duhul, murind în brațele episcopului. Fiul său, hoțul, se ține chiar la vremea aceasta de chefuri în Peninsula, cucerind cu aur și minciuni orice femeie-i iese în cale.

V. DE LA JUDECĂTOR SUPREM LA CĂPITAN RĂZVRĂTIT

Doamne, Dumnezeu! Să poată acești oameni numai pielea și osul să taie două sute de leghe de codru des cu propriile lor mâini, când era atât de mare și întunecos desișul încât abia puteau toți laolaltă să taie-ntr-o singură zi cu unelte bune una sau două leghe! Câte boli n-au zdruncinat multe dintre aceste trupuri care fuseseră crescute cu gingășie în regiunea cea mai binevoitoare? Câte friguri pestilențiale și alte boli, de care cei mai mulți mureau, nu i-au adus pe alții în asemenea stare încât să nu se poată ține pe picioare, trebuind totuși să muncească?

LUCAS FRENANDEZ DE PIEDRAHITA

Pe apele lui Rio Grande nu s-a văzut alunecând până atunci decât canoa mică și ușoară, pe care indianul o împinge cu vâsla lată. Canoa face parte din peisaj, precum bătlanul sau caimanul. Apa o împinge, o mângâie; e un trunchi inteligent care nu se lasă înghițit de vârtej, care ținește malurile, punând la dispoziția omului dezbrăcat, a pescarului, a vânătorului, atât bogățiile fluviului cât și pe

acelea ale pădurii. Indianul se strecoară iute printre vizuini de caimani, iar caimanul îl vede ca pe o pradă care niciodată nu va fi a lui. Dar ceea ce urcă acum împotriva curentului este de-a dreptul monstruos. Nu e canoea, ci brigantina. O construcție din lemn care uneori apelează la ajutorul pânzei. O fortăreață plutitoare plină de oameni păroși ca animalele. Indienii își ascund canoele în rămurișul de pe țărături ca să se ferească de întâlnirea cu aceste mașinării. Patru urcă pe fluviu. Lată-i pe dușmani. Dacă spaniolilor, care au ajuns pentru prima dată, le-au trebuit zece ani ca să pătrundă în inima Americii, în schimb indienii, prin complicata rețea a drumurilor lor, au făcut să circule imediat vestea despre oamenii cu barbă, despre câini și chiar despre Dumnezeul creștinilor. Unele populații încearcă să se opună invaziei. Atunci fluviul devine negru de canoe. Sunt o mie, două mii de canoe – fiecare indian are una, iar indianul și canoea sunt un singur trup –, care se ivesc deodată, fără să se știe de unde, apar din neant și se înfig în coasta lărgită a brigantinelor. Soldații se adăpostesc în spatele pânzelor, se ascund în locuri mai ferite, în timp ce săgețile le trec șuierând pe deasupra capetelor. După fiecare atac brigantinele seamănă cu niște imense perne de ace.

Brigantinele urcă cu greu, aproape-ntotdeauna trase de pe mal cu odgoane sau mișcate cu pârghia, așa cum va fi mai târziu navigația „șampanelor”. Soldații nu se grăbesc. Mai mult decât să-l ajungă pe Jiménez de Quesada, despre care nu se știe nimic, îi interesează explorarea malurilor, să descopere ceea ce norocul va pune în mâinile lor. Uneori, când apare vreo potecă, pătrund departe pentru a cerceta ținutul în căutare de ogoare. Astfel trece mult timp până ce, într-o zi, cineva semnalează o canoe pe care strălucesc arme ca ale spaniolilor, apoi se conturează. Chipurile unor soldați. Imediat îl văd pe căpitanul San Martin care îi salută.

Licențiatul Gallegos și căpitanul San Martin se îmbrățișează. Soldații se amestecă și-și comunică noutăți. Cronica naufragiilor și descoperirilor devine interminabilă. Sunt deja foarte aproape de Quesada și e neapărat nevoie să ajungă repede pentru a-i ajuta pe cei bolnavi. Trebuie accelerat mersul, renunțându-se la înaintarea leneșă. Gallegos reacționează și-i încurajează din nou pe ai săi. Dorința de a strânge mâinile puținilor ce au scăpat cu viață din această îndelungată aventură întărește mușchii, însuflețește pârghiile, accelerează manevrele. Câteva zile încă și vor fi cu toții la Sompallôn.

Opt zile se odihnesc cele două expediții la Sompallôn. Bolnavii sunt transportați pe brigantine, spitaluri plutitoare. Între oboseală și friguri se iscă un val cordial de optimism care-i înviorează. Quesada și căpitanii săi fac schimburi de păreri. Trebuie să se continue. Această idee pe care cei mai îndrăzneți o susțin ca pe o fatalitate,

Quesada o poartă ținută bine în minte, ca pe o obsesie.' Pe măsură ce urcă, valea va trebui să se îngusteze și nu vor mai fi mlaștinile astea, care fac drumurile impracticabile. Ploile au umflat din nou cursul fluviului. Sompallôn începe să nu mai fie hambarul plin din prima zi. Dacă mai stau mult, va izbucni foametea în tabără. Se decide continuarea drumului. Brigantinele vor merge pe fluviu în sus cu viteză mai mare. Cei de pe uscat se vor îndepărta de malul inundat și-și vor deschide drum prin munți. Jeronimo de Inzâ va merge ca șef al tăietorilor de drum. Călugării iau parte la discuții și încurajează cum pot: sunt Antôn de Lezcâmez, originar din Mula, și Domingo de las Casas, care tocmai și-a pierdut calul. În ziua plecării, când toți au gata pregătit echipamentul și animalele sunt înhămate, Anton de Lezcâmez spune liturghia pe care toți o ascultă cu devoțiune. „Dumnezeu și Fecioara Maria să fie cu noi, să ne apere și lumineze”, repetă în liniște nenorociți! aceștia care

stau la porțile necunoscutului. În timp ce oficiază, Lezcâmez miruiește oamenii la fiecare mișcare. Las Casas își vântură prin cap o mie de idei: cele ale misiunii lui creștinești, cea a aventurii, cea a calului pe care tocmai l-a pierdut și care nu valora mai puțin de șaizeci de pesos...

Pădurea. E de ajuns să te adâncești câțiva pași, să lași în urmă primele trunchiuri, ca peisajele din Sompallôn să dispară. Aici nu mai e lumină, ci o transparență difuză care se înfierbântă printre frunze, până ce se transformă într-o penumbră umedă, călduță, grea de miros de vegetație. Mai întâi soldații se trezesc în întuneric, dar pe măsură ce ochii li se obișnuiesc, capătă formă trunchiurile roșietice, trunchiurile albastre și verzi, ramurile, lianele care formează corzi acoperite de mușgai, de mușchi, de licheni. Ziua se ghicește după lumina care se trezește încet, lăptoasă și matinală. La amiază lumina devine roz, seara se topește în nuanțe albastrii care anunță noaptea de cobalt întunecat, de cărbune. Niciodată nu ai vești de la soare. Acoperișul de frunze nu e atât de rar încât să răzbată vreo rază diagonală și nici lumina de la zenit să cadă "perpendicular. Există, în funcție de ore, o transparență albă, roz sau albastră, care învăluie trunchiurile albastru-verzui sau ca scorțișoara, adoarme printre^ frunze, se contagiază de coloritul vegetal. Noaptea zboară insecte cu ochi de foc. Soldații stau la pândă, nu care cumva să-i surprindă pupila fosforescentă a pumelor.

Aproape tot timpul, soldații tac. Îi sperie rezonanța muzicală a pădurii. „Acum înțelegem de ce vechii celți deveneau vrăjitori în păduri.” E un zumzet metalic de insecte. Papagalii se bulucesc în stoluri zgomotoase. Călcând pe o liană, cel care se sperie ușor sare ca un arc, crezând că e o năpârcă. Și frunza care cade și șopârla care fuge dau impresia unui șarpe. O ceată de maimuțe atârnă ca

un feston al crengilor. Un fluture enorm de mătase albastră, un fluture de sidef, bate din aripi în aer ca un mesaj al Orientului, reflex al mării la miazăzi, faianță vie smulsă copacilor din Andalucia. În față, doboară copaci „geniștii” lui Jeronimo de Inzâ. Cu satire, toporiști, sape, taie liane, deschid drumuri. În spate, trupa ajută caii, care se poticnesc și cad în genunchi. Infanteriștii mai sănătoși își oferă brațul celor mai slăbiți. Din nou se face simțită foamea. Au plecat din Sompallôn aproape fără pic de porumb, iar pădurea nu este chiar un hambar. Rădăcini tari și amare, sucuri aproape imposibil de stors. Aerul dens, calduț, umed, dă ameteți și alcătuiește un obstacol greu de depășit. Soldatul, de nevoie, mănâncă ce găsește. În ceaune fierb șopârle, șerpi, broaște, curele tăiate din harnașamentele cailor. Când moare vreun cal, e banchet.

Unii rămân în urmă. Se ascund după copaci. Astfel încât nimeni să nu bage de seamă și să-i oblighe să mai facă un pas. Nu vor altceva decât să treacă liniștiți în lumea cealaltă, singura care-i mai atrage.

Quesada întărește paza pentru a împiedica aceste fugi în eternitate. Sunt suspectați cei care omoară caii ca să facă rost de o bucată de carne. Calul este marea pârghie a conchistei și Quesada dă ordin să se aplice pedeapsa cu moartea celui care va omorî un cal. Partea cumplită a acestor ordine este că se și îndeplinesc. În sfârșit, se interzice să se mănânce carne de cal pentru a se înlătura ispita.

Un soldat, dintre cei care au plecat plini de putere și energie din Santa Marta, se vede acum la porțile lumii celeilalte. E împreună cu fiul său și-și ia rămas bun de la el. „Tu trebuie să continui până la sfârșitul acestor cuceriri, căci eu rămân aici, pentru a-mi aștepta moartea.” Fiul își face curaj, capătă forță din slăbiciune, îl ia în spate pe tatăl său și înaintază. Pe umerii tânărului, febra, convulsiile

muribundului devin un tremur continuu. În cele din urmă, tatăl scoate ultimul oftat. Călugărul las Casas îl prohodește. Las Casas și Lezcâmez și-au împărțit munca spirituală: lui las Casas îi revine aceea în legătură cu muribunzii. Deasupra cadavrului bătrânului, fiul pune câteva mâini de pământ. Acesta e cu adevărat, pentru cei care au parte de el, *tierra firme*¹⁰. Trupa-și continuă marșul.

Nu trebuie să fii reținut de scrupule. Se mănâncă și carne de om. Camaradul mort e transformat în bucăți care intră-n ceaunul de gătit. Sunt grupuri funeste de soldați care se înțeleg în taină asupra acestor lugubre banchete. Și deja se spionează, în privirea camaradului, posibilitatea unui asasinat. Noaptea e plină de pericole: pumele, oamenii, șerpilor. Juan Serrano doarme în hamac și ajunge până la el o pumă. Prima dată izbutesc să o alunge, dar fiara, vicleană, dă înapoi cu pași catifelati, pândește în jur; iar când tabăra s-a liniștit, se întoarce și, dintr-un salt, îl înhață pe spaniol cu aceeași ușurință cu care pisica prinde un șoarece, după cum relatează cronicarul.

Uneori se iese din pădure. Atunci, soldații trebuie să treacă mlaștini și crânguri. În crânguri se găsește vânat pe care cei călare îl prind fără greutate. Mlaștinile sunt împânzite de caimani. Când ajung la vreun râu și poposesc mai multe zile, se construiesc poduri sau se caută vreun vad și se aruncă în apă cadavrele celor care mor. Caimanii, care au simțit gustul sângelui de om, urmează trupa atât de generoasă. Aceste fiare devin un pericol atât de mare, încât soldații, pentru a lua apă din râu, trebuie s-o facă cu niște jumătăți de dovleac scobit pe care le leagă de capătul unui băț. Juan Lorenzo, bun înotător, trece fluviul pentru a tăia de pe malul celălalt un arbore de capoc și a căuta astfel o

---

¹⁰ *Tierra firme* înseamnă „pământ ferm, nemișcat” (mormântul), dar și „uscatul, continentul” dorit de conchistadori.

punte pentru trupă. Când revine înotând, nimerește în gura unui caiman. Simțindu-se pierdut, strigă ajutor, dar corpul său dispare într-o clipă și deasupra apei rămâne plutind o pată de sânge. Și puma merge pe urmele armatei care oferă, în trecere, de mâncare.

Quesada muncește fără-nctare. Cea mai mare parte a drumului o face pe jos, ca să se folosească bolnavii de calul lui. Lovitura seacă a tăietorilor de copaci trezește-n pădure conștiința unei noi vieți omenești. Unii râd și spun câte o glumă pe fundalul acestor nenorociri. E destul de tragică traversarea mlaștinilor și a pădurilor pentru a întări, în plus, inutil, vaietele. Lorenzo Martin improvizează catrene. „Înainte, băieți, că va veni și ziua când vom scăpa de necazuri”, spune Jeronimo de Inzâ, încurajându-i pe tăietorii de copaci. Quesada pare să repete cuvintele lui Pizarro: pe aici ne-ndreptăm spre belșugul și gloria de mâine. Lorenzo exclamă:

*Pași ce-i faceți acum
Slab, greoi și lenevos,
Mândri vă vor deveni
Când vă veți hrăni vârtos
Și-asta în curând va fi.*

Ploile continuă să umple burdufurile mlaștinilor. Nori de țânțari îi hăituiesc pe soldați. Alte insecte se strecoară „între piele și carne”, se-ngrașă acolo și cresc, umflând partea corpului unde pătrund.

„Constelația cerului – avea să spună mai târziu fray Pedro Aguado – nu le era deloc favorabilă alor noștri, pentru că, pe lângă atmosfera grea și aburii vătămători care se infiltrau în pământ și erau pricina multor boli și a proastei dispoziții, mai cădeau și niște ploi torențiale care, împreună cu exalațiile solului, viciau aerul și din picăturile de apă lua

naștere în răni un fel de viermi ciudați care pătrundeau de altfel în trupul oamenilor, chiar fără să existe vreo rană sau vreun abces; apoi acest vierme creștea și se fixa pe nesimțite în partea cea mai sănătoasă a corpului și, văzându-se intrat acolo, lăsa în partea de afară un mic orificiu, ca vârful unui ac de gămălie, pe unde respira, iar el pe dinăuntru se refăcea și se dezvolta datorită substanței cărnii și astfel ajungea la fel de mare ca orice vierme dintre aceia care infectează boii – așa numiții *barros* – și care se distrug punându-li-se deasupra un plăsturaș cu talion sau terebentină.”

Pârâiele se prefac în torente în care apa saltă ca niște berbeci sau niște cai. Se întetește iarna. De pe brigantina lui, licențiatul Gallegos zărește niște colibe. Sunt vreo treizeci, în jurul unei piețe mici. Se împlinește speranța de a ajunge în ținuturi locuite. Valea se îngustează. Pe versanții abrupti curg mai multe râuri tributare lui Rio Grande de la Magdalena. E ținutul Tora de las Barrancas Bermejas; în punctul Cúatro Brazos, Gallegos trimite câțiva soldați la Quesada ca să-i comunice descoperirea. Quesada primește vestea cu entuziasm. În trei canoe, la care vâslesc doi indieni și-un negru, pleacă pe-nserate Quesada și fratele său, împreună cu Antonio Lebrija, Anton de Olalla, Aguirre, Velasco și Venegas. Vâslesc toată noaptea pe apele negre ale fluviului. Aerul rece se îndulcește cu muzica greierilor. Cei șapte conchistadori sunt ca șapte santinele care nu închid ochii și scrutează malurile fără să vadă nimic. Când se luminează de zi, zăresc o canoe. Indienii, speriați, fug iute. Apoi, la un cot al fluviului dau de Tora. Când debarcă spaniolii nu e picior de indian în sat. Parcă ar fi o proprietate a lui Gallegos.

Curând toți spaniolii ajung la Tora. Satul este înconjurat de semănături. Mai multe cărări indică posibilitatea escaladării flancurilor lanțului muntos. În plus, râurile care

se varsă în Magdalena sunt atât de mari încât pot înainta cu brigantinele pe ele. Să urmeze mai departe cursul lui Rio Grande ar însemna ca aventura să nu se mai termine. Trebuie căutate variante. În timp ce grosul trupei se odihnește și se așteaptă potolirea ploilor, Quesada ordonă câteva explorări. Brigantinele urcă pe primul râu care se vede. Deoarece vântul nu-i ajută, sunt nevoiți să tragă vasele cu ajutorul frânghiilor și pârghiilor, în timp ce velele stau lipite de catarge. Treisprezece zile merg brigantinele și nu găsesc nimic. O mahnire adâncă pune stăpânire pe sufletul spaniolilor când exploratorii se întorc cu mâinile goale. Quesada insistă. Îi trimite pe alții să găsească noi rute. Cei mai sănătoși se aventurează pe cărări și pâraie.

La Tora sunt semănături de porumb, dar Quesada anunță printr-o ordonanță că cel care se va atinge de un știulete va fi condamnat la pedeapsa cu moartea. După foamea îndurată trebuie să se dozeze boabele de porumb pentru ca stomacul să se obișnuiască din nou să primească alimente. Soldații care mor sunt aruncați în apă. Începe să circule un zvon tainic de revoltă. De șase luni merg și n-au găsit nimic. Era mai bine la Santa Marta, unde cel puțin veneau de obicei corăbii din Santo Domingo, din Cuba și din Cartagena. Acesta e un loc unde poți putrezi, cu râurile revărsate și fără hrană pentru oameni. Până la urmă se găsește cineva care să-și înalțe glasul până la general și să-i spună, după cum relatează Piedrahita:

— Cine, domnule licențiat, văzând atât de decimată o armată aleasă ca aceea care a plecat de pe coastă, fără să fi străbătut mai mult de o sută cincizeci de leghe, să nu chibzuiască cât de aproape se află de amenințarea de a pieri cu totul? Nu sunt indienii vrăjmași cei care înfricoșează spiritele crescute în provinciile Spaniei, ci foamea și bolile împotriva cărora puțin poate face vitejia în fața morții. Niciun conducător nu a suferit atât de multe chinuri ca cel

care ne călăuzește și tocmai de aceea e cu atât mai trist să piară acolo unde nu pot rămâne nici semne, nici amintiri ale curajului său de neînvins. Îndurarea atâtor nenorociri a putut ajunge până aici fiindcă s-a hrănit din speranță, dar, trecând dincolo de aceste locuri, fără nădejde, tăria devine disperare. Să vezi numai munți în care nu-s nici oameni civilizați și nici hrană, ci numai animale feroce și riscuri de neînlăturat, nu e o distracție pe care să o urmezi până la moarte, cu atât mai puțin cu cât lipsesc veștile care, înșelând sufletul, să aducă cel puțin o liniște trecătoare. Conducătorul nu își câștigă faima prin încăpățânarea care îl împinge acolo unde lipsesc acțiuni care să o îndreptățească, ci acolo unde spada lui își poate deschide drumul spre o țintă glorioasă. Și astfel, ajungând în fața guvernatorului nostru, acesta va recunoaște, prin marele număr de morți, încercările prin care au trecut cei care au ajuns vii și chiar spiritele cele mai pretențioase vor găsi justificat faptul că strădania unei inimi neînvinsă nu a putut merge mai departe."

Discursul poate fi o invenție a lui Piedrahita, dar adevărul, oricum, e aproape de el. Numai că, dacă în față nu e decât hazardul, întoarcerea e la fel de nefericită ca moartea în mijlocul selvei. Dacă se merge înainte, poate se ajunge la același sfârșit pe care-l au cei ce servesc drept hrană caimanilor. Le va oferi însă Santa Marta o moarte mai bună? În mintea lui Quesada se vântură gânduri ambițioase. Știe că, dacă va da peste pământuri bogate, dacă va cuceri un regat, va fi guvernator sau poate chiar vicerege și va avea mai multe averi decât Fernandez de Lugo. Precut, nu răspunde celor care-i vorbesc de întoarcere, îi lasă pe ceilalți să vorbească, îi caută pe cei care nu sunt interpreții groazei, ci ai ambiției. Se preface într-atât încât cei mai temerari să simtă dorința de a-l îmbărbăta. Și astfel, întâi cu grație și

delicatețe, apoi cu fermă hotărâre, împinge din nou trupa prin infernul verde.

Privind în jur nu întâlnește decât ochi care trădează oboseala și febra; soldați cu barba murdară și părul încâlcit, care, în hainele lor sfâșiate, par o adunătură de cerșetori nenorociți; încrezători ieri, azi și-au pierdut nădejdea; camarazi care mai întâi au crezut în Eldorado și care acum, derutați, melancolici, își îndreaptă credința către Dumnezeu și Fecioara Maria.

Călugărul las Casas e mai îndrăzneț și mai ambițios decât mulți din trupa aceea decimată. Exaltă onoarea sol. Daților, misiunea apostolică a conchistei, îndatorirea de a-l urma pe general, perspectiva bogățiilor pe care va trebui să le găsească la capătul aventurii.

Anton Lezcâmez și măgarul îl privesc. Pe Quesada dintr-un unghi îndepărtat. Soldații, dubitativi, își șterg sudoarea cu fâșii de mâneci. Caii alungă țânțarii cu coada. Căpitanul Fernández de Valenzuela, care crede că surprinde o umbră de tristețe pe chipul generalului, îi adresează un discurs (îl inventează un erudit, doar toate discursurile sunt inventate):

Fernandez de Valenzuela

Așa-i grăia lui Jiménez:

Nu te întrista, Gonzalo,

Arată-ți, dar, vitejia.

Să murim toți deodată

Nu câțiva fiece zi;

Rendón, floarea-a curtoaziei,

Te-nsoțește cu credință,

Alături ți-e, spre-ntărire,

Vajnicul Lázaro Fonte.

Nu te întrista, Gonzalo,

Lângă tine e Garda

*Cel ce cu sine aduce
O mulțime curajoasă,
Călăreți și pedestrași;
Ca un bun creștin ce ești
Să nu te pătrundă teama,
Ești granadin ne-ntrecut,
În curaj și dibăcie.
Arată-ți chipul curat,
Sufletul cu bucurie
Și-astfel întărit atacă
O natură dușmănoasă
Care pare o armată
De eretici și de mauri.*

Adevărul este că pentru Quesada, clipa aceasta are ceva din aceea care l-a făcut pe Cortès să-și plece capul în noaptea cea tristă. Se află pe același meridian, cunoscut și de Columb în nefericita lui viață, și anume în ultimele zile ale lui septembrie 1942, când, cu puțin înainte de a zări orizontul american, se vede asediat de echipajul neîncrezător până la disperare. Atunci „toată ziua toată noaptea, cei care erau treji, nu mai încetau cu trăncăneala, cei care se puteau aduna bombăneau și făceau planuri asupra felului în care s-ar putea întoarce”. Quesada se afla chiar în punctul unde a ajuns Pizarro pe insula Gallo, când a tras o linie, spunând: „Pe acolo se merge-n Panama, unde se mănâncă o pâine amară și se trăiește ca cei învinși și insultați. Pe aici se merge spre foametea și mizeria de azi și spre belșugul, bogăția și faima de mâine. Să mă urmeze cei cu inima puternică.” Dar Quesada, în această clipă, își are sfertul său de oră de melancolie:

*Și licențiatu-nțelept
Astfel i se adresa:*

*Nu Fernândează, eu doream
Lupta a o apăra,
Căci eu sângele mi-aş da
Pentru-a nu mă-napoi.
Tu, iubite Valenzuela,
Eşti prea bun şi prea loial
Şi-avându-te camarad,
Curajul aş căpăta,
De-a supune-acest Regat
Şi-a urca aceste culmi.
Aş stăpâni patru lumi
Şi încă mi-ar prisosi.
Imnuri multe-aş înălţa regelui,
Spaniei şi mie
Cu faptele-acestui braţ,
Floare a cavaleriei,
Şi chiar eu aş povesti
Istoria-acestor izbânzii,
Că sunt cărturar şi până
Aş mânui-o ca spada;
Însă-Alhambra, ţara mea,
Foarte mult mă întrista
Văzându-i pe-ai mei soldaţi
Pierind fără a lupta.*

Sare şi pături de bumbac! Asta aduc Albarracin şi Luis Cardoso, care s-au dus să prade. E sare albă, bulgări, care nu seamănă deloc cu aceea pe care o scoate lumea din mare. Nu poate proveni decât dintr-o mină. Şi e sare de care are nevoie trupa. De zile-ntregi mănâncă fără acest condiment de neînlocuit. Prin împrejurimile Sompallônului, indienii „o fac din urină umană şi pudră de palmieri”. Sarea de acum, cea pe care au găsit-o Albarracin şi Cardoso, are formă de trunchiuri ce seamănă cu nişte „căpăţâni de

zahăr". Și cu sarea aceasta în mină, indicând ținutul dinspre munți cu măruntaie albe, răspunde Quesada la toate discursurile.

Căpitanul San Martin pleacă în canoe cu douăzeci sau douăzeci și cinci de oameni, pentru a explora drumul pe care vor trebui să ajungă în ținutul sării. Pe măsură ce înaintează canoele, speranțele renasc. Își continuă drumul pe uscat pe poteca pe care o găsesc, ascunzându-și canoele în niște boschete. Mai întâi întâlnesc două sau trei colibe, apoi șase și, pe măsură ce înaintează către povârnișurile munților, descoperă locuințe în care de fiecare dată găsesc bulgări de sare și pături roșii, de bumbac. Și porumb. Drumul care va trebui să-i ducă în imperiul indienilor chibcha a fost descoperit. Când ajung la poalele munților, chibzuiesc. E timpul să se întoarcă. Căpitanul nu se poate aventura cu douăzeci și cinci de oameni într-o populație de indieni care este probabil numeroasă.

Când San Martin intră în Tora, înfășurat într-o pătură de bumbac, cu sare-n mâini și brațul în sus, e un triumfător. Quesada e primul care se bucură și entuziasmul său îi molipsește pe toți. Deși Tora era un spital, speranța îi îmbărbătează întotdeauna pe cei bolnavi. Plouă torențial. Fluviul crește și se revarsă în toate părțile. Quesada vrea să vadă el însuși, înainte de a pleca, drumul descoperit de San Martin și pregătește șaiszeci de oameni dintre cei mai sănătoși și mai hotărâți. Dacă drumul se dovedea a fi sigur, de la Tora va începe cucerirea Noului Regat. De astă dată vor merge cu caii și cu armele. Dar apa se-ntetește. Pe măsură ce trupă de cercetare înaintază, fluviul se umflă, smulge totul, se acoperă de spumă, se întinde în pădure, surpă malurile. Zece zile durează inundațiile. Oamenii înaintază cu apa până la brâu împotriva obstacolului pus de acest nou dușman. Noaptea, ca să doarmă, soldații se cațără în coroanele copacilor, iar caii stau cu apa până la

chingi. Mâncarea se termină. Generalul fixează o porție maximă de patruzeci de boabe de porumb copt. Timp de două zile armata trebuie să rămână pe o insuliță inundată, în timp ce apele se retrag. Apoi, înaintează prin noroi. Cu câtă greutate se aprinde un foc pentru a-și usca hainele! Înaintează.

„N-a rămas câine Lâaos pe car? să nu-l devoreze, spune Herrera, și nici murdărie pe care să n-o fi mâncat.” Iar Aguado:

„Cel mai mare dar, pe care l-au avut în aceste paisprezece leghe de drum pe apă și pe uscat, a fost un câine care, din greșeală, se ținuse după ei de la Tora, din a cărui carne s-a făcut un ospăț celebru pentru comandanți Și pe care aceștia nu l-au apreciat mai puțin decât mâncărurile oferite în mod obișnuit de unii împărați romani, pentru care cheltuiau o bună parte din ceea ce aduceau veniturile Imperiului. Și e de crezare, șoarece unii dintre cei care au fost prezenți afirmă că picioarele din față și din spate, capul, mâțele și pielea câinelui au fost atât de bine folosite și gătite, de parcă ar fi fost un batal din cel mai fraged, ba chiar mai mult, căci de puține ori se folosește pielea urlui berbec, doar dacă nu e vorba de un scop mărunț, pe când pielea acestui câine s-a întrebuințat tot pentru mâncare.”

Și marșul continuă. Apele au scăzut. Armata înaintează pe poteci. Se avansează cu greu pentru că nu e drum pentru cai. Ajung la colibele lui San Martin. Își potolesc foamea cu gogoși de porumb pe care-l macină chiar soldații. Alteori, în ceaune nu e decât yucca și sare pentru a-l condimenta. Soldații, care se umflă și se dezumflă ca acordeoanele, de la o zi la alta se văd ori cu carne pe ei, ori cu oasele abia învăluite de piele. Și în ochi privirile se întunecă uneori sub norii scepticismului, iar alteori ard de speranță.

Cum e tot mai greu să înainteze cu caii, Quesada hotărăște să se poposească la niște colibe care au

semănături bune în jurul lor. Lázaro Fonte, Anton Olalla și Céspedes pleacă mai departe cu câțiva soldați. Sunt avangarda. Li se dă un termen de zece zile ca să se înapoieze. Acceptă, dar în secret hotărăsc că vor fi douăzeci. În mai puțin timp nu se poate face nimic. Dacă după douăzeci de zile nu se întorc, să fie considerați morți. Cei care rămân abia dacă ies din tabără la jefuit: atât sunt de ocupați cu spălatul rufăriei, măcinatul porumbului și făcutul gogoșilor „foarte păioase”. La astfel de popasuri se fac de toate, uneori tabăra se transformă într-o adevărată fabrică de espadrile. Din cârpe, din piei, din orice dă Domnul, se fabrică încălțăminte ca să nu se bată drumurile cu piciorul desculț.

De acum înainte perspectivele pentru expediționari se luminează. Cei care au plecat în avangardă descoperă un cătun pe care indienii îl părăsesc la vederea spaniolilor. Să tot fie zece sau douăsprezece case și semănături bune: cartofi, cartofi dulci, yucca, fasole. I se dă de veste lui Quesada. Sunt pe o pistă sigură. Dar să cațeri caii pe munții aceștia e un act de mare îndemânare pe care-l va putea face doar întreaga armată. Quesada hotărăște să rămână cu opt soldați pentru a avea grijă de cai și-i trimite pe ceilalți să facă cercetări.

Sunt vânați indienii care vorbesc altă limbă. Se întrezăresc așezări foarte mici. Încep să se înmulțească drumurile și ogoarele: se simte apropierea unei populații numeroase. Căzând asupra unui grup de aborigeni, o indiană prinde drag de spanioli și trece de partea lor. Era în ceartă cu căpetenia tribului. Împreună cu soldații merge primul interpret din aceste ținuturi: indianul Pericôn. Prădând, găsesc ceva aur și smaralde; iată cheia noului imperiu. Soldații se întorc cu toate acestea la locul în care îl lăsaseră pe Quesada. Îl găsesc bolnav, dar ferm în nădejtile sale. Cu lucrurile acestea în mână nu există ezitare. Lasă

toată trupa în tabără și, cu Céspedes, San Martin, Valenzuela, Cardoso și trei soldați, se întoarce în Tora. Va aduce restul armatei sale. Acum începe într-adevăr aventura.

Când Quésada și camarazii lui ajung la Tora, cei de aici o iau ca un miracol. Nu i-au înghițit nici apele revărsate ale fluviului, n-au dat peste ei nici cele cinci sute de canoe ale indienilor arcași care cu o zi înainte îi asediaseră pe spaniolii din tabără. Tora nu e decât o umbră a ceea ce a fost în primele zile. Moartea a continuat să subțieze rândurile armatei. Un miros de spital nu te lasă să respiri. Din cauza ploilor și a soarelui, nori de insecte se reped asupra trupei și o otrăvesc... Pentru a doua oară se încearcă să-l convingă pe general să nu mai continue marșul. I se spune cât e de temerar să se aventureze cu o trupă mizeră în ținuturile muntoase ale Opônului. Continuarea înseamnă pierderea propriei sale vieți și a soldaților săi. Înseamnă să-l superi pe Dumnezeu. Dar Quesada, care în viața obișnuită a taberei râde și vorbește cu farmec andaluz, este acum chinuit de febră; cu gâtul uscat și ochii aprinși de filtrele fermecate ale pădurii, parcă s-ar desprinde dintre paginile unui roman cavaleresc și judecă la fel cum va fi judecat don Quijote. În fața avalanșei de argumente convingătoare cu care îl înconjoară, îl presează și încearcă în zadar să-l facă să renunțe, dar el s-a fixat la părerea sa care este pur și simplu de neînvins.

„Niciunul dintre aceste lucruri, va spune cronicarul, nu era suficient pentru a-l face pe general să-și schimbe părerea, căci, întărit de o vigoare plină de curaj, dorea să înfăptuiască o operă de neuitat pe care să o pună în slujba lui Dumnezeu și a regelui; și-n acest fel, celor care-i spuneau acele lucruri și-l sfătuiau, le-a răspuns că, deși zelul lor era bun, despre el s-ar spune că s-a întors de la

porțile unui pământ preafericit din cauza nestatorniciei sale și că de-ar muri chiar pe drum, el consideră mai glorioasă moartea în acea căutare decât viața infamă pe care, dacă s-ar întoarce, ar putea s-o trăiască, și că-i ruga să nu-l mai îndemne la asemenea fapte, dacă voiau să-i apere viața și să-i păstreze prietenia; căci nici un alt lucru nu l-ar putea mistui și distruge mai mult decât insistența să se întoarcă."

Nu anunță aceste cuvinte întreaga dramă cervantină? Cavalerul care grăiește astfel este un bărbat palid, cu barba încâlcită și haine zdrențăroase; sfâșiat și descusut, plin de noroi până la gât; cu pantofii rupți, chinuit și ros de foame, febră și ambiții. Toate acestea sunt și nu sunt de răs. Nu pot scăpa destinului lor ființele care sunt prinse în vraja licențiatului. El își are gândul fixat la un castel fabulos: castelul din Castilia de aur, din Castilia Aurea, cum zic hărțile. Vede un nou regat în mâinile sale. Se gândește, pentru ca nebunia lui să fie completă, la o doamnă, conform poetului care pune pe buzele călugărului Anton Lezcâmez următoarele cuvinte:

*Pe cel mai frumos oraș
Granada eu l-aș numi
Spre-a-mi aminti de tristeți
Ce odinioară trăii.
Și pe drum,
Spre doamna mea,
Credincioasa mea iubită,
Gândul cu drag îmi zbura
Amintindu-mi cum plângea
Când am plecat din Granada
Din vina ce m-alunga...*

Dar nu; ceea ce în Europa poate fi și a fost ficțiune, printre noi este adevăr, hrana vieții. În spatele acestor

discuții se află realitatea aventurii. Cine vrea să se dedice conchistei, să vină sub stindardele licențiatului Jiménez de Quesada. Este bolnav la pat și din pat pregătește expediția. Vorbește cu celălalt licențiat, cu Gallegos, și-i spune: „Așteptați Domnia Voastră în locul acesta cu brigantinele, iar dacă vor trece șase luni și nu ne-am întors, puteți să vă întoarceți liniștit la Santa Marta și să ne ștergeți din mintea voastră, căci înseamnă că am murit”.

Dă ordin să fie trecuți pe corăbii bolnavii, iar cei sănătoși să se așeze-n ordine pentru a se pleca imediat. Cei sănătoși? Nu era niciunul. Pleacă toți cu cârje, purtând pe umăr desagi cu ceva boabe de porumb, ca o armată de cerșetori. Pelerinii cei mai săraci ajung la Santiago de Compostela îmbrăcați în haine mai bune. Acești conchistadori – conchistadori! – au răni provocate de țăntări și sunt palizi din cauza febrei. Și trebuie să le vedeți părul, Pletele lungi, fără nicio ordine și rânduială, lipite de transpirație; bărbile și mustățile care imprimă tuturor chipurilor un caracter de bărbăție. Sunt la fel cu părul și barba acelor spanioli care, la Toledo, se duc la porțile mănăstirii să ceară o farfurie de supă. Așa va arăta Esop-ul lui Velasquez și tot așa cerșetorii lui Rivera...

Quesada este mai întâi de toate un creștin. Înainte de a pleca, dă ordin să se officieze o liturghie. Nu există biserică, nici clopot, nu există altare, nici iconostas. Doar ostia albă și singuratică – oare o exista vreo ostie? – se înalță deasupra tuturor. În liniștea care înclină capetele soldaților, adie aerul cald de la tropice. Se aude zborul unui țăntar. Din copacii învecinați vine cârâitul strident al papagalilor. Aerul mângâie bărbile acestor vântură-lume și emoția clipei le strânge inima. După slujbă, fray Domingo de las Casas ține o predică.

În sfârșit, cei care vor rămâne pe brigantine îi îmbrățișează pe cei care pleacă în căutarea Eldorado-ului.

Generalul, amețit de balsamurile pe care le-a luat spre a scăpa de friguri, dă ordine trupei. Cei răniți se mișcă, șchiopătând cu cârjele. Iluzia, vraja, servesc drept resort, stimul. Ceva măreț, făcut din curaj și nebunie palpită printre zdrențe. Amestecați cu gloata merg, bineînțeles, călugărul și măgarul. E întregul roman cavaleresc al Spaniei. Un roman-foileton omenesc, care iese pe porțile unui spital pentru a traversa pâraiele care se varsă în Magdalena, pentru a se afunda în mâlul bălților, pentru a-și înfige unghiile rapace, tari, murdare, în peretele lanțului cordiliei, în ținuturile muntoase ale Opônului.

Cinci sute, opt sute, o mie de oameni au plecat din Santa Marta pentru a duce la buri sfârșit această întreprindere. Unii cu brigantinele, ceilalți prin mâlul și munții continentului. Nu mai rămân dintre toți decât două sute. Două sute de răniți, ale căror mâini ca niște cârcei se agață tremurânde, dar cu hotărâre, de zdrențele costumului lui Quesada. Două sute de răniți în spatele unui fabulos stindard alb, verde și galben: sare, smaralde, aur...

Ajungând în acest punct, prinde contur în mintea generalului ideea de a deveni căpitan de răzvrătiți. Căpitanul Gallegos, care rămâne cu brigantinele așteptând să se întoarcă sau să nu se întoarcă cei care pleacă, va fi lăsat acolo pentru tot restul vieții sale. În zadar se va adresa, mai târziu justiției, pentru a i se recunoaște o parte din pradă. Nimic; tot ceea ce a suferit și îndurat mergând de-a lungul râului, în ritmul celor de pe uscat, se va dizolva ca zahărul în apă, când se va judeca cu Quesada. Quesada a studiat legea și a studiat-o așa de bine încât de multe ori și-a impus-o drept cauza. Și-ar fi impus-o mereu, dacă un anumit scepticism și oarecare melancolie, nota ironică care însoțește istoria, nu i-ar fi împins spiritul pe căi ciudate și capricioase.

Marșul se reia. Acum se părăsește cu adevărat drumul care urmează cursul râului. Se cunoaște drumul care duce în țara sării și e absolut obligatoriu să nu fie lăsați caii. Pe măsură ce se urcă pantele lanțului muntos, aerul se temperează. Când ajunge în ținuturile indienilor chibcha, armata prinde din nou viață. Cu securi și sape, cu toporiști care rănesc inima muntelui, se taie drum pentru animale. Uneori piatra este spartă cu târnăcopul și nu se știe cum se vor cățăra și caii. Se împletesc odgoane din liane ca să-i ridice cu totul. După multe chinuri, se ajunge în valea La Grita. În fața armatei se desfășoară o amplă panoramă. Acoperișuri cenușii de colibe și mici coloane de fum anunță pretutindeni prezența omului. Drumurile șerpuiesc printre buruieni și semănături. Emoția noului regat își face loc pe chipul tuturor supraviețuitorilor. Vor fi o sută șaptezeci. E tot ce mai rămâne din armata de elită de la care și-a luat rămas bun cândva odată Fernández de Lugo la Santa' Marta.

Spaniolii rămân opt zile în La Grita. Vor să se odihnească și să se refacă. Indienii îi privesc de la distanță. Prezența calului și bărbile spaniolilor îi nedumeresc și îi sperie. Caii au grijă să-i alunge într-o noapte pe indienii cuprinși de panică. Ceva asemănător stratagemei folosite de Cortès la Veracruz, când i-a dat drumul unuia dintre armăsarii săi să-și caute iapa, în mijlocul uimirii indienilor. Aici, caii acționează pe cont propriu. La câmp deschis le renasc puterile și, într-o noapte, încep să se zbunguiască cu iepele. Ațâțate, iepele o rup la fugă. Armăsarii le urmăresc. Într-o îmbulzeală zgomotoasă năvălesc în tabăra indienilor. Se produce un adevărat haos. Indienii cred că spaniolii au trimis dinadins animalele, ca să-i nimicească, își părăsesc în grabă colibe. Când, dis-de-dimineată, soldații se trezesc, găsesc pustie tabăra indienilor, iar caii veselindu-se în colibe.

Quesada își încolonează trupa. Cei care pot lăsa cârjele țesală caii cu mâna, își piaptână barba. Parcă s-ar întoarce la viață și ar fi pe punctul de a intra la curte. O rafală de aer rece le-a redat tinerețea. Generalul nu se războiește cu indienii. Preferă negocierile. Îi învață pe interpreți să spună că vor pace. La început, indienii nu înțeleg, dar, văzând că spaniolii nu vor să mănânce carne de om, că le trimit un bătrân și spaniolii nu se ating de el, că le aruncă copii de pe dealuri și spaniolii nu-i duc la foc să-i frigă, și că în schimbul acestor manifestări de prietenie caraibă le trimit mărgelile de sticlă și fleacuri, se încumetă și se apropie de ei. Ei ciudat că pe aceleași drumuri, pe care altădată soseau indieni războinici, de data aceasta nu sosesc antropofagi. Nu, sunt niște oameni păroși, unii cu aspect de oameni și animale care merg pe patru picioare, prevăzuți cu niște bețe ascuțite, strălucitoare ca sprâncenele soarelui. Indienii se apropie, mai întâi prudenți, apoi încrezători, și le oferă până la urmă spaniolilor adevărate ospete cu: vânat, porumb, cartofi.

Quesada se simte transportat nu numai în lumea armelor ci și în aceea a politicii în care s-a educat și s-a format ca judecător superior¹¹. A sosit momentul definirii elementului primordial al acestei aventuri: atâtea chinuri suferite sunt destinate îmbogățirii lui Fernandez de Lugo sau a lui Quesada și a soldaților săi? Va continua ca subordonat al guvernului de la Santa Marta sau acesta este un Nou Regat creat prin efortul și stăruința sa? Problema trebuia clarificată neapărat. În curând le vor pica în mâini aur și smaralde; va trebui să fie împărțită prada. Pentru a rezolva aspectul juridic, iată-i, pe Quesada, care este expert în drept, și pe călugăr, care se pricepe la morală. Dar, în

---

¹¹ Titlul spaniol, *justicia mayor*, se dădea șefului justiției dintr-o provincie.

special, iată-i pe soldați, căci situația trebuie supusă judecății lor, ca răsplată normală pentru aceste peregrinări. Așijderea lui Cortés, când i-a vorbit de pe plajele Mexicului lui Diego Velázquez: „Adio, scumpul meu guvernator, de acum înainte nu ne vom mai îngriji de ce spuneți dumneavoastră; poporul este acela care hotărăște”.

Suntem exact în momentul în care Jiménez de Quesada, care a plecat din Spania ca judecător superior, va fi aclamat căpitan de răzvrătiți. Numără oamenii și caii, trece trupa-n revistă și...

Astfel va relata episcopul Piedrahita, care a avut în propria sa mână hârtiile lui Quesada, această parte a istoriei: „După ce s-a făcut, deci, apelul și au pus în ordine caii, părerea răspândită în întreg regatul e că Gonzalo Jiménez de Quesada, luând în considerare marile cuceriri pe care le făcea și acestea trebuiau să se întreprindă cu pericolele vădite pe care le produce războiul, și-a spus că întâmplările nefericite urmau să atragă asupra persoanei sale judecata invidioasă a rivalilor săi, iar din acțiunile fericite gloria avea să-i revină guvernatorului don Pedro Fernández de Lugo, căci, ca locțiitor al acestuia, conducea el campania; și, încrezător în speranțele afecțiunii și bunului renume pe care le avea printre soldații săi – strângându-i cu această intenție –, a renunțat formal la funcția pe care o avea prin numirea guvernatorului, spunând că nu e capabil să-i conducă în expediția aceea, care avea să fie atât de glorioasă pentru toți; și le-a cerut, ca prin voința tuturor să se numească un căpitan general pe care toți să-l asculte, căci se aflau în situația de a o putea face, fără să treacă peste obligația de vasali credincioși ai Maiestății Sale, și că el va fi primul care, supunându-se alegerii tuturor, îl va asculta ca pe sine însuși, și-l va urma mai departe, de-ar fi să-și piardă chiar și viața; și, cum există cuvinte care cerând cu eficacitate conving de contrariul a ceea ce propun, auzite fiind acestea

de către ai săi, într-o împrejurare în care niciunul nu putea umple lipsa unui conducător atât de iubit, la ale cărui ordine erau obișnuiți să răspundă, și-au comunicat unii altora ceea ce simțeau, și, ca urmare a propunerii, a fost din nou ales și aclamat căpitan general de către toată tabăra, independent de guvernatorul din Santa Marta: aclamații pe care le-a acceptat cu plăcere, mulțumind pentru bunăvoința pe care arătau a o avea față de el..."

VI. NOROIUL, CĂPUȘELE ȘI INDIANA

Căpușele sunt o plagă universală. Nicio prevedere nu e de ajuns; intră prin ciorapi și pantofi, pătrund în carnea vie cu o durere și o mâncărime arzătoare; apoi fac un fel de piele și, înăuntrul ei, după douăzeci și patru de ore, își lasă oușoarele, atât cât să iasă din ele un furnicar de căpușe. Sunt niște pureci care se formează din praf... Atunci trebuie neapărat și degrabă ca un servitor, cu un ac cu gămălie sau de cusut în mână, să cerceteze picioarele în fiecare zi. În mod obișnuit, se scot în fiecare zi patru sau șase căpușe; alteori cincisprezece și chiar mai multe, după felul și starea fiecăruia...

PĂRINTELE GUMILLA *Indiana a fugit cu altul.* SPUNE CÂNTECUL

La Tinjacâ, Gachancipâ, la Cogua și la Râquira, omul dialoghează cu pământul. Sunt satele de olari din Cundinamarca. Indianul se așază, își pune o piele pe picioare, modelează o bucată de lut, o curăță, o finisează. Un vânticel rece îi mângâie fața. Din când în când își umezește mâna, lutul formează mici solzi pe care-i usucă briza, își udă degetele și continuă operațiile proprii olăritului. Cerul e senin. Nori mici, ca de puf, fără importanță, aleargă în turme spre înălțimi. Au trecut deja norii groși, norii plini de apă, murdari și înfricoșători. Cu ce furie se descarcă deasupra colibelor, trecând prin ele de parcă ar fi făcute din frunze rare! Acum se vede peisajul

deschis. Colinele conferă o mișcare lentă orizontului. Susurând, apa curge limpede printre văile muntelui. Indianul frământă lutul cu degetele, îi dă forma unei cești, o face rotundă și curată, îi răsfrânge marginile. Ceea ce a făcut tatăl său, ceea ce a făcut mama sa, ' continuă să facă și el, în timp ce mintea distrată i se pierde în idei fără legătură, cum li se întâmplă marinarilor, când urmăresc fumul pipelor lor. Pe bucata de piele umedă stă acum noua oală, rotundă și terminată: *mûcura*. Olarul își trece mina prin gura vasului și-i retușează interiorul ca să rămână neted și suav, la fel ca pânțelele său, care strălucește umed și lucios în soare. Unul sau doi băieței, murdari ca pământul pe care cresc, își bagă mâinile în argilă și fac bile sau aduc vreascuri ca să aprindă focul.

Lanțul muntos, care se apără cu versanți atât de abrupti la coborârea în depresiunile lui Rio Grande de la Magdalena, își domolește înălțimile. Peisajul se turtește, se transformă în văioage puțin adânci, în unduiri muzicale, în câmpii prin care apa nu curge, se lenevește, formează lagune. Cu cât e mai înalt ținutul cu atât mai suavă e lumina. Aici orele zilei nu sunt strălucitoare: își au, pur și simplu, transparența lor. Copacii nu sunt trunchiurile groase, pe care le răneau tăietorii lui Jeronimo de Inzâ, și nici arbuști târători, care încrețesc cu frunzele lor versanții dealurilor și ascund cursul pâraielor. Pe cărările bătătorite de indienii iuți de picior trec nevestele olarilor, cu povara ulcioarelor în spate.

Oala cea mare, goală pe dinăuntru și pântecoasă – *mûcura* – e deja gata s-o usuce soarele și s-o mângâie flăcările cuptorului. Ca un zeu ager și gânditor, indianul îi lipește două toarte la gât. Printr-o continuitate logică de idei, cu o anumită viclenie care-i înflorește pe buze și în priviri, face niște rulouri de lut și le lipește pe pânțelele sau gâtul vasului, ca un meșter decorator primitiv. Sunt simbolurile sale. Pe suprafața oalei, modelată din același lut, sare o

broască, sau alunecă un șarpe, sau se ivesc nasul și urechile unui războinic. Indianul care-și vede terminată opera râde cu un hohot ascuțit, împărtășit de băiețelul de lângă el.

De la colibă pornesc multe cărări. Spre ogorul cu porumb care s-a copt deja. Spre salinele îndepărtate. Spre târgurile de la Muequetâ. Spre ținuturile aspre ale indienilor muzos. Imperiul indienilor chibcha este cuprins într-o împletitură de cărări. Indienii cărăuși par furnici în libertate ce se agită în jurul salinelor, în zilele de târg. Acest indian olar, care a terminat de făcut vasul, aprinde focul frecând bețigașe uscate. Lipit de pământ, suflă până ce o flăcăruie albastră prinde viață. Până la urmă, limbile roșii cuprind vasul în întregime. Coloana de fum anunță triumful forței plămânilor lui. Înăuntru, în colibă, femeia macină porumb sau toarce cu fusul care are un prâsnel de lut ars.

Cioc, cioc, cioc... Indianul ciocăne ușor în oala arsă, iar vasul. Îi răspunde cu un sunet confidențial. A ieșit bine, nu are nicio crăpătură cât de mică. Poate că asta înseamnă că va avea parte de multe luni fericite, că nu vor mai fi războaie, că Zipa, șeful tribului de la Bogotâ, s-a liniștit, și că nici indienii sopoes, nici guatavitas, nici muequetaes și nici chiar nu vor mai veni să-i tulbure cu războaiele lor. În pupila sa malițioasă, pe care nu o pot ascunde niște gene scurte și drepte, strălucește amintirea acelei zile în care indienii din apropierea orașului Junza i-au înfrânt – și încă-n ce fel! – pe cei din savanele de lângă Bogotâ. Sigur că indienii bogotaes sunt mai deprinși cu lupta. Războindu-se zi de zi cu indienii paiâches, care vin din ținuturile calde, au învățat să mânuiască săgeata cu ușurință, sunt perfizi. De obicei, la târguri sau când se îmbată cei care vin de prin părțile Bogotei, ei se încaieră cu cei care vin de la Junza (Tunja): pentru că unul s-a apropiat de nevasta celuilalt,

sau pentru că celălalt i-a vândut niște oale crăpate sau pentru că l-a înșelat într-un troc de pături sau cartofi. Finalul, însă, e ușor de prevăzut: cei din Junza i-au pus pe fugă pe indienii bogotaes. Însuși șeful de trib de la Bogotâ a trebuit să plece fugind, purtat de servitori în litiera sa. A murit după câteva zile, în timp ce adversarii sărbătoreau victoria cu *chicha* într-o hărmălaie grozavă. Indianul își mai amintește de îmbrățișările nevestei sale, de mușcăturile și zbuciumul din noaptea aceea, când erau înnebuniți amândoi de biruință și de *chicha*, în timp ce indiana bucuroasă râdea și se frământa, arătându-și dinții ca de yucca și niște gingii roșii ca *bija*¹².

Dar acum e pace. Pe vasta întindere de pământ cuprinsă între Vêlez, Jacatativa și Jusagasugâ, niciun cuptor nu rămâne stins. Sunt leghe, zile și luni întregi de mers ca să ajungi dintr-un capăt în celălalt al acestei imense populații. Mai mare decât aceasta în America abia de o fi neamul incașilor sau acela al aztecilor. Toate podișurile, ținuturile învecinate cu Anzii, sunt populate și cultivate, străbătute și chemate la viață de acest popor de olari, plugari, țesători, mineri, care-și petrec zilele dialogând cu lutul, luptând pentru a cultiva niște cartofi, pentru a vâna un iepure, pentru ca semănăturile de porumb să se împodobească cu vesele panașe de spice. Și toată munca asta pentru a se întinde noaptea pe laviță sau rogojini, fără alt martor decât focul mocnit, deja șovăitor, care agonizează în cuptor.

E vreme de pace; așa cred, cel puțin, acești indieni care la Nemocôn scot apă din saline, o pun să fiarbă în imense vase de lut și nu încetează să ațâțe focul până ce nu se încheagă bucata de sare tare, albă ca dinții indienelor. E vreme de

---

¹² Arbore din care se extrage o vopsea roșie cu același nume (*bija*).

pace; așa cred acești pescari care intră în labirintul canalelor și al lagunelor pe care le formează râul în savana indienilor bogotaes; pescari care se bucură când prind vreun pește neted ca șarpele, sau când simt mușcătura racilor. Sunt indieni care cu securi de piatră taie lemne în pădure. Alții care la războaie de țesut rudimentare trec firul vopsit în negru, sau în roșu pentru a țese pături care niciodată nu ajung să aibă coloritul celor ale incașilor sau ale mayașilor. Unii, bătând cu multă grijă o plăcuță de aur, dau la iveală un basorelief înfricoșător pe care l-au săpat mai înainte pe o pietricică. Nu sunt puțini cei care se duc la târgul de la Muequetâ cu lame de aur, bucăți de sare, pături de bumbac pentru a face troc. Toți simt că sunt protejați de o atmosferă prietenoasă, că un vânt de pace îi învăluie.

Doi mari seniori, doi mari șefi de trib, conduc această imensă populație: din partea indienilor bogotaes este Zipa; din partea indienilor din Junza este Zaque. Cei din Junaa trăiesc în nord: ținuturile lor ajung până în îndepărtatul ținut de la Vêlez, unde suflă un vânt calduț și plăcut; ajung până la Somondoco, de unde se scot pietricele verzi, cristale verzi asemănătoare cu ochii mici ai fructelor aguacate: sunt smaralde care iau naștere în cuiburi de cuarț. Alături se află seniorul din Suamoz, Sugamuxi, care citește în mersul astrilor viitorul oamenilor și bogăția recoltelor. Șeful din Bogota locuiește în sud. Încurajat de câteva victorii asupra indienilor panches, i-a urmărit cu armele pe indienii din est, pe cei din Ebaque. Apoi, s-a îndreptat spre nord și a supus Ebaté. Iar când avea deja de gând să intre definitiv în domeniile lui Junza, cele două armate s-au întâlnit la Chocontâ. În închipuirea olarului trebuie să fi fost asemănătoare ciocnirii a o sută de mii de indieni și probabil că astfel ar fi relatat cronicarii... Numai că indienii nu știau să numere până la o sută de mii...

Cu toate acestea, ținutul acesta cu înălțimi atât de suave, cu șesuri atât de line, cu orizonturi atât de largi, servind drept frontieră a Anzilor, este un miracol care invită la muncă și pace. Indianul care a înfipt în pământ stâlpii colibeii, care după-amiaza se apucă să frământa lutul, care caută iepuri prin hățișuri, nu simte dorința luptei. Se uită la nenumăratele cărări care pornesc de la gospodăria sa în toate direcțiile și le urmează pentru a se duce la târg, sau la troc cu vecinii. Tânărul care se aventurează mai departe, va coborî odată în valea fluviului Magdalena și poate că nu se va mai întoarce niciodată. Caraibii, care se cațără pe versanții abrupti din fundul văii, de îndată ce ajung pe podiș amortesc și se chircesc, se acoperă cu pături, nu mai mănâncă pește, ci cartofi și, nu după multe luni, devin niște plugari pașnici.

Ținuturile lui Bogota sunt atât de înalte încât acolo frigul îți intră în oase. Uneori, dis-de-diminează, apa îngheață. O cunună de dealuri înconjoară câmpia. Oprit pe, culmea acestor înălțimi sau pe anumite ascuțimi sau despicături în care podișul lasă impresia că e pe punctul de a se desprinde, se poate vedea în depărtare Magdalena. Diferența de nivel este de o mie cinci sute, două mii de metri. Acolo unde se văd descoperiți, golași, contraforții de rocă dură ai lanțului muntos arată pe ce temelii se sprijină ținutul indienilor chibcha.

Zipa locuiește într-o imensă colibă circulară, înconjurată de un gard în care se împletesc lemne vopsite în culori vii: pereții sunt acoperiți cu pături fine. Litiera în care este purtat pentru a-și străbate domeniile este placată cu aur. Servitorii săi vânează în hățișuri diverse animale pe care le rumenesc apoi la foc. Seara, peisajul savanei se aseamue unei tapiserii. Sunt crânguri de mirți cu trunchiurile răsucite, ale căror ramuri se împodobesc cu mușchi care atârnă ca niște bărbii sure, mlaștini în care crește stuful,

străbătute de canale: căi domoale pentru plutele pe care indienii pescari le împing cu prăjina; râul turbat, revărsându-se, șterge albia cu meandre capricioase; în unele locuri, semănături de porumb: frunze uscate care se rup sonore în bătaia vântului; știuleți înveliți în scutecele lor ca niște copii cu părul blond, deja înnegrit și încrețit de soare; din când în când, câte o colibă cenușiu-aurie ca snopul de grâu; pretutindeni lagune care devin roșii sub razele soarelui la asfințit. Seara este o lungă oră de liniște, primul semnal al odihnei, care se împrăștie printre nori de aur. Cerbii se opresc prevăzători, își înalță capul cu ochi mai negri ca tăciunele și speriați, iar crepusculul atârână ca un stindard, între rămurișul coarnelor lor. La apus, într-o prăbușire fastuoasă, scapătă soarele unui ținut rece: soarele cerbilor.

Căpetenia de la Junza locuiește în mijlocul îngrăditurilor care la intrare au plăci de aur pe unde pătrunde briza. Mișcându-le, pare un instrumentist care lovește talgere surde. Sacerdoții se spală în anumite lagune, acoperindu-și corpul cu pudră de aur. Indienii confecționează broaște și șopârle de aur pentru a le oferi drept ofrandă zeităților și a le capta bunăvoința. La Sugamuxi există un templu dedicat soarelui, acoperit cu plăcuțe de aur. În unele locuri există meșteri aurari care lucrează pentru căpetenie și indienii de bună credință. Este aurul, blestematul aur al Americii, este acela care generează atâtea fapte rele și îndrăznețe...

Ca furnicile se mișcă indienii, mergând pe cărări capricioase până în ținuturile calde. Acolo schimbă sarea pe statuete de aur. Până pe meleaguri foarte îndepărtate sunt cunoscute aceste popoare care au sare, țeș pături de bumbac și-l adoră pe zeul lagunelor. Dar există-n atmosferă ceva ce prevestește catastrofa. Versanții sălbatici ai lanțului muntos se înfioară. Zvonuri înspăimântătoare se

răspândesc prin sate. În nopțile senine, indianul vede în lună pe zeița Sia și-i pune întrebări. De pe pietrele ce servesc lagunelor drept terasă, zeița Sia, aceea care păstrează sub fustele sale de sticlă broasca sacră, este din nou consultată. Se încearcă să se ghicească în oglinzile sacre adevărul asupra viitorului. Din străfundul văilor se aude deja un strigăt de război. Calul monstruos le nechează în auz. Se răspândește zvonul despre oamenii păroși care au niște bâte strălucitoare și subțiri ca razele lunii. Olarul ciocăne *mucura* rotundă, proaspăt arsă, iar *mucura*, crăpată, îi răspunde cu un glas țipător. Indianul o privește înspăimântat...

Din nord, din sud, din est le ajunge zgomotul invadatorilor, asemenea zgomotului apei care, revărsându-se, smulge din rădăcini un copac centenar și îl ridică, târându-l ca pe un pai. Prin nord sosește trupa care a plecat zăpăcită din Santa Marta. În sud bubuie archebuzele lui Belalcázar, care aduce cu sine entuziasmul conchistadorilor din Peru. Pe la răsărit se cațără oamenii lui Federman, germanii cei lipsiți de suflet, care au trecut prin creuzetul crimelor perfide. Forțele diabolice urcă asemenea focului când pustiește munții și-i încununează cu diademe de flăcări. Pare o prezicere de-a dreptul absurdă ca" tocmai în aceste zile să-și dea mâna trei căpitani necunoscuți însoțiți de trupele lor de vagabonzi, ca și cum ar veni la o întâlnire cu diavolul. Și toți înaintează având în față crucea lui Hristos...

Quesada, primul care sosește, este cel mai înțelept. Vederea acestor ținuturi cultivate și plăcute îi reîmbărbătează pe soldații săi. Când văd în depărtare colibe înțesând peisajul care se pierde la orizont, conchistadorii exclamă cu entuziasm: „Aceasta este valea Alcâzares”. După zile atât de anevoioase, lăsând în spate versanții abrupti ai

sălbaticului lanț muntos, nu e nimeni care sa nu dorească odihna, întârzierea plecării, construirea unei case. Preotul Castellanos redă în versurile sale aceste sentimente cu rară pregnanță:

*Pământ prielnic, bun pământ
Ce pune capăt suferinței noastre!
Pământ de aur, mult îmbelșugat,
Pământ pe care casă poți dura,
Statornică, având bogate holde,
Pământ cu numeroase seminții
De oameni știutori de-mbrăcăminte
Și de gustoasa rumenire-a cărnii
Pământ lumină a făgăduinței,
Ce pune capăt suferinței noastre!*

Țara aceasta nu e chiar o țară de aur, așa cum spune clericul. Este o țară de plugari, de țărani. Conchistadorul care ajunge aici, căutând un nou Potosi cu bogății uimitoare, nu găsește decât o strălucire înșelătoare, fugară. Spaniolii intră ca în peștera lui Aladin, cu ochii larg deschiși, cu chipuri jalnice pe care li se citea sărăcia. Acesta este un Nou Regat? Malaria, foametea și frigurile i-au decimat. După primele ospete, datorate bogăției de vânat, cartofi, porumb, iepuri, prind culoare: corpul li se întărește. Își fac haine noi din păturile țesute de indieni. Caii zburdă veseli. Un aer curat și nou le umflă plămânii. Atunci uită de foametea îndurată și se gândesc numai la bogății. Și când aceste bogății nu le umplu mâinile, când căutătorii intră în colibă și o găsesc goală, „tristetea lor lasă foarte clar să se înțeleagă motivele pentru care au întreprins o cucerire atât de anevoioasă”, spune melancolic episcopul Piedrahita, fiu al unei indiene.

De acum înainte indienii își desfășoară jocul, care constă în a-i păcăli pe spanioli cu viclenie. Quesada, ținând ferm frânele puterii, începe să dicteze primele legi, în care strălucește un subtil principiu machiavelic condensat în următoarele cuvinte: „Să asigurăm vânătoria cu artă și supunerea cu dibăcie a acestor seminții”. Nu are experiența întemeierii de orașe, dar nu-i lipsește concepția iluzorie de jurist. E încăpățânat, fantastic, mărinimos, plin de iluzii. Iată discursul pe care-l adresează soldaților, la vederea ținutului care va constitui obiectul guvernării sale (încâlcitul text îl inventează episcopul Piedrahita în istoria sa):

„A sosit vremea, curajoși spanioli și camarazi, să rupeți lanțul chinurilor în care ați fost prizonieri în închisoarea munților și să vedeți în întinsele spații ale acestei țări apropiate, reieșită binemeritatelor voastre străduințe; mulțimea băștinașilor, curățenia și aspectul lor sunt dovezi clare ale influențelor binefăcătoare de care se bucură; pământul, mai puțin tăinuitor decât stăpânii lui, dă la iveală semnele unor comori bogate pe care străfundurile lui le păstrează în sânul unor izvoare involburate, la care se hrănește speranța. Am avut dovada limpede a curajului vostru în ascultarea neprecupețită cu care mi-ați executat ordinele, învingând greutatea de necrezut; iar în acest moment care ne cheamă, n-aș vrea să interpun amânări, căci rapiditatea în acțiune, mărește teama adversarilor, pe care trebuie să-i subjugăm mai degrabă cu teama decât cu armele; iar aceasta va fi cu atât mai mare în sufletele lor cu cât o vor simți mai repede din partea noastră. Marcus Catus întrebat fiind odată cum a cucerit un anumit oraș din Spania, a răspuns că străbătând în două zile ceea ce, de regulă, se străbate în patru, pentru că, dacă ordinul cade ca tunetul, executarea lui trebuie să se facă cu iuțeala trăsnetului. La ce vor fi folosit calamitățile prin care am trecut, dacă nu obținem gloria pe care norocul ne-o pune la

îndemână? De ce să ne păzim viața, când au pierit atâți prieteni buni, dacă nu ne-o folosim astfel încât numele nostru să se eternizeze sau ca o moarte cu onoare să ne îndreptățească? Nu mulțimea dușmanilor are puterea de a contracara tăria pe care cerul a eliberat-o de sclavia atâtor nenorociri. Dacă scopul de a glorifica numele lui Hristos este acela pe care-l urmărește curajul întreprinzător, numai pe acest temei vom ieși victorioși din pericole mai mari. Niciodată cei buni n-au fost soldați puțini și nici mulți dușmani cei ce se războiesc în dezordine. Faptele care vă așteaptă nu vor fi mai mari datorită pericolului pe care-l presupun decât cele pe care le-ați făcut până acum în atât de numeroase împrejurări; și cei care au știut să iasă atât de mândri din primele, nu trebuie acum să se aștepte la mai multe pericole. Cei care n-au încredere în ei înșiși sunt modelele după care se sculptează victoriile adversarilor; iar cei care nu se tem de nimic, când le vine norocul, sunt curtezanii soartei, care le acordă aceleași favoruri ca lui Iulius Cezar. Asta, se înțelege, fiind neapărat nevoie ca să se urmeze calea armelor; dar nefiind obligatorie forțarea, stârnirea unei lupte atâta timp cât se ajunge la același sfârșit pe căi mai blândă, este o greșeală pe care prudența trebuie să o respingă. Pacea și buna înțelegere, bunuri pe care și cei mai barbari le prețuiesc, au mijlocit cele mai mari reușite. Și, deoarece e atât de important să-i cunoaștem pe indieni, va fi mai potrivit să încercăm acest lucru prin blândețe, fără să ajungem la ciocniri înainte de a fi necesar. Dacă ne consideră oameni, nu vor refuza comunicarea cu noi și dacă prin fapte dezmințim rațiunea, își vor pierde viața apărându-se, acest fapt fiind foarte natural, și ne vor provoca primele neplăceri ascunzându-și bunurile. Astfel încât cel mai potrivit va fi întotdeauna să asigurăm vânătoarea cu artă și supunerea acestor națiuni cu dibăcie, fiindcă norocul, așa cum se vede la cei care se tem, face

imposibilă obținerea sa cu forță; și dacă mijloacelor pașnice le-ar corespunde simplitatea fără să se renunțe la ceea ce s-a stabilit de comun acord, ne vom dovedi superioritatea respectându-ne cuvântul dat; dacă însă nu vor prețui manifestările noastre de simpatie, nu voi pregeta să fac în așa fel încât să le respecte.”

Quesada impune cu energie legile care se desprind din discursul acesta. Ajuns la șes, nu permite nicio încălcare a dispozițiilor sale militare și vrea ca totul să se miște ca printr-un singur resort. Un indian scund se apropie într-o zi de tabăra spaniolilor cu niște pături și se întâlnește pe drum cu soldatul Juan Gordo. Gordo a plecat ca să mănânce în taină carnea unui cal care murise pe undeva prin apropiere. Zărirea lui Juan Gordo de. Către indian, punerea păturilor jos și plecarea sa în fugă mare s-au petrecut într-o fracțiune de secundă. Gordo înțelege că acesta e un fel de ofrandă și le ia pentru sine. Indianul, după ce și-a revenit din spaimă, văzând că spaniolul a plecat cu păturile în spinare, se duce în tabără și i se plânge generalului. Quesada face cercetări, află că Gordo este autorul jafului și-l execută. După cum spune Castellanos:

*...lui nu i-a folosit că se numea Gordo¹³.
'ci mai degrabă, după cum se obișnuiește,
A rupt frânghia unde era mai slabă...*

Ideile licențiatului în materie de drept sunt în consonanță cu acest mod feudal din care se inspiră legile din Spania și a căror fidelă transpunere o reprezintă privilegiile orașelor și codurile regelui înțelept. Sunt legi crude, mistice și ingenuie. „De ziua Adormirii Maicii Domnului – spune cronicarul –, au

---

¹³ Gerdo înseamnă gras (sp).

socotit că era păcat să pornească în expediție, în schimb au fost de acord cu faptul că generalul și alte persoane importante s-au spovedit și s-au împărtășit pentru a merge cu cea mai mare devoțiune să prade pe căpetenia de la Tunza și pentru a purcede pocăiți la asemenea ispravă, înțelegându-se cu Dumnezeu să nu scape jaful din mâini."

În realitate, lucrul cel mai necesar armatei este disciplina: să asculte de o persoană; acest admirabil căpitan de răzvrățiți, care este Quesada, înțelege foarte bine cerința normală ca ordinea să fie stabilită de el, iar trupa să gândească prin mintea lui. Trupă provine de la *troppus*: turmă... Eu sunt păstorul. Să se jefuiască, da, dar când ordon eu. Și nimeni să nu cârtească și nici să nu mă contrazică. Iată-l pe Lázaro Fonte, care spune că, de îndată ce vor ajunge pe malul mării. Îl va denunța pe general pentru a fi ascuns niște smaralde, recuzându-se astfel de la plata impozitului de o cincime către rege. Cine-a mai auzit de-așa ceva! Din această clipă, generalul nu se mai gândește la altceva decât să-l spânzure pe Lázaro Fonte. Să-l vadă soldații cum se leagănă-n aer ca Juan Gordo. Quesada face în așa fel încât un soldat să-l denunțe pe Lázaro Fonte ca hoț de smaralde. Generalul a ordonat ca nimeni să nu fure smaralde fără autorizația lui. Sunt zile de pradă îți care totul este permis și zile, care nu-s de pradă, și-n care totul este interzis. Lázaro Fonte a încurcat acest calendar.

Primirea denunțului împotriva lui Lázaro Fonte și condamnarea sa se succed foarte repede. Fără să se facă o judecată cu probe și fără să i se dea acuzatului posibilitatea de a se apăra. În străfundul sufletului lui Quesada mocnește furia... Așa că eu îmi însușeam impozitul datorat regelui, iar tu urma să mă denunți, ticălosule!" Dar. De data aceasta hu este vorba de Juan Gordo. Este Lázaro Fonte, floare a căpitanilor. Lázaro Fonte, cel care a mers cu San Martín în avangarda descoperirilor de la Opôn, cel mai bun

călăreț, cel care l-a întrecut pe cel mai iute indian chibcha la niște alergări care i-au lăsat pe indieni înmărmuriți de eficacitatea miraculoasă a cailor. Lăzaro face recurs la rege. Quesada nu i-l acordă. Să fie un truc al licențiatului? În armată se cuibărește groaza. Căpitanul Suárez iese în față și-i cere în numele tuturor comutarea sentinței la exil. „Sentința Luminății Voastre, adaugă, poate fi luată drept un rezultat al urii.” Lovitura e sigură. Fusesse înștiințat? Quesada dă înapoi. Schimbă sentința și Lăzaro Fonte e dezarmat, i se fixează exilul în ținuturile căpeteniei de la Pasca. Sentință la moarte! A intra dezarmat în ținuturile indienilor războinici – care sunt cunoscuți pentru perfidia lor – înseamnă să te duci direct la moarte. Douăzeci și cinci de castilieni călare îl duc pe Lăzaro Fonte până în satul indienilor pasca, care se retrag înspăimântați pe dealuri. Soldații îl părăsesc pe Lăzaro într-o colibă prins în lanțuri.

Lăzaro Fonte este din acei căpitani care știu să se facă iubiți. O indiană, care l-a îndrăgit, l-a urmat. Își petrece lângă el noaptea, în timp ce Lăzaro își încredințează sufletul lui Dumnezeu. Indiana nu-i va lăsa pe indienii pasca să-l sacrifice pe căpitanul ei, pe omul ei, pe frumosul spaniol cu barbă creată, mângâiată de ea, în timp ce el își trece mâna puternică prin părul ud al femeii arămii. Când se luminează de zi, indiana se duce la intrarea în sat. Se întorc deja indienii. Ea înaintează până la locul unde se găsea căpetenia și-i povestește cum Lăzaro Fonte a fost pus în lanțuri pentru că s-a opus camarazilor lui care voia să dea foc satului. Lăzaro Fonte este salvat...

Lumea Nouă nu se apără de conchistadori decât într-o formă disimulată, ironică. Spaniolii înaintează încrezători,. Pentru că-i împlânzesc pe indieni mai mult prin acte de diplomație decât fălindu-se cu armele lor. De acum înainte va fi un război fără lupte. Aceleași arme care-n Ungaria și Italia se umpleau de sânge; aceleași lăncii care în Santa

Marta rămâneau cu vârfurile înroșite de sânge, alcătuind coroana de garoafe a armatei, ruginesc acum datorită burnițelor din partea locului, capătă culoarea stânjeneilor. Toate acțiunile se învăluie în maliție, șiretenie, abilitate. Și așa va fi timp de secole, în această nouă lume a gherilei, a ambuscadei și a vicleniei.

Când armata intră în Sorocatâ, găsește alimente din abundență. Este masa de-a gata la care visau în Spania, când limbuția guvernatorilor zăpăcea creierul vagabonzilor. Ogoarele de cartofi sunt bune de cules. Despre cartofi, spune Castellanos:

*...la rădăcina-acestei ierbi
Ce o avea vreo trei palme-nălțime,
Stau legați bulbii ei pe sub pământ,
Cam de mărimea unui ou,
Ca formă unii rotunzi și alții alungiți;
Sunt albe, vineții sau chiar gălbui
Aceste rădăcini gustoase...*

Armata hotărăște să se odihnească. După două-trei zile, toți încep să simtă o plăcută gădilătură la degetele picioarelor. Când se culcă pe mormanele de paie, sau pe paturile de lemn, e un deliciu să-și frece un picior de celălalt. Dar într-a treia zi, într-a patra, plăcerea începe să se transforme în altceva. Picioarele îi ard, se umflă, de parcă ar fi niște sfeclă, pe care nu mai pot să le miște. Armata e prinsă de picioare. Sunt căpușele, căpușele albe din America, care le-au intrat în carne:

*Sunt purecii mărunți care se-nfig
Sub piele și în carne se îngroapă
Și-acolo cresc din cauza grăsimii
Și-ajung, dacă îi lași în voia lor,*

*Să fie mari cât bobul de năut,
Iar excrescența aceea plină-i toată
Cu pui ce seamănă leit cu mama lor,
Căci se întind întruna pe picioare
Și se-nmulțesc puzderie, nu alta...:*

Se pare că indienii, sau cel puțin indienele, nu voiau ca spaniolii să dispară. Bărbații aceștia păroși au farmecul lor. Suferința care a pus stăpânire pe ei le dă prestigiu. Indienele hotărăsc să le redea folosința membrelor inferioare. Spaniolii, desculți, se sprijină pe pietre, se așază pe paturile de lemn și își întind picioarele indienelor care, stând pe vine, se distrează scoțând căpușele cu bețișoare ascuțite, spini lungi sau ace, umblând prin carnea suferindă cu atâta grijă și afecțiune încât totul devine o plăcere...

Înșală pământul, înșală indienii și, mai ales, înșală indienele. Pentru indienele malițioase jocul cu noii-sosiți are momente de neprevăzut. Să auzim întâmplarea cu indiană și soldatul portughez, pe care o povestește părintele Castellanos în *Elegiile* sale. Este vorba de o indiană bine făcută, frumoasă și vicleană. Portughezul, de cum o vede, își spune: „Asta va fi a mea”. Este una dintre acele femei care atrag toate privirile, oriunde s-ar găsi. Are personalitate, are acel *ceva*. Portughezul nu vrea s-o ia cu forța: el dorește să fie a lui pe căi religioase și legale. O îmbracă într-o cămașă fină, o botează și îi face o nuntă adevărată. Spaniolii și indienii privesc cu plăcere aceste ceremonii. Râd și unii și alții, văzând-o pe indiană într-un veșmânt atât de ciudat și pe portughez cuprins de o emoție atât de profundă. La căderea nopții, o noapte întunecoasă, portughezul o conduce pe indiană la coliba sa. Până atunci, ea nu spusese nimic, ca și cum voința ei n-ar fi avut grai. Este sfioasă, speriată, tăcută. Portughezul o duce la hamacul lui și o

strânge la piept cu multă dragoste. Ea tremură speriată și nu pune geană pe geană toată noaptea. Deodată, cu multă dibăcie, face semne că se va duce o clipă afară pentru o mică treabă necesară. Portughezul își deschide brațele cu gingășie și o vede pe indiană, îmbrăcată în cămașa ei albă, ieșind din colibă. Silueta albă se oprește sub ramurile unui copac, care crește aproape de intrarea în colibă. Trece o bună bucată de vreme. Portughezul privește și iar privește printre umbre pata albă care flutură ușor, dar nu se clintește din loc. Portughezul își cheamă mireasa, o dorește. Ea nu răspunde, nu se-ntoarce.

*...Hai, vino, Teresa mea,
În brațele bărbatului care te vrea.*

Dar indiana, nimic. Nu face niciun pas. Nici nu-l poate face. Ceea ce vede portughezul nu este decât cămașa pe care indiana o lăsase să atârne de crengile copacului, în timp ce picioarele ei iuți o duceau, în grabă, departe de colibă.

*Văzând că nu-i răspunde,
Hotărî să se ridice și,
Cu-ardoare bărbătească,
Îi spuse: „Crezi, nu zău, că nu te văd?
Te văd prea bine-ți văd îmbrăcămintea.”
Se duse-ntinse mâna
Și găsi doar teaca goală-a trupului iubit
Și deci se-ntoarse numai cu cămașa..’.
Nu prea știa: să plângă sau sa rida..’.*

VII. REGII INDIENILOR

Patul meu nu e din petale de trandafiri.

CUAUHTEMOTZIN

Toți regii din America își pierd capul în același fel. Din Mexic până în Chile curge același val de înfrângeri în care se amestecă azteci, chibchi, incași și araucani. La început spaniolii acționează cu prudență, obligați la aceasta de demnitatea monarhilor indieni, dar setea de câștig le mușcă măruntaiele. Primele podoabe de aur le deschid pofta de îmbogățire, le dilată pupilele. Legenda Eldorado-ului trezește, în închipuirea lor, imaginea unor comori nesecătuite. Dorința de bogății nu are limite și intrusul spaniol crede întotdeauna că indienii își ascund o parte din comorile lor. E cu neputință – își face el socoteala – ca în jurul caselor șefilor indieni să fie atât de puțin aur. Cum se face că Atahualpa abia a putut să umple o încăpere cu giuvaieruri? Și cine mai pune la îndoială că în Mexic Cuauhtemotzin și ț aruncat tezaurele în lagune? Deci, pentru a smulge Jecretul de la indieni, este recomandabilă tortura. Perfidia și trădarea nu trebuiesc considerate vicii, ci consecințe inevitabile ale setei de aur stimulate chiar de ambianța conchistei.

Să evocăm o clipă chipurile acestor regi indigeni, pentru a vedea cum se repetă istoria în fiecare provincie din America.

Într-o zi, Cortés se îndreaptă cu soldații săi spre palatul lui Moctezuma, cu intenția ascunsă de a-l captura. Moctezuma e regele, Cortés, intrusul. Cortés a cerut o audiență. Primele sale cuvinte sunt învăluite în politică. Apoi schimbă brusc tonul și spune:

— Sunt foarte mirat că un principe atât de viteaz, care a spus că ne este prieten, a poruncit căpitanilor, pe care îi are pe țărmul de la Tucapan, să ridice armele împotriva spaniolilor mei, să aibă îndrăzneala să prădeze așezările care se află în paza și sub protecția regelui și seniorului nostru, să ceară indieni și indiene pentru a-i sacrifica și să ucidă un spaniol, frate de al meu, și un cal.

Nimic din toate acestea nu fusese săvârșit de rege. Însălmântat și surprins, ascultă plângerea și ordonă – „deschizându-și de la încheietura brațului sigiliul și însemnul Vichilobos” – să se procedeze la o cercetare imediată. Cortés își are soldații gata pregătiți în încăperile regelui. Regele este singur, dezarmat. E greu să acuzi dintr-o dată pe un om cinstit și loial. Cortés invocă unele motive, dar căpitanii îi curmă cuvintele cumpănite și izbucnesc, pe un ton fără replică.

— La ce servesc atâtea cuvinte înălțimii Voastre? Sau îl arestăm sau îl trecem prin spade. Spuneți-i deci că dacă strigă sau stârnește tulburare îl vom ucide pe loc, pentru că de data aceasta trebuie să ne asigurăm viețile, altfel le vom pierde.

Îl prind pe Moctezuma și-l duc sub pază severă în cazarmă, în timp ce acesta jură să fie vasal al Spaniei și încearcă să-i liniștească pe mexicanii. Nepoții lui Moctezuma îi adună pe indieni ca să-l elibereze. Au loc răscoale. Regele iese pe terasa cazarmii ca să domolească mulțimea. Totul este zadarnic. Pe străzi indienii urlă de mânie. Aruncă asupra spaniolilor cu pietre, ciomege, săgeți. Câteva pietre îl ating și pe Moctezuma. Regele primește insulta cu lacrimi în ochi și tace resemnat. Vede cum viața i se duce și refuză să mai lupte.

Nu mănâncă, nu bea. Spaniolii, care sunt mai preocupați de propria lor apărare decât de aceea a unui prizonier, îl abandonează. „Când nici nu ne așteptam, au venit să ne spună că murise.”

Moctezuma moare, dar rămâne Cuauhtemotzin. Luptă ca un leu ca să-și apere poporul. Când spaniolii îl înfrâng, orașul México este acoperit de cadavre. Indienii preferă să moară decât să se predea. Mormane de capete omenești, zac pe străzi, în piețe, în case. Nicicând nu s-a rezistat uhu? invadator cu atâtea îndârjire. Diaz del Castillo spune: „Eu am

citit despre distrugerea Ierusalimului; dar dacă a fost un măcel mai mare ca acesta nu pot să știu". „Curgeau – spune Torquemada – râuri de sânge pe străzi, așa cum curge apa când plouă cu furie. Cuauhtemotzin îi întrebase pe preoți dacă trebuia să continue războiul și, cum răspunsul acestora fusese afirmativ, a spus: „Dacă așa. Vă e vrerea, păstrați cu grijă porumbul și hrana pe care o avem și să murim cu toții, luptând; din clipa aceasta nimeni să nu cuteze să ceară pace, căci eu îl voi ucide!" Indienii i-au făgăduit să lupte „nopti și zile și să moară apărând cetatea". Și așa au făcut.

Numai moartea pune capăt acestei bătălii. Cuauhtemotzin, surprins de câțiva soldați, e aruncat în închisorile lui Cortés. Văzând că-i pierdut, cere doar libertate pentru femei și pace pentru învinși. Spaniolii se gândesc însă la aur. Ceea ce au găsit în palatul lui Moctezuma nu este destul. Indienii au ascuns probabil giuvaierele, iar Cuauhtemotzin trebuie să știe unde. Pentru a-i smulge mărturisirea, îl supun torturii. Frânghiile îi pătrund adânc în carne. Regele nu are nimic de spus. Cel mult spune că vor găsi ceva în fundul lagunei. Soldații se aprind de mânie. „Unde se află aurul?", întreabă ei congestionați. Ochii par să le iasă din orbite. Buzele le sunt uscate. Fețele, mânjite de cruzime și de sânge. „Să i se ardă tălpile picioarelor – cer câțiva – așa o să vorbească, ticălosul ăsta!" Se pune să fiarbă puțin undelemn într-o căldare. I-l aruncă pe tălpi până ce rămâne carnea vie. Un miros de carne friptă pătrunde în nările spaniolilor înfometați. Nu suflă niciun cuvânt.

Lângă Cuauhtemotzin se află un alt șef indian, căruia de asemenea i se aplică tortura. Se numește Tlacopan. Când îl jupoaie și uleiul îl mușcă în carnea vie, ți (ă și se zvârcolește. Cuauhtemotzin, care îndură neclintit martirajul său, întoarce capul spre tovarășul său și îi reproșează

blând: „Crezi că eu mă aflu într-o baie plăcută?”
întemnițarea și uciderea lui Atahualipa de către frații Pizarro este asemănătoare. Este invitat să aibă o întrevedere cu Pizarro. Atahualipa primește și sosește într-o zi liniștit și maiestuos, încât îi trebuie patru ore ca să străbată o leghe. „A sosit într-o litieră de aur, căptușită cu pene de papagal multicolore, dusă pe umeri de slujitori, el stând pe o tablă de aur, peste care e pusă o pernă de lână, bogat împodobită cu pietre prețioase. De frunte îi atârna un ciucure mare de lână colorată foarte fină, care îi acoperea sprâncenele și tâmplele, însemn al regilor din Cuzco. Îl însoțeau mai bine de trei sute de servitori pentru a susține litiera și pentru a îndepărta paiele și pietrele de pe drum, ei dansau și cântau în fața lui urmați de mulți înalți slujitori pe un fel de brancarde și în hamacuri, pentru strălucirea curții sale.”

În timp ce regele se apropie, Pizarro și oamenii săi se așază în dosul ușilor camerei unde urmează să aibă loc întrevederea. Dacă e cazul își vor descărca puștile asupra lui Atahualipa și îl vor omorî.

Printre ei se află un anume Sebastian de Belalcázar, care pe când era copil mâna măgarii, iar acum face parte din oamenii de vază ai lui Pizarro. Regele ^sosește calm, îl întâmpină un călugăr dominican, Vicente de Valverde. Călugărul îi spune regelui:

— Măria Voastră crede că există un Dumnezeu, unul și întreit, crede în Duhul Sfânt și în Isus Hristos, unicul său fiu, născut de Sfânta Fecioară Maria?... E același logos ca cel al lui Francisco de Cobos, pe care l-au învățat toți călugării și care îl lasă pe Atahualipa la fel de perplex ca și pe indienii din Santa Marta. Fray Vicente, care nu-și pierde vremea cu ocolișuri, rezumă și completează astfel crezul: a înviat a treia zi, s-a înălțat la ceruri după patruzeci de zile, lăsând ca vicar al său pe pământ pe Sfântul Petru și pe succesorii săi, care sunt numiți papi; ei au încredințat

puternicului monarh al Spaniei cucerirea și convertirea acestor pământuri; astfel vine acum Francisco Pizarro să vă roage să fiți prieteni și tributari ai regelui Spaniei, împărat al romanilor, monarh al lumii, și să ascultați de papa și să primiți credința lui Hristos, cu condiția să credeți că ea e sfântă, iar cea pe care voi o aveți e falsă. Și luați seama că, dacă veți face altfel, vom porni război împotriva voastră și vă vom distruge idolii, pentru ca să părăsiți mincinoasa voastră religie.

Atahualpa îi răspunde astfel:

— Înălțimea Voastră poate fi sigură că, fiind eu liber, nu am de ce să plătesc tribut nimănui și nici nu pot auzi că ar exista un rege mai mare decât Atahualpa. Totuși, m-aș bucura să fiu prieten al împăratului vostru și să-l cunosc căci trebuie să fie un mare principe dacă a trimis atât de numeroase armate în lume, după cum spune înălțimea Voastră. Dar nu voi asculta de acel papă, de care îmi vorbiți, pentru a-i da ceea ce nu e a lui și a mă încredința cuiva care n-a văzut niciodată regatul tatălui meu. În ceea ce privește religia, a mea e foarte bună și cu ea mă împac de minune și nu vreau, cu atât mai puțin, să pun în discuție un lucru atât de străvechi și adevărat. Hristos, de care îmi vorbește înălțimea. Voastră, a murit: soarele și luna nu mor niciodată. Cum știe înălțimea Voastră că Dumnezeuul vostru e cel care a creat lumea?

Fray Vicente nu e dispus să intre în dispute teologale cu Atahualpa. Până în acest moment i-a vorbit cu crucifixul în mână. Acum își ia breviarul și se apropie de rege. „Citiți, Măria Voastră – îi spune – aceste pagini și veți vedea dacă ceea ce vă spun este sau nu adevărul.” Regele ia cartea, o privește și o răsfoiește cu curiozitate. Un obiect atât de ciudat îl face să ridă și-l aruncă pe jos. Și aici ia foc Troia! Preotul ridică brațele spre cer și cere răzbunare.

— Evanghelia aruncată pe jos! Creștini, răzbunare! Săriți pe ei, căci nu vor prietenia și nici legea noastră!

Era ceea ce se. Aștepta. Soldații năvălesc cu pumnale, spade, lănci și ciomege și omoară cu lovituri de cuțit pe oamenii din suita regelui. Un indian care cade e înlocuit de altul. Regele se balansează într-o mare de capete, de glasuri care vociferează, de spade care se rotesc în aer, la început albe, apoi roșii. Pizarro se năpustește, îl apucă de mantie pe Atahualpa și-l doboară. În fața acestui oribil sacrilegiu, indienii rămân uluiți, le cad pumnii, ochii li se cască de groază. Panica, fuga îi îndepărtează repede, lăsând în urmă nori de praf. Soldații îl duc pe Atahualpa într-o încăpere la Pizarro.

Spaniolii vor aur. În schimbul libertății mele, am să vă dau aur ca să vă săturați, spune regele. Se găsesc într-o cameră care are aproximativ 22 de picioare în lungime și 17 în lățime. „Am să vă umplu această încăpere de atâtea vase de aur și de argint cât vor ajunge până la înălțimea pe care o poate atinge brațul meu pe perete.”

Regele ridică mâna și spaniolii trag o linie. Cu greu pot crede că tezaurul regelui va ajunge la atât de mult.

Pe drumurile ce duc la Tahuantinsuyo nu se văd decât indieni care se îndreaptă spre Caxamalca, cărând aurul pentru răscumpărare. Din cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului, cărările, largile drumuri pietruite ale incașilor sunt vine, rădăcini care se auresc ca să alimenteze copacul lăcomiei, ca la umbra ramurii aurite, regele să-și redobândească libertatea. Pe podea se revarsă încărcăturile și se îngrămădesc neconținut vase, discuri, pieptare de aur. E Peru, Peru, cel al peruvienilor. Este Secolul de Aur al Spaniei. În spate oamenii conchistadorului își arată pumnalele pentru a fi luați în seamă în momentul împărțelii.

Bogățiile sunt adunate. Acum trebuie anulată înțelegerea, iar regele, spânzurat. Pizarro, la fel de iscusit ca orice

avocat, îi deschide imediat un proces. Acuzator este Felipillo, un interpret care „s-a îndrăgostit și s-a împrietenit” cu una din soțiile lui Atahualpa. Acest Felipillo este indianul trădător care figurează întotdeauna în procesele conchistei. Pizarro și Almagro hotărâsc moartea regelui. Îi ajută un călugăr: Valverde.

„Când i-a fost adusă la cunoștință sentința – spune Benjamin Carrión –, Atahualpa i-a reproșat lui Pizarro fățarnicia sa; i-a amintit că el a îndeplinit înțelegerea stabilită a răscumpărării și i-a spus că, în timp ce el și poporul său au arătat spaniolilor prietenie și încredere, aceștia i-au răspuns cu moartea... Văzând că cererile lui sunt zadarnice, a revenit iarăși la atitudinea sa aparent senină și, în conformitate cu riturile sale, a încredințat învingătorului lui soarta copiilor și a femeilor sale. Apoi a discutat cu învățații care se aflau lângă el. Ei i-au amintit că spiritul incas nu se poate întoarce în soare, atunci când trupul i-a fost ars de flăcările focului terestru, și l-au sfătuit să se lase botezat pentru ca pedeapsa să-i fie comutată. Acesta a fost momentul întunecatei revanșe a lui Valverde... În, piață, între rugul gata de a fi aprins și spânzurătoare, se află grupul format de incaș și călăii săi. Soarele s-a și ascuns. Câteva torțe tremurătoare luminează fatidicul scenariu. Valverde mormăie psalmodii și după ce incașul de. –, clară – prin intermediul latinei acolitului – că renunță la infama sa idolatrie și îmbrățișează religia creștină, varsă pe capul marelui rege apele botezului, impunându-i odată cu mirul și sarea numele grotesc de Juan Francisco...

„Supliciu. Călugării cântă slujba pentru morți; soldații îngenunchează. În colțurile pieței, ca beți, indienii ascultă gemetele agonice ale fiului Soarelui.”

Chaupi punchapi tutayaca: s-a înnoptat în mijlocul zilei!

După întâmplările din Perii urmează cele din Chile. Caupolicân reprezintă curajul temerar. El luptă pentru

pământul graucanilor. Este ales căpitan, dovedindu-se cel mai puternic în probele militare. Își organizează trupele și caută un nou scenariu pentru prima sa bătălie: marea. Când spaniolii sosesc la Peuco cu două sau trei nave, se aruncă în mare spre a-i opri. Spaniolii trag cu tunurile, el le smulge din postamente și le azvârle în mare. Urmează o a doua bătălie pe uscat: cea de la Lagunillas. Aici forțele Spaniei fac ravagii și Caupolicân cumpănește bine, împotriva focurilor de armă, pavezele obișnuite nu servesc la nimic și la Canete armata sa se va apăra cu scânduri groase în loc de scuturi. Bagă săgeți în paiele pe care le duc indienii drept tribut spaniolilor, pentru ca atacul să aibă loc dinăuntru către afară și din afară înăuntru. Armele de foc ale spaniolilor sunt însă întotdeauna mai eficiente. Caupolicân cade prizonier. E tras în țeapă și acoperit de săgeți până ce trupul îi este străpuns ca acela al Sfântului Sebastian. Soția lui, fugind ca o nebună, străbate înălțimile apropiate, ajunge la timp ca să arunce la picioarele lui Caupolicân, care este în agonie, trupul fiului său. Spaniolii urmăresc pe cei învinși. Se dau noi bătălii. După cea de la Quispo, sunt spânzurați șase sute de prizonieri indigeni. Istoria acestei țări se va desfășura de acum înainte sub semnul cruzimii. Indienilor care lucrează în mine li se vor tăia degetele de la picioare ca să nu fugă.

Regele Sacresaxigua, regele Cundelumarca sau Cundinamarca, pe ale cărui pământuri se află Quesada, va muri în condiții foarte asemănătoare, dar, cum pe aceste meleaguri e un ger care-i face să rădă și pe morți, în calvarul și moartea lui vor fi amestecate tragedia și umorul. Sacresâxigua știe că moartea e pe urmele lui, dar îi mai arde încă să-și bată joc de spanioli că acea indiană care și-a lăsat cămașa atârnată de ușa colibei portughezului.

Spaniolii pătrund în regatul indienilor chibcha, hotărâți să se acopere de aur. Cum spune părintele Aguado: „Paznicii

din foișoare își răspândeau și risipeau privirile prin toate părțile. Știau în ce direcție să le îndrepte. Verzile întinderi ale podișului sunt ca o masă de joc. Regele Bogotâ, pentru a scăpa de Qüesada, îi spune că la nord se află minele de smaralde și soldații pe care îi comandă Pedro Fernández merg la Somondoco unde cred că e cuibul pietrelor prețioase. Apoi, o indiană le spune că ar exista o așezare numită Tunja, unde la porțile colibelor atârnă „niște bucăți mari de aur care sună lovindu-se unele de altele”. Generalul pornește spre Tunja, îl prinde pe șeful tribului și pune mâna pe tezaurul acestuia. În Tunja se spune că bogățiile se află la Sogamoso, în templul Soarelui, care strălucește pe dinăuntru, fiind îmbrăcat cu plăci aurite, iar. Podeaua este acoperită cu rogojini din fire de aur. Spaniolii dau pinteni cailor, înaintând prin mijlocul unor populații războinice. Nimic nu-i reține. Ajung la Sogamoso și, la căderea nopții, intră în sanctuarul uriaș al lui Remichinchagagua cu torțe aprinse: plăcile de aur oglindesc și multiplică luminile. Soldații se apropie cu făcliile de pereți pentru a atinge tezaurul de necrezut Deodată, limbi de foc ling coloanele de lemn, urcă la acoperiș, cresc în paie uscate. Totul se transformă într-un rug gigantic care arde timp de un an – spune cronicarul. La lumina acestui incendiu, spaniolii se întorc la Tunja, mai degrabă pârliti decât îmbogățiți. Apoi li se spune că cele mai mari bogății nu se află în nord, la Sogamoso, ci în sud, în puterea lui Bogotâ, regele din Cundinamarca, căruia îi sunt tributare toate triburile. Quesada pornește să-l caute cu oamenii lui, ca în jocul de-a baba oarba. Bogotâ a profitat de absențele lui Quesada pentru ca să se ascundă.

Nu e ușor să pui mâna pe Bogotâ. Indianul se ascunde în păduri unde ajung doar prietenii săi. Quesada se uită de jur-împrejur cu ochii ascunși ai spionilor săi. Savana e o câmpie înșelătoare acoperită de mlaștini. Indienii,

mișcându-se cu plutele, alunecând pe cărări pe care le cunosc numai ei și șopârlele, aruncă săgeți sau strigă din dosul în stufărișurilor. Nimeni nu-i găsește. Nu acționează într-o ordine sau înțelegere, căci căpeteniile lor sunt departe. Într-o zi, Lázaro Fonte și Maldonado zăresc doi indieni ascunși după niște ierburi înalte. Aceștia mărturisesc că sunt spioni. Cel mai bătrân e supus torturii ca să vorbească. Indianul nu scoate niciun cuvânt. Spaniolii sporesc tortura. Indianul tace. Sunt multiplicat mijloacele mașinii, infernale. Indianul tace. Întregul său trup sângerează, carnea se întuneacă, membrele se dislocă: indianul tace și moare.

Se pregătește aceeași tortură și pentru indianul mai tânăr. Acesta, care a văzut ce-l așteaptă, se hotărăște să denunțe locul în care se ascunde regele. Cu delatorul drept călăuză, Quesada și oamenii lui pornesc la vânătoare. Regele trăiește într-un fel de peșteră monumentală formată din două defileuri ale cordilerei: Boca del Monte. Nici el nici soldații săi nu opun rezistență fățișă conchistadorului: se împrăstie și se joacă cu el în lupte mărunte de gherilă. Din greșeală, un soldat îl omoară pe Bogotâ... Și încă odată comorile le scapă din mâini. Spaniolii caută, scrutează, adulmecă, dar nimic! Nu găsesc nici armată, nici palate, nici tezaure.

Acum, într-adevăr, vor pune mina pe Sacresaxigua. Au trecut multe zile de când sufletul lui Bogotâ s-a cufundat în lumea de nepătruns a umbrelor și conchistadorii merg de la Muequetâ la Sia, de la Sia la Tunja, de la Tunja la Bosa, în goană după aur, la vânătoare de smaralde, răspândindu-se ca niște câini pe vasta întindere a podișului. Un singur lucru îi frământă: ce s-a întâmplat cu comorile lui Bogotâ? Se răspândește povestea că le-ar fi azvârlit în lacuri. E aceeași legendă mexicană care se repetă și aici de fiecare dată când un șef indian dispare fără a lăsa vreo urmă de

bogății. Se știe că Bogotâ a lăsat un urmaș: pe Sacresaxigua, care trăiește în Boca del Monte. Quesada și oamenii lui înțeleg că e mai bine să-l captureze prin viclesug decât să riște prinderea lui într-o acțiune militară. Sacresaxigua trebuie să fie prins fără să se omită formula legală. Însuși Quesada, „care din fericire a avut această idee”, pune pe Hernân Pérez să-i prezinte un înscris prin care cere capturarea lui Sacresaxigua pentru că n-a prestat jurământ de credință regelui Spaniei și a ascuns comorile lui Bogota.

Prima parte a acestei vânători e un joc de-a v-ați ascunselea. În arta de a fura, primul lucru pe care l-au învățat indienii a fost să se ascundă. Sacresaxigua nu doarme niciodată două nopți în același loc. Fuge dintr-o parte în alta și urmărește zeu veselie și spaimă strădania generalului de a-l găsi. Așa sunt indienii aceștia, bănuitori. Când șefii indieni sunt invitați să vină să-l viziteze pe general, nu spun niciodată nu, dar îi îmbracă pe servitorii lor ca șefi și, în fundul colibelor, mor de râs închipuindu-și respectul și reverențele cu care generalul îi întâmpină pe servitori. Sacresaxigua se distrează astfel cu generalul multe zile până ce acesta izbutește să-i descopere ascunzătoarea. Atunci, cu frumoase, mieroase și meșteșugite cuvinte, Quesada îl poartă să-l viziteze. Rostește mesaje înșelătoare ca mărgelile de sticlă, vorbe care îl asigură pe Sacresaxigua că totul se va face în bună pace."

Până când, într-o zi, așa cum s-a întâmplat și cu Moctezuma, doisprezece arbaletieri îl prind, doisprezece arbaletieri îl aruncă în închisoare, doisprezece arbaletieri îl păzesc.

Și apoi urmează formularea pretențiilor:

— Luați aminte, iubite senor Sacresaxigua, îi spune Quesada regelui indian, că veți fi tratat de mine cu întreaga considerație cuvenită unui mare domn ce sunteți, dacă,

scutindu-mă de proceduri mai neplăcute, îmi veți înmâna tot aurul lui Thysquesuzha, regele Bogotei, deoarece bunurile lui, fiind ale unui vasal rebel, aparțin de drept regelui Spaniei. Căci, trebuie să știți că papa, monarh suprem, care prin putere divină are autoritate absolută asupra tuturor oamenilor și regatelor de pe pământ, ' a găsit de cuvință să dea regelui Spaniei această lume nouă, pentru ca în ea să continue urmașii săi, cu scopul ca populațiile barbare, care locuiesc și trăiesc aici atât de orbite în idolatriile lor, să fie instruite și îndochinate în sfânta noastră credință catolică, care recunoaște numai un singur Dumnezeu, creator a tot ce există etc.

Sacresaxigua ascultă aceste raționamente, vorbărie pe care n-o înțelege. Nu are nici cea mai mică îndoială că-i este rezervată aceeași soartă ca și lui Atahualpa și hotărăște ca ultimele momente ale vieții lui să fie o farsă fină. Dintr-o închisoare atât de ferecată nu va putea să-l tragă pe sfoară pe conchistador, ascunzându-se în pădurile încălcite; în schimb, îi rămân duplicitatea, întorsăturile spiritului și speranța că, înșelându-l pe Quesada, ar putea într-o bună zi să fugă ca vântul prin vreo crăpătură de ușă. Regele râde și îi dă repede răspunsul lui Quesada:

— Dacă ceea ce dorește înălțimea Voastră e aurul lui Thysquesuzha, poruncesc chiar acum să fie adunat și, în patruzeci de zile, înălțimea Voastră va avea această încăpere plină de aur până la jumătatea înălțimii ei. Nu-i așa că atunci înălțimea Voastră mă va scoate din temniță și mă va lăsa să mă întorc în munți pentru ca poporul meu să mă vadă liber și să fie fericit?

Spaniolii își rotesc ochii, privesc circomferința încăperii și parcă văd masivul cilindru de aur pe care îl vor împărți între ei. Se încheie înțelegerea. Sacresaxigua împarte ordine indienilor săi. Voi merge prin toate colțurile, vor cerceta ascunzișurile din munți, din lacuri, căutând aurul lui

Thysquesuzha. Și sacii îi vor deșerta într-o încăpere alături de cea a regelui, pentru ca spaniolii să nu-i vadă și să li se deștepte lăcomia.

În fiecare seară sosesc indienii cu încărcătura. Cel care cară aurul asudă și se încovoie sub greutatea metalului. Alți treizeci și șase de indieni îl urmează, înfășurați în mantii de bumbac, purtând ciomege, cu fețele acoperite până la nas, ca și cum ar fi celebrat un rit. Spaniolii se uită cu lăcomie la procesiune. Indienii golesc sacii în locul rezervat pentru a se păstra prețul răscumpărării și spaniolii aud căderea vaselor de aur, de bijuterii, de idoli care le obsedează imaginația. Vă voi da nu numai aur – a spus Sacresaxigua – ci și trei vase pline de smaralde.

Indienii trec, unul după altul, prin fața regelui lor, respectuoși și tăcuți. Sacresaxigua le spune câteva cuvinte la plecare. Spaniolii, care știu felul în care Atahualpa și-a ținut promisiunea, nu au nicio îndoială că se vor îmbogăți ca cei întorși din Perû. Se scurg cele patruzeci de zile. Sacresaxigua nu încetează, noapte de noapte, să caute o ieșire, dar arbaletierii îl păzesc, treji, zeloși, "implacabili, în a patruzecia zi sosește Quesada să vadă muntele de aur. Pe fața lui bărboasă se citește victoria. Dacă muntele de aur nu e destul de mare, îl va constrânge pe rege până ce își va îndeplini promisiunea. Nu-l va ierta nici de lungimea unui deget. Regele îi spune trei sau patru lucruri pe care nu le înțelege. ' Când Quesada intră în încăpere, regele rămâne în spatele lui. Odaia – Doamne Sfinte! – e goală; pe jos e doar pământul negru, gol-goluț. Generalul înjură mânios. Soldații răcnesc de furie. Capul regelui tremură sub loviturile de pumn ale căpitanilor.

— Ticălosule, câine blestemat, mincinos nerușinat, îi strigă generalul. Unde e aurul pe care l-au adus indienii? Vei răspunde cu viața pentru neîmplinirea promisiunii.

Regele se chircește, spiritul lui e înfășurat ca un ghem și, într-un tremur care-i trece prin piele ca un curent electric, țese un discurs prudent, plin de șiretenie și subtilitate pe care spaniolii îl ascultă fără să piardă vreun cuvânt.

— Ce pot să știu eu, care zac aici în închisoare, de ceea ce au făcut indienii? Ce-am văzut eu au văzut și arbaletierii voștri: că indienii intrau sub povara sacilor cu aur și că apoi ieșeau cu sacul gol. Știu însă prea bine ce s-a întâmplat. Nerecunoscătorii aceia de Quixinimpaba și Quixinimegua, dușmanii mei, sunt cei care au urzit această stratagemă ca să mă vadă murind. E numai vicleșugul acestor mizerabili! Aici regele arată o energie care îi subliniază indignarea. Prindeți-i pe acești doi șefi și Înălțimea Voastră va vedea cum va crește muntele de aur ca prin farmec.

Spaniolii se agață de această speranță. Nimeni nu pune la îndoială sinceritatea unui rege ca Sacresaxigua. Toți au văzut clar stratagema indienilor: cel ce mergea în față deșerta sacul, dar cum întotdeauna era însoțit de treizeci și șase de oameni de povară, atunci când cădea aurul, fiecare din ei punea mâna pe o bucată, o băga în desagă și sub pelerina de bumbac o scotea cu dibăcie și demnitate.

Spaniolii se năpustesc ca niște câini de vânătoare asupra celor doi șefi acuzați. La numai douăzeci și patru de ore după ce i-a denunțat Sacresaxigua, ei se aflau deja în mâinile lui Quesada. Văzându-i în drum spre tortură, Sacresaxigua surâde. Li va face să plătească pe acești doi indieni care nu i-au fost niciodată credincioși. Quesada reflectează: trebuie să se procedeze conform legii. Li se fac somațiile în numele regelui și apoi sunt torturați în ritmul întrebărilor. În realitate, cei doi șefi nu știu nimic de tezaur și n-au ce să răspundă. Lucrul este atât de limpede încât n-are rost să continue interogatoriul. Dilema este însă categorică: sau spun sau îi spânzură. Cum nu spun nimic, sunt spânzurați. Un fior de groază cuprinde sufletele

celorlalți indieni când văd cum se leagănă în spânzurătoare cele două căpetenii.

Cu vocea înăsprită de ranchiună și cu o liniștită hotărâre, Quesada îl avertizează pe Sacresaxigua că dacă nu mărturisește unde se află tezaurul îl va spânzura ca și pe cei doi dușmani ai săi.

...„căpitanii și soldații au adus acuzații lui Sagipa, în fața generalului lor, spunând că a fugit cu aurul și smaraldele Iții Bogota, care pentru motivele enumerate mai sus aparțineau fiscului regal și lor; după ce au fost luate informațiile trebuitoare chiar de la indienii pământeni care au spus ce au vrut și ce știau, bietul întemnițat a fost condamnat la tortură pentru ca să mărturisească despre aurul și smaraldele lui Bogota, dându-i-se înainte de orice un apărător, pentru că procesul trebuia să se desfășoare foarte legal, să nu prezinte nedreptăți, fiind acesta un lucru atât de important”...

Regele caută încă o portiță. De scăpare: „Dacă mă eliberați din închisoare și cu o bună pază de trupe mă lăsați să caut eu însumi tezaurul, care, bănuiesc, unde trebuie să se afle, vi-l voi aduce”.

Lăcomia e atât de mare încât ajunge să se transforme în naivitate. Îi scot cătușele regelui care, cu o frânghie de gât, pornește spre Boca del Monte ca să caute tezaurul. Regele gândește: „Dacă cel puțin aș putea să mă azvârlu în prăpastie și să mor cum aleg eu, ca să nu-i fac plăcerea acestui bătrân să mă spânzure...” Și pe poteci aspre, pe urcușuri anevoioase și prin păduri încâlcite îi duce pe soldați până într-un loc unde stânca e tăiată abrupt. „*Xisysa, xisysa*” – pe aici, pe aici –, spune cu perfidă viclenie. Și când ajunge pe marginea unei prăpăstii, cu o săritură se aruncă în gol. Eșuează însă... Soldații, care intraseră la bănuială, trag la timp de frânghie și de data

aceasta se întoarce indianul într-adevăr învins, pentru ca să fie pus la stâlpul de tortură.

De cinci luni era întemnițat regele bogotanilor. Se terminase cu zâmbetele. Jocul a durat mult, regele a fost învins. O umbră de melancolie îl învăluie. E dus la stâlpul de tortură, dar nu spune nimic. E o tăcere dură, agresivă în care pare să se fi adunat amărăciunea ce dăinuia de mult timp. Zadarnic pătrund frânghiile în carne, zadarnic șiroiește sângele, două luni de caznă. Spaniolii nu vor ca regele să moară pentru că, odată cu moartea lui, dispare orice speranță. Regele îndură în tăcere, ca și Cuauhtemotzin. Cu aceeași emoție cu care e înconjurat patul, unui muribund, căpitani asistă la aceste chinuri, sperând ca regele să spună ultimul lui cuvânt. Regele nu spune nimic. Se încing până la roșu două potcoave și cu ele îi sunt arse tălpile. Deodată, ochii lui încremenesc ca doi ochi de sticlă. Sudoarea îi îngheață pe frunte. Patru secole se vor scurge și căutătorii de comori vor continua să caute aurul lui Sacresaxigua.

VIII. ÎNTÂLNIREA DINTRE UN GERMAN, UN ANDALUZ ȘI UN CATÂRGIII

Să se asigure vânătoarea cu iscusință și să fie supuse cu dibăcie aceste popoare.

QUESADA

Ajungând – Belalcâzar – în provinciile denumite Noul Regat, a vorbit aci cu licențiatul Jiménez de Quesada și cu anumiți soldați, oameni fără căpătâi care nu înțelegeau ce aveau de făcut în așezările acestui ținut, drept care numitul Adelantado Belalcâzar le-a dat, ca vechi și priceput conchistador, poruncă și îndrumări să populeze acele locuri și, pe. Lângă aceasta, le-a împărțit mulți cai și arme și alte lucruri trebuincioase.

Mărturie despre meritele și serviciile lui Sebastian Belalcâzar.

Eu, Nicolas Federman cel tânăr, din Ulm, m-am imbarcat la Sanlúcar de Barrameda, port din provincia spaniolă Andalucia. În numele domnilor Bartolomé Welser și – Comp., eram numit de către domnul Ullrich Ehinger în calitate de Căpitan peste o sută douăzeci și trei de soldați spanioli și douăzeci și patru mineri germani pe care trebuia să-i conduc pe marele ocean în țara Venezuela, a cărei cărmuire și stăpânire o cedase Maiestatea Sa Imperială numiților Welser, stăpânii mei.

FEDERMAN

A sosit timpul să se bucure de oarecare odihnă. S-a adunat tot aurul cu puțință. Generalul, călugării, căpitanii și soldații pot să se considere mulțumiți. De acum înainte aurul se va scurge din mâini, așa cum a dispărut umbra lui Sacresaxigua. Pământul e sărac în minerale. Nu există mine în împrejurimi. Ceea ce au găsit aici conchistadorii fusese adunat prin troc de-a lungul veacurilor de către neguțătorii de sare și de pături, făcând comerț cu indienii natagaima sau coyaima din văile arzătoare, unde râurile duc cu ele pepite de aur. În realitate, spaniolii nu au pus mâna pe niciun Potosi.

De cinci luni de când se tot învârtesc pe aici, conchistadorii nu s-au gândit să întemeieze un oraș. Acum e timpul s-o facă. Privesc de jur-împrejur savana, teren inundabil și nesigur. Numai spre răsărit, la poalele a două înălțimi, e un loc sigur, acela în care regele Bogota obișnuia să se odihnească în perioadele de ploaie. Quesada alege acel loc pentru a se stabili. „Hotărâtoare pentru fundarea unui oraș în acel loc – va spune călugărul Simon – au fost înlesnirile pe care le-au aflat acolo și pe care trebuie să le aibă un oraș ridicat cu chibzuință, căci solul are înălțimea trebuincioasă, două defileuri cu ape dulci și sănătoase coboară din înălțimile munților, una din ape atât de

abundentă încât chiar în anii când nu sunt ploi face să meargă măcinătoarele din oraș; multă piatră pentru clădiri; lemnul de care e nevoie, aer bun... cerul e în general senin, priveliștile din oraș spre apus și miazănoapte sunt largi și se întind fără să fie împiedicate de ceva; dar ceea ce nu puțin a atârnat în alegerea locului a fost apărarea care venea din partea înălțimii și munților de la răsărit, pe unde dușmanii nu puteau veni să tulbure populația..." Alcedo, în dicționarul său, va spune: „Vânturile care bat regulat sunt: cel din sud, numit Ubaque, care suflă la înălțimea muntelui de unde vine, este subțire și rece și atât de binefăcător încât localnicii spun că trebuie primit cu gura deschisă, și cel din nord, de care se feresc căci este aprig, umed și vijelios..."

Quesada își așază armata în formație în mijlocul unei mari adunări de indieni. Un scrib pune pe hârtie tot ce se întâmplă. Indienii privesc și nu înțeleg. Părintele las Casas pregătește epitaful pentru liturghie. Quesada înaintează solemn până în centrul câmpului și smulge un smoc de iarba. Aceasta înseamnă Tel de proclamație că ia în stăpânire locul în numele domnului său, Carol Quintal. Cine îndrăznește să-l contrazică? Ca un adevărat cavaler încalecă pe cal, scoate sabia din teacă și întreabă adunarea dacă e cineva care cutează să conteste această conchistă. Nimeni nu-l contrazice. Scribul notează. Părintele las Casas este gata. Oamenii își întorc fețele spre altar. Quesada coboară de pe cal și un slujitor îl ia de hățuri. Cavalerul, până acum o clipă trufaș, îngenunche. Soldații, acei aventurieri care își string pumnii ca să simtă posesiunea materială a aurului, aceiași care au încălzit până la roșu potcoavele cu care l-au torturat pe Sacresaxigua, își pleacă ochii și capul. În fața unui Hristos pictat pe o pânză, călugărul ridică potirul de plumb. Un zumzet de vorbe latinești se ridică în aerul limpede de august, un august care pare să se reverse în auriu și albastru asupra savanei.

Apoi răsună din nou vocile celor care supraveghează munca începutului construcției. Generalul a spus: „Aci va fi biserica, aci casele căpitanilor”. Indienii sapă șanțuri în pământul negru, bat în cuie rafturi, cară cu spinarea legături de trestie, scot apă din Vicachâ, râul cu cele mai bune ape, fac o plămadă de lut, o pisează harnic cu tălpi de picioare voinice, prepară paie pentru acoperișuri. Foarte repede vor fi gata zece căsuțe, pe care le vor ocupa cei mai de seamă. Ceilalți continuă cu mai multă plăcere în locuințe împrăștiate pe tot cuprinsul câmpului. Cronicarii vor afirma: „Cele douăsprezece căsuțe au fost ridicate în amintirea celor doisprezece apostoli. Cetatea care se întemeiază astfel se numește Ciudad Nueva de Granada.”

*...Granada o voi numi
Spre-a-mi aminti de tristeți
Ce odinioară trăii.*

Repartizarea loturilor individuale se face împărțind terenul în străzi și locuri pentru case și scriind proprietățile pe piele de cerb. Se scrie cu cerneală roșie, făcută din seva arborelui bija.

Suflă vânturi ciudate. Flancurile cordiliei se înfioară din nou. Spre culmea Anzilor, care domină aceste douăsprezece colibe de lut, trestie și paie, se îndreaptă alți aventurieri. Întâi sunt cei din nord. Îi anunță un vânt zăpăcit, umed și furtunos. Sunt oamenii lui Federman care au pornit din Coro. Niște soldați zdrențuroși pe care îi comandă cavalerul din Germania. Lázaro Monte, care continuă să fie prins în Pasca, îi dă vestea printr-un curier indian, scriindu-i mesajul pe piele de cerb... Istoria celor din Germania merită o atenție aparte.

Pentru a fi ales Carol ca împărat al Germaniei, bancherii Fugger au dat banii necesari. În parte, alegerea se făcea pe

încredere, valoarea voturilor urmând a se plăti mai târziu. Casa Fugger depuse o sumă de o sută treizeci de mii de florini pentru a garanta obligațiile viitorului împărat Carol Quintul. Între desenele bătrânului Hans Holbein există un portret al lui Iacob Fugger. E un om cu privirea dură și buzele subțiri, cu o beretă de catifea, aplecată pe o ureche. Imaginea austerității și a calculului, într-o zi, Iacob e întrebat de ce nu se odihnește, de ce nu lasă banca nicio clipă măcar, că are bani din belșug pentru plăceri și distracții. Iacob răspunde: „Cât timp voi putea câștiga bani, nu voi înceta să o fac și nu mă veți vedea inactiv”. Iacob nu este numai bancherul împăratului, ci și al papei. Puterea lui ajunge până acolo încât întemeiază un oraș numit Fuggerei, cu o sută șase case pe care le construiește cu propriii lui bani de-a lungul a șase strade sau bulevarde. Fuggerei este apărat de un zid gros împodobit și ocrotit de trei porți monumentale, pe care se află blazonul bancherului.

În fața puterii familiei Fugger, se ridică o altă casă de bancheri, cei din familia Welser. Și unii și alții s-au născut în orașul bavarez Ausburg. Puterea lor crește ca două ramuri care pornesc din același trunchi. Ambele familii au o putere și o strălucire asemănătoare acelor deținute anterior în Florența de Medici. Fugger-ii și Welser-ii câștigă titluri de noblețe, favorizează artele și științele, ridică în Anvers palate cum nu se mai văzuseră în acele orașe nordice. În Spania li se spune Fucares și Belzares. Spaniolii îi privesc cu neplăcere, dar neplăcerea nu are leac, căci acești oameni merg după imperiu și papalitate, mânuindu-l pe rege și împodobindu-l pe papă. Odată dobândit de ei, aurul e folosit mai dibaci decât acela al lui Atahualpa încăput pe mâinile lui Pizarro, ale regelui Spaniei, sau ale călugărilor din Toledo.

În timp ce Fugger-ii acaparează întreprinderile politice din Europa, Welser-ii își ațintesc privirile asupra Americii.

Acestora, Carol Quintul le acordă Venezuela, pe atunci căpitănie. În timp ce Iacob Fugger primește titluri nobiliare, Welser-ii, nu mai puțin abili, fac ceva mai consistent: Filipina Welser, fiica lui Bartolomeu, se căsătorește în secret cu nepotul de frate al lui Carol Quintul, regele Ferdinand al Boemiei. Așa prosperează afacerile. Contractul referitor la căpitănia Venezuelei nu poate fi mai avantajos. Colonizatorii germani vor veni în această țară cu cincizeci de mineri din Austria, mulți sclavi negri, zilieri spanioli, optzeci de cai. Conducători vor fi Enrique Ehinger și Geronimo Sayler sau, în lipsa lor, Ambrosio și Jorge Ehinger. Vor veni cu împuterniciri de a face sclavi, a ridica fortărețe, a-și procura aur, a introduce cai, a descoperi, a cuceri și a coloniza. Nu vor plăti impozit pe sare. Nu vor preda o cincime, ci o zecime din aurul pe care îl vor aduna în zece ani. Cine va îndeplini stipulațiile va fi guvernator și căpitan general pentru toată viața, cu trei sute de mii de maravediși pe an.

În timp ce capitulația se îndeplinește, Welserii nu dorm: Ambrosio Ehinger merge prin Espanola ca mandatar al bancherilor, arătând orgolios puterea „casei noastre”. Când sosesc titlurile, totul este gata pregătit. În curând străbat marea Caraibelor niște vase cu destinația Coro. La proră se află capul cu păr blond al lui miser Ambrosio, iar în adâncul navei se află inșii „cei mai mârșavi din câți au plecat din Spania în America, iar el este mai rău decât cel mai rău dintre ei”. Germani, portughezi, spanioli, toți vor lăsa Venezuela însemnată cu fierul roșu al ambiției lor..

Poate că germanii nu au fost mai răi decât spaniolii. Era însă firesc ca istoricii și cronicarii Spaniei să arunce asupra acestor intruși bălai apele murdare ale conchistei. În realitate, conchistadorul nu are patrie; e conchistador, și nimic mai mult. Și conchista e dură. Ehinger merge, scrutează, caută pe țărmurile golfului Macaraibo, prin Guajira, Tamalemque. „Ducea cu el șiruri de indieni cărând

proviziile și bagajele și toți erau legați de gât cu aceeași funie; cum funia făcea pentru fiecare cap un inel sau laț, nu era cu putință să dezlege pe unul fără să înceapă cu primul din șir; din pricina asta, când un indian obosea, îi tăia capul, fără să desfacă lațul și nici să se oprească."

Ehinger adună ceva aur, dar nu atât de mult ca să plătească soldații. În schimb, află știri despre fabuloasa țară a indienilor chibcha. Se spune că într-un anumit sat sunt indieni a căror meserie e de a topi aurul în forje speciale. „Și au forje cu nicovale și ciocane care sunt făcute din pietre tari. Ciocanele sunt de mărimea unor ouă sau mai mici și nicovalele, la fel de mari ca roțile de cașcaval de Mallorca, de asemenea din pietre foarte dure; foalele sunt niște țevi groase de două degete și lungi de două palme. Au niște balanțe romane subțiri cu care cântăresc și sunt un os alb ce pare fildeș, dar sunt și altele dintr-un lemn negru, ca abanosul."

Ehinger nu termină întreprinderea. Cruzimea îi este pedepsită de indieni sau poate chiar de spanioli. Fără să se știe de unde vine, o săgeată înveninată îi străpunge gâtul. Patru zile durează lupta crâncenă între viață și moarte, în care timp omul cu părul roșu scuipe sânge și sudălni bolborosite, iar veninul îi circulă prin vene și îi umflă corpul. Spaniolii înșiși, care îl urau, simt că li se strânge inima când îl văd agonizând ca un osândit la chinurile iadului. Ca să aibă un mormânt încăpător și o legendă care să-i amintească numele, valea care îi primește ultimul suspin e botezată valea lui miser Ambrosio...

Mort Ehinger, vine ca guvernator Juan Sinserhoffer. Un bancher flegmatic și liniștit, făcut mai mult pentru viața de casier în Europa, cântărind aur și mirodenii, decât pentru întreprinderea de a ucide indieni războinici sau a muri cu o săgeată în gât. Sinserhoffer se instalează într-un scaun, în timp ce secunzii lui vânează indieni prin împrejurimi.

Welser-ii vor însă ceva mai pozitiv și soldații ceva mai tangibil. Guvernarea trece din mâinile lui Sinserhoffer în acelea ale lui Jorge Hohermuth. Acesta aduce ca secund pe Nicolas Federman. Pare ceva exotic – și este într-adevăr – că prin istoria cuceririi Americii defilează aceste nume: Welser, Ehinger, Sinserhoffer, Federman... Pe toți îi va înghiți paradisul tropicului. Sau infernul verde, cum preferați...

Stăpânii căpităniei, Jorge Hohermuth și Nicolas Federman, găsesc că scenariul în Coro este rarefiat și sărac. La fel de steril cum era acela din Santa Marta pentru Fernandez de Lugo și Jiménez de Quesada. Înlăuntrul continentului se află șesurile care vara sunt savane de foc și iarna sunt acoperite de apele râurilor care se revarsă până le prefac oglindă tăiată de zborurile cocorilor roșii. După aceste șesuri, cine se cațără pe flancul cordiliei ajunge până acolo unde indienii topesc aurul. Este necesar ca în banca Welser, în Amsterdam, să răsune acest metal demonic venit din America. Nu cel pe care îl pot smulge indienilor ghearele conchistadorilor, ci acela pe care îl vor descoperi germanii, care vor dovedi vlaga și curajul lor în căpitănia și aventura Venezuelei.

Jorge Hohermuth și Nicolas Federman privesc spre ținuturile din interior și ordonă să înceapă marșul. Miser Jorge va merge pe urmele lui Ehinger. Miser Nicolas îl va aștepta în Coro. Când însă pasul trupei lui Hohermuth nu mai răsună în Coro, Federman nu mai rezistă și pornește și el în explorare, pe seama lui proprie. Jorge poruncise lui Nicolas să se ducă în Espanola ca să aducă mai mulți oameni, sclavi, cai. Nicolas dă uitării aceste ordine.

E greu de spus tot ce a suferit Jorge Hohermuth în lunga lui peregrinare. Și-au rupt carnea de pe degete cățărându-se pe flancurile cordilierii fără să ajungă niciodată la culme. Sus, sus de tot, se află așezările celor care scot sare și smaralde, populația chibcha, care se hrănește cu cartofi

prăjiți, cu carne de cerb și bea rachiu de porumb, în timp ce neamțul, necunoscând aceste fapte, dar l» resimțindu-le, urlă de foame pe versantele munților, înșelător, Eldorado îl atrage pe miser Jorge și îi scapă din mâini. E permanentul joc și permanenta cochetărie a Americii noastre, atât de fermă, de necredincioasă și atât de frumoasă! Într-o zi șeful indian Guayagueri îi spune lui miser Jorge: „Mai mergeți, domnule căpitan, încă două luni și veți ajunge la o așezare în care indienii mănâncă din vase de aur și argint, pământul este neted și moale, iar prin câmpurile cultivate și liniștite vântul împinge turme de oi blânde”. Miser Jorge merge și nu găsește nimic. Altă dată, spaniolii pierd o plută mare pe care o construiseră ca să treacă râul Opâa. Indienii vrăjmași izbutesc să pună mina pe această construcție navală și apoi trec pe ea prin fața spaniolilor. Pe acest scenariu plutitor, în sunetul unei muzici drăcești, indienii execută dansuri de război și luxură.

Indienii de pe șesuri și de pe versantele munților sunt mai războinici decât cei de pe coaste. Când înaintează asupra lui miser Jorge, o fac cu un aer marțial." Bat tobe și suflă în ocarina roz a melcilor. Merg în formații. Întâi pășesc lăncierii; apoi cei care mânuiesc praștiile și arcașii; în urma lor, femeile cu funii, oale și provizii. În America femeile întotdeauna au urmat armatele, dacă nu cumva le-au luat-o înainte.

Acești indieni iubesc soarele și luna. Despre Salambô, care a fost cel mai frumos astru în nopțile calde ale Cartagenei și care, în templul cu ample terase, se împărtășea cu luna, dezgolindu-se pentru a se înveșmânta cu lumina impalpabilă care aluneca în tăcere pe umerii, pe sinii și pe genunchii ei, se spune că într-o noapte, în timpul unei eclipse, s-a întins să moară. Indienii, pe care îi vede Jorge Hohermuth, înnebunesc de asemenea când luna se ascunde și în timpul eclipselor îi aruncă „pietre, tăciuni,

bețe, noroi și tot ce le vine la mână", rugând cu disperare astrul nocturn să nu plece pe cărările nopții eterne.

Nicolas Federman e mai îndrăzneț sau mai norocos decât Hohermuth. În timp ce acesta pierde trei ani ca să-și distrugă armata într-o expediție fără succes, miser Nicolas, secundul său, un om nu prea înalt, dar voinic, cu ochii albaștri și barba roșie, creată, ager și încăpățânat, atinge culmea Anzilor și ajunge în ținutul indienilor chibcha. Când Hohermuth se întoarce la Coro, nu găsește nici urmă de locuitor. Scrie regelui Carol: „Am străbătut mai mult de cinci sute de leghe până la Choques și, nefiind mai departe de douăzeci și cinci de leghe de ceea ce căutam, m-am aflat atât de lipsit de oameni, cai și arme încât a trebuit să mă întorc și să-mi refac forțele pentru a termina expediția.”

Federman însă, nu. El se vâra ca o pană între munți. Două lucruri îl fac să urce fără preget: pofta de a ajunge la Eldorado și teama de a se întâlni cu Hohermuth. Curii era de așteptat, îi mor soldați; suferă de foame și săptămâni întregi trupa se hrănește cu carnea cailor care cad atinși de o boală ciudată. Urcă însă, urcă până ajung pe podișurile înalte în care cuțitele gerului pătrund în carnea soldaților veniți din câmpiile unde arde un soare necruțător. Când trupa intră în ținutul indienilor chibcha, este mai săracă și mai jalnică decât aceea a lui don Gonzalo Jiménez de Quesada. Sunt trei ani și jumătate de când colindă Federman printr-o lume necunoscută. Soldații lui nu mai au pe corp niciun petic de haine, ci piei de cerb. Lázaro Fonte, care continuă să fie surghiunit în Pasca, îi trimite un mesager lui. Jiménez de Quesada, anunțându-i venirea germanului. Quesada, care crede și nu crede mesajul, trimite pe ascuns spioni. Delegații lui Quesada și ai lui Federman se apropie, se văd. Armatele se înfruntă. Și acum se întâmplă un miracol. O sută șaptezeci și trei sunt soldații lui Quesada, o sută șaptezeci și trei ai lui Federman. Însă

cei ai lui Quesada s-au refăcut prin odihnă și mâncare, poartă îmbrăcăminte de bumbac, ca indigenii, și mai sunt douăzeci de mii de indieni pe care Quesada i-a instruit ca pe un fel de armată a sa, el fiind domnul și stăpânul acelor pământuri. Cel cu barbă roșie îl privește cu uimire și neîncredere pe cel cu barba neagră cum e cărbunele. Cele două mâini puternice întâi șovăie, apoi se strâng. Soldații se îmbrățișează. O clipă, spaniolul are bănuiala că nenorociți! ăștia ai lui Federman vin ca să-i fure cuceririle, dar se convinge repede că nu e vorba de așa ceva. Mai urgent e să li se dea câțiva pumni de porumb ca să-și reia obiceiul vechi de a mânca. Rezultatele întrevederii între cei doi generali sunt sintetizate astfel de cronicarul lui *El Carnero*: „Se înțeleseră ei la început foarte bine, dar apoi se născură nu știu ce susceptibilități pe care aurul le prefăcu în răs: rămaseră foarte prieteni și hotărâră să se dea de mâncare din ce se cucerise la două grupuri de soldați din armatele acestor doi generali...” Făcând catalogul soldaților lui Federmann, Rodriguez Freile scrie: „Soldații generalului Nicholas de Federman, căruia i s-a dat să mănânce în acest regat...”

Câțiva bieți fugari din Santa Marta, care s-au hrănit cu șopârle și năpârci și care nici în Spania nu se deosebiseră de aventurierii fanfaroni de prin tindele bisericilor, dau să mănânce împuțnitul bancherilor Welser, care în bălciul electorilor cumpăraseră coroana de împărat german pentru regele Carol al Spaniei...

Nu se știe încă cine privește cu mai mare surpriză această întâlnire: indienii sau chiar spaniolii, când o nouă veste, nu mai puțin neașteptată, îi lasă încremeniți pe Quesada și pe Federman, iar pe soldați și indieni îi uluiește. O aduce vântul de sud numit Ubaque, pe care băștinașii spun că trebuie să-l primești cu gura deschisă... E vorba de niște soldați pe care îi comandă don Sebastian de Belalcázar.

Plecați cu ani în urmă din Pierii, cu destinație incertă, fac să se audă, pasul cailor lor pe celălalt versant al cordiliei. Ca și cum ascunsul motiv al aventurii ilicite în care s-au angajat cei trei căpitani i-ar împinge pe toți spre aceste meleaguri pustii. Cei trei generali sunt toți răsculați. Așa cum Quesada s-a răsculat cu trupele pe care i le încredințase Fernandez de Iugo, Federman s-a răsculat cu cele pe care i le dăduse Hohermuth, iar Belalcázar cu acelea ale lui Pizarro. Nu putea avea o origine mai cinstită această cetate denumită Santa Fe – Sfânta Credință –, care curând va primi blazoane de la regele Carol și de la regina nebună, dona Juana. Așa se nasc nobilele orașe; în același îngrășământ își au rădăcinile cele mai strălucite dinastii, cei mai prestigioși arbori genealogici. Belalcázar fusese un satârgiu în locul său natal.

*Mergea adeseori Sebastian,
Când fratele mai mare-i poruncea,
S-aducă crengi și lemne din pădure
Cu un măgar ce-acasă le căra
Ducând mai mult decât putea să-ndure.
Dar drumu-acum, după o cruntă ploaie,
E lunecos și bietul urechiat
Se poticnește-n gropi, se încovoie
Sub greutate și se întinde lat.
Îi scoate hamu'-l ceartă, îl îmbie
Măgarul zace și nu vrea să știe.
Atunci Sebastian se face foc
Și pune mâna pe-un ciomag voinic.
„Dacă-ți dau una, te ridici pe loc;
Hai, hop la trap!”, dar bestia, nimic.
Furios, cu sete îl lovește -n cap.
Și moare bietu-asin. Adio trap!
Văzindu-și nebunia, părăsi netotul funii,*

*Lemne și măgar, cu gânduri
Și păreri de rău târzii;
Fugi de sărăcie și amar.
Și-nchipuindu-și insul că-l așteaptă,
În cucerirea Lumii celei Noi,
Noroc și aventuri, răsplată dreaptă,
Lăsă asinii și veni la noi.
Decât să duci acas' o muncă tristă,
Mai bine faci, strălucitor, conchistă.*

Datorită morții măgarului, Sebastian fuge de acasă și se înrolează într-una din expedițiile care pleacă în Indii. Sosește în Antile, stă în Espanola, trece pe continent, face descoperiri în Darién, jefuiește, pune stăpânire, cumpără, vinde. Tinerelul se face bărbat; catârgiul, căpitan. Adună aur. Într-o zi, când Pizarro se zbate disperat, sosește pe țărmurile Ecuadorului Sebastian de Belalcázar cu întăriri pentru a se pune în serviciul lui. Vine din Nicaragua. Aduce o navă mare cu doisprezece cai și treizeci de oameni. Belalcázar își calculează cu grijă acțiunile, e scump la vorbă și eficient în acțiune. Face parte din cei care, cu spada în mână, asistă la întemnițarea lui Atahualpa și e gata să o înfigă până la gardă, dacă e nevoie. Nouă mii nouă sute de pesos de aur și patru sute șapte mărci de argint îi revin la împărțirea prăzii. Pizarro, deși se teme de el, îi încredințează comanda orașului San Miguel. Belalcázar merge în calitate de căpitan. Îl însoțesc nouă ostași călări.

Când Belalcázar se îndepărtează de Pizarro, îi vine o idee: să fie guvernator. Atahualpa venise de la nord, din regatul Quito, deci în Quito trebuie să fie aur cu grămada. De pe niște nave care sosesc din Panamă și Nicaragua cu trupe noi pentru Pizarro, el ia două sute de oameni și șaptezeci de cai. Le spune soldaților: „Mergem în ținutul regelui care a umplut cu aur o oadaie în Cajamarca, în ținutul lui

Atahualipa unde se află acum fiii lui!" Fără ca Pizarro să știe, părăsește San Miguel și pornește spre Quito. Ca precauție, se lasă rugat. Într-o declarație, Bartolomé Garcia, maestru pe navă, povestește astfel stratagema: „Locuitorii îl rugaseră să meargă el la Quito și el le spuse că nu poate să facă așa ceva și atunci intrară în consiliu alții și îi spuseră că dacă el nu poate să meargă, vor pune alt căpitan; și îndată ce văzu că vor într-adevăr să o facă, le spuse: «Dacă e vorba să meargă altul, atunci vreau să merg eu» și începu să recruteze oameni...”

„Începu să recruteze oameni” și porniră la drum spre nord, ca să se îndepărteze de Pizarro și Almagro. Belalcázar pretinde că va pedepsi pe Ruminahui, succesorul lui Atahualipa la domnie și bogății. Ruminahui deschide ostilitățile împotriva lui don Sebastian. Sapă șanțuri mari ca să cadă în ele caii. Caii ocolesc capcana. Batalioanele de indieni se desfac în evantai și aruncă săgeți. Spaniolii își descarcă arcebuzele. Învîing spaniolii. Ruminahui își reface armata și opune o nouă rezistență. Țintuiește pe drum capetele de cai și le împodobește cu flori pentru bucuria indienilor și învățătură de minte spaniolilor. Din nou, praful de pușcă învinge săgeata. Ca spaima indienilor să fie mai mare, se cutremură pământul și Cotopaxi se încoronează cu flăcări. Indienii își părăsesc femeile – un mare serai de neveste și concubine – și le spun: „Bucurați-vă că vin creștinii cu care o să puteți să vă desfățați”. Câteva au râs – spune cronicarul – ca femeile, negândind poate la ceva rău. Ruminahui le înjunghie pe cele care răsuseră mai mult.

Belalcázar continuă. În cetatea pe care regele indian o incendiază și o părăsește, el întemeiază orașul San Francisco de Quito. Într-o noapte, călăuzindu-se după anumite stele, escaladează două vârfuri stâncoase. Nu găsește comorile pe care Te așteptau. Soldații devin nerăbdători. Belalcázar continuă spre Guayaquil. Întemeiază

acest oraș și se întoarce la Quito. În Guayaquil lasă o trupă redusă. Când pleacă, indienii îi atacă pe spanioli, pentru că „începuseră să înțeleagă supărările pe care le aduceau și graba cu care le cereau aur, argint și femei frumoase”.

Toate astea nu au mare importanță. O au în schimb. Știrile că la nord se află Eldorado. În ținuturile numite Cundinamarca există un rege indian care își unge trupul cu terebentină și, acoperit cu praf de aur, se scaldă în lacuri în timp ce preoții oferă zeilor idoli de aur și pumni de smaralde. Belalcázar posedă o scrisoare a împărătesei Spaniei în care îl felicită pentru descoperirile și cuceririle lui. Pentru a servi o atât de înaltă doamnă, trebuie mers înainte. În timp ce consiliul comunal se îndoiește și opune rezistență, Belalcázar își pregătește armata. Misterioasa scrisoare a împărătesei se preface în mascota catârgiului. Pornește din Quito cu tot ce este necesar unei armate, îl urmează cinci mii de indieni sclavi, duce cu el o veselă de aur și sute de porci. Primăria, tremurând de frică, îi comunică faptul lui Pizarro, fără să transmită și conținutul scrisorii către Belalcázar, „din lipsă de hârtie”.

Belalcázar lasă în urmă pământurile peruvienne asupra cărora apasă un destin fatal. Istoria orașului Peni din acești ani se poate rezuma în puține cuvinte. Francisco Pizarro, întemeietorul, își ucide asociatul, pe Diego de Almagro. Fiul lui Diego îl asasinează pe Francisco Pizarro. Vaca de Castro înjunghie pe acest al doilea Almagro. Viceregele Nunez de Vela îi aruncă în închisoare, pe Vaca de Castro. Gonzalo Pizarro îl omoară pe viceregele Nunez de Vela. Licențiatul La Gasca îl ucide pe Gonzalo Pizarro. Pe La Gasca încearcă să-l asasineze frații Contrera: dacă nu se întoarce în Spania, îl mănâncă de viu... fray Valverde, care l-a ajutat pe Atahualpa să moară cum se cuvine, și e omorât cu bâtele în bătaia pe care i-o administrează locuitorii din Pună.

Nu e rău ca Belalcâzar, acum expert în materie de conchiste, să continue înaintând spre nord, să străbată asprul ținut stâncos din Guâtara, să traverseze pajiștile calde din Patia, să ajungă până la valea Cauca, largă și frumoasă, să întemeieze cetăți și să facă din ele axa închipuită a viitoarei sale guvernatorii: Popayân. „Odată sosit Belalcâzar la curtea lui Popayân și aflând frumusețea unei văi care se întinde de aci până la izvoarele lui Rio Grande, preț de patrusprezece leghe, bogată în râuri și pârâuri coborâtoare din Anzi, precum și în arătoase câmpii și lunci, în care mulțimea grădinilor și a caselor învederau rodnicia ținutului, se hotărî să se stabilească aici, alegând ca loc un platou înalt a cărui climă, fugind de excesele reci din Quito și calde din Cartagena, este la mijloc între cele opuse și al cărui cer benign, deși ploios, și ale cărui câmpuri potrivite pentru creșterea griului, au făcut ca cerul, solul și pâinea din Popayân să fie socotite cele mai bune din Indii.”

Firește că Belalcâzar continuă să înainteze, ca toți conchistadorii, prin foc și sânge. Plecând din Quito, își împarte armata în trei ramuri și îi ordonă lui, Juan de Ampudia să fie conducătorul uneia din ele. „Să urmați cărările cordiliei – spune șeful – și să nu vă angajați în acțiuni periculoase: noi vă vom urma.” Nu îi este greu lui Belalcâzar să-l urmeze pe căpitanul Ampudia: acesta arde toate satele care îi ies înaintea și omoară pe indieni; cenușa și sângele îl călăuzesc pe don Sebastián.

E lung și plictisitor să se repete narațiunea unui marș care nu se deosebește întru nimic de atâtea altele. Timp de patru ani, Belalcâzar descoperă, cucerește, întemeiază și colonizează, până ce destinul îl împinge spre regatul Cundinamarca, locul unde se găsesc Quesada și Federman. Printr-o rară coincidență, sosește chiar atunci când Federman urcă prin Pasca. Belalcâzar vine prin valea Magdalena și ajunge la poalele muntelui pe a cărui culme se

află Quesada. În timp ce licențiatul primește de la Lázaro Fonte vestea despre german, indienii i-o aduc pe aceea despre peruvianul care înaintează pe partea opusă. Quesada tratează în grabă cu Nicholas, în timp ce îl trimite pe fratele lui să-i iasă înainte lui Belalcázar și să discute cu el. Acesta, în mai puțin timp decât le trebuie tuturor ca să-și revină din surpriză și fără să intre în parlamentări, avansează cu trupa. Dispune de același număr de soldați ca, pe de o parte, Quesada, și de alta, Federman. Este ceea ce se numește triunghi isoscel în geometria forțelor militare. Unica diferență stă în îmbrăcăminte. Aceea a oamenilor lui Belalcázar este mai bună: haine de peruvieni, mai înstăriți, norocoși. Cel care a mănânat catării în copilărie, vine acum „cu lăcomia. De a găsi pe omul aurit” și e îmbrăcat în mătase și țesături fine, cu cămașă de zale și mulți servitori indieni. Veselă de argint și ciurde de porci.

IX. PETRECERE ȘI CHEFURI ÎN EUROPA

Generalul Jiménez de Quesada, care aducea mult aur din Indii, vru să-și vadă întâi orașul natal, Granada, ca să se bucure de reîntâlnirea cu rudele și prietenii săi. După câțva timp, cu scopul de a-și rezolva anumite treburi, se duse la curte, care în acea vreme se afla în doliu după moartea împărătesei. Se spune în acest regat că Adelantado veni îmbrăcat într-un costum roșu stacojiu, cu multe împletituri de aur, cum se purta pe atunci, și că secretarul Cobos, văzându-l de la ferestrele palatului, cum mergea prin curte, spuse cu glas tare: „Cine este nebunul ăsta? Dați-l afară din curte” și cu asta plecă. Dacă el a făcut așa ceva și este adevărat, după cum s-a vorbit în acest oraș, pot și eu să însemnez întâmplarea. Căci Adelantado avea, într-adevăr, gesturi nesocotite, iar eu l-am cunoscut foarte bine, fiind el nașul unei fete, sora mea de botez, și cumătru al părinților mei, deși mai folositor ar fi fost să nu fie, după cât ne-a costat a doua călătorie pe care a făcut-o în Castilia, când nu mai știa

altceva decât să meargă să caute Eldorado-ul și în această călătorie s-a dus și tatăl meu cu el, cu o mare sumă de bani, iar ei amândoi s-au întors, dar sumă nu.

JUAN RODRÎGUEZ PRESLE

În marea savană de pe culmile Anzilor, smălțuită de argintatele oglinzi ale lagunelor și întunecată de crestați!. Arbusti de smarald, acolo se află inima Americii. Trei oameni au plecat din punctele cele mai depărtate – Din golful albastru al Sântei Marta, de pe coastele blonde ale Venezuelei și din Quito, verdea așezare a incașilor –, căutând toți trei centrul continentului. Ca și cum ar fi urcat în același timp pe cele trei fețe ale unei piramide, sosind pe această culme, s-au văzut deodată față-n față, cu mâinile încă sângerânde, sfâșiate de pantele aspre, stâncoase, pe care le urcaseră. Unul a venit pe Rio Grande de la Magdalena, altul a trecut râul Meta, iar al treilea apele râului Cauca; când au început să-și povestească isprăvile, părea că în relatările lor se împletesc și se despletesc misterele acestor trei ape în ale căror largi albi se potolește zgomotul cascadelor din Anzi. Vânturile dezlegate pe aceste meleaguri își unesc și ele petalele în centrul unei flori. Vântul subțire și rece din sud, ca și cel impetuos din nord, mângâie spinările cerbilor repezi și tremurânzi, ating apele râului Funza și își strâng aripile pentru a însoți luntrea înceată a pescarilor indieni care alunecă pe meandrele adormite. Ceasurile de grijă și teamă pe care le-au trăit trupele conchistei, când au străbătut șesurile răsăritene sau când au înfrânt rezistența caraibilor sau au supus semeția ultimilor regi incași, și-au aflat aici lumina zenitului. Aceste trupe se amestecă într-o singură armată gălăgioasă și turbulentă, reunind oameni din Spania, Portugalia, Grecia, Italia, Germania. Destinul i-a adunat în aceeași zi pe bietul

pământ al indienilor moscas sau muiscas, care zumzăie și punctează peisajul ca un roi de tăciuni.

Dintre cei trei căpitani, andaluzul, fără alte arme decât darul lui de vorbire dezinvoltă, se impune celorlalți. Având simț politic, dezarmează pretențiile lui Federman, dacă le are, sau pe acelea ale lui Belalcăzar, care le arborează vizibil. Federman nu e nici pe departe un prost. Despre prima sa călătorie în Venezuela scrie, sau pune pe notar să scrie, o istorisire fantastică pe care o va publica Juan Kiefhaber, cumnatul său, sub acest titlu: *Frumoasa și atrăgătoarea povestire a primei călătorii a lui Nicolas Federman cel tânăr, din Ulm, în Indiile din marea oceană și tot ce i s-a întâmplat în această țară până la întoarcerea lui în Spania, scrisă pe scurt pentru plăcerea cititorului*. În această relatare, împuternicitul bancherilor Welser se străduiește să nu rămână cu nimic în urma celui mai mincinos dintre cronicari. Narează cu amănunțime și prolixitate călătoriile lui prin țara piticilor, unde făptura cea mai mare nu trece de patru palme înălțime. În prologul pe care Kiefhaber îl redactează ca o dedicație către Juan Guillermo de Laouberberg, din Loubenbergerstain, el spune: „Iubit și grațios senior, am aflat că sunteți iubitor și bun cunoscător nu numai al lucrurilor antice, dar și al expedițiilor peste mări săvârșite în epoca noastră și care au dus, prin grația lui Dumnezeu, la descoperirea noilor insule denumite Lumea Nouă, unde se găsește o mare cantitate de aur, nestemate, mirodenii și lemn de preț, ceea ce dovedește nesfârșita bunătate divină față de oameni; multe lucruri mai rămân încă ascunse, pe care le vom descoperi înainte de judecata finală, ceea ce înalta dumnezeavoastră rațiune v-a dezvăluit, fără îndoială, înaintea mea.”

În pofida excelentei predispoziții a lui Federman de a servi pe patronii săi Welser și a-și folosi darul vorbirii, în fruntea unei trupe împuținate și chinuite de șesurile Venezuelei, el

este un învins.. Cel care mânuiește pana de scris este Quesada, omul legilor. Pana neamțului, care ajunge la întâlnire aproape gol „se aseamănă cu aceea pe care o poartă ca podoabă și semn distinctiv indienii din America.

Cu Belalcâzar, treaba este mai serioasă. Acest fost catârgiu sosește într-un cortegiu fastuos de servitori și animale, îndeosebi rămători. A întemeiat așezări peste tot pe unde a trecut, e primul specialist în crearea de orașe. Îi explică lui Quesada cum se face colonizarea. Școala urmată de el, supunerea indienilor din America, a fost mai bună decât aceea a andaluzului, care și-a stricat vederea în Salamanca, citind comentariile lui Cezar despre războiul cu galii. Totuși, Belalcâzar poate socoti că, pentru ambiția lui, îi este de ajuns Popayân. Ar fi absurd a cuprinde într-un singur guvernământ întregul vast teritoriu pe care l-a străbătut în mersul său. Nu e atât de pretențios.

Cum e vorba de trei. Loctiitori de guvernatori care: s-au răzvrătit cu trupe cu tot, dar cărora meritul celor întreprinse le-ar putea fi de folos înaintea curții; se cade de acord ea să decidă înșiși regii Spaniei. Se fee deci pașii prealabili pentru a merge în Peninsulă. Belalcâzar strânge la piept scrisoarea împărătesei, Quesada are în pumni smaraldele și Federman panașul numelui său...

Cei trei generali pornesc pe drumul Magdalenei, adică pe drumul spre Spania. Fiecare a pus mâna pe cât aur a putut. În închipuirea lor renaște imaginea vechilor prieteni din Europa. Povestirea cuceririlor lor, bogăția, relațiile cu personajele importante ale curții le vor asigura un cerc de admiratori oricând vor începe să vorbească prin cârciumi, să se apropie de grupurile fetelor sau să peroreze în pridvoarele bisericilor, în fața celor veniți să-i asculte. Cine a cucerit un nou regat va putea să strângă fără împotrivire mijlocul celei mai chipeșe domnișoare. Așa cum au simțit unda caldă a

tropicului, acum, apropiindu-și urechea de pieptul europenelor, vor auzi cum le tresar inimile.

I s-a lăsat cârmuirea noilor pământuri unui frate al licențiatului, lui Hernân Pérez. Cu el rămân aproape toți soldații lui Quesada și ai lui Federman. Din cei veniți cu Belalcâzar, rămân numai vreo patruzeci cărora „li se va da să mănânce”, restul fiind trimiși să populeze alte pământuri: sunt prea vioi ca să fie păstrați în noua colonie. Belalcâzar crezu la un moment dat că îl lăsase pe Quesada să câștige prea mult teren și mângâie ideea să pună mâna pe comandă, prefăcându-se că un grup de soldați i-o cerea. Quesada izbuti să citească ce idei erau în mintea catârgiului și se apără cu hotărâre, înainte ca celălalt să facă ceva. Câștigă partida. Totul trece, și dorința de a merge în Europa devine mai puternică decât ispita unor bătălii în stil peruan, de felul aceloră dintre Almagro și Pizarro.

Cei trei căpitani coboară pe valea Magdalena. În bărcile pe care le-a construit căpitanul Albarracin, se urcă împreună cu câțiva din suita lor. Curentul îi târăște pe aceste ape care, pentru prima oară, oglindesc chipuri de spanioli, liniștite și surzătoare. Câteva clipe, fiecare se gândește la ceea ce a lăsat în Noua Cetate a Granadei, botezată în ultimul moment cu un nou nume, indigen și creștin: Santa Fe de Bogotâ. Lui Belalcâzar îi e dor de porcii lui; Federman regretă găinile, Gonzalo Jiménez, măgarul. Amănunte umile ale cuceririi și, totodată, singurele care se vor incorpora în viața indienilor ca achiziții democratice. Vor trece trei, patru secole și băștinașii nu vor vedea, din tot ce a fost în acele zile extraordinare decât cele trei daruri pe care le-au adus cei trei magi: măgarul lui Quesada, porcii lui Belalcâzar și găinile lui Federman.’ între veselii căpitani și soldații care se îndreaptă spre Cartagena și care curând, trecând din nou oceanul, vor debarca în portul Sanlucar de Barrameda din Spania, merge un călugăr dominican care ne este cunoscut:

Domingo de las Casas. Și el găzduiește în imaginație visuri agitate. Poate că nu este în afara obiceiurilor lui să participe la petrecerile pe care obișnuiesc să le încingă în Europa cei care revin din Indii. Soldații nu văd în el un sfânt. Spun că în timpul conchistei, fray Domingo a aruncat toată povara muncilor spirituale asupra lui Lescâmez, rezervând pentru el partea ușoară și bănoasă. Despre zelul său apostolic nu vor lăsa mărturie favorabilă nici cronicarii. Vorbind despre întemeierea noului oraș Granada, fray Pedro Simon spune: „Nu a numit Quesada nici judecător, nici consiliu, nu a stabilit nici furcă, nici cuțit, nici celelalte lucruri importante pentru cârmuirea unui nou oraș și nici preot pentru biserică”. În privința acestui ultim punct, e limpede că responsabilitatea cea mai mare revine lui las Casas. Las Casas are însă alte griji.

Și, între aceste griji, aceea" a banului. Când se împarte prada luată de la indieni – cei douăzeci de mii de ducați de aur și smaraldele – Quesada face împărțea:

*Dându-le partea lor cu precădere
Preoților pe care-i aduceau...*

Ca și cum asta nu ar fi de-ajuns, fray Domingo face să i se plătească și calul care îi murise pe drum. Și, încă nemulțumit, se adresează soldatilor, într-o cuvântare bine. Simțită, pentru a-i instrui asupra modului cum trebuie să folosească aurul,

*Mai înainte de-a-l duce la colibe,
Sau de a-l pierde-n joc de cărți și zaruri.*

Ideea pe care călugărul o pune în mișcare este foarte simplă. Acești soldați, care au ajuns prin miracol pe binecuvântatele pământuri unde se află acum, datorează

viața Fecioarei. Sfânta preacurată i-a salvat de ciumă, de foamete, de indieni și de animale. Nu se va găsi în inima nici unuia destulă recunoștință pentru a plăti această fericire, nici limba nu le va fi, în rugăciuni, atât de elocventă încât să poată spune tot ce datorează ca gratitudine. E nevoie deci să ridice un monument durabil de recunoștință Fecioarei Maria. Să înalțe o capelă aproape de cheiurile sevillene, care, într-o anume zi, i-au văzut plecând pe acești soldați înconjurați de femei care strigau: „Mergeți cu Dumnezeu și Sfânta Fecioară să. Vă ocrotească!” Da, în acest loc, conchistadorii regatului indienilor chibcha trebuie să pună piatra credinței lor creștine și a dragostei lor pentru Maica Domnului. „Fiecare să ia din aurul care i-a revenit o parte pentru biserică și să mi-o încredințeze mie – spune călugărul –, că eu merg în Spania și, pe legea mea creștinească, am să ridic acel lăcaș. Într-o zi mă voi întoarce în această țară de creștini și voi da socoteală căpitanilor și soldaților de cum am împlinit această sarcină a mea și a noastră, a tuturor.”

Poate niciodată nu a vorbit atât de mult și cu atâta putere de convingere. Moaie inimile tuturor. Pe de o parte, fiindcă entuziasmul de a cheltui banii e mai puternic atunci când sunt pline niște pungi obișnuite să fie mai întotdeauna goale și, pe de alta, fiindcă într-adevăr fusese un miracol să ajungă în acest port al salvării.

Și acum... în timp ce barca alunecă pe fluviu, călugărul, în loc să numere măregelele mătâniilor, numără pepitele de aur.

Quesada aduce aur și smaralde într-o cantitate pe care nimeni nu o cunoaște exact. Pe lângă partea ce i-a revenit din pradă, se afirmă că a scos bani cu forța din casetele regale, chipurile pentru a-i preda personal Maiestății Sale. Va afirma acest lucru într-o scrisoare adresată oficialităților din Sevilla, scrisoare care nu va ajunge însă niciodată la

destinație. Într-alta, semnată de Hernân Venegas, Pedro de Colmenares și Juan Tafur, se spune: „Atunci când licențiatul Gonzalo Jiménez, căpitan și loțiitor de guvernator, a plecat din acest Nou Regat pentru a raporta despre descoperirea lui și a locuitorilor lui, am scris domniilor voastre ceea ce se cuvenea să vă facem cunoscut și pentru a vă preveni despre aurul și pietrele prețioase datorate Maiestății Sale eu titlul de cincime regală, ca și despre treisprezece mii de castiliani¹⁴ de aur de șaisprezece până la optsprezece carate, pe care Hernân Pérez de Quesada, fratele licențiatului, care a rămas în locul. Lui, le-a scos din casetele Maiestății Sale, împotriva voinței noastre și cu forța, spunând că le va duce Maiestății. Sale; neștiind sigur dacă a făcut aceasta, vă înștiințăm pe domniile voastre pentru a putea încasa aurul și banii”.

Niciodată nu se va ști cu precizie la cât se ridică sumele din jefuirea indienilor. Aurul și smaraldele se ascund pentru ca să se predea mai puțin Maiestății Sale care avea drept la a cincea parte. Uneori, datorită geloziei între conchistadori, apar denunțuri. Dar scrisorile se pierd, unele în cursul lungii traversări prin munți și peste mări, altele sunt escamotate de căpitani, iar cele care ajung în. Spania se îngrămădesc în mormane de dosare unde nu există ochi care să izbutească a le citi și examina. Ceea ce spun Vanegas, Colmenares și Tafur despre cei treisprezece mii de castiliani pe care îi duce don Gonzalo se înfrățește cu un alt denunț pe care îl fac tot ei printr-o scrisoare ce se pierde și ea, precum și în aceasta în care spun: „Vă scriem Domniilor voastre prin căpitanul Juan de Junco spre a vă informa despre fapta căpitanului Hernân Pérez de Quesada care a scos alte șase mii de castiliani din caseta Maiestății Sale,

---

¹⁴ Monedă de aur bătută în Castilia.

împotriva voinței noastre și cu forța, spunând că îi scotea pentru a trimite cercetași în regiunile înalte, înzăpezite, despre care existau știri importante, dar de fapt acești șase mii de castiliani el i-a dat lui Jeronimo Lebrón ca plată a îmbrăcămînții și calului ce cumpărase de la el pentru drum și, întrucât în această chestiune voința noastră a fost forțată, am hotărât să înștiințăm pe domniile voastre.”

Vasul cu care vin cei trei conchistadori ancorează la Malaga. Peninsula sărăcăcioasă pe care o lăsaseră la plecare, cu trei ani în urmă, începea acum să se ridice datorită aurului conchistei. Ce se întâmplase conchistadorului norocos i se întâmpla Spaniei. Se înalță biserici cu arhitectură pretențioasă și pe fațadele lor se reliefează, ca niște tirbușoane de piatră, coloanele barocului. Zgomotul cioplitorilor de piatră răsună în Toledo, Granada, Salamanca. Împăratul Carol Quintul construiește în Alhambra un palat gigantic, distrugând câteva monumente maure. Imperiul ține să se afirme prin umilirea și peste ruinele necredinței. La Toledo, Alcazarul înaintea în proporții monumentale. Primele transporturi cu aurul luat de la regii din Peru umplu sipetele regale și Pizarro uimește curtea cu descrierea fantastică a comorilor lui Atahualpa. Când și-a descărcat nava, „vama s-a umplut de bare masive, vase cu diferite figuri, imitații de animale, flori, farfurii și alte obiecte executate cu mai multă sau mai puțină îndemânare, toate de aur pur, spre marea mirare a privitorilor, veniți în mare număr din localitățile învecinate ca să vadă produsele minunate ale artei indiene.” Dacă la prima lui venire, Cortés a uluit curtea și aproape că l-a eclipsat, cu relatările lui, pe Carol Quintul, acum el pare un frate mai mic al celor doi Pizarro, care din porcari în Trujillo s-au ridicat la rangul de aștri, ai curții. Quesada care vine din necunoscut, este asediat de către cei doritori să afle ce este cu acest nou regat răsărit ca prin farmec din mâinile

lui. Când trece prin Granada, declară că are în scrinurile lui o sută cincizeci de mii de pesos de aur. Invidia palidă îl urmărește pretutindeni și, când poate, mușcă. Cobos, mare comandor al provinciei Leon, se grăbește să scrie procurorului de pe lângă Consiliul Indiilor denunțând această avere și arătând că, în loc să debarce la vama Sevillei, conchistadorul a coborât la Malaga, ca să nu fie descoperit. Quesada este acum figura centrală la Malaga, Granada, Córdoba și Sevilla. Câteva zile e lăsat în pace.

Quesada are ambiția de a fi numit guvernator al Noului Regat. Fernandez de Lugo a murit mai demult și fiul lui, hoțul, se învâрте pe la curte reclamând dreptul de a-i succeda. Își extinde pretențiile până și asupra pământurilor descoperite de Quesada. Acesta primește la Sevilla învoirea de a merge la curte și pornește în căutarea regilor. Crede că dacă lui Pizarro i-au dat Peru, lui trebuie să-i dea Noua Granadă. Dar Alonso de Lugo e mai iute de mină și câștigă. Quesada socotește că cel mai bun lucru e să-i cumpere titlul de guvernator. Alonso, devenit cavaler, s-a căsătorit cu o doamnă de viță nobilă. E prieten cu toți și a știut să folosească în chefuri și mituiri aurul pe care l-a furat tatălui său. Quesada propune cumpărarea. Don Alonso consimte la vânzare. Licențiatul avansează banii. Curtea nu admite târgul. Începe pentru licențiat un proces nesfârșit în care cere banii pe care i-a dat cu anticipație lui don Alonso.

Quesada este sub o stea norocoasă. Acest secol de aur al Spaniei este plin de surprize și intrigi. Carol Quintul a ajuns la culmea măreției. Se nasc primele miliții ale Societății lui Isus, ale iezuiților. În anul în care Quesada calcă pământul Spaniei, Loyola perfecționează constituirea ordinului iezuit. Quesada are ochii ațintiți asupra lui Carol Quintul și Carol Quintul îi scapă mereu din mâini. Împăratul pleacă să înfrângă insurecția din Gând. Lumea occidentală dă înapoi

în fața avântului de fier și catifea al împăratului înarmat și al curții lui.

Cu puțin înainte de plecarea lui Quesada în Indii, regele Francise I căzuse prizonier în mâinile spaniolilor, în bătălia de la Pavia. Acum, Carol străbate regatul Franței, primind cel mai splendid omagiu al aceluiasi rege Francise. Quesada rămâne la curte, judecându-se cu Alonso, în timp ce figura împăratului se pierde dincolo de Pirinei.. Federman, crezându-se mai abil, merge după Carol, solicitând titlurile pentru el. Patronii lui, Welser, cum îl văd, pun mâna pe el. Nu le aduce nici măcar o mostră din aurul pe care l-a adunat prin jaf în Venezuela. Cade prins în capcana bancherilor. Nu după mult timp, va muri sărac în Franța.

Regele Francise, renumit prin galanterie, nesinchiseală și înșelătorie, trăiește în reuniuni de curteni în castelele Franței – unde nobilimea se distra peste măsura cuvenită – și urzește intrigi, împreună cu necredincioșii, contra lui Carol Quintul. Spaniolii care merg în cortegiul lui Carol se bucură de vinuri și de femei după cum o face cunoscut cel mai zgomotos geniu care i-a făcut să râdă pe fiii Senei. În vreme ce în Spania, Ignacio de Loyola pregătește exercițiile lui spirituale, în Franța Rabelais dă tiparului viața și faptele lui Gargantua și Pantagruel. În Spania lumea este văzută prin prisma chinurilor infernului. În Italia, prin prisma lui Machiavelli. În Franța, prin prisma regelui dăpsozilor. Când te gândești că: Ignacio de „Loyola, Machiavelli și Rabelais trăiesc în acea vreme și că oameni ca Jiménez de Quesada trebuie să privească spre” aceste trei orizonturi cu care sunt contemporani; multe lucruri prind a se explica. De pildă, de ce aceia care aduc aurul Americii nu ezită între a-l prăpădi în Spania, sau a se bucura de el în Italia și Franța?

— Pe când Carol Quintul străbate Franța, ajunge: la Bruxelles, intră în Gând, miniștrii: săi primesc vești din India aduse de curierul din Spania;. NUmai foșnetul)

hârtiilor. Ajunge la urechile împăratului;. Mai importantă decât povestea indienilor sălbatici este afirmarea ordinii europene; pe care o va stabili umilindu-i pe. Oamenii Iberi din Gândi La Bruxelles regele decide soarta; lui Quesada şia; Sântei Marta, ordonând să se dea. Titlul de guvernator lui don Alonso de Lugo.

Pentru, a înţelege micimea problemelor Americii înlăuntrul ambianţei în care se mişcă împăratul) Carol Quintul; să vedem ce se petrece la intrarea sa în Gând. Cu puţine săptămâni în urmă, în pieţe şi prin cârciumi pe la târguri şi la reuniunile breslelor, curelarii şi tâmplarii, lăcătuşii şi. Țesătorii, brutarii şi măcelarii, pătrunşi de. Pasiune democratică, ridicau: glasul împotriva, impozitelor de eretatie de rege şi ameninţau cu pumnul strâns pe cei care ar fi vrut sări stăpânească., Asemenea *comuneros-ilor* din Spania, cu douăzeci de ani în urmă, şi țăranilor germani cu cincisprezece ani, aceşti târgoveţi din Gând cereau: libertate strigând din toate puterile. De fapt, Gândul a fost o mică republică. Cele cincizeci şi două de bresle ale meşteşugarilor şi cele treizeci şi două ale Țesătorilor au conducere proprie şi miile de oameni care, ies pe străzi izbucnesc în, strigăte de protest. Este o mulţime turbulentă, care se opune împăratului. Nu lipsesc însă nici, cei care „în fundul sufletului lor „preferă „liniştea despotismului faţă de turbulenţa libertăţii”.

La anunţarea noilor impozite s-au întrunit, breslele şi au rupt solemn pergamentul lui Caro! Quintul; nesocotind ameninţarea cu pedepsirea acelor care vor pretinde, pentru oraş alte privilegii decât. Cele acordate de el. Cu stea gurile breslelor purtate mândru şi cu strigăte mânioase; care răscoleau cetatea înconjurată de ziduri au ieşit mulţimile, cu petece de pergament drept insigne, cântându-şi libertatea...

Dar acest strigăt, care părea o cartă de eliberare, începe. Să slăbească. Începe să lucreze teama. Tăcuți, meseriași revin la ateliere. La piață nimeni nu mai Vorbește decât de lână, carne sau pește. De-a curmezișul Franței, cu un cortegiu răsunător, înaintează împăratul. Poporul din Bruxelles îl aclamă. Îngrămădiți la porțile orașului, pe acoperișurile și cornișele caselor, de la ferestrele gotice ale clădirilor de piatră, toți aplaudă înaintarea ritmică a trupelor și însemnele regelui care flutură între panglici de aur. Un martor spune că intrarea lasă impresia că Dumnezeu paradisului ar fi sosit în oraș. Mai mult de șase ore durează trecerea cortegiului. „Patru mii de lăncieri, povestește în istoria sa John 'Lothrop Motley, o mie de arcași, cinci mii de alebardieri și mușchetari alcătuiau garda lui, toți înarmați până în dinți și gata de luptă. Împăratul călărea în centru, înconjurat de cardinali, arhiepiscopi, episcopi și un mare număr de demnitari ecleziastici, ca și cum. Teroarea bisericii se împreună cu aparatul de război care înfricoșa sufletul târgoveților turbulenți.”

Niciodată nu se văzuse în Gând ceva asemănător. În pas de procesiune, alaiul îmbrăcat în mantii de catifea, cape de hermină, coliere de aur, cascade de perle pătrunde în măruntaiele cetății. Văzută de pe acoperișuri, strada pare un covor fantastic. Armele strălucesc albăstrui, lumina se leagănă și se rupe între stindarde, heralzii îmbrăcați în roșu Sfășie aerul cu sunetele trâmbițelor lungi de aramă, prinții fac să foșnească mătasea țesută cu argint care le împodobește caii. Pe bonetele nobililor strălucesc pietre prețioase. E o revărsare de stofe fine, de preț, care înăbușă, reduce vocea oamenilor liberi la o rugămintă temătoare.

.La o lună de la sosirea împăratului, atârnă în spânzurători, ca. Exemplu pentru întregul oraș, nouăsprezece revoltați. Gândul își golește grânarele pentru a hrăni această armată de infanteriști și. Cavaleri, de regi și

soldați care se revarsă pe străzi și în piețe. După execuții, vine decretul care pedepsește orașul. Vă avea o nouă constituție pentru a reprima orice tulburări în viitor. Vechiul aer democratic va trebui să se transforme într-o umilință tăcută. Ca să existe o aprobare solemnă a capitulațiilor, o să aibă loc o ceremonie simbolică în care toți să-și plece capetele, să-și încline frunțile. În ziua fixată, se înfățișează reprezentanții ȣesătorilor, îmbrăcați în negru, cu capul descoperit, fără bijuterii sau podoabe, întovărășiți de cincizeci de conducători ai meșteșugarilor și cincizeci de lucrători, aceștia în cămăși și cu un jug la gât, pentru a implora iertarea împăratului. Toți slujitorii orașului se așază în genunchi „pentru a spune cu glas tare și limpede, prin gura conducătorilor lor, adânca părere de rău care îi apasă din cauza lipsei de loialitate din trecut, a neascultării și încălcării legilor, a tulburărilor, rebeliunilor și înaltei trădări în care căzuseră, făgăduind că niciodată nu vor mai săvârși astfel de fapte și cerând cu umilință ca împăratul, din dragoste pentru pătimirile lui Hristos, să le acorde grația și iertarea sa.”

Zilele de glorie sau preocupările lui Carol Quintul pun la încercare pe conchistadorii Americii. La curte se află Hernân Cortès, solicitând răsplată pentru marile întreprinderi din tinerețea lui; Quesada, apărându-și cucerirea; Hernando Pizarro, vorbind tare și hotărât; Belalcázar, reclamând guvernarea regiunii Popayán pe care împăratul avea să i-o dea, dacă nu pentru alte motive, pentru a știrbi cu ceva puterea fraților Pizarro; Alonso Luis de Lugo, cerând și obținând Santa Marta cu puterea pe care i-o dă, mai mult decât faptul de a fi fiul lui Fernandez de Lugo, acela de a avea aur și de a se fi căsătorit cu o doamnă de neam.

Cei care au venit cu speranțe la curte, se înghesuie pe coridoare, pe străzi, în cârciumi, în casele grefierilor și secretarilor. Cei care prin curaj, vitejie și îndrăzneală;

împreună cu soldații lor, au făcut de două ori mai mare întinderea lumii și i-au multiplicat orizonturile până la infinit, se pierd acum pe cărările încurcate ale curții în fața unor miniștri palizi, precauți, și a unui împărat absent, cu mână grea și purtare reținută.

Cortés vrea să dovedească în lumea veche renumele lui de războinic. Pentru a fi mai aproape de împărat și a redeștepta în sufletul lui o trecută afecțiune, îl însoțește în expediția acestuia în Algeria. Îi vedem plecând într-o zi plină de speranța unei alte biruinți asupra păgânilor, asupra soldaților blestemați ai lui Barbarossa. După victoria albă de la Gând, nu ar fi rău să se adauge titlurilor împăratului o, victorie roșie asupra oștilor din Algeria. Speranța lui Cortés renaște. Schimbă păreri și argumente cu împăratul, ca doi oameni de arme care au fost vechi camarazi. Dar soarta le e potrivnică. Se dezlănțuie o furtună în timpul nopții și trupele care încercuiesc Algerul rămân împotmolite într-o mare de glod. Vasul lui Cortés se duce la fund, tot astfel patrusprezece din galerele sale. Cortés și fiul lui izbutesc să ajungă înot la țărm. Când se face ziuă, se privesc toți ca niște naufragiați nefericiți. Împăratul, cu hainele ude, tremură ca un câțel. Cortés propune o ofensivă care se dizolvă în dezamăgirea lui Carol și în foamea trupei. Din acea zi, amintirea bătrânului conchistador al Mexicului trece pe planul al doilea. Carol nu se mai gândește la el decât ca la un personaj care l-a însoțit într-o expediție dezastruoasă.

Pizarro obișnuiește să se întâlnească cu Quesada prin diferite spelunci. Quesada începe să-și piardă curajul la această curte absurdă și contradictorie și o apucă pe drumul plăcerii, unde îl cheamă femeile și trișorii. Într-o zi se întâlnesc la masa de joc Quesada, Pizarro, Pedro Almirez și încă unul. În timp ce trântesc cărțile de joc pe postav, spun vorbe de ocară sau se grozăvesc cu toate conchistele

lor, o slujnicuță se apropie surâzătoare și insinuantă. Pizarro, care tocmai câștigase partida, îi dă o coroană. Pedro Almirez și celălalt fiecare câte o coroană. Quesada își transformă pierderea în orgoliu. Quesada, care nu pierdea numai la joc în favoarea lui Pizarro, ci și la curte, unde peruanul se înălța, privește fata din creștet până la picioare, ia câți escudos de aur îi încap în mâini, îi varsă în poală și, în timp ce ea îi primește încântată, îi spune: „N-am câștigat partida cu acești generoși cavaleri, dar acum îmi dau seama că voi câștiga, dându-vă acești escudos”.

În timp ce Quesada își împarte timpul între distracții și rugăminți ca regele să-i facă dreptate, la tribunalele de verificare a gestiunilor din Indii se ridică împotriva lui un munte de hârtii. A cucerit un regat aproape egal ca, mărime și bogății, cu Mexicul și Perù-ul; a încrustat – Cum a spus cineva – smaraldul în coroana imperială; are dreptul să fie acoperit cu comori, dar marea de turlle amenință să-l înec. În Santa Marta, în Santa Fe, la curte, scribii își petrec zilele și nopțile umplând coae cu acuzații contra lui. Din Noul Regat în Peninsulă vin pachete pe care, funcționarii judiciari le trimit pentru a denunța crimele fantastice ale lui Quesada, sau a-i ponegri până și în privința actelor celor mai necesare ale disciplinei militare.

Un soldat din Santa Marta îl acuză de a fi poruncit să fie aruncat în închisoare, de a-l fi expus rușinii publice, fiindcă i s-au dat o sută de lovituri de bici numărate cu voce tare, și de a nu-i fi acordat drept de apel. Soldatul săvârșise un act de lașitate, lăsând o arbaletă în mâinile indienilor. Denunțul e depus la Santa Marta în timp ce don Gonzalo se afla la curte, în Spania. Judecătorul ordonă „arestarea persoanei licențiatului Jiménez”. Alguazilul însărcinat cu executarea ordinului îl caută pe licențiat și se întoarce, raportând: „Senior, l-am căutat pe licențiatul Jiménez și nu l-am găsit; spun că nu este prin locurile astea”. Judecătorul insistă și,

prin strigare publică, face cunoscut că licențiatul trebuie să se prezinte în cursul a nouă zile la Santa Marta. Cum nici după acea strigare nu apare, licențiatul e declarat rebel.

Între timp, începe judecarea de control a cărei desfășurare o grăbește don Miguel Diez de Armendariz. Se fac strigări pentru ca în termen de douăzeci și șase de zile să se înfățișeze licențiatul în fața instanței pentru a răspunde mai multor învinuiri. „În numele regelui, anunță crainicul cu bătaie de tobă, în numele regelui ești chemat, Gonzalo Jiménez, să te înfățișezi înaintea justiției regale!” Din colț în colț, se repetă citația în capitala Noului Regat, în timp ce don Gonzalo se preumblă prin tavernele Spaniei. Cele douăzeci și șase de zile trec și don Gonzalo, încă o dată, e declarat rebel prin glasul justiției.

Lista învinuirilor ce i se aduc e impresionantă. Că a maltratat pe indieni, supunându-i la multe furturi, silnicii și ucideri, luându-le gospodăriile și roadele muncii, fiind torturați și omorâți, fie din propria lui poruncă, fie din aceea a căpitanilor și soldaților lui că a dat foc multor sate și, din pricina cruzimii lui, pământuri rodnice și abundente s-au golit de populație. Că, obținând de la indieni mai mult de trei sute de mii de pesos de aur și multe smaralde, nu le-a declarat la vreme împluterniciților Maiestății Sale, le-a păstrat vreme îndelungată și apoi a arătat și reținut ce aurul ei. Că atunci când a făcut împărțirea prăzii a pus deoparte a zecea parte și cele mai frumoase giuvaieruri, zicând că sunt pentru don Pedro Fernández de Lugo, și apoi a păstrat totul pentru el. Că a reținut a noua parte ca locțiitor general. Că a dus în Castilia, pe lângă aurul pe care îl luase cu sila de la șefii indieni, câte cincizeci, o sută și o sută cincizeci de. Pesos de ța fiecare soldat și aceștia nu au mai. Știut nimic despre banii lor. Că din aurul obținut după împărțire^, prăzii nu a dat nimic soldaților. Că a scos din casetele regale trei mii de pesos ca împrumut și nu. Ira mai restituit. Că l-a

supus la tortură pe Sacresaxigua, până la moarte și că banii pe care acesta i-a predat i-a luat, pe toți pentru, el. Că a semănat spaima în indieni până ce i-a îndepărtat de spanioli. Că a dictat instrucțiuni secrete să se caute comori, fără să dea nimic din ce se dobândea în aceste căutări, nici, soldaților, nici regelui. Că s-a purtat, crud, cu soldații,. Îndeosebi cu Juan Gordo pe care La spânzurat și cu don Lazâro Fonte pe care l-a surghiunit etc.

Judecătorul tribunalului de control publică acuzațiile și anunță că licențiatul trebuie să. Răspundă în trei zile. Cum licențiatul nu. Apare, se consideră că s-a mărturisit vinovat. Aceste procese în, gol. Nu rămân în arhiva de Ta Santa Fe. Ajung la. Curte și curtea, montează cu minuțioasă delectarea mașinăria menită să-l înghită de viu pe Jiménez de Quesadat De la masa rotundă la care obișnuiesc să ia. Loc conchistadorii: ca să. Vorbească de marile lor întreprinderi; de la această masă unde au dialogat Belalcázar, Cortés și Pizarro, Federman și Quesada, fug unul câte unul învinși. Și așa o ia la fugă acum don Gonzalo. Fuge spre Franța, spre Franța lui Francise I, rabelaisiană și amabilă. Și, în timp ce conchistadorul, se amestecă în orașe cu poporul și adesea, solitar, lovește în mesele tari ale hanurilor cerând, un pahar de vin, judecătorii Spaniei îl caută la curte. Regina Juana a ordonat întemnițarea lui.

Vin apoi zile de amărăciune și melancolie. Don Gonzalo, care crezuse că va afla în Franța o horă de plăceri în care să-și înece tristețile, se vede izolat și maltratat. Așa cum avea să i se întâmple de multe ori de acum înainte, se închide în vreo odăiță de han și mânuiește condeii pentru a scrie istorisiri care niciodată nu vor fi citite...

În Franța începe să se desfășoare încă o dată ghemul războaielor împotriva Spaniei. Regele Francise, după ce fusese un amfitrion atât de fastuos al lui Carol Quintul,

când acesta mergea să reprime pe răsculații din Gând, ascute acum spadele pentru a-l ataca din nou. Istoria celor doi monarhi se reduce la o pândă neîncetată care numai din când în când e atenuată sau ascunsă sub cuvinte curtenitoare. Francise se aliază când cu italienii, când cu turcii, încercând să ruineze puterea vecinului său. Acum, fiind încă proaspătă înfrângerea lui Carol în Algeria, se silește să slăbească poziția acestuia atât în Flandra cât și în Italia. Războiul ajunge până la coastele Americii, ca o întreprindere de piraterie. Roberto Baal, cu patru sute de francezi „se prezintă pe țărmurile Sântei Marta. Cetatea e lipsită de apărare. Don Alonso de Lugo, care ar trebui să fie aici cu soldații săi, a plecat la Santa Fe. Francezii jefuiesc orașul, îl incendiază.

Quesada se plictisește în Franța. Neliniștea îl împinge să treacă de la o țară la alta, ca și cum ar vrea să stingă cu propriile-i mâini viața Europei. Urmărește desfășurările politicii cu interes crescând. Scrie în ceasurile de urât și plictiseală. Cu cei care fac versuri se încurcă în lungi polemici pentru a nega eficiența metrilor poetici străini care acum sunt la modă datorită unor prieteni ai noutăților. Același lucru l-a făcut mai înainte în pădurile Americii. Pentru Quesada, versul trebuie făcut după tiparul tradiționalei metrice catiliane:

*Acelea potrivite limbei noastre,
Fiind copii ai pântecului său.*

Quesada compune primele lui cărți. Cizelează și amplifică o relatare a cuceririlor sale, dând în treacăt informații despre viața americană. Poate că redactează, de asemenea, și primele lui eseuri despre diferența dintre războaiele din America și cele din Europa.

Continuă să se îmbrace elegant, dar în cugetul său este cu fiecare zi mai singuratic. Nu se mai distinge] a curte, ci se pierde în popor. Dacă se va ajunge vreodată să se cerceteze arhivele închisorilor din Franța, poate se vor găsi urme ale vieții lui. Pentru a reconstitui existența unor oameni de felul lui Quesada, nu e de prisos să tragi cu urechea prin închisori. Când oamenii curioși din secolele următoare vor încerca să reconstituie biografia lui Cervantes, se va vedea că o încurcătură scandaloasă a fiicei lui și socotelile măsluite, în care va fi implicat, vor fi singurele fire puternice rămase din viața și amintirea sa. Dacă Shakespeare ar fi fost mai puțin cinstit și s-ar. Fi văzut amestecat în vreun proces judiciar, istoria vieții sale nu ar constitui un mister pentru, oamenii secolului al XX-lea. În privința lui Quesada, partea cea mai precisă ar fi socotelile lui cu justiția. Restul, cărțile, călătoriile, sunt lucruri pe care le ridică vântul și le duce uitarea. Ei bine: Jiménez de Quesada nu numai că se plictisește în Franța, dar mai e plictisit și de justiția care îl urmărește. Trece în Italia.

Italia primește în fiecare zi o maree de spanioli care inundă străzile, se îngrămădesc în hanuri, alterează viața la Roma, Neapole, Veneția, Genova. Femei cu viață voioasă se amestecă în serbările celor bogați și se înghesuie în biserici. Într-o zi, la Roma, în casa cardinalului Arborence se reprezintă *Plácido și Victoriana*, farsa lui Juan del Encina. Ducele de Mantova povestește că erau în sală mai multe vagaboande spaniole decât italieni. Curtezanele vorbesc spaniola și în limbaj vulgar încep să se incorporeze multe cuvinte de origine castiliană. Gloria lui Carol Quintul și cuceririle din America dau spaniolilor un fel de titlu: acela de a trece pe străzi cu un aer de superioritate. Abundă fanfaronii și donjuanii. Turiști exuberanți, pungași, șmecheri. Cei care găsesc prea strânsă viața Spaniei

clericale și „cruciada” emigrează în orașele din această altă peninsulă unde triumfă spiritul Renașterii.

Uneori, călugării pleacă din Spania ca să se distreze în Italia; își leapădă veșmintele monahale și se luptă cu fetișcanele. În orașele italiene, oamenii au oroare de acești aventurieri și pehlivani care curăță hanurile de tot ce poate fi șterpelit. În cartea sa despre epocă, Benedetto Croce notează faptul că în limbajul popular al Italiei s-a introdus cuvântul *cappeare*, ceea ce înseamnă „a da raite noaptea furând pelerina (capa, în spaniolă) țăranilor” și adaugă:

„A devenit proverbială expresia – «a fura capa în timpul nopții, ca spaniolii»-. Și nu numai capa! «E spaniol cel care se apropie de dumneavoastră?» spune în comedie pajul stăpânului său, și acesta replică: – «Spaniol? Nu vă apropiați așa de mult. Rămâneți aici.» Și în alt pasaj: «Să dea Dumnezeu să nu ne înșele; să nu fi pus ochii pe aurul acesta. Zici că-i spaniol și mai e și călugăr?» „

În această Italie sosesc Gonzalo Jiménez de Quesada și călugărul Domingo de las Casas. Domingo de las Casas vine să pună în circulație pomenile pe care cu atâta șiretenie le-a smuls soldaților Castiliei în Noul Regat, oferindu-se să ridice o biserică în apropierea cheiurilor Sevillei. Se secularizează, rupe cu regula ordinului călugăresc și se scufundă în bulboana acestor orașe din care nu-l vom mai vedea ieșind niciodată. Presiunea ambianței. Așa cum s-a întâmplat cu familia Borja sau Borgia, familia Las Casas dă în Spania și în America pe un Bartolomé, apărător pasionat al indienilor, și în Italia pe un Domingo, mână-spartă și petrecăreț foarte puțin recomandabil.

Există Italia luminată și erudită. În ea, lucrurile din America sunt privite cu crescând interes. La Roma s-a editat scrisoarea lui Columb, iar relatările de călătorie ale lui Amerigo Vespucci sunt în italiană. Ele au adus primele vești despre progresul descoperirilor. Foarte repede vor deveni

cărți cunoscute în Italia istoria Americii de Hernandez de Oviato, scrisorile lui Fernando Colon, cronica lui Agustin de Zârate despre cucerirea Peru-ului.

Quesada perorează prin taverne. Excelează prin mustăți impozante și o barbă răvășită care aduce încă miresme de selvă americană. Rămâne în Italia câțiva ani, distrându-se spre a compensa insuccesele de la curte. Este martor al atacurilor poporului, în anumite ocazii, contra spaniolilor. Mereu se întâmplă încăierări la Neapole între localnici și spanioli. Chiar acum, „în tavernele din Chorrillo, optsprezece spanioli au fost uciși, tăiați în bucăți sau aruncați în stradă pe ferestre; în piața din Via Catalana și în casele de pe această stradă, au fost omorâți mulți bătrâni și multe femei.”

Aici se află explicația cărții pe care avea să o scrie Quesada în apărarea patriei sale și care începe cu aceste rânduri: „Capitolul I. În care se cercetează dacă ostilitatea pe care multe națiuni o nutresc față de cea spaniolă este ură sau invidie și dacă sunt îndreptățite cauzele acestora...”

Don Gonzalo se plictisește acum și în Italia. Într-o bună zi, o pornește spre Portugalia, să schimbe aerul. Îl vedem îmbrăcat magnific, luxos și seniorial, pe străzile Lisabonei. Toată Andaluzia strălucește în ochii lui, uneori duri prin amintirea vieții sale militare, alteori luminoși prin grația caracterului său. Calcă apăsător, pășește elegant. Se află la acea maturitate care ține între patruzeci și cincizeci de ani. Abia mijlocul vieții sale. Jumătate din ea a folosit-o colindând lumea, îi mai rămâne de străbătut încă o jumătate. Orgoliul său renaște din ruinele melancoliei. Se gândește din nou la America. America e o lume putredă, în care se împletesc invidii și mizerii. Poate că în America oamenii sunt aceiași, sau mai răi, sau mai buni, dar cel puțin există un fond misterios care rămâne să fie descoperit. Visul despre Eldorado cuprinde din nou mintea

conchistadorului. Va putea să se răscoale încă o dată, chiar dacă ar fi să o facă precum un căpitan de răzvrătiți și să trăiască luptând bărbătește cu pământurile virgine.

Aceste gânduri îi ridică moralul. Pe străzile Lisabonei figura lui capătă o astfel de amploare încât stârnește interesul prin simpla apariție. Nu poate să treacă fără să fie luat în seamă, chiar dacă este cel mai necunoscut cavaler. Nici în Santa Marta nu a fost nebăgat în seamă atunci când o trupă roasă de foame a căutat în el pe omul care trebuia să o conducă până la culmea cea mai înaltă a Anzilor.

*L-au arestat odată-n Lisabona,
Găsindu-l în costum brodat cu aur
(se pare că acolo nu-i permis)
Și-atunci când a fost scos de la-nchisoare,
Nevasta temnicerului-i ceru câțiva maravediși
Pentru locație, dar el dispuse
Să îi dea ca plată o sută de ducați
Și-atunci femeia jură să lase baltă meseria
Și numai lui să-i fie temniceră.*

Quesada se întoarce în Spania, în Spania care pe atunci devenea leagănul lui don Miguel de Cervantes Saavedra.

X. ÎNTOARCEREA

*Indiile, refugiu și adăpost al disperaților din Spania,
biserica a răzvrătiților, bilet de liberă trecere pentru ucigași și
masă a jucătorilor de cărți, momeală generală a femeilor
ușoare.*

CERVANTES

*Miguel de Cervantes Saavedra cere și roată cu umilință și
din toate puterile sale ca Maiestatea Voastră să binevoiască
să-i facă favoarea de a fi numit în Indii într-una din cele trei
sau patru funcții care sunt acum libere: contabilitatea. Noului
Regat al Granadei sau cârmuirea provinciei Soconusco din*

Guatemala sau contabil al galerelor din Cartagena sau consilier comunal al oraşului La Paz... Fiind dorinţa lui aceea de a rămâne, ca totdeauna, în slujba Maiestăţii Voastre şi de a muri a (a cum au murit strămoşii săi...

CERVANTES

De opt sau nouă ani hoinăreşte Quesada prin Europa, când încep să se prescrie sentinţele judecătoreşti pronunţate împotriva lui. Se poate întoarce în patrie. În Cordoba intră ca un om căruia i s-a cruţat viaţa. Unchiul său, Jeronimo de Soria, îi oferă un post de administrator al aşezământului San Lăzaro. Acum sacul lui Gonzalo este golit, dar nu e mai puţin trist ca omul care a ajuns până în ținuturile înalte ale regatului indienilor chibcha, care a adăugat imperiului lui Carol Quintul un teritoriu atât de întins şi care a adus Spaniei atât de mult aur, să fie propus candidat la conducerea unei leprozerii, prin renunţarea pe care o face unchiul său în favoarea lui.

Şederea lui Jiménez de Quesada în Spania, după cucerirea Noului Regat, trebuie situată între două evenimente ale vieţii sale, care pot măsura dimensiunile mizeriei umane. Când soseşte din America este obiectul îndârjirii avocaţilor, al hârţogăriei Consiliului Indiilor; Cobos îi strigă de la ferestrele palatului: „Daţi-l afară pe nebunul ăsta de la curte!”, este ameninţat cu închisoarea, magistraţii regelui îi fixează diverse amenzi; pentru a spune totul în câteva cuvinte, iată declaraţia pe care o face Villalobos, ca procuror al regelui: „Eu, licenţiatul Villalobos, ' procuror al Maiestăţii Voastre, declar că licenţiatul Gonzalo Jiménez, fost Locţiitor al Guvernatorului Noului Regat al Granadei, şi Hernân Pérez de Quesada, frate al susnumitului licenţiat Jiménez, în vremea în care au avut amintita cărmuire au făcut şi au comis multe şi grave delictе, păgubindu-l pe Dumnezeu şi pe Alteţa Voastră, ca şi multe fapte rele

împotriva băștinașilor acestor ținuturi, cum ar fi jafuri, violențe, incendieri, omoruri și altele, ca să le fure averea... cer și rog pe Alteța Voastră să ordone condamnarea susnumiților licențiați Jiménez și Hernán Pérez de Quesada la cele mai mari și mai grele pedepse, de care se fac pasibili și care să se răsfrângă asupra persoanelor și bunurilor lor și asupra fiecăruia dintre ei, ca să fie exemplu lor și altora; jur pe Dumnezeu că toate cele de mai sus nu le-am spus și nici nu le-am cerut din răutate.” Astfel a fost salutat Quesada când s-a întors triumfător din America. Acum, când se întoarce din exil, unchiul său îi face oferta cu leprozeria...

Riscurile meseriei de conchistador! Cel puțin acum, prin umila poartă a unui spital, i se deschid cele ale curții. Este pentru prima dată, în nouă ani, când se va afla în apropierea regelui. Va cere un titlu. Nu se mai gândește la o Europă care-i aduce imputări. Se va întoarce în America și va scrie o lucrare asupra bunei cârmuirii a indienilor. Regele îl numește mareșal. Lecțiile pe care i le-a dat viața strecoară-n cuvintele lui un timbru de surdină. Cavalerul care a fost încarcerat la Lisabona, conchistadorul mesei rotunde care dăruie pungi de ducați pe vremea în care Pizarro nu dădea decât un *castellano*, este acum un bărbat ai cărui ochi strălucesc de un entuziasm reținut în fața certitudinii reîntoarcerii în Indii.. Va pleca pentru a-i tortura din nou pe indieni? Nu tocmai; ci ea să vegheze să fie tratați eu dreptate. Se naște în el un cavaler răătăcitor. Așa s-a întors în America.

Din tot ceea ce a scris Quesada nu vor rămâne posterității (decât două opere complete: apărarea lui Carol Quintul și recomandările pentru buna guvernare a Noii Granade. În aceasta din urmă ce reunesc experiențele sale de conducător, reflecțiile sale politice, studiul său asupra realității americane. Găsiți aici milă creștinească – lucru

puțin obișnuit în literatura catolică generată de sonetistă. Este o simplă explicare a vieții americane și un avertisment în favoarea operei civilizatoare a coroanei. Pentru a scrie aceste recomandări, Quesada a avut la îndemână experiențele din cuceririle și călătoriile sale, amintirea propriilor lui cruzimi, panorama Europei văzute cu ochii săi, istoria lui Carol Quintul și a curților din Franța și Italia, pe care le-a scrutat cu ochii săi de cercetător perspicace. Nu s-a limitat la ambianța spaniolă, nici n-a pierdut din vedere realitatea americană. Încadrată în vremea sa, această scriere capătă o valoare excepțională. Sfaturile sale au două fațete: pe de o parte, bărbatul de stat pătrunde în complicatele aspecte ale economiei și politicii, iar pe de alta, vorbește bunul creștin. Te face să te gândești la sfaturile pe care i le va da don Quijote lui Sancho Panza în ceea ce privește guvernarea insulei.

Vorbește ca un om din popor și ca principal căpitan și conchistador al Noului Regat. Ca un om din popor a văzut cum se fac, de obicei, nedreptățile în America, cum se înșală justiția, cum sunt exploatați indienii până la moarte și cum se pustiește ținutul.

Primul lucru pe care-l cere este să existe o biserică sigură la Santa Fe, care să fie ridicată la rangul de episcopat, stabilindu-se totodată ca episcopul să locuiască în permanență în Noul Regat. Să existe ordine călugărești obișnuite pentru a vedea dacă se desfășoară cu mai mult zel misiunea apostolică. Deși la Santa Fe există clerici, nu» sunt suficienți pentru convertirea indienilor, „cu atât mai mult cu cât ei nu se amestecă și nu se îngrijesc de nimic din toate acestea, ca și cum s-ar fi dus acolo numai pentru bunăstare și nu pentru altceva”. Atâta timp cât nu vor fi călugării mai buni, „indienii vor ezita să se convertească la religia noastră creștinească și asta pentru că nu există oameni care, cu suflet și ardoare, să le-o facă pe înțeles”.

Quesada vrea să se confirme împărțirea, deja făcută, a satelor, fixându-li-se limitele pe care le-a indicat el. Să se perpetueze repartizările de indieni, așa cum s-a făcut în Mexic și Guatemala, ca să se poată desena prima hartă funciară a Noului Regat. Și să se dea un model exact a ceea ce trebuie să plătească drept tribut fiecare căpetenie de trib, stabilindu-l cu moderație. Spaniolii iau tributul cu grămada, fără nicio regulă, semănând groaza și uluirea printre indieni. Împotriva acestei situații trebuie să se ia măsuri, ca și împotriva obiceiului spaniolilor de a nu avea o zi fixă pentru strângerea tributului. Astfel, mulți indieni îl plătesc de câte două și chiar trei ori, sau, gândindu-se că vor să le ceară aur din nou, „își iau femeile și copiii și fug în pădure, părăsindu-și ținuturile, așa încât acestea rămân nelocuite și-n paragină”.

Quesada susține că indienii se pricep la exploatarea minelor de smaralde mai bine decât spaniolii. Dacă se vor abandona metodele tradiționale de căutare a pietrelor, se va sfârși cu minele de aur și acestea vor rămâne devastate și pustiite. Populația care a trăit din comerțul cu aceste pietre va părăsi dezamăgită ținutul. Intervenția proaspăt sosiților a fost greșită. Ofițerii regelui, pentru a obține cincimea cuvenită acestuia, luau din cinci pietre una, care de multe ori valorează mai mult decât cele patru care rămăneau. Propune ca pietrele să fie scoase la licitație, iar cincimea să se ia *ad valorem* din ceea ce va produce adjudecarea.

Quesada îi apără pe întreprinzătorii spanioli care încep să exploateze mine de aur sau să aducă scorțișoară. Din țara mirodeniilor, pe care a descoperit-o fratele său, Hernan Pérez de Quesada. Consideră că, la început, coroana nu trebuie să reclame o cincime din produse, ci a zecea parte, așa cum s-a făcut și-n alte părți. Că pentru a lua impozitul pe scorțișoară sau pentru a se lua ceea ce s-a stabilit ca proprietate a regelui, cei care o exploatează nu trebuie să se

întoarcă, prin porturile Noului Regat, deoarece scortişoara provine dintr-un ținut îndepărtat și pustiu care are legături mai comode cu Peninsula prin alte puncte; și că este absurd să fie considerați delapidatori sau contrabandiști cei care se deplasează pe drumurile obișnuite ale țării.

Quesada se exprimă cu cea mai mare precizie și lux de amănunte în ceea ce privește tratamentul rău care li se aplică indienilor. El însuși va da un exemplu cu indienii care i-au fost încredințați, ușurându-i de tributuri excesive și va deveni apărătorul lor. În acești zece ani care au trecut de la întemeierea noii colonii nu s-au văzut decât cele mai groaznice nedreptăți. „În Noul Regat conchistadorii și alți locuitori spanioli le-au aplicat indienilor multe tratamente rele, ca de exemplu omorârea lor, jefuirea și tăierea mâinilor și a picioarelor, în asemenea măsură încât numai înfățișarea lor e de ajuns să îngrozească și toate acestea, cu scopul să le dea aur și pietre, și din această cauză au rămas nepopulate multe sate și orașe și a murit un foarte mare număr de indieni.” Cărmuitorii și judecătorii nu fac nimic pentru a pune stavilă acestui val de cruzime. Le este teamă de conchistadori și de multe ori sunt ei înșiși cei care omoară sau jefuiesc sau comit alte nenumărate fărădelegi.

Oare această apărare a indienilor împotriva împuterniciților înșiși ai regelui nu anunță deja aventura lui don Quijote, care-ntr-o zi îi va pune în libertate pe condamnați! la galere, încropind chiar, în fugă, un discurs împotriva celor însărcinați să administreze dreptatea? Indianul din America și condamnatul la galere își au gradul lor de asemănare în fața dreptății însăși. Discursul lui don Quijote aduce cu acela al lui Quesada. Iată-l pe cel al lui don Quijote:

„Din toate câte mi le-ați spus, preaiubiți frați, am tras încheierea că, deși sunteți pedepsiți pentru greșelile voastre,

pedepsele la care sunteți osândiți nu vă prea fac plăcere și vă duceți să le îndurați fără niciun chef și cu totul împotriva voinței voastre. Îmi dau seama că s-ar putea întâmpla ca slăbiciunea cutăruia, când a fost supus la tortură, ori poate lipsa de bani a cutărui altuia și lipsa de protecție înaltă, sau, în sfârșit, judecata sucită a magistratului să fi fost cauza pierzaniei voastre și să fi împiedicat dreptatea să iasă la iveală chiar atunci când era de partea voastră. Toate acestea îmi vin acum în minte, spunându-mi, încredințându-mă și chiar silindu-mă să-mi arăt cu voi rostul pentru care cerul m-a sortit să trăiesc pe lumea asta și să îmbrățișez tagma cavaleriei pe care am îmbrățișat-o, făcând jurământ. Să ajut pe cei nevoiași și pe cei obișduiți de mai marii lor. Dar cum știu că este unul din. Principiile cumințeniei să nu faci niciodată cu răul ceea ce se poate face cu binele, vreau; să-i rog pe acești domni paznici și pe domnul comisar să binevoiască a vă desfereca și a vă lăsa, să plecați nestingheriți, că sunt. Destui care să-l slujească pe rege cu mai bune prilejuri, și mi se pare prea crud să faci robi din cei pe care Dumnezeu și natura i-a făcut oamenii liberi."

Când cârmuitorii află că sosește; vreun împluternicit al regelui, sau presimt că O să vină, se grăbesc să-i. Numească primari pe. Cumetrii lor și o iau înainte justiției „făcând în așa fel încât cineva, să depună la primar un denunț-împătriră lor „stabilind cu acesta o pedeapsă oarecare. Când sosește împluternicitul, cârmuitorul îi iese în întâmpinare spunându-i: „Dacă aici s-a întâmplat ceva, S-a și făcut dreptate".

Quesada nu condamnă numai toate acestea, ci propune și să li se interzică spaniolilor să. Inspecteze satele de indieni care nu le-au fost atribuite. Acești spanioli se instalează în sate sub un pretext oarecare, ca de exemplu mersul la

târguri, și fac în. Așa fel încât să fie hrăniți și serviți de către indieni fără nicio limită. Quesada spune: „Dacă acești spanioli trebuie să meargă, prin sate, să o facă însoțiți de vreun alguazil¹⁵ sau judecătorul regatului, care să-i supravegheze”.

Spaniolii cărora li s-au atribuit, indieni au inventat, pentru a-și mări câștigurile, sisteme puse, la punct; până. În cele mai fine detalii. Scurtează calendarul încasând tributul de trei ori pe an.. Măsluiesc greutatea, punând în balanță aproape o *arroba* (aproximativ 11,5kg) pentru o livră.. Cei care au proprietăți aproape de fluviul Magdalena angajează indieni spre a-i folosi ca. Pe niște animale de povară pentru transportul bagajelor prin munții din. Opâm Fiecărei ticăloșii îi găsește Quesada leacul pe care-l consideră drept și denunță unele fapte care-i umplu de revoltă sufletul creștin; „Ori de câte ori merg spaniolii în Noul Regat, aceasta are drept urmare moartea unui mare număr de indieni prin munții din Opôn, pentru că, provenind din regiuni cu clime diferite, în acest ținut cald, și fiind atât de împovărați, se îmbolnăvesc și mor.” Regele trebuie să interzică acest lucru, chiar dacă indienii vor spune că „o fac de plăcere, deoarece Maiestatea Voastră știe doar cum e această, vrere a indienilor și cum îi fac spaniolii, prin fel și fel de chipuri și tertipuri, să spună aceasta”.

Pe Quesada îl preocupă problema câinilor. Cu câinii s-a făcut conchista, și în limbajul vulgar a intrat ca o expresie înfiorătoare *aperrear*, „a asmuți câinii ca să devoreze pe cineva”. Spaniolii dădeau drumul haitelor lor de câini asupra războinicilor indieni, iar câinii îi mușcau până-i omorau, însă câinele, care la început a fost groaza americanilor, îl însoțește îmblânzit pe indian când se

---

¹⁵ Funcționar interior, agent depoliție, uneori portărel.

constituie colonia. Fiecare colibă are câte o pereche și nu există sat în care să nu se numere cinci sute și chiar o mie. Quesada se gândește că va sosi o zi în care indienii se vor putea ridica cu arma vie pe care o reprezintă aceste animale. Propune regelui să ordone ca niciun indian să nu poată ține vreun câine, cu excepția căpeteniei, „iar acesta să aibă doar unul sau doi, masculi nu femele, ca să nu se poată înmulți”.

În altă propunere, Quesada pledează în favoarea căsătoriei spaniolilor. Notează cum se încalcă dispozițiile regelui pentru realizarea țelului fundamental de a se popula Indiile. „În Noul Regat, spune el, unde să tot fie, după părerea mea, vreo trei sute de proprietăți repartizate, nu există doisprezece bărbați căsătoriți. Trebuie să-și piardă proprietatea cei care nu se vor căsători, să nu li se admită trăgănarea acestei obligații și să nu fie scutiți de ea.”

Și câte nu fac spaniolii împotriva justiției! Impozitele le aranjează după bunul lor plac. Diriguitorii îi numesc în consiliile comunale pe guvernatori, făcându-se aceasta în „cea mai mare dezordine și bătaie de joc din lume”, în cancelarii, se cheltuiește în procese de trei ori mai mult decât valorează afacerea. Tribunalul regal de control al gestiunii conchistadorilor se amestecă în afaceri care nu intră în competența sa. Împărțindu-se proprietățile, satele indienilor rămân dezmembrate. Și câte samavolnicii nu se comit ca să nu fie inspectate satele aflate sub guvernarea celor care se află în fruntea administrației.

În încheiere, licențiatul face două sugestii: ca la numirea primarilor să nu poată participa la alegerea acestora „nici’ unul din ofițerii Maiestății Voastre și nicio persoană care să aibă vreun titlu și nicio persoană cu putere sau cu funcție de judecător”. Iar ordonanțele regale să se păstreze într-un cufăr cu trei chei, pentru că toate se rătăcesc sau se pierd, după dorința și nevoia celor interesați.

Ce găsește don Gonzalo, la întoarcere, într-al său Nou Regat? Santa Fe începe să prindă contur. Piața cea mare este înconjurată de case căptușite cu paie galbene. Pe străzi umblă alene porci, găini, călugări, spanioli, indieni. Bârfa îi dă un aer de oraș, de viață socială. Dulgherii fac mese, cufere, dulapuri, paturi; mobile necesare familiilor, care într-o zi vor adăposti rufărie curată și apretată de cămine așezate, tihnite. Se pășește pe o iarbă proaspătă, printre pereți albi, pe sub streășină unor acoperișuri cenușii. Verde, alb, gri; culori specifice satului, pe care-l învăluie atmosfera liniștită a platoului. În piață, în fața bisericii principale, care este tot de culoarea, paielor, se află cimitirul. Două brațe de cristal, două râuri, se adună pentru a-l asculta pe don Gonzalo. Este un poștaș extraordinar care aduce vești de la vechii camarazi; le face, celor care odinioară s-au războit în Italia, cronica Neapolelui și a Romei. Povestește faptele extraordinare ale lui Carol Quintul: intrarea sa în Gând, înfrângerile sale din Africa. Spaniolii îl ascultă cu respect. Indienii îl privesc zăpăciți, abia înțelegând ceea ce spune. Gonzalo Jiménez de Quesada, mareșal al Noului Regat, mergând pe propriile safe urme, s-a întors să-și vadă prietenii.

Mareșalul Quesada! După atâția ani de procese, de chefuri, de nopți tăcute, de meditații asupra grandorilor și mizeriilor puterii, nu a izbutit să aibă titluri mari, onoruri și recompense asemenea lui Cortés sau Pizarro, nici măcar o guvernare ca Belalcázar, ci abia titlul de mareșal.

*Dar neputând să prind-un pește mare,
N-avu-ncotro: rămase cu plevușcă...*

În jurul său se ridică alții cu mai mult noroc, pe care, la rândul lor, îi va prăbuși treptat destinul. Viața parohială se dezvoltă, iar mareșalul o urmărește cu ochii liniștiți. Cei

cincizeci de ani ai săi, pe care nimeni nu i-i sărbătorește, îi modelează trupul viguros și-i conferă, în același timp, sufletului, o anumită măreție pe care el știe s-o tempereze și s-o scalde într-o lumină de optimism. Este, desigur, un om din popor. Cronicarii își bat joc de mareșal. Va fi considerat escroc și nebun. Dar când colonia va cunoaște momente de frământare, ochii se vor întoarce, bineînțeles, către nebun pentru a-i cere sfatul și a implora ajutorul brațului său.

*Și în aceste-mprejurări din nou
Veni-n regatul ce descoperise
Și cucerise cu-ai săi căpitani,
Don Gonzalo Jiménez de Quesada,
Nu prea pletos, ci mai mult jumulit
De joc de cărți, de lupte și femei,
De lux, valeți și fast nesăbuit,
Așa că risipind neîncetat
Își termină grămada de monezi
Ce adunase cârmuind ținutul.*

Ce deosebită este această Santa Fe din 1550 de aceea pe care o părăsise Quesada, când de-abia se țineau în picioare cele douăsprezece colibe ale primilor locuitori și când nu se vedeau decât chipurile căpitanilor conchistelor! Acum sosesc oameni cu carte, se pun temelii acolo Unde va urma să se înalțe clădirea Tribunalului Regal Se vor confecționa primele țigle de lut ars. Încep să fie cunoscute caprele și oile. Dar lucrul cel mai extraordinar sunt femeile. Au venit cu Lebrón, Alonso Luis de Lugo și doctorul Lope Diez Aux de Armendariz. Pe lista a ceea ce a adus cu sine în Noul Regat Diez de Armendariz se poate citi: avea bărbier, chirurg, fierar, doi croitori, un ciorăpar, țesători, copişti, doi dulgheri, şase negri, trei bărbați căsătoriți, veniți cu nevestele lor, și două văduve de măritat, fiecare cu fiicele lor

necăsătorite... A sosit „înconjurat de bărbați și de femei, spune episcopul Piedrahita, dar compania atâtor femei i-a adus multă discreditare lui Miguel Diez, care a continuat până la sfârșitul guvernării sale..."

Vechii prieteni ai lui Quesada s-au risipit treptat Aproape toți trăiesc pe proprietățile lor cu; indiene.. În zece ani, a scăzut, poate datorită climei acestor Incuri, curajul bărbătesc, iar conchista se transformă, într-o viețuire leneșă: este colonia în care Eloisa. Romero face pline de grâu, se fac rugăciuni în capela Troiței și încep, să se pârguiască primele spice; Printre cei care au dispărut se află și doi frați ai lui Quesada. Pe amândoi i-a dat în judecată Alonso de Luga, nu atât din vreun motiv anume cât mai degrabă ca să nui aibă rivali în preajmă. Don Alonso sp.us, este despre Hernân: „Nu e loc pentru, doi cocoși pe aceeași grămadă de gunoi". Înverșunați de încurcături judiciare, cei doi Quesada și Lugo au coborât într-o zi pe fluviul Magdalena. Tocmai atunci sosea, ca. Împuternicit al regelui pe țărmurile Cartagenei, Diez Aux de Armendâriz. Cei doi Quesada au crezut că el le va aduce puțină dreptate. S-au imbarcat pe o felucă cu destinația Cartagena. Totul era aranjat pentru ridicarea ancorei, când s-a dezlănțuit o furtună. Cei doi Quesada se aflau pe punte și jucau cărți cu căpitanul Suárez și episcopul Calatayud. Cade un trăsnet. Cei doi Quesada sunt loviți în plin. Suárez își pierde un braț, iar episcopul un picior.

Despre moartea lui Hernân Pérez, Ocariz spune: „, I-au luat foc, din cauza trăsnetului, barba și părul din cap și de pe tot corpul, căci era tare păros; și i-a luat foc îmbrăcămintea, de-a rămas gol, iar o parte din haine a ars de tot și a devenit la fel de mărunță ca sarea, iar corpul i-a ars de asemenea în întregime fără să aibă urmă de lovitură, căpătând culoarea specifică unui negru".

Astfel vor dispărea de. Pe scenă bărbații care au făcut conchista, în timp ce Quesada urmărește scurgerea anilor. Au trecut toate mărețiile și mizeriile conchistei: acum vor trece mărețiile și mizeriile coloniei. Cel care va izbuti să pătrundă puțin în spiritul bătrânului conchistador, va avea acces la cea mai amplă imagine a primei jumătăți a secolului al XVI-lea. Bărbații care, în Spania, i-au contestat gloria au devenit o succesiune de umbre. Îi însoțesc până la mormânt câinii justiției, dar nu niște ogari liniștiți, care merg pe urmele stăpânului lor, ci lătrând furios și hăituindu-l.

Pe Sebastian de Belalcâzar, acuzat de a-l fi omorât pe nedrept pe mareșalul Jorge Robledo, Tribunalul îl condamnă la moarte. Belalcâzar face recurs la curte, i se aprobă și pleacă spre Peninsulă când Quesada abia sosise la Santa Fe. Ajungând la Cartagena se îmbolnăvește și moare. Un prieten al conchistadorului, executorul său testamentar, cumpără patru *varas* (aproximativ 3,5 m) de pânză de Rouen, cu un peso și doi reales, pentru giulgiu. O femeie cere un peso ca să croiască giulgiul și să pregătească după datină cadavrul. Se plătesc douăzeci de pesos bisericii pentru prohod. Cu douăzeci și doi de pesos și doi reales este expediat pe lumea cealaltă, fără alte ceremonii, unul dintre cei care au pus mâna pe comoara lui Atahualpa, rival al lui Quesada la Santa Fe și întemeietor de orașe.

Un altul este don Alonso de Lugo, fiul borfaș. Și el se duce la curte ca să se apere de acuzațiile care plouă deasupra capului său. Acolo l-a văzut Quesada, deja pe drumul dizgrației. Acum se știe că, practic exilat, luptând în trupele regelui, uneori în Mallorca, alteori la Milano, și alteori în Franța, el a murit fără glorie.

Primele zile din viața unei colonii nu sunt liniștite. Nu lipsesc niciodată scandalurile, asasinatele, furturile sau

excesele. Este drept că la Santa Fe nu ajunge avalanșa agitației care, în ținuturile joase sau în Peru, provoacă războaie între spanioli. În timp ce La Gasca și frații Pizarro se războiesc în Perii, Belalcázar îl spânzură pe Jorge Robledo. În timp ce la Santa Marta poporul se dedă la tulburări cu prilejul incursiunii piraților francezi, aici j» u există decât cazuri izolate, pe care justiția le rezolvă cum poate. Se fac cunoscute noile legi ale Indiilor, ceea ce generează mari nemulțumiri. Nimeni nu vrea să-i protejeze pe indieni. Diez de Armendariz îi scrie regelui că acest ținut s-a molipsit de la Peni și că, văzându-se părăsit de către toată lumea în ceea ce privește intenția sa de a aplica legile în vigoare, a hotărât să le suspende pentru doi ani. Dacă însă regele nu găsește potrivită această măsură, nu-i rămâne altceva de lăsat decât să-și sfârșească zilele în slujba Maiestății Sale... Ceea ce nu-l împiedică pe Diez să informeze – și faptul raportat vine să justifice legile – că indienilor din Hontibôn, Guatavita, Bogotá și Sogamoso li s-a încasat tributul întârziat, recurgându-se la arestări, la asmuțirea câinilor și la alte pedepse, care nu pot fi amintite din cauza mârșăviei lor.

Primii care se ridică împotriva noilor legi sunt clericii. „Dacă ni se iau – spun ei – mijloacele de care am beneficiat până acum pentru întreținerea noastră, vom părăsi bisericile.” Diez de Armendâriz lasă lucrurile așa cum sunt, dar ei continuă să ceară mai mult. Preoții care câștigă cincizeci de mii de maravediși au spus că, dacă nu li se dau o sută de mii, să caute pe alții care să îndeplinească obligațiile preoțești. Se acceptă mărirea de salariu, iar salariul paracliserilor se va mări la cincizeci de mii. Și se mai spune că religia nu progresează! Într-o zi se face o experiență: se ia un grup de indieni ca să se vadă dacă știe vreunul Ave Mana. Nu se găsește nimeni în stare să-l spună. Licențiatul Gôngora îi scrie regelui, spunându-i că preoții și

călugării se străduiesc mai puțin decât se cade pentru a-i face pe indieni să renunțe la idolii și la sacrificiile lor. „Prelații Maiestății Voastre se ocupa mai mult de altele decât de doctrină. Supraveghetorul franciscanilor era un preot bătrân și bolnav, care a renunțat în favoarea altuia, puțin interesat și surd din naștere. Dominicanii și franciscanii au cerut să fie aduși alți preoți: e indicat să fie oameni trecuți de patruzeci de ani.” Puțin mai târziu, doctorul Venero de Leyva va insista în legătură cu acest aspect, spunându-i Maiestății Sale că trebuie să facă ordine printre clericii care vin și se întorc cu mulți bani, fără să facă nimic folositor, „căci își petrec vremea crescând câini și cai de rasă.”

La baza acestor dezordini, incisivul autor al *Berbecului* găsește întotdeauna câte o afacere în legătură cu femeile. El își va asuma rolul de a transmite posterității toate bârfele. De ce se băteau între ei magistrații, de ce își ascundeau căpitaniii nevestele și fiicele, de ce erau călugării corupți? Trebuie remarcat faptul că sunt de ajuns câteva femei pentru a isca toată această agitație în noua așezare. Are dreptate Jiménez de Quesada când cere ca toți spaniolii care vin aici să fie căsătoriți. Necazul lui Anton de Olalla – vechiul prieten al lui Quesada alături de care a făcut campania conchistei – cu magistrații ni-l face cunoscut tot *Berbecul*. La Santa Fe s-a instalat o tânără din acelea care dau mult de furcă. S-au îndrăgostit de ea un magistrat și un călugăr. Cei doi se întâlnesc într-o noapte la femeie acasă. Magistratul abia-și poate stăpâni furia și a doua zi face în așa fel încât Tribunalul îl exilează pe călugăr. Călugărul este un prieten intim al lui Anton de Olalla, astfel că acesta se ceartă cu Tribunalul. Când magistrații se întorc în Spania, pleacă și Olalla cu ei, dar pe altă corabie, de teamă să nu-l asasineze în. Timpul călătoriei. Președintele Diez de Armendariz îi anunță regelui într-o scrisoare că, pentru păresimi, a avut deosebita grijă să-i controleze pe spaniolii

căsătoriți, pentru a-i determina să se ducă să locuiască împreună cu nevestele lor. Acest gest de moralist e nou la el. La Cartagena don Diego nu era așa.

Împuternicitul Diez de Armendariz, înainte pasional și curajos, este acum un cavaler căruia îi revine misiunea de a juca rolul principal în această comedie de moravuri. Suntem pe vremea negresei Juana Garcia, prima vrăjitoare pe care, într-o bună zi, episcopul o condamnă la arderea pe rug ca zburătoare și codoașă. Jiménez de Quesada intervine pentru a împiedica executarea sentinței, iar episcopul se mulțumește să o expună pe un podium, la ceasul liturghiei principale, cu o funie de spânzurătoare la gât și cu o luminare aprinsă în mână. Negresa, care știe tot ce se întâmplă la Santa Fe, geme și spune: „Toate, toate am făcut din astea, dar numai eu plătesc”.

Diez de Armendariz își cumpără o casă de chirpici, pe care o câptușește cu paie, pentru a locui acolo ca primă autoritate a republicii. Această achiziție îi va fi cenzurată mai târziu și va trebui să anuleze afacerea. Pe capul bietului președinte începe să curgă plângeri și ocări. Rivalii, care se dovedesc sălbatici, se folosesc de calea poștei pentru a face să ajungă în Spania murdăria pe care ei o aruncă asupra bunului său renume. El îi scrie unchiului său Luis, rugându-l să-l apere în fața curții, pentru că știe că guvernatorul Heredia îl acuză de lucruri urâte, nedemne nici de un negru din Guineea. Și Lugo îl acuză pe Diez de Armendariz că ar fi furat șaptezeci de mii de *eastellanos*. În legătură cu acest nou afront, Diez îi scrie regelui, sărutându-i picioarele, să trimită pe cineva să-i ceară socoteală asupra „relelor săvârșite”, ca și cum el ar fi un tâlhar de drumul mare.

Desigur, împuternicitul regelui face și oarecare bine. Pe indienii din Hontibôn, Guasca și Sogamoso, care se

răzvrătiseră din cauza tratamentului inuman la care fuseseră supuși, îi aduce sub jugul regelui. Pe șeful lor, când se încheie pacea, îl îmbracă în veșminte din Spania: cămașă, pantofi și celelalte, și chiar cu un surtuc de satin roșu-aprins. În timp ce Diez îl îmbracă în hainele acestea, indianul, nerecunoscându-se, râde. Râde și Armendariz, plin de bunătate, ca și cum n-ar fi același care, cu puțin timp înainte, la Mompox, l-a scos din biserică pe Juan Rodriguez și a ordonat să fie bătut cu ciomagul până va muri, pentru că n-a vrut să-i dea un cal. Aici, la Santa Fe, până și fiarele devin păsări de curte. Din cauza frigului.

În afară de acestea, numitul don Miguel Diez, mai face și altele. Pe bună dreptate spune episcopul Piedrahita că faptul de a fi adus femei cu el i-a pricinuit necazuri. Niciodată nu s-a îngrijit la Cartagena să se împlinescă dispozițiile regelui ca bărbații căsătoriți, să locuiască împreună cu nevestele lor. De îndată ce a intrat în regat, înfățișarea sa a fost aceea a unui june-prim de operetă. S-a înveșmântat în mătase violetă, cu o vestă scurtă și strânsă pe corp, iar pe deasupra cu o haină mai lungă, și ieșea pe străzile portului călărind cu mult fast. Făcea campania călărind pe un cal cu clopoței, spun dușmanii lui; și adaugă: noaptea ieșea de multe ori deghizat cu pieptar alb și niște șalvari înalți din pânză, cu picioarele goale și în talie. Se spune că locuitorii din Santa Fe își luau noaptea nevestele cu ei, la rondul de noapte, de teamă că, lăsându-le singure în casă, va intra peste. Ele licențiatul. Se povestește că a întreținut relații amoroase cu dona Ana, soția lui Sebastian de Heredia, și cu Pimentela, și cu Lucia de Alvarez, și cu doamna. Sotomayor de Alcocer, care, fiind a lui Alcocer, era din când în când și a lui Pedro de Orsuă,.

A pus mina și pe Catalina López, când aceasta a venit să-i ceară eliberarea soțului ei, dulgherul Jeronimo. Iar nevasta

lui Alonso de Olmosj o metisă, a trebuit să coboare într-o noapte cu frânghia pe fereastra casei lui Armendariz, căzând aproape moartă în stradă. Odată, Juan Escalante n-a vrut să facă rondul de noapte: licențiatul a dat dispoziție să fie prins și l-a trimis să-și facă rondul prin oraș; profită de această ocazie pentru a-i. Intra în casă, unde l-a găsit Escalante, care, drept pedeapsă, a înjunghiat-o pe nevastă-sa. Cronicarul care ne comunică aceste întâmplări, adaugă: „Din respect pentru istorie nu reproduc alte detalii ale scandalurilor provocate de către Armendariz”.

Valul de desfrâu nu se oprește la aceste incidente. În acuzația care se întocmește împotriva lui Armendariz avea să se menționeze că îi fura pe creștini la fel ca pe indieni, că vindea dreptatea, că făcea negoț cu mărfurile luate de pe corăbii. Într-o informare a lui Restrepo Tirado, eruditul istoric va spune: „Mi s-ar înroși pana de rușine, dacă aș enumera scandalurile care aveau loc zilnic la Cartagena și lista clericilor și laicilor cu înaltă poziție care trăiau în concubinaj. Te revoltă, de asemenea, nedreptățile care li se făceau indienilor.” Baltasar de Pârraga, locțiitor de guvernator la Tolu, a dat ordin să bage patruzeci de nefericiți din aceștia într-o colibă „și le tăia mâinile, brațele, nasul, iar pe alți indieni i-a înjunghiat sau a asmuțit asupra lor câinii care i-au devorat”. Într-un proces intentat lui Gómez Carvajal acesta este acuzat că a dus-o pe o colină pe indiana Luisa, liberă și creștină, că a legat-o de un copac și că a biciuit-o atât de tare încât i-a jupuit corpul și i l-a umplut de sânge și că a mai. Biciuit-o și bătut-o încă de multe ori acasă, pentru că nu-i găsea un cuțit rătăcit și că i-a ars abdomenul cu untdelemn și foc. Despre același proprietar se spune că l-a omorât pe indianul Juanillo dintr-o lovitură, că pe altul l-a legat și l-a biciuit până l-a lăsat mort și că pe mulți alții i-a hăituit cu câinii și i-a ars cu untdelemn încins.

Numai că frigul de pe platou, vântul înghețat care-i amortăște pe locuitorii din Santa Fe, și diminețile acelea în care bruma albește pășunile și-i face pe oameni să dârdâie,. Temperează sufletul spaniol; Miguel Diez de Armendâriz este totuși un om bun. Aventurile sale au loc în taină. Noaptea pe care o luminează, cu lucirea sa de gheață, o lună rotundă și simplă, nu-l invită, ca la Cartagena, să iasă deghizat în căutarea petrecerilor. Când Armendariz va pleca de la Santa Fe, toți îi vor regreta plecarea și vor spune: „Era un om bun”.

Din zori răsună la Santa Fe loviturile ciocanelor pe nicovale. Este muzica fierului care, cu glasul său nou, rănește pentru prima dată urechile Anzilor. Cioc ! cioc! cioc! Indienii se întrec care mai de care să sufle în foalele imense. Drugii de fier înroșiți în foc par bucăți de turtă dulce. Caii legați de stâlpii șopronului nechează și dau cu copita. De ce e atâta forfotă în fierărie? Ce noi proiecte se nascocesc făcându-l pe fierar și pe ajutoarele lui să asude atât de mult?

Este – vai, cât de dureros! – proiectul justiției. Licențiatul Montano este cel care ordonă să se facă lanțuri și cătușe. Timp de câteva săptămâni nu se face altceva decât să se sudeze verigă cu verigă un lanț lung de câțiva metri, care va fi mândria închisorii. Santa Fe trebuie să înțeleagă noua etapă a procesului de colonizare. Jiménez de Quesada observă, mereu din planul al doilea, mișcările lui Montano, care sau trimite oameni la spânzurătoare pentru motive neîntemeiate sau ordonă să fie biciuiți la colțuri de stradă cei care au fost descoperitori ai regatului. Când trece Montano prin piață, în mijlocul cohortei sale de sclavi, se lasă o liniște înspăimântătoare. În zadar îi dă soția sa sfaturi în propriul lui interes. Nu, Montano vrea ca toată lumea să știe care este tonul domniei sale.

Crește cruzimea față de indieni. Sunt ciomăgiți și loviți cu picioarele pentru orice pricină, iar la piață li se fură tot ce aduc pentru bietul lor negoț, „plătindu-li-se nefericiților în moneda ciomegelor, deși ei cer alta”, sub pretext că ceea ce li se ia este pentru casa lui Montano.

Toți tremură de frică. Episcopul abia dacă reușește să țină predici moralizatoare, dar ele se pierd în aer. Între episcop și Tribunal se iscă situații conflictuale. Într-o zi sosește din Perii un anume cleric pe care Tribunalul de la Lima îl reclamă pentru a-i se intenta un proces penal. Clericul se refugiază în azilul ecleziastic. Tribunalul trece peste normele legale și-l arestează. Episcopul protestează. Nu i se acordă atenție și hotărăște să-și părăsească dioceza. Se produce un moment de groază: dacă episcopul pleacă, oamenii vor rămâne fără ocrotire. Tribunalul e descumpănit, iar magistrații străbat o distanță de câteva leghe, pentru a-l implora pe Sfinția Sa să se întoarcă. Îngenunchează pentru a-i săruta inelul și a-i cere iertare. Episcopul dă curs rugămintii,. Dar, în treacăt, le cere, ca dovadă a căinței lor, să se întoarcă la Santa Fe pe jos. Se întoarce să-și păstorească turma, dar aceasta nu înseamnă că lucrurile se vor schimba. Magistrații nu îndrăznesc să i se opună lui Montano. În special Briceno tremură ca un iepure fricos ori de câte ori ridică Montano glasul, și semnează umil tot ce i se cere. Pe stradă i se strigă lui Briceno poreclele cele mai injurioase. Va rămâne în istorie cu aceea de „iubita lui Montano”.

Există o singură persoană care se va 'încumeta să-i apere pe toți cei care țin piept înverșunării lui Montano: Jiménez de Quesada. Conchistadorul devine din nou un apărător al poporului. Pana sa de scris se exersează, din nou în redactarea unor lungi memorii în apărarea conchistadorilor și a indienilor. În rândurile populației nu există decât mâna această fermă care cere dreptate, deși o face fără să

depășească limitele dreptului. Montano îl privește cu mânie crescândă, dar există o anumită măreție la căpitanul care a cucerit aceste pământuri pentru, rege, care-l intimidează. Înfrânt, de fapt, încearcă să diminueze importanța marelui. Pledoariile pe care le face Quesada nu sunt. Auzite de către Tribunal. Se găsește de fiecare dată câte un spaniol cumsecade, sau câte un biet indian care, mișcându-se cu greu în teipnițe, fac să se audă lanțul lui Montano, fiarele lui Montano, cătușele lui Montano. E trist că glasul fierului se aude la Santa Fe numai printre zăbrelele închisorii.

Într-o zi pleacă din Santa Fe, în căutarea aventurii, douăzeci și cinci de spanioli. După doi ani se întorc ca niște sălbatici, fără haine. Diez de Armendariz îi. Scrie regelui: „Sunt mulți vagabonzi care nu doresc altceva decât să aibă trei-patru indieni care să-i slujească și să meargă la furat din proprietate în proprietate; le-am spus să-și caute stăpân și să muncească, căci altfel îi voi alunga din țară; unii au fugit, iar alții s-au retras în pădure ca să jefuiască; unuia i-am dat trei sute de bice și nu am ordonat să fie spânzurat pentru că nu furase nimic din averea Maiestății Voastre, ci din aceea a particularilor.”

Se răspândește știrea că un sevillan, Alvaro de Oyon., s-a răsculat prin părțile ținutului Cauca. I-a trecut prin foc și sabie pe primari și pe toți cei care au vrut să i se opună și, împreună cu șaizeci de bandiți, prigonește așezările. Un nepot al lui Quesada este ucis de armele lui don Alvaro. Tribunalul primește aceste știri cu spaimă. Câțiva se hotărăsc să plece în urmărirea răzvrătitului. Montano îi cheamă în consiliul de război pe toți căpitani, cu excepția unuia singur: mareșalul Jiménez de Quesada. Excluderea este atât de absurdă încât până și sârmanul magistrat Briceno votează până la urmă în favoarea lui Quesada

pentru ca un corp de armată să plece sub comanda lui. Dar Montano se impune din nou, Briceno dă înapoi și se hotărăște ca Montano să fie în fruntea trupelor. Expediția pornește, deși nu mai e importantă; don Alvaro a fost înfrânt și atârnă în spânzurătoarea pe care i-a pregătit-o trădarea sa față de rege.

Dacă există la Santa Fe o figură morală care, nefiind nimic, e totuși totul, chiar din planul al doilea, al umilinței în care e lăsată, această figură este aceea a lui Quesada. Pe fostul împuternicit regal, Diez de Arméndâriz, Montano îl ține-n închisoare. L-a chemat de la Cartagena ca să răspundă la probele pe care le adunase împotriva lui. După ce l-a ținut mai multe luni în cătușe, Montano hotărăște ca procesul să continue la Cartagena. Deși a fost acuzat de furturi și extorcări, nu are nicio centimă. Temnicerii îi cer bani pentru mâncarea pe care i-au dat-o, dar el nu are cu ce s-o plătească. Portărelul îi ia lui Armendariz haina pe care o are pe spate ca să-i plătească pe temniceri, lăsându-l în vestă pe fostul guvernator al regatului. Căpitanul Lanchero, văzând toate acestea, simte că se sufocă de indignate. Lanehero nu a fost niciodată prieten cu Armendariz, ba a fost chiar persecutat de către acesta, dar ceea ce face portărelul, neomenia lui Montano îl impresionează,. Scoțându-și mantia de stofă stacojie o pune pe umerii lui Armendariz. Armendariz se întoarce ca să vadă cine îi face acest dar neașteptat și îi vede pe Lanchero, care îl întreabă: „Dar, senor, nu se găsește niciunul dintre protejații de odinioară care s-o ajute pe domnia voastră în clipa de față?” Iar Armendariz „melancolic, îi răspunde: „Nu, pentru că pe vremea când mi-am făcut prieteni, i-am ales pe cei mai răi, senor Lanchero!”

Va putea oare Montano să se poarte în continuare în felul acesta, atâta timp cât va fi de față mareșalul Jiménez de

Quesada? În mijlocul violențelor, à puterii și a lașităților sale, există ceva care-l obsedează și torturează pe Montano, : Jiménez de Quesada. Este un om, nimic mai mult, care uneori zgârie hârtii cu pana sa „iar alteori tace. Hotărăște să-l exileze. „Fără altă vină – spune cronicarul – în. Afară de generoasa apărare a conchistadorilor în procesele care-i amenințau la fiecare pas.” Quesada trebuie să părăsească Santa Fe și să nu se apropie la mai mult de șase leghe de jur-împrejur. Mareșalul nu spune nimic și pleacă. Dar absența sa devine mai dificilă pentru Montano decât prezența însăși a mareșalului. Dacă l-ar putea ucide, dacă ar putea șterge umbra asta blestemată... Totul e inutil; cu cât silueta conchistadorului devine pe zi ce trece o umbră, cu atât îl umbrește mai mult pe Montano, și-l urmărește mai groaznic, fără să-l urmărească;

Decretul de exil nu poate rămâne în picioare. Din afară, Quesada începe să fie mai puternic decât dinăuntru. Prietenii îl fac să se întoarcă. Montano nu-și mai susține decretul. La Santa Fe se conspiră. Acasă la magistratul Briceno sosesc fără încetare cereri ca Montano să fie arestat și să i se intenteze un proces în care să dea socoteală de ceea ce a făcut. Briceno moare de frică, încearcă să reziste. Știe că nu va fi în stare să audă glasul dur al tiranului, în sfârșit, cum este atât de presat, afirmă că va fi de acord dacă i se va înmâna o hârtie semnată de episcop, procurorul Maldonado și Jiménez de Quesada. Conspiratorii se adresează acestora.

Episcopul și Maldonado acceptă imediat. Motivează că răbdarea regatului a ajuns la capăt. Dacă lipsa de jurisdicție trebuie să-l asuprească pe cel mai cutezător dintre supuși, adaugă ei, atunci și nevoia urgentă a salvării trebuie să-l transforme în legislator împotriva tiranului. Teologia și legea, pe care episcopul și avocatul le mănuiesc cu artă și dibăcie, se străduiesc să facă legală arestarea pe care o

doresc. Dar adevărul este că nu va fi legală. Quesada știe acest lucru și se gândește că tiranul va sfârși în mocirla propriilor sale vinovății. Quesada cunoaște arta de a aștepta, nu se grăbește, ba are chiar mai multă încredere decât ceilalți. Când îi este cerută părerea, și-o spune:

— Nu accept planul acesta. Mai degrabă să ne ia capul călăul decât să luăm armele cu de la noi putere. Chiar dacă Montano va tăia toate capetele, și primul va fi al meu, iar ca urmare a atâtor nenorociri se va pierde totul, nu voi consimți niciodată ca un judecător superior să fie arestat fără ordinul expres al regelui.

XI. ANTIJOVIO SAU MAREA QUIJOTADĂ

Consider mai fericit acel secol în care nil se scria nimic decât acesta în care se scrie atâta.

JIMÉNEZ DE QUESADA

Anul 1567. Dacă n-ar citi, ce ar putea să facă la Santa Fe din Noul Regat al Granadei un om de litere ca Jiménez de Quesada? Să scrie '.

Licențiatul citește și scrie. S-au terminat conchistele și aventurile. Noii colonizatori se mulțumesc să-i pună pe indieni Să lucreze, să asculte cum curge apa râurilor și cum latră câinii. Mareșalul nu se mulțumește cu atâta. Și-a adus multe cărți. Cărți care n-au nicio legătură cu America, ci cu Europa pe care a cunoscut-o în anii tinereții sale și pe care a revăzut-o după ce a întemeiat Noul Regat al Granadei: Italia, Germania, Austria, Franța... îl interesează tot ce se referă la Carol Quintul. El nu e nici curtean, nici cronicar al regelui. În Santa Fe de Bogotă crește orgoliul lui de spaniol, contemplând în mod ideal pe împărat, a cărui măreție o exaltă. Quesada nu ține seama că el însuși, în America, a săvârșit fapte vitejești în fața cărora ar fi pălit monarhul pe care l-a pictat Tițian. Își pierde din valoare eroismele soldaților lui care au făcut marșurile de la Santa Marta la

Santa Fe, explorând valea ucigătoare a fluviului Magdalena. Toate acestea, care sunt propriile lui isprăvi vitejești, le lasă de o parte pentru a urmări, pas cu pas, războaiele din Italia și Flandra, pentru a asista la intrarea împăratului în Austria. Ce fel de conchistador e acesta care, făcând fapte vitejești de necrezut pe scena Lumii Noi, le irosește și se dăruiește numai entuziasmului pentru un rege căruia nu-i datorează nicio favoare deosebită, de la care nu așteaptă nimic și nu-i cere nimic? Înfundat într-o bibliotecă, lucru uimitor într-o așezare atât de virgină ca Santa Fe, cu mai multe cărți la îndemână decât un călugăr într-o mănăstire, volume în franceză, italiană, spaniolă, latină, de fiecare dată când ochii îi cad pe vreo relatare, fie în italiană sau franceză, care să arunce cea mai ușoară umbră asupra împăratului Carol Quintul sau să spună ceva rău despre armatele acestuia, arde de indignare. El, care a fost martor și soldat în aceste războaie, care a luat parte la prădarea orașului Genova, a discutat cu ambasadorii împăratului, nu poate suporta nicio minciună. Îl indignează în mod deosebit istoria lui Paolo Giovio episcop de Nocera. A citit opera acestuia mai întâi în italiană și acum într-o traducere spaniolă. E de necrezut ca în spaniolă să fie răspândită o asemenea monstruozitate! Cum se poate îngădui ca în cartea aceasta fiecare victorie la care iau parte spaniolii să fie micșorată și să fie considerați eroi niște italieni care n-au făcut nimic ca să merite lauri?

În jurul casei conchistadorului roiesc bârfele și măgarii, călugărul, slujbașul, găinile, porcii, proprietarii de *encomiendas*. Oricine își bagă nasul în biroul lui sau îl privește de departe, îl consideră un nebun venerabil. Îi poartă respect pentru că are măreție în firea sa, dar îl plâng deoarece celor care citesc mult li se poate tulbura judecata. Ei bine, dacă nu ar citi, ce ar putea să facă don Gonzalo de Quesada? Să scrie!

Scrie uneori cu rânduială și grijă, fără să se grăbească, *Analele împăratului Carol Quintul*. În ele înregistrează Viața eroului său imaginar, cu minuțiozitatea unui mare cunoscător al vieții. Se vor scurge anii, gândește, și aici se va afla marele depozit al istoriei: plin de detalii precise, totul adunat fără înșelătorie și minciună, împodobit ca ceea ce a văzut cu ochii lui. Face ce fac și cronicarii oficiali de la curte, cei plătiți de Coroană. Același lucru și totuși deosebit. Aici, în America, don Gonzalo lucrează pe degeaba, din pură plăcere. Dacă Hernân Cortés, Pizarro, Valverde, Belálcazar ar putea să se apropie de deschizătura ușii lui, l-ar considera ca pe cel mai vădit nebun al tuturor timpurilor. Și pe bună dreptate. Scrie pentru șoareci. Soarta manuscrisului *Analelor* a fost să ajungă praf și să fie dat uitării. Nimeni, niciodată, n-a putut să găsească această voluminoasă carte. Se știe că a scris-o, datorită repetatelor aluzii pe care însuși Quesada le face într-o altă operă a sa, care a fost descoperită după trei secole și jumătate de când fusese scrisă.

Opera descoperită se numește *Antijovio*. De data aceasta n-a mai compus în liniște, ci cu pornire mâniașă. Trebuia să-l înfrunte fără întârziere pe Paolo Giovio ca lumea să-și dea seama de minciunile lui. În numai șase hani, a terminat o carte enormă în care – recunoscându-i faima și meritele – îl înfățișează pe cunoscutul italian ca pe un neîndoielnic mincinos.

Cufundat în singurătatea din Noua Granada, Quesada, în cuvinte teribile, îl acuză astfel pe Giovio:

„De bună seamă poartă o mare vină o persoană atât de învățată care a vrut să lase în scriitură veșnică – grea muștrare de cuget! – atâtea lucruri contrarii. Rațiunii și onestității, născocite împotriva spaniolilor, total opuse celor întâmplare. Și nu s-a mulțumit să povestească întâmplările invers de cum s-au petrecut ele și să-i facă de multe ori pe

învingători învinși și pe năvălitori atacați și pe răniți sănătoși și pe morți vii, și, în sfârșit, să răstoarne cu susul în jos meritul pentru cele întâmplute, ci ă dat spaniolilor epitete și porecle urâte și injurioase, de cele mai multe ori când vorbește de ei. Și nu numai că spună toate astea, dar chiar și pe poporul spaniol, în general, îl numește barbar, crud, cinic, fără milă și multe alte lucruri de acest soi, încât, având eu calitatea pe care o am, poate pe aceea de om de bine, m-am simțit obligat să-mi apăr patria și, chiar dacă nu am știut s-o fac, cel puțin nu mi se poate tăgădui dorința vie de a o face."

Rareori în istoria literelor americane s-a scris într-o spaniolă atât de frumoasă ca cea pe care o mănuiește Quesada. Și într-un mod atât de dezinteresat. A scris într-o vreme în care, pe meleagurile acestea ale lumii, felul în care scriau în Europa cronicarii mercenari îi supăra pe conchistadori. Diaz del Castillo, în Nueva Espana, vociferează împotriva lui Lopez de Gómara, istoric plătit în Peninsulă. Deosebirea stă în faptul că Diaz del Castillo își apără propria sa cauză, iar Quesada polemiza pentru un împărat depărtat. E greu să poți preciza de-a lungul voluminosului *Antijovio* unde se afla Quesada în Italia, ce făcea, cum îi era viața de soldat. Nu-l interesează să figureze în carte nici măcar ca soldat. Îl interesează numai să se facă dreptate. Giovio scrie ca un mercenar și despre istoricii mercenari, despre episcopul Giovio, Quesada spune:

„A dorit ca această istorie a lui să ajungă în toate colțurile lumii ca să dobândească notorietate. Și, cum principii sunt cei care trebuiau să se găsească în ea, căci ei sunt acei care se complac în portrete înfrumusețate și adulații meșteșugite, trebuia neapărat să fie compusă din lingușiri măgulitoare, cu care să satisfacă pe regi și pe alți potentăți ca să-și atingă scopul. Și fiind această istorie mercenară, își poartă dezvinovățirea scrisă pe frunte; și astfel, dacă vei căuta în

toată lucrarea, nu vei găsi nici cel mai mic rău din lume despre vreun principe sau persoană asemănătoare. Și dacă, totuși, spune ceva de cineva, nu e nici grav, nici amănunțit, ci, mai degrabă, pentru a mulțumi pe toată lumea, deși unii sunt dușmanii celorlalți, îi găsește pe toți plini de virtuți și cel mult le află vreun defect nu prea mare, ceea ce arată mai degrabă marele defect al autorului. Numai soldaților le găsește vicii, nelegiuiri și fapte ticăloase, reușind totuși, să-i scoată întotdeauna basma curată pe italieni...

Măcar dacă s-ar opri aici, dar desface și rupe trunchiul adevărului în așa chip, încât, vrând să scrie niște *Decade* asemenea lui Titus Livius, ajunge să întocmească, precum Ovidiu, *Metamorfoze*.

Este un Don Quijote care-și apără scutierul, care ia locul lui Sancho ca să arate motivele plebei. Cum nu e un om capabil de minciună, îi apără pe soldați, dar nu trece cu vederea brutalitățile lor. Războiul e război. Victoriile obținute în Italia culminează cu jefuiri. Jafurile sunt tot atât de vechi în Europa ca și istoria fiecărei națiuni. Paolo Giovio adună, scandalizându-se, întâmplări din timpul cuceririi Genovei, ca și cum unor trupe îndelung constrânse în timpul asediului ar putea să li se impună diguiri în momentul în care rup porțile, zdrobesc ultimele rezistențe și se aruncă în turbulența victoriei. Romanii s-au comportat oare cu delicatețe la Ierusalim după victoria lui Titus? E de ajuns să vezi scenele de jaf de atunci, sculptate pe flancurile Arcului lui Titus, ridicat în inima Romei.

„Impola a fost cucerită cu curaj – scrie don Gonzalo – și cu aceiași curaj (nu o negăm) apărată; intrați înăuntru să-l întrebăm pe Giovio: a văzut el sau a auzit vreodată, din întâmplare, altceva atunci când a fost cucerită vreo așezare prin forța armelor? Spun aceasta pentru că exagerează mult jaful și modul în care s-a săvârșit, spunând că spaniolii au smuls femeilor brățărilor, inelele și chiar talismanele pe care

le purtau din devoțiune, considerând că era o cruzime, și nu e bine ca acest italian s-o considere ca un lucru ciudat, ca și cum soldații ar fi trebuit să lase în pace giuvaerele de aur și să ia tigăile și oalele de bucătărie.”.

Că femeile au fost supuse unor acte de violență? Cu siguranță că da. Dar cine se așteaptă la altceva de la o armată europeană? Cine poate ști despre toate acestea mai mult? Episcopul Giovio, care n-a fost la război, sau don Gonzalo, care a participat la campanie? Ce s-a întâmplat la prădarea Genovei?

„După ce au intrat în Genova, numai spaniolilor le sunt atribuite (de către Giovio) violențele și fărdelegile jafului, iar italienii, sfinți și drepti, aparținând unei națiuni atât de miloase (și atât de miloasă în faptele de război, lucru pe care îl știe toată lumea), nu au făcut cu siguranță nimic. Și povestește în special cum niște spanioli au vrut să siluiască pe o anumită doamnă genoveză, și cum marchizul a alergat la țipetele acesteia, și cum i-a făcut bucăți. Fapt e că eu n-am văzut și n-am auzit, și ar fi trebuit s-o știu tot atât de bine ca episcopul. Chiar dacă s-ar fi întâmplat, nu mă îngrozesc, căci într-o armată sau o mulțime mare de oameni nu pot să nu se afle și josnici și buni, și amestecați, afară numai de italieni, care, după părerea lui Giovio, în niciun chip niciunul dintre ei n-au obiceiuri atât de jalnice, și, dacă ar exista mai mulți Giovio, care s-o spună, italienii n-ar pierde nimic cu aceasta.”

Hoți spaniolii? Oare erau numai spanioli cei ce formau trupele lui Carol Quintul? Nu se aflau acolo și germanii? Și n-au fost ei cei care au pus mâna pe tava Ultimei cine cu smaraldul ei, dacă era vreun smarald?

„Câte mai spune episcopul din Nocera!... Lasă să se înțeleagă că spaniolii s-au dus să prădeze biserica Sau Lorenzo și să fure bijuteria aceea atât de prețioasă pe care o au genovezii, piatra prețioasă care e ca o farfurie, aproape

strachină, și despre care. Spun unii că Mântuitorul. Nostru și-ar fi luat în ea ultima sa cină prea sfântă, preschimbată apoi de Maiestatea Sa Divină în smarald (după părerea mea, lucru apocrif). Și e lucru știut și cunoscut, netăgăduit de niciuna din părți, că prada a fost răscumpărată cu o mie de escudos înainte de a fi luată și că furii au fost o bandă de nemți, că împreună cu ei se afla și colonelul lor Jorge de Frondesperge."

Quesada, neîncrezător, ironic, mușcător, trebuia să se miște într-un Jabirint. Eroul lui era Carol Quintul; cauza lui însă era aceea a națiunii spaniole. Admira poporul italian, îl irita însă modul în care italienii scriau istoria. Se pleca în fața ierarhiei bisericii, dar dacă se înfruntau împăratul său și papa, lua partea împăratului. Nega italienilor prioritatea de a dispune de scaunul sfântului Petru și găsea la fel de justă alegerea lui Adrian de Utrecht, cum fusese și aceea a spaniolului Alexandru Borgia. Nimic nu-l oprea să combată minciuna, fie că o spunea episcopul Giovio sau papa. Nu i-a tremurat condeiul ca să scrie în Santa Fe de Bogota, acum patru sute de ani: „Papa mintel!” Și a scris-o cu supărarea unui om rănit în sentimentele lui patriotice. Era fals să se afirme că împăratul și susținătorii lui au dezlănțuit războiul. Să o spună bunul și sfântul episcop! Să o spună însă papa! „Nu se poate asculta liniștit nimic din ce spune acel episcop despre aceasta și nu numai el, ci și alt episcop mai mare, cel mai mare al creștinătății, a spus-o atunci, și de la el a luat-o Giovio: unul o spune pentru scopurile sale, celălalt pentru scrisul său.”

După părerea lui Quesada, papa Clement I-a trădat pe împărat, în mod calculat și cu neagră ingraturitate. Mână împăratului împinsese voturile în colegiul cardinalilor și Clement nu trebuia să uite că el câștigase scaunul cu sprijinul lui. La moartea papei Adrian, Carol Quintul a

trimis ca ambasador al său la Roma pe don Luis de Córdoba, duce de Sesa, pentru ca să acționeze în favoarea alegerii lui Clement. Quesada, care a scris toate acestea în *Analele* sale, o reamintește acum în *Antijovio*, predând: „O spun pentru ca să se vadă cât de mare era prietenia lui pentru Clement, pe care l-a pus în fruntea tuturor favoriților lui și cu toate aceste favoruri înalte, după ce a dobândit scaunul Sfântului Petru, primul lucru pe care l-a făcut Clement a fost să se apropie de Franța și să fie dușman ascuns și apoi, cu timpul, dușman pe față al împăratului. Drept care, deși i s-a cerut, după ce a fost ales, să aprobe pactul intervenit între Adrian, împărat și venețieni pentru apărarea Italiei, pact în care se stipula de asemenea că, în cazul în care papa ar muri, succesorul său să-l aprobe; Clement însuși, pe când era cardinal, solicitase și înțelesese în acest fel pactul, dar după aceea n-a vrut să-l îndeplinească, ba mai mult, după puțin timp a retras armata bisericii în teritoriul propriu și a părăsit oștirea împăratului. Acestea au fost, primele fapte ale papei Clement care i-au trădat intențiile și de atunci înainte și-a îndepărtat tot mai mult masca până ce a devenit un francez cu mască de italian și dușman public al lui Carol Quintul.”

Într-o epocă în care papii erau protagoniștii principali ai războaielor europene – și uneori originea lor – oscilațiile efectuate de Vicarul Sfântului Petru produceau satisfacție sau repugnau cronicarilor, după cum se hotărau să treacă de o parte sau alta. Lui Giovio îi convenea papa Clement, pentru că era antiimperial, și nu-i convenea papa Adrian, care era de partea împăratului. Quesada se află în extrema opusă. Deoarece declară trădarea lui Clement, exaltă ridicarea la demnitatea papală a lui Adrian de Utrecht, care venit din Flandra în Spania fusese brațul drept al lui Carol Quintul, și din Spania trecuse să ocupe scaunul Sfântului Petru. Faptul că un cardinal olandez obținuse acest triumf îl

indigna pe Giovio, considerând că alegerea era o pată pe onoarea Italiei. Referitor la aceasta, Quesada face un comentariu indignat;

„Toate acestea – scrie el – nu merită altceva decât râsul, deși o acțiune atât de injustă ar putea să deștepte și mânie, nu numai râs. Căci acea supremă demnitate și reprezentarea lui Isus pe pământ nu le-a lăsat însuși Dumnezeu în mod special, cred eu, italienilor mai mult decât altor națiuni. Episcopul era obligat să știe și aceasta, așa cum trebuia să știe să scrie istorie; căci întotdeauna reprezentanții diferitelor națiuni au ajuns la demnitatea de Pontifice Suprem. Adrian a fost un bărbat de seamă, de recunoscută valoare, dacă din întâmplare a fost vreodată un om care să o merite.

Faptul că s-a născut în Olanda nu are importanță pentru acest caz, lucru evident chiar pentru cel mai sărac cu duhul din tot Septentrionul. Și, ca dovadă, invoc cunoscuta doctrină a Sfântului Petru.”

În viața acelor Quijote care în mod ideal se mișcă printre principii, regi și papi, există un stil democratic de a se apropia de cei mari, de a-i nivela în raport cu justiția. Aceasta constituie lecția profundă a cărții pe care mai târziu avea s-o scrie Cervantes: dialogul între senor și scutier este o regulă egalizatoare care se poate întâlni numai între spanioli. Pentru Quesada, ierarhia rezidă într-un anumit principiu ideal de drept, care e valabil atât între oamenii din popor, între clasele obișnuite, ca și la curțile nobile. Carol îl sfidează pe papă, îl capturează pe regele Franței, se luptă cu Soliman, ca stegar al Spaniei și al credinței, și pentru toate acestea el apare ca prototipul cavalerului, în ochii cronicarului de la Santa Fe de Bogotă, care îi relatează isprăvile vitejești. Măreția lui însă nu implică supunerea nedemnă a poporului din Spania care, la începutul domniei sale, dezlănțuie împotriva lui puterea municipiilor, în luptele

acelor *comuneros* din Castilia. Nu poate exista niciun motiv care să justifice ridicarea popoarelor împotriva locuitorului lui Dumnezeu, care l-a așezat în provincia unde domnește, spune Quesada. Totuși... „Cauzele principale care, în fond, i-au făcut să se miște pe *comuneros* au fost în număr de trei: prima, faptul că regele lor, ajuns împărat, a vrut să plece din regatul său pentru a merge în Germania să primească primele însemne ale demnității sale, iar aceasta era o doctorie amară pentru spanioli, care nu puteau fi de acord cu plecarea regelui. Și, fără să considerăm anturajul regelui care, după aceea, a descoperit Spania, privind lucrurile omenește, aveau dreptate cei care se întristau văzând că principele lor pleacă de pe pământul regatului său, lucru ’ cu care ei nu erau obișnuiți de pe vremea regelui don Pelayo, primul rege al Spaniei, după goți. Un singur monarh făcuse excepție, dar și acesta, prin simpla intenție de a fi ales pentru demnitatea imperială, trezise aceeași împotrivire... Era un lucru ciudat să vezi pe un rege străin (vreau să spun născut pe pământ străin, deși era rege legitim al Spaniei) că vine să domnească într-o țară, fără să o fi văzut vreodată și, pe lângă aceasta, să guverneze cu străini și să-l vezi apoi plecând din ea și trecând prin Spania în goană sau ca un călător, dacă putem spune așa; acest lucru apărea ca foarte supărător pentru urechile, ochii și sufletele tuturor oamenilor. A doua cauză a mișcării acestor *comuneros* a constituit-o faptul că împăratul acorda slujbe și beneficii străinilor pe care îi adusesese cu el din Flandra, lucru de înțeles deoarece crescuse cu ei și era obligat să le recompenseze serviciile, crezând că poate să pună plata în sarcina Spaniei, și, într-adevăr, putea, dar luând urcușul în piept, iar spaniolii nu doreau deloc să urce și ei cu consimțământul lor, ci să meargă pe șesul larg al regilor glorioși din trecut. Și îi durea în adâncul sufletelor să vadă cum favoruri atât de numeroase umflau piepturile și averile

unor persoane necunoscute lor. Și a treia cauză era că vedeau cum se scot din țară, în mare cantitate, avuțiile regatului, lucru pe care orice rege și regat trebuie să aibă grijă să nu se întâmple, căci starea visteriei este de cea mai mare importanță pentru existența unei țări. O mare nedreptate în ochii spaniolilor ca Spania să fie sărăcită pentru ca Flandra să devină grădina Europei și să se socotească printre cele mai fericite țări ale lumii."

Nici înșiși *comuneros* nu au rezumat faptele așa de bine în memoriul lor referitor la prejudicii și neajunsuri. Ca un adevărat cavaler rătăcitor, Quesada trebuia să asculte cuvintele lui Sancho-Simț-Popular pentru ca apoi să-și ridice privirea spre faptele mărețe și. Destinele regale. Uimitor pentru el era că împăratul Carol Quintul a înăbușit niște rebeliuni de felul celor care au avut loc în Flandra, în Germania, în Neapole, în Sicilia, în Africa... și chiar în Indiile Occidentale. El însuși, când s-a răsculat cu trupa lui de oameni din popor, împotriva lui Fernandez de Lugo și a luat în posesiune Noul Regat ca un rebel, nu era oare un *comunero* din aceeași școală a lui Balboa și Cortés? Revoltele erau în aer, stăteau sub semnul stelelor.

Patru sute treizeci și șase de pagini scrisese foarte repede don Gonzalo – în șase luni –, când ajunge la capătul pledoariei sale de apărare a împăratului. Contrazicând mereu pe Giovio a terminat cu războaiele din Italiș pentru a urma armatele lui Carol Quintul în luptele lor prin Franța, Germania, Ungaria și, în sfârșit, pentru a vedea steagurile creștine înfruntând pe acelea ale Semilunei. Subliniază marea victorie a împăratului asupra lui Soliman, Marele Turc, care cu oștile lui imense, semănase spaima în toată Europa. Se strămută în Greofeț pentru a înfățișa campaniile pe care împăratul le-a încredințat lui Andrea Doria, și la Tunis, pentru a relata campania în Africa împotriva lui

Barbarossa... O singură dată apare pe neașteptate tema Lumii Noi. În istoria sa, Giovio dedicase trei capitole pentru a elogia figurile lui Blasco Nunez de Balboa, Hernân Cortés și Magellan, informând despre unele lucruri săvârșite de spanioli în descoperirea și cucerirea Indiilor Occidentale. De ce se bagă Giovio în astfel de treburile? Ce poate ști el despre o temă atât de măreață încât prin ea însăși face ca nimeni să nu o poată cuprinde? Însuși don Gonzalo, în pofida a tot ce a trăit în America, a citit la ceilalți cronicari sau conchistadori și a scris el însuși în *Ratos de Suesca* (*Momente din Suesca*), știe că dacă ar cădea în ispita de a face o istorie generală a Indiilor Occidentale, nu i-ar ajunge o viață întreagă să o scrie. Pentru a nu intra în amănuntele pe care le ia atât de ușor episcopul din Nocera, el se mărginește să trimită pe cititor la istoriile bine cunoscute scrise de Hernâhdez de Oviedo și Cieza de León, López de Gómara și Augustin de Zârate. Cu acest să-nu-își-bage-episcopul-nasul-îh-cenu-îl-privește, don Gonzalo termină capitolul, intră pe pământurile Franței și continuă să-l dezminț pe italian punct cu punct.

Anul 1567, în care Gonzalo începe și termină voluminoasa sa carte, este anul în. Care, de exemplu, don Diego de Losada întemeiază Caracas. Santa Fe de Bogotâ nu a împlinit treizeci de ani. Încă se mai poate aprinde elanul aventurier al soldatului care stăruie în Quesada și încă se mai simte în stare de fapte mari, mânat de o a doua iluzie a mirificului Eldorado. Mai mult însă decât aurul, care continuă să-i ispitească pe toți, cântărește în sufletul său dorința de a face dreptate în polemica cea mai extravagantă din istoria literară universală. Ce câștigă el scriind această carte? Cine are să o publice? Cine are să o citească? La fiecare din aceste întrebări răspunsul este mereu același: nimic, nimeni. Arată maldărul de foi al manuscrisului preotului din Tunja, lui don Juan de Castellanos, care a fost

tovarășul său spiritual, care, ca și el, își petrece timpul scriind și va termina prin a lăsa, în versuri, cea mai lungă istorie scrisă în această formă în limba spaniolă, precum și părintelui Andrés de Santo Tomàs.

Cei doi slujitori ai bisericii se molipsesc de indignarea lui împotriva lui Giovio, ceea ce în mod sigur nu se va vedea în Europa. Nu poți să nu fii înduioșat de aceste exaltări neogranadine, de aceste mâini intelectuale care se petrec pe înălțimile, pierdute în timp și spațiu, ale Anzilor. Preotul Castellanos scrie zece versuri care încep în felul următor:

*Giovius, om învățat, se ocupă de fapte de seamă,
Dar, invidios, le omite pe cele mărețe și tace,
Nu suflă-o vorbă de ceea ce-i demn de-amintire perenă...:*

Fratele Andrés de Santo Tomàs scrie și el douăsprezece versuri. Iată primele două:

*Giovius a întinat adevărul și fapte ilustre
A suprimat și-apoi Paulus ne-ncondeiază...:*

Cu aceste două poezii, cu o dedicație și o introducere, ' cartea a fost terminată. Cui să o dedice? Unui principe? Unui mecena ilustru? Se va găsi oare în toată Spania vreun nobil generos care să-și dea seama de faptul extraordinar că un conchistador, care a câștigat pentru Coroană un Nou Regat, a reușit de asemenea, să apere remarcabil onoarea regelui contra unui umanist din Italia? Numele lui Cortès și Pizzaro răsună încă prestigios, pentru că aurul adus de ei și topit în mii de monezi a dat viață nouă Spaniei și pentru că istoria isprăvilor lor a fost scrisă de marii cronicari ai patriei. Quèsada a rămas în penumbră și, cu toate că este încă vie amintirea cuceririlor sale, nu se vpr ivi mâini care să culeagă cartea sa, niciun editor să o publice, niciun

arhiepiscop care să o susțină, niciun marchiz care să o patroneze, niciun Paolo Giovio să o citească. Don Gonzalo privește în jur și întrucât, oricum, trebuie să dedice cuiva cartea, nu-i vine în minte decât familia nebunilor numiți Quijada sau Quijano sau Quesada. Favoritul este don Luis Quijada care abia a ajuns să fie comis la grajdurile regale și senor de Villagarcia. Ga și Quesada, acest Quijada face parte din cei care au luptat în Italia și au văzut aceleași lucruri ca don Gonzalo. „Căutând în amintire un soldat...” care să fi fost martor, „am dat de un cavaler”, spune don Gonzalo?

După ce a scris tot ce avea de scris, don Gonzalo leagă cu grijă pachetul și, cu multe măsuri de securitate, îl trimite în Spania, așa cum a făcut sau va face cu celelalte opere ale sale. Toate celelalte se pierd. Aceasta va nimeri la arhivă. Acolo va dormi trei sute de ani, cu toate că e cartea cea mai ciudată care s-a scris în toată America în acea vreme.

Când se va publica *Antijovio* – abia în zilele noastre – don Manuel Ballesteros Gaibrois, unul dintre descoperitorii manuscrisului, comentează astfel o frază a lui Quesada, în care acesta spune că pornește la apărarea adevărului pentru onoarea regelui său:

„Frumoasă frază! Jiménez de Quesada se preface în cavaler rătăcitor al unei doamne jignite: quijotism pur, cu destui ani înaintea lui Cervantes.”

XII. CAVALERUL DIN ELDORADO

Începu, deci, numaidecât don Quijote să umble ca să facă rost de bani și, mai vânzând el câte un lucru, mai punându-și amanet altul, date toate cu preț de nimica, strânse o grămăjoară bunicică. Își făcu rost, de asemenea, de-o pavăză luată cu împrumut de la un prieten și, clipocindu-și coiful spart cât putu mai bine, dădu știre scutierului său Sancho de ziua și ora când avea de gând s-o pornească la drum, ca și el să-și facă rost de tot ce-o crede că i-ar fi mai de trebuință; il

însărcină mai presus de toate, să se îngrijească de niscai desagi.

CERVANTES

Vorbind de familia Quesada, am spus la locul convenit cum, în timpurile trecute, infanta Palomela a avut pe blazonul ei două porumbește drept emblemă. După aceea, porumbeștele și-au muiat ciocurile în sânge maur. Cetatea denumită Quesada, după care și-au modificat numele, a tulburat mințile acestor oameni naivi, împingându-i pe drumul nebuniei. În secolul al XVI-lea. Se molipsesc de spiritul vremii care îi face să viseze la pământuri necunoscute, la pământuri fabuloase, la doamne fantastice. Îi vedem pornind pe ambarcațiuni incerte, zvârlind banii cu ambele mâini, discutând despre arme și litere, redând oțelului un sens romantic și deșteptând în diferiți Sancho noțiuni de vitejie și demnitate,

Gonzalo ocupă locul central în trilogia acestor Quesada din secolul al XVI-lea. Primul este Gaspar, care pleacă din Andaluzia cu expediția lui Magellan, tocmai când Gonzalo împlinea douăzeci de ani. Ultimul, Alonso, va porni din La Mancha după moartea lui Gonzalo. Istoria lui Gaspar e următoarea: a plecat cu Magellan din Sevilla în 1519.

Avea să participe la prima călătorie în jurul lumii; ca om de încredere al regelui și comandant al uneia din cele cinci nave care alcătuiau expediția: *Concepcion*. Magellan are o fire aspră și închisă. Nici căpităanii nu știu încotro merg. Navighează de mai bine de șase luni fără ca amiralul să le dezvăluie secretele lui. În sfârșit, disperați și hotărâți, se revoltă împotriva acestei tăceri. După ce îl roagă pe Magellan să aibă o convorbire cu cei care comandă navele și, după ce primesc răspunsul lui negativ, se hotărăsc să acționeze. Într-o zi, Magellan îi invită să asculte liturghia pe nava comandant și să ia prânzul cu el. Căpităanii nu vin.

Nemișcați pe navele lor, îl lasă mofluz pe amiral. O singură corabie îi rămâne credincioasă: *San Antonio*. În timpul nopții, când o ceață grea și umedă abia lasă să se zărească, șters, siluetele vaselor, Quesada și câțiva oameni ai lui coboară într-o barcă și, cu grijă, ajung laz flancurile lui *San Antonio*. Se urcă pe punte. Zgomotul pașilor îl deșteaptă pe contramaestrul Juan de Eloriaga care înaintează spre conspiratori, cërându-le o explicație. Cu șase lovituri de pumnal, Gaspar Quesada termină cu el. Apoi, totul intră în liniște. A doua zi dimineată, când marinarii lui Magellan se apropie de *San Antonio*, sperând că nava continuă să fie credincioasă, de pe punte, soldații le strigă: „Pe *San Antonio* nu comandă amiralul Magellan, ei căpitanul nostru, Gaspar Quesada”.

Ca și Gonzalo, Gaspar e căpitan de răzvrătiți și tot ca el, om cu învățătură de carte. Trimite amiralului o scrisoare, în care dă un ordin, acoperit sub formula unei rugăminți. Nici el, nici tovarășii lui nu vor să-și mai riște navele într-o întreprindere care pare a nu avea niciun sfârșit bun. Dacă Magellan le ascultă rugămintea, îi vor fi plecați slujitori. Și, dacă până acum l-au numit domnia voastră, de acum înainte îi vor săruta mâinile și se vor prosterna la picioare. Magellan, tăcut și iute în hotărâri, întinde o cursă căpitanului corăbiei *Victoria*, îl prinde și îl înjunghie. Repede devine din nou stăpân pe situație. Cad în mâinile sale căpitanii rebeli pe care îi pune în lanțuri. Condamnă la moarte pe Quesada. De asemenea, pe scutierul lui Quesada, dar îi spune: „Dacă execuți sentința contră lui Quesada, îți dăruiesc viața”. Dintr-o singură lovitură, scutierul taie capul stăpânului. Înfipt într-un par, capul lui Gaspar Quesada arată, în acea zi, până unde au ajuns oamenii Spaniei care vor da ocolul lumii,

Gonzalo a cunoscut în tinerețe aceste lecții. A învățat cum destinul acoperă sau înnorează mereu scutul familiei. A vrut

și el să țină globul lumii în mâini, și cu un aer filosofic, să-l facă să se rotească sau să și-l așeze la picioare și să-l privească neglijent, ca în tabloul lui Albrecht Dürer; dar lui Gonzalo, ca și lui Gaspar, lumea îi scapă printre mâini și tot astfel li se întâmplă celor dip neamul lor cu iubirea. Dragostea rămâne întotdeauna la distanță în viața lui. Pietatea alternează cu zgomotul armelor. O permanentă fantezie îl împinge spre aventură și dă piteni calului său. Aceasta e soarta familiei care va fi exaltată până la nebunie în figura uscățivă a lui Alonsp, cel cu frunte înaltă, visătoare. Viața lui Alonso nu va rămâne necunoscută nimănui: o va scrie un om de litere care, dacă nu izbutește să se imbarce pentru America, nu a fost din lipsă de voință. Acest om de litere va fi don Miguel de Cervantes Saavedra...

Don Gonzalo nu stă într-un jeț impunător, de piele, în fața unei piețe cu arcade de piatră. Colonia e nouă și săracă. Nu se află în ea mobile și piatră lucrată. Scenariul se reduce la chirpici, paie și iarbă; la câteva femei care aprind gelozia conchistadorilor; la doi-trei călugări arțăgoși și la indienii plătitori de tribut care frământă cu picioarele lutul, pentru a face primele cărămizi, sau cară saci cu cartofi. Gonzalo Jiménez de Quesada conversează cu oamenii din popor, în timp ce Montano își piaptănă barba înaintea găinilor și porcilor din curtea casei. Cavalerul Quesada simte însă pământul ferm, continentul, pe care se sprijină. A se afla în Lumea Nouă, a avea America sub tălpile picioarelor, reprezintă pentru el o invitație la o nouă expediție. Mintea sa vagabondează, atrasă de noi proiecte de cucerire. Privește din nou spre ^Eldorado.

Regele i-a conferit o stemă. Pe blazonul ei se vede un munte peste niște valuri de mare, iar apele sunt presărate cu multe smaralde verzi „în amintirea minelor pe carp le-ați descoperit”, iar la picioarele muntelui și crescând peste creste, încoronându-l, niște arbori mari, pe un câmp de aur,

și un leu pe câmp colorat, ținând în labă o spadă „în amintirea curajului și străduinței pe care le-ați dovedit urcând pe fluviu pentru a descoperi și câștiga Noul Regat”. Urmează stema cu un castel și un chenar cu patru luni de aur și argint pe câmp de azur, având ca pecete un coif închis și ca deviză un leu cu o spadă fără teacă în labă și cu aripi negre, înconjurată de frunziș albastru și auriu... Nu se putea o viziune mai fantastică a Lumii Noi. Nicio mai mare risipă de smalturi, nicio poezie mai frunzoasă transferată în lumea armelor. Dacă Alonso, cel din La Mancha, ar fi dobândit așa ceva... Nici Gonzalo nu este însă mai puțin ferit de iluzii. Acest blazon nu se va săpa în piatră la intrarea nici unei case și niciodată culorile lui nu vor străluci vii la lumina zilei. Mareșalul îl păstrează pe hârtie, în sipetul său. Timpul îl va roade treptat; culorile aprinse se vor șterge și moliile, gărgărițele și șoarecii îl vor prefăce în pulbere.

Va merge Gonzalo de Quesada să cucerească Eldorado? Deocamdată, nu.

Într-o? zi sosește la Santa Fe curierul regelui cu o dispoziție care-i acordă lui Quesada dreptul de a purta titlul de *don*. Decret de trei litere care se va înfige ca un spin în inima lui Montano. De acum înainte, în Noul Regat se va spune don Gonzalo. Nu don Quesada, cum se spune don Quijote. La ce va folosi vestea bună? Văzând că nu-l poate deprecia pe acest hidalgo respectat de toți, Montano caută o formă de exil spre a-l îndepărta din preajma lui: îl numește guvernator al Cartagenei. Gonzalo ascultă vorbele mieroase ale lui Montano și, ascultător, liniștit, acceptă exilul. Când se află știrea, nu există om care să nu o primească cu îngrijorare și să nu o deplângă. Episcopul hotărăște că don Gonzalo nu poate pleca atât timp cât nu se cercetează într-un sinod problemele cârmuirii eclesiastice și nu se remediază „dezordinile cu care cei care îndoctrinează pe

indieni, fie eclesiști, fie laici, pervertesc mijloacele prin care ar trebui implantată credința în sufletele lor". Don Gonzalo este un sprijinitor eficient al episcopului în această luptă. Sinodul se reunește și el participă. „Văzând episcopul Barrios că, după optsprezece ani de când se cucerise regatul, spaniolii se împart în partide învrăjbite, iar sacerdoții, în loc să-i potolească, îi ațâtau, și că între indieni abia se găsea câte unul cunoscător al primelor noțiuni de religie creștină, în schimb, puteau să fie profesori în subtilitățile lăcomiei spaniole, a convocat sinodul provincial pentru îndreptarea atâtor abuzuri."

Sinodul proclamă multe lucruri care îl rănesc pe Montano și, cu toate că hotărârile luate se vestejesc în mâinile episcopului din cauza opoziției funcționarilor judiciari, se spune că totuși el reușește a face câte ceva pentru a înfrâna lăcomia nestăvilită a proprietarilor de *encomiendas*, iar preoții recunosc că biserica dispune de pedepse contra celor care s-au abătut de la profesiunea lor. După terminarea sinodului, don Gonzalo pleacă.

Deși este decorat cu titlul de guvernator, don Gonzalo găsește mai greu de îndurat exilul la Cartagena decât pe celălalt care îi impusese obligația de a se îndepărta la nu mai puțin de șase leghe de Santa Fe. O boală ciudată care îi roade pielea se înrăutățește pe țărmurile mării. Pentru prima oară, omul de neînving în fața loviturilor și primejdiilor pământului american cedează. Îl chinuiesc o adâncă melancolie și arsurile care îi devorează carnea. Dar spiritul bărbătesc care sălășluiește în el stă de pază la intrările vieții sale. Primește plicuri cu corespondență de la curte și hotărăște să le ducă personal la Santa Fe., lăsând cârmuirea în mâinile unui locțiitor. E ultima oară când vede Quesada apele mării. Inima Anzilor îl cheamă. Fără emoție își îndreaptă privirea spre golf și urcă pe Rio Grande de la

Magdalena, scenă, în altă vreme, a marilor lui fapte și încercări.

Montano suferă iarăși din pricina prezenței lui Quesada, observând că locuitorii îl numesc căpitan general. Sunt noi magistrați la Tribunalul audienței¹⁶ și există și un plic secret, adus de Quesada, pentru ca Montano să fie supus verificării. Plicul se află în mâinile avocatului Tomâs Lopez, un laș care tremură de frică și care mai degrabă se gândește cum să intre în rândul preoților servitori ai lui Dumnezeu, decât să se ocupe de treburile Tribunalului. Despre Lôpez spune Quesada că nu există un slujbaș mai bun decât el pentru a proclama legi în favoarea indienilor Și mai rău pentru a le executa. Montano vede că ceva se urzește contra lui. Vrând să le-o ia înainte adversarilor, imaginează o conspirație care să-i permită să fugă, simulând fidelitate față de rege. Voci secrete pun toată lumea în gardă. Nimeni nu mai îndrăznește să iasă noaptea. Ca să-și unească forțele, hidalgii se adună în casele lor. În sfârșit, Tômâs Lôpez se hotărăște și deodată comunică lui Montano că va trebui să fie verificată activitatea lui de guvernator. În mijlocul satisfacției generate, e trimis în Spania la judecată. Va trebui să suporte el însuși lanțul pe care îl făurise pentru dușmanii lui.

În casa sa, sprijinindu-și de perete umerii încă puternici, mareșalul privește cum se topește lumina apusului între imenși nori de aur, în timp ce aerul, pătruns de emoție crepusculară, învăluie arbori, case, munți, într-o aureolă care trece spre voriu. Din Spania sosesc vești despre Montano: a fost executat în piața din Valladolid cu proclamarea infamiei lui în fața mulțimii. Din Venezuela

---

¹⁶ Instanță superioară specială în fața căreia guvernatorii, după expirarea mandatului lor, trebuiau să dea socoteală de gestiune și să răspundă reclamațiilor.

vine un curier cu știrea că tiranul Lope de Aguirre sfidează autoritatea regelui și își impune voința pretutindeni. Mareșalul, cu un nou elan tineresc, se gândește la alte cuceriri. Îi vine în minte figura fratelui său, Hernân Pérez, când a pornit-o pe șesurile orientate în căutarea lui Eldorado și a descoperit păduri de arbori de scorțișoară. Fără îndoială, acolo e sursa aurului care hu a fost găsit în ținuturile indienilor chibcha. Însuși tiranul Aguirre cutreieră meleagurile acelea. Ce încoronare mai glorioasă pentru viața lui Quesada decât să facă o descoperire care să eclipseze primele sate isprăvi și totodată pe acelea ale lui Cortés și ale fraților Pizarro?

Zvonul scandalurilor lui Aguirre – tiran și trădător – se face tot mai precis. Trecând cordiliera, știrile din Venezuela se amplifică și sunt îmbrăcate în culorile fanteziei. În Santa Fe nu se mai vorbește de altceva și toată lumea începe să se înarmeze. Se convoacă un consiliu militar. Nu există decât o singură persoană căreia i se poate încredința comanda trupei. Ca și în. Ziua în care s-a simțit amenințarea lui Gonzalo de Dyén, nimeni nu se îndoiește că numai Quesada poate fi căpitanul expediției, în Santa Fe însă s-a uitat între timp meseria armelor. A înarma un corp de oaste este o noutate care surprinde și emoționează pe toți, smulgându-i de la flecăreală și făcându-i să se gândească la riscul aventurii. O neobișnuită mișcare întinerește oțelul spadelor, întocmește șeile de călărie, duce caii în goană pe străzi. Pe femei această noutate le bucură, de parcă au reapărut oamenii pe care ele i-au cunoscut în zilele semețe ale faptelor mari. Toată lumea are păreri, vrea să discute. Că să ieșim înaintea lui Aguirre prin valea Cerinza sau prin Cucuta. Această problemă de stat major divizează pe soldați. Se constituie două tabere care sucesc chestia, pe față și pe dos și discută până la ore târzii din nopți. Că valea Cerinza este ideală pentru o bătălie, spun unii. Că, mergând până la

Cucuta, afirmă alții, vom pune mâna pe un Aguirre rupt de oboseală și de urcușul stâncilor. Mareșalul lipsește de la aceste dezbateri, gândindu-se numai la întâlnire și revenind la ideea fixă a altei expediții: aceea spre Eldorado. Zarva și tăraboii sunt însă atât de mari încât în, cele din urmă, trebuie să intervină. Soldații au ajuns până la a se provoca la luptă pentru a-și susține cu mai mult curaj punctele de vedere. Atunci mareșalul publică un ordin prin care anunță că va pedepsi cu moartea pe cine va mai discuta această chestiune. El are trupele sub responsabilitatea sa și cu aceasta s-a terminat povestea.

Afirmarea autorității sporește entuziasmul general. Fiecare dă banii necesari pentru echipamentul propriu și se formează o armată bună, fără a se cheltui un maravedis din casetele regale. Între timp, sosește știrea că tiranul Aguirre a murit. E o iluzie care se risipește, o grevă a brațelor căzute care-i întristează pe soldați. Numai Quesada își menține vie iluzia. Cu trăsături tot mai clare, strălucește acum în mintea lui ideea Eldorado-ului.

Se împlinesc douăzeci de ani de când Quesada se află în Santa Fe. Se apropie de șaptezeci de ani. Picioarele sale puternice pot încă să stăpânească salturile unui cal tânăr. „Ceea ce ai crezut că e bătrânețe, a fost odihnă.” Dar a pleca la șaptezeci de ani într-o expediție mai grea și mai riscantă decât însăși aceea a descoperirii Noului Regat, nu e o nebunie? Nu. Este în alcătuirea acestui om ceva superior, care-i convinge pe ceilalți prin simpla lui prezență. Vrea să se scuture de atâtea lucruri prostești, să arunce la coș bârfa și intriga, poveștile, vrăjitoarei Juana Garcia și aventurile amoroase ale lui Amendâriz, infidelitățile lui Inès de Hinojosa și hărțuiriile episcopului cu clericii. E timpul să pună punct și strădaniei sale de a i se asigura repartizarea unor indieni sau a i se acorda titlul de *Adelantado*, mărindu-i-se venitul cu două sau trei mii de ducăți, și de a i

se recunoaște dreptul de a-l lăsa moștenire. Marchizului del Valle și lui Pizarro li s-au dat, fiecare, douăzeci și una de mii de vasali și cincizeci sau șaiszeci de mii de ducați ca venit și titluri foarte importante deși aceștia nu au descoperit, nici nu au populat provincii mai bune, pe când lui, nimic! Ajunge!

Quesada obține învoirea de a merge să descopere țara Eldorado-ului. Sună din corn pentru a aduna pedestrași și călăreți. O mulțime de spanioli se oferă să meargă după formidabilul bătrân care face rost de. Bani, pregătește cai, adună arme și alimente și recrutează indieni cu o stăruință și hărnicie care nu i-au fost cunoscute la Santa Marta, când avea numai jumătate din anii care îi apasă acum pe umeri.

Capitulațiile pe care le încheie Quesada sunt aproape de neconceput chiar pentru mintea unui om de treizeci de ani. Încheie contracte pentru viitor, pentru ce va fi să fie. Procedează ca și cum ar fi un milionar. În fața ochilor săi se deschide un viitor fabulos. Este moștenirea pe care o *va lăsa fiului său*, cum zice capitulația. Ce fiu? O fantomă care acum colindă probabil prin Spania... Va echipa armata pe spezele sale. Sub comanda sa va merge trupa. Voi suporta cheltuielile, garantează el Audienței, pentru patru sute sau cinci sute de oameni prevăzuți cu toate armele, opt clerici, aprovizionarea pentru toți... Nu va lua indieni chontales și vă intra în posesiunea tuturor cucsririlor sale în numele regelui. Când va întemeia așezări, ceea ce va fi înainte de patru ani, va pune în ele nu mai puțin de alți cinci sute de spanioli și va aduce oameni căsătoriți, slujbași și plugari, cinci sute de vaci și trei sute de iepe, patru sute de cai, o mie de porci, trei mii de oi și capre, cinci sute de sclavi negri, bărbați și femei...

Toate acestea par abia verosimile, dar Audiența le acceptă. Spaniolii îl cred, indienii vin să-și ofere serviciile. Quesada îl

împuternicește, pe Rodrigo Suârez, căpitanul cavaleriei, să bată tobele în Tunja și să arboreze steagul.

Potrivit capitulațiilor, dacă don Gonzalo face cucerirea, i se va atribui, pentru ca și fiul său, titlul de marchiz. În luna februarie 1569, într-o dimineață în care frigul pătrunde în oase, locuitorii din Santa Fe sunt toți de față pentru a-și lua rămas bun de la mareșal. Când ostia e ridicată, într-o slujbă religioasă solemnă, tăcerea și pietatea sunt profunde. Sunt câțiva care își aduc aminte de Tora, când febrilul general Quesada pornea să descopere acest regat.

Trei sute de soldați spanioli sunt gata călări. O mie cinci sute de indieni și indiene de serviciu îi urmează ducând hamace și provizii, mânând porci și vite. O mie o sută de animale de povară, șase sute de vite, opt sute de porci! Mulțime de negri și negrese, sclavii... Ce mare este această expediție față de aceea care pornea de la Santa Marta, când Quesada nu era decât loctiitorul lui Fernândeș de Lugo! Este renașterea conchistei înăuntrul coloniei și, ca toate renașterile, este clocotitoare și optimistă.

Încet-încet convoiul de oameni și animale se pune în mișcare și înaintează domol prin savană, pe drumurile suave care șerpuesc ca un râu; apoi urcă primele trepte ale cordiliei prin desișul arbuștilor. Steagurile și tobele marchează drumul și ritmul mersului. Când se face ziuă, sunetul trâmbiței ridică în picioare calda masă umană, care se scoală și se pregătește pentru a porni din nou. În primele zile se cântă sau se fluieră, așa cum fac băieții de școală când pleacă în vacanță. Apoi, greutatea marșului pun surdină vocilor și căldura ținuturilor de jos, împreună cu foamea, pun capăt veseliei. Se uitase ce înseamnă a descoperi.

Primul contact cu șesurile nesfârșite, *los llanos*, este dur. Într-o zi focul se extinde prin pășunile care înconjoară tabăra. Flăcările cresc cu iarba uscată, zboară trosnind sub

sufierea rapidă a vântului și înaintează iute până la pânza cortului rezervat pentru *Adelantado*. Îndată un tunet înspăimântător face să se audă pe câmpie vocea conchistei: explodează butoiul cu praf de pușcă din cortul lui Quesada.

Apoi vine la rând cunoașterea celeilalte Lumi Noi: șerpilor, boa care înghit câte un cerb întreg și îl prefac în suc de-a lungul interminabilului tunel al corpului lor; primul bou pe care îlucid măsoară douăzeci și șapte picioare lungime. Indienii își ard colibele înainte ca spaniolii să sosească. Zilele încep odată cu foamea, căci soldații trebuie să se hrănească acum cu muguri de palmier. După multe zile în care nu mănâncă nimic, descoperă un sat cu pământ lucrat și roade: e botezat Uciderea foamei.

Trei soldați fug cu cai cu tot. E absurd să se înfunde într-o conchistă când Santa Fe îi așteaptă liniștită și primitoare. Exemplul rău face pui. Într-o noapte încearcă să fugă alți șase sau șapte. Sentinelele sunt însă prevenite și îi arestează. *Adelantado* hotărăște să îl spânzure pe Juan Gál pentru a menține disciplina și ca posibillii fugari să știe la ce risc se expun. Suferința este totuși atât de mare încât, în altă noapte, încă patruzeci încearcă să scape. Surprinși, zece din ei sunt condamnați la închisoare. Moralul slăbește, la soldați ca și la căpitani. Căpitanul Gonzalo Macias încearcă să fugă cu câțiva negri și negrese. Surprins, se sinucide.

Continuă marșul, dar. Nu mai merg în ritmul tobelor, ci al foamei și morții. Uneori se mănâncă până și pielea scuturilor. Nu mai sunt porci și nu pot ocroti nici caii. O febră necunoscută macină viața oamenilor și a animalelor. Cailor le tremură nările „semn, neîndoielnic al morții. Când părăsesc un campament, lasă în urma lor arme, îmbrăcăminte, podoabe pe care nimeni nu se obosește să le ridice. De câte luni rătăcesc acești soldați duși de bătrânul *Adelantado*?

Luni, nu; ani. De când au plecat din Santa Fe au trecut doi ani și nu au ajuns nicăieri. Entuziasmul vădit pentru Quesada, din acele zile, slăbește continuu. Numai el, încăpățânat, neclintit, de neînvins, merge înainte în căutarea misterului. Trupa este însă la capătul puterilor. Cei care în Santa Fe îi sărutau scara șei sau marginea stindardului. Merg cu gura uscată, cu răni pline de viermi, cu măruntaiele sfâșiate de gheara foamei. În mințile torturate ale celor mai disperați se schițează o singură soluție: să-l asasineze pe *Adelantado*. Să-l omoare pe Quesada ca să se întoarcă, dacă ya fi cu puțință, într-un ținut de creștini. Sunt sătui să tot omoare indienii degeaba, să ajungă în sate și să le. Găsească cenușă, să vadă râurile astea de câmpie care se revarsă cât vezi cu ochii și să le traverseze cu apa până la brâu, cu fiarele la pândă. Trebuie ucis *Adelantado*!

În coliba unui oarecare don Gabriel se întrunesc conspiratorii. Îi chinuie hotărârea, dar apărarea vieții proprii trece înainte de loialitatea față de un nebun. Se discută despre cum e mai bine: să-i înfigă un pumnal, sau să-i taie capul cu spada. Unul amintește de explozia pulberii de la începutul campaniei și se gândesc să facă ceva asemănător! „Să-l ardă de viu cu praf de pușcă” Să-l omoare pe Quesada, care a îndulcit asprimile coloniei și a fost brațul înarmat al unui cavaler apărător al celor umili! Totuși trebuie să o facă. Greutatea de a duce la îndeplinire, o intenție, care le pricinuieste atâta mâhnire, dă naștere la șovăieli. Complotul se descoperă și suferă rigorile justiției Francisco Gómez, Francisco de Hermosilla și un portughez, Gaspar, fără a pune la socoteală închisoarea care îi revine lui Gabriel, cel cu coliba primitoare.

Quesada înțelege totuși că nu are rost să-i țină legați de voința sa pe cei care îl urmează de frică. Joacă o ultimă carte și dă trupei libertatea de a-l urma sau de a sa întoarce

la Santa Fe. Lui Juan Maldonado, care discută cu Quesada de dimineață până seara despre întoarcere, conducătorul îi spune: „Dacă domnia ta, ca șef militar, vrei să te întorci la Santa Fe, nu te oprește nimeni”, Maldonado care atât aștepta, ia drumul spre Santa Fe, împreună cu părintele Guisado și fray Muruena. *Adelantado* hotărăște să scoată un folos de la cei care pleacă și îi înzestrează cu șase femei care nu mai au soți. Soții fugiseră.

Totul e de prisos față de îndărătnicia bătrânului conchistador. Explorează terenul încoace și încolo, ca și cum ar cerceta ținutul viitorului său guvernământ. Dă numai peste mizere triburi de indieni. Nu contează. El are să ajungă la autenticul Eldorado. Chiar dacă nu l-ar mai însoți decât o mână de oameni loiali. Cei care fug o vor regreta într-o zi. Răniți de mărcinișuri, cu ochii ieșiți din orbite de foame și de febră, cei care merg în frunte caută noi cărări, uneori tăind lianele în selvă, alteori traversând înot curentul râurilor largi. Caii, râioși. Soldații plini de negi care le cauzează moartea. Deodată se aude un răpăit de tobe. Pedestrașii care merg în fruntea coloanei anunță că se apropie o mare armată de indieni.

Uh nou entuziasm se deșteaptă în sufletul lui don. Gonzalo la apropierea bătăliei. Cavalerul Quesadă; cu alți nouă călăreți; se angajează în luptă, ca să învingă a mie de indieni care înaintează bine aliniați, apărați de scuturi și amenințând cu munițiunea săgeților. Mareșalul caută un teren potrivit pentru a da lupta. Soldații se pregătesc; în urmă rămâne o grămadă confuză de invalizi, de femei, animale care nu mai țin pasul și de vorbe „Domnul să fie cu voi”, glasuri care se pierd în zgomotul armelor. *Adrilaniado*, care are o saltea de bumbac drept armură și pe chipul căruia vântul îi flutură șuvițele albe, ridică laneia și invocă pe Santiago cum știu să o facă adevărații cavaleri.

Și Santiago e din nou cu cei din Spania. Caii trec printr-o apă repede; pe celălalt mal se află armata indienilor. Sunt indieni viteji și vicleni care se zvârcolesc de furie; Bătălia se reduce, ca în basme, la un tunet strident și la un nor de fum. Rodriguez Pérez descarcă o arhebuză asupra indianului care se află în fruntea indienilor și moartea lui îi face pe ceilalți să dispară cu iuțeală în păduri, fără să lase nici foșnetul frunzelor în urma pașilor lor.

Sunt ultimele secvențe eroice ale aventurii Trupa continuă să fie bolnavă, roasă mai mult de descurajare decât de friguri. Aproape niciodată nu au norocul să găsească pământuri lucrate, care să le dea hrană. Când coboară vertiginos de pe cordilieră pe câmpie, văd numai o suprafață plană nesfârșită, acoperită cu ierburi arse. Soarele după-amiezii se rostogolește ca un imens balon de sânge, Noaptea se aude mersul lunii care, cu fusta ei de mătase roz, atinge iarba sau imperceptibila alunecare a năpârcilor care fug. Ce departe, groaznic de departe, e clopotnița albă de la Santa Fe! Unii ajung chiar să tânjească după muzica lanțurilor pe care Le făurea justiția lui Montafio. *Adelantado* hotărăște ca nimeni să nu se simtă prizonierul voinței lui și deschide porțile întoarcerii. El' va continua să înainteze, dar cine vrea să revină la Santa Fe nu are decât să intre în cortul său și să o declare;

*Să intre cine vrea pe-această poartă
Eu le-o păstrez mereu și clar deschisă.*

Și intră zece, douăzeci, cincizeci. Don Gonzalo nu clipește. Le dă tuturor învoirea. A jurat să le-o dea și niciunul nu intră cu neîncredere. Don Gonzalo e un cavaler. S-au așezat în formație militară de marș cei care vor pleca. Cum sunt mulți, e bine să aibă un căpitan și un preot Don Gonzalo îi

numește și le dă instrucțiuni. Cei care trăiseră împreună atâtea zile de încercări și suferințe se despart cu emoție.

Continuă marșul celor rămași. Indienii le ucid caii, încă șapte spanioli cer voie să se întoarcă; le-o dă. Din ei, numai unul ajunge viu la Santa Fe. Nu mai rămân decât douăzeci și cinci de oameni. Vă amintiți cu câți a plecat Quesada din Santa Fe? Vă amintiți de acea trupă mândră care se învârteja la auzul vocii lui aspre, de comandă? Din tot ce-a fost nu mai supraviețuiește decât o mână de oameni care îl roagă pe comandant să-și întoarcă pașii. Dacă el vrea, ei vor continua cu el până la sfârșitul zilelor lor și al lumii. E absurd însă ca, roși cum sunt de toate relele, să se străduiască peste puteri azi, ca să moară mâine. El însuși trebuie să se refacă într-o climă blândă: datorează acest lucru patriei și prietenilor; Trei ani sunt de când au pornit în această expediție și nu mai au niciun porc, nicio duzină de cai. Sunt douăzeci și cinci de prieteni cum niciodată nu se va mai vedea și care, strânși în jurul lui, îl roagă, îl imploră. Cavalerul nu mai are nimic de făcut. Din trei sute de spanioli, mai sunt în viață șaizeci și patru care aproape toți mor la sosirea la Santa Fe. Din o mie cinci sute de indieni nu scapă decât patru. Din p mie o sută de cai, optsprezece. Dar *Adelantado* e *Adelantado*.

*Veni-n acest regat nou don Gonzalo,
Lipsit de sănătate și de bani și,
Izbucnind războiul cu gualizii,
Trib indian rebel și întărit,
Aproape de cetatea Mariquita,
Regala Audiență îi dădu
Însărcinarea de a-i pacifica.
Deși bolnav și-n vârstă,
El primi să-ndeplinească-acel regal
Mandat și deci se pregăti pentru conchistă.*

XIII. SOARELE CERBILOR

Și printre cele pe care le-am spus, sunt și spusele cărturarilor, anume că fără ei n-ar mai fi nici oștire, căci și războiul are legile lui și este supus acestor legi, iar legile cad în puterea literelor și a oamenilor de litere. La acestea armele răspund că legile n-ar putea exista fără ele, căci statele se apără cu armele, cu armele se păstrează domniile, se păzesc cetățile, se curăță drumurile de tâlhari și mările de pirați; și, în sfârșit, de-ar fi să nu fie ele, statele, domniile, dinastiile, cetățile și drumurile pe uscat și pe mare ar fi supuse urgiilor și tulburărilor pe care le-aduce după sine războiul cât timp durează și cât timp i se dă răgaz să-și folosească privilegiile și silnicia.

CERVANTES

După ce ascultă liturghia sau spre seară, la ora rugăciunii, stau de vorbă în piața mare femei bisericose, slujbași, proprietari, sclavi, indieni. Singur este numai un hidalgo impunător pe care anii și încercările, boala și osteneala încep să îl marcheze. Rareori apucă pe strada principală, pe drumul regal. Ocolind biserica, merge pe drum în sus, urmează zigzagurile spre nord și continuă să urce până se oprește în fața unei case mai mari, dar sărace, de care au grijă câțiva indieni și o jupâneasă care îi privește părul alb cu respect, și singurătatea cu înduioșare. Încă puțini pași mai departe și calea se pierde printre primii arbuști ai pădurii. În curtea casei, câțiva cai slabi. Trântit] pe coridor, un câine sperie muștele cu ecada. E un hidalgo scump la vorbă. Astma îl înăbușe și cade greu în jețul de piele. Îi trebuie o jumătate de oră ca să parcurgă o bucată de stradă, târându-și picioarele și sprijinindu-se;

într-un toiag gros. Săptămâni întregi nu se poate mișca din casă. Petrece lungile zile închis într-o încăpere în care se

află numai o masă cu o grămadă de cărți îmbrăcate în pergament, unul sau două scaune, imaginea sfintei Fecioare, luminată, iar într-un colț, lancea și spada; cămașa de zale atârnă de un cui, coarnele unui cerb servesc drept cuier și se pierd sub o pălărie cu boruri mari și o mantie lungă până la pământ. Pe fereastra deschisă intră aerul și lumina: un aer rece, mirosind a pădure și o lumină lăptoasă și albăstruie. În Santa Fe încă nu se cunosc geamurile. Porțile sunt de obicei din piei nerase.

Orașul crește. Pe o întindere de două leghe jur-împrejur se înmulțesc sate de indieni pe care le exploatează *coregidorii*. Prind formă străzile bine trasate și biserica bine văruită. Se văd livezi cultivate, izvoare cu apă limpede. Crește grâul pe câmp și se înmulțesc vitele în grajduri. Sosesc călugări ca să întemeieze mănăstiri. Apar biserici noi, cu statuete aduse din Spania, pe care le luminează lămpi mici cu ulei de nap sau luminări de. Seu. În curți își răspândesc și amestecă miresmele mușetelul, busuiocul, menta.

«Înainte de a pleca spre Eldorado, iscusitul hidalgo Quesada, în memoriile scrise regelui, semna orgolios ^Mareșalul", înlocuind formulele finale de omagiu cu un rapid et caetera. Acum, de fiecare dată când se adresează suveranului, o face în acești termeni: „Al Maiestății Sale catolice și regale, umil servitor și vasal, care îi sărută mâinile și picioarele sale regale, *Adelantado* don Gonzalo Jimenez de Quesada." Totuși păstrează îngropat oarecare orgoliu, ce îi scapă din când în când. A cucerit un regat și l-ar mai cuceri de două ori de ar fi nevoie. În ziua în care ar trebui să dea noi bătălii, și-ar scutura beteșugurile și ar redeveni cavalerul purtat de bidiviul lui. Când face ultimul raport asupra serviciilor aduse, după de se numește pe sine căpitan al descoperirii, spune: „După ce am cucerit și populat Noul Regat, am venit în Spania pentru a soli? cita de la Maiestatea Voastră răsplătirea unui asemenea

serviciu, iar pretenția mea a fost mereu aceea care va fi până la ultima suflare a vieții mele.

Bătrânul singuratic se închide în casă ca să zgârie cu o pană neîndemânatic tăiată maldăre de foi de hârtie. L-a cuprins încă o dată febra de a compune cărți. Înainte ideea a pleca în căutarea lui Eldorado, scrisese *Ratos de Suesca*, cuprinzând știri despre istoria naturală, a Noului Begat, despre obiceiurile indienilor, lucrurile rare și curioase pe care le văzuse de când călcase pământul american. Ceva de felul scrisorilor lui Cortés sau al primelor descrieri ale Americii.

Acum alternează scrierea de cărți cu aceea de pagini atinse de misticism. Spiritul creștin îi se adâncește. Ultimii săi ani sunt plini de contradicții. Uneori e văzut târându-și pașii, alteori, comandând trupa; într-o zi face să se incendieze sate de indieni, într-alta imploră să fie priviți cu bunăvoință și afecțiune. E ceva asemănător luminii lămpilor care sunt pe cale să se stingă, lumină care pâlpâie, fie aruncând o fulgurație disproporționată, fie plecându-se între fluturii negri ai umbrei.

Quesada vrea să lase o istorie completă a tuturor cuceririlor sale și începe marea lucrare intitulată *Compendiul istoric*. Prima carte o dedică epocii descoperirilor sale, intrării în țara indienilor chibcha. A doua tratează despre întoarcerea sa în colonie, despre sinodul care s-a întrunit înainte de a pleca el la Cartagena, despre dezastruoasă expediție spre Eldorado. Pe măsură ce lucrarea înaintază, istoria se confundă cu ultimele sale zile. Îl preocupă să pună în ordine socotelile lui cu Dumnezeu. Critică lăcomia expedițiilor pe care el însuși le-a condus. Povestind jefuirea palatului regelui din Tunja, spune: „Era lucru demn de văzut cum creștinii scoteau grămezi de aur, cărându-le pe spinare, cărau pe spinare, de asemenea, creștinătatea lor”.

Scrie o colecție de predici pentru sărbătorile Sfintei Fecioare din postul mare. Vrea ca în fiecare sâmbătă din postul mare, chiar după moartea sa, să se celebreze o slujbă cu muzică, predică și rugăciuni pentru toți conchistadorii vii sau morți. Anii de zile, Santa Fe va asculta, pe buzele preoților care le încurcă și stâlcesc, predicile întemeietorului regatului...

Își drămuiește pașii. Își face un examen de conștiință. Sé pregătește să părăsească lumea aceasta. E obosit și bătrân, spun în fiecare moment cronicarii. Și totuși, încă se mai gândește la Eldorado. A promis soldaților că se întoarce la Santa Fe pentru a-și reface sănătatea și, pe bunul Dumnezeu, e în joc onoarea lui să reia căutarea.

Toți îl privesc cu respect – toți, mai puțin președintele tribunalului de Audiență, don Andrés Diez Venero de Leyva. „Grea năpastă a fost pentru mine – scrie Quesada –, deși nu destulă pentru păcatele mele, fiindcă, depășindu-și sarcinile, a pornit război crud împotriva mea, luând ca titlu și acoperire numele justiției contra celui care, aproape înainte ca el să se fi născut (sau cel puțin înainte ca să-i fi mijit mustața), avea părul încărunțit în serviciul Maiestății Voastre.”

Sosesc vești neliniștitoare din ținuturile calde. Indienii guali se răzvrătesc. Un șef al lor a răpit pe o metisă a unui *encomendero*, Francisco Jiménez. Indianul a asasinat pe Jiménez, pe doi nepoți ai acestuia și a luat-o pe femeie să doarmă în hamacul lui. Răpirea metisei, asasinarea celor trei spanioli, spaima albilor au dat curaj indienilor guali. Aceștia, locuind aproape de Mariquita, într-un ținut cu clima fierbinte și ațățătoare, pe pământuri bogate în aur, nu sunt blânzi și docili, ca cei de pe podișurile înalte. Dimpotrivă, îndrăzneala lor atinge culmea, căci nemulțumiți cu nerușinările comise de ei contra spaniolilor pe coastele Magdalenei, urcă până la savana din Santa Fe și săvârșesc

tot felul de nelegiuiri. Șefii și satele lor s-au aliat și se ivește din nou imaginea războiului. Și cine poate servi drept căpitan al celor din Spania? Don Gonzalo Jiménez de Quésada.

Adio cărți, adio îngrijirea sănătății. În sunetul trâmbiței care cheamă „La arme!”, se adună *encomenderos* și soldați. Adus pe litieră, *Adelantado* comandă trupele sale. Clima pământurilor calde e mai favorabilă corpului său și poate spune că începe să simtă din nou elanurile de altădată. În zgomotul cailor. Și al armelor, fiii lui Santiago invadează pământurile celor revoltați. Se ucide fără milă, se dă foc satelor, se ia aur ca în timpurile bune. Moralul lui Quesada e atât de ridicat încât întemeiază o așezare, Santa Agueda, o fortăreață pentru apărarea spaniolă în timp ce iau „caimacul” minelor.

Quesada se duce în ținutul indienilor guali pentru a ' „distruge bandele de tâlhari”, cum spune, și cere prima autoritate a regatului. Armata sosește în satul unde se află șeful indian răspunzător de rebeliune și îl surprinde în timpul nopții. Indienii se deșteaptă sub flăcările incendiului. Conducătorul indian se repede la arme, lăsând pe metisă să zacă pe jos. Se dau lupte om la om. Căpetenia e ucisă. Înfrânți și fără conducător, indienii o iau la fugă. Spaniolii le iau urma, jefuind într-o zi un sat, urmărindu-i într-alta pe fugari prin munți. Dau de o climă mai plăcută și de pământuri cu aur. La puțin timp, nu mai rămâne indian viu. Quesada își rezumă astfel campania:

„Când eu continuam, în ciuda sănătății mele șubrede, ' să mă preocup de Eldorado, s-a întâmplat ca împuternicitul Maiestății Voastre, președintele Briseno, să afle acest regat într-o stare de gravă tulburare cauzată de răscoala indienilor din munți, care se ridicaseră împotriva serviciului înălțimii Voastre, în așa fel încât numiții răzvrățiți coborau spre șesurile regatului și prădau totul. Nu se mai putea

lucra în minele de aur ale acestei provincii și mai ales în ținuturile călduroase nimic nu mai semăna a liniște și pace. Atunci licențiatul Briseno, împluternicitul Maiestății Voastre, și magistrații, văzând toate acestea și înțelegând că este necesar a pune capăt primejdiei cu repeziciune, și îndepărtându-mă de la expediția pe care eu gândeam să o continui, mi-au poruncit să mă ocup de cealaltă, întrucât descoperisem eu acest regat, să îl restaurez și adică să pacific ținuturile acelea muntoase și să supun provincia răsculată. Iar eu, ca alt Hercule (să nu fie luată afirmația ca îngâmfare, căci știu bine că nu merit acest nume și nu mă apropii de el, pretinzând a fi, datorită muncilor din Indii, pentru această Lume Nouă, ceea ce a fost cel pe care l-am numit pentru cea veche, deși cele de aici alcătuiesc o creație și o lume, dar să îl numim astfel), am luat fapta în mâini, am recrutat și instruit soldați și am sosit în munți, dus pe umeri de alți oameni (fiindcă din cauza stării mele nu mă puteam ține pe picioare), și în felul acesta am început pacificarea și am continuat-o și am desăvârșit-o, iar în decursul ei sălbatecii aceia mi-au omorât mulți oameni, între ei pe nepotul meu Geronimo Hurtado de Mendoza y Quesada, care era preferatul meu în acest regat..."

În ținuturile calde de la Mariquita și Tocaima, moartea dă târcoale bătrânului conchistador. „Este sărac și năpădit de nevoi – spune mareșalul Hernân Venegas – și nu știu să aibă nici bunuri mobile, nici imobile, nici vreo casă mai acătării în care să locuiască aici în Santa Fe sau în Tunja.” Căpitanul Tafur confirmă: „E foarte sărac și plin de datorii”. Gonzalo de Martos declară: „Nu cunosc să aibă *Adelantado* bunuri imobile sau mobile și nici venituri care să-i asigure viața „afară de micul venit de la indienii pe care îi deține în acest regat, după cum este știut, venit ipotecat din cauza marilor cheltuieli făcute pentru expediția trecută...”

Când este pace în Noul Regat, *Adelantado* îi privește cu simpatie pe indieni. A rugat stăruitor pe Montano și a intervenit pe lângă preoți în favoarea lor. A insistat în sinodul de la Santa Fe să li se arate puțină milă creștinească și în istoria sa se strecoară cuvinte amare contra proprietarilor și sacerdoților. Nu e, în cuvintele acestea, literatură sau dorință de a polemiza, este conștiința lui. Când i se atribuie proprietatea din Chita și trebuie să încaseze restanțele, consideră că taxa stabilită pentru a fi plătită de indieni este excesivă. Sunt, spune regelui, prea încărcați pentru că, nu sunt nici cinci sute de inși, au obligația să dea o mie cinci sute de pături de bumbac; este deci necesar ca indienii să fie despovărați, iar până atunci el nu va cere și nu va încasa restanțe, deși este spre paguba și prejudiciul său.

Are optzeci de ani. Pe străzile orășelului Mariquita, sub soarele vertical al tropicului, abia mai are putere să meargă la biserică. Privește cu ochi deja tulburi lumina care arde sub imaginea Fecioarei, ultima rază de aur care îl va duce la Eldorado al Dumnezeului creștinilor, pe care el îl caută cu dragostea lacrimilor. Acesta este cu adevărat Eldorado pentru un cavaler creștin.

Mai mult decât conchistador, Quesada a fost un descoperitor. Tace, oprește oțelul, înclină fruntea pentru a auzi vocile indienilor și a descoperi secretele inimilor lor. Atitudinea lui este deosebită de aceea a soldaților care au strâns inima Americii până ce au rămas cu mâinile șiroind de sânge. În jurul lui s-au ridicat oameni norocoși Sau nenorocoși, pe care forța ambiției i-a așezat pe creasta valurilor și invidia concurenților i-a prăbușit în fundul mizeriei. În fiecare zi sosesc la Santa Fe noi seniori cu moravuri îndoielnice care își târăsc în desfrâu viața și onoarea. „Fie cel puțin – gândește *Adelantado* – ca această

lumină care arde sub imaginea Fecioarei să-i învâluie într-o zi cu limpezimea ei."

În ceasul când apare soarele cerbilor, soarele Americii care moare între fabuloasele lor coarne, Quesada înaintează spre întunericul nopții cu aceeași melancolică siguranță care îndemnase la rugă buzele lui Columb.

Când Columb era bătrân și bolnav, Diego, fiul său, ducea tratative la curte ca să i se permită amiralului să meargă de la Sevilla la Toro și de la Toro la Segovia călare pe un catâr, privilegiu rezervat infanților, clerului și femeilor. Cel care a încălecat pe spinarea nebună a Oceanului Atlantic în furtună, pentru a-l împlânzi și pune în serviciul Spaniei, se ruga, bătrân și bolnav, ca regele să-i dea voie să se urce pe un catâr...

Quesada, care a cucerit un Nou Regat și a cheltuit o sută cincizeci de mii de ducăți pentru cucerirea șesurilor, suferind într-o mie de zile „eu și oamenii mei atâtea nenorociri și atâtea întâmplări ciudate și extraordinare, încât se îngrozește cugetul aducându-și aminte de ele, chiar numai povestite, pare cu neputință să le crezi pe toate"... îndoiaie genunchii spre a fi lăsat să moară în pace și a-i liniști în sfârșit pe creditori.

Quesada nu are avere pentru a o lăsa moștenitorilor. Are – asta, da! – o bibliotecă. Conchistadorul, care s-a prezentat la Curte cu aur și smaralde, s-a întors în America cu câteva lăzi de cărți. Acum revede pentru ultima oară volumele și le lasă mănăstirii Santo Domingo. Să facă cu ele ce vor socoti de cuviință. Să le cerceteze preotul și, dacă va fi cazul, și bărbierul...

Regii nu i-au dat decât titluri. Ar putea scrie ceva asemănător acestor rânduri din testamentul lui Columb: „Regelui și reginei, stăpânii noștri, eu le-am servit și dat Indiile ca un lucru care era al meu, putând spune că am. Importunat pe altelele lor din această cauză, Indiile fiind

necunoscute și drumul ascuns, precum și tot ce se găsea în ele, iar pentru a merge să le descopăr, pe lângă faptul că eu am pus știința și. Persoana mea, altelele lor nu au cheltuit niciun maravedis și am fost nevoit să cheltuiesc eu pentru tot restul." Quesada a dăruit regilor un regat, fără ca ei să îi pus pentru împlinirea mării fapte altceva decât steagul lor acum ei, cu regatul în mâini, îl ignoră, îl uită, îl amină.

Dar aici, în fața lui, este lumina aprinsă sub chipul Fecioarei. Ea înseamnă drumul. Să dea Domnul ea, din venitul proprietății sale, să se plătească datoriile pe care le lasă, să-l ierte ereditarii și să-l ferească Dumnezeu de datorii mai mari. Cuvintele lui sunt scăldate în duioșie. Se ' gândește... la ce se gândește? La fiul lui? Dar știe oare ceva de fiul lui? Nu are rost să-l numească; de sus, Dumnezeu să-l călăuzească. În schimb; asemeni lui don Quijote; își amintește de nepoata sa. Între testamentul lui don Quijote și acela al lui Quesada există oarecare asemănare. Ambii declară că a trecut de acum vremea nebuniei și se află în deplina folosință a facultăților lor. Quesada începe prin a vorbi astfel despre regatele pe care le-a cucerit Don Gonzalo Jiménez de Quesada, *Adelantado* al acestui Nou Regat al Granadei, pe care eu în calitate de căpitan l-am descoperit, cucerit și populat în aceste Indii occidentale cu alți mulți soldați și cavaleri care au venit cu mine în numita armată... cred în Sfânta Treime, în Tatăl, Fiul și Sfântul Duh..."

Despre don Quijote, narează Cervantes că, după ce a scris începutul testamentului „rânduindu-și sufletul cu toate cumintele creștinești care se cer, s-a referit la regatul ce-l cucerise și, întorcându-și privirea spre Sancho, a exclamat;

„Dacă, așa după cum atunci când eram nebun voiam să-i dau cârmuirea unui ostrov, aş mai putea și acum, când sunt. În toate mințile, să-i dau cârmuirea unei împărății, apăi i-aş da-o.”

întoarcerea la realitate se întâmplă la fel în capul hii don Quijote ca și al lui Quesada. Spune Quesada:

„În clipa de față eu mă aflu foarte bolnav trupest; dar sănătos sufletește pentru a orândui ceea ce este folositor sufletului.”

Și don Quijote:

„Luați-o mai cu binișorul, domnilor, spuse don Quijote, fiindcă-n cuiburi de mai nu prinzi pui de ciocârlan.’ Eu am fost nebun și acum sunt cu mintea întreagă, fost-am cât am fost don Quijote de la Mancha; acum sunt Alonso Quijano cel Bun.”

Își îndreaptă ochii Quesada asupra nepoatei sale și zice:

„Întrucât Maiestatea Sa mi-a făcut favoarea să pot numi un succesor la *encomienda* ce mi s-a repartizat în acest regat, potrivit acestei învoiri, numesc ca succesoare a mea pe Maria de Oruna, fiică a colonelului Hernando de Oruna și a donei Andrea Jiménez, soția lui și sora mea, ’ amândoi decedați, cu însărcinarea următoare: să se plătească toate datoriile mele, cele care ar apărea aici în Indii, ca și în Spania sau în altă parte și, dacă nu vor fi de ajuns bunurile mele pentru aceasta, atunci succesorul să plătească din drepturile, restanțele și celelalte Menituri ce mi se cuvin din Indii.”

Spune don Quijote în testamentul său:

„Las toată averea mea, mișcătoare și nemișcătoare, nepoatei mele Antonia Quijana, care-i aici de față, scoțând mai întâi din grosul acestei averi banii trebuincioși pentru aducerea la îndeplinire a altor moșteniri pe care le las; și cea dintâi dorință care vreau să-mi fie îndepărtată este să se plătească simbria pe care o datorez chelăresei mele de când a început să mă slujească și să-i mai dea pe deasupra încă douăzeci de galbeni, pentru un rând de straie.”

Spune Quesada:

„Numesc ca aducători la îndeplinire a testamentului meu în acest regat pe excelența sa domnul episcop și pe ilustrul senor care este sau va fi președinte al Tribunalului Audienței.”.

Spune don Quijote:

„îi las să aibă-n grijă aducerea la îndeplinire a testamentului pe părintele și pe domnul bacalaureat Samson Carrasco.”

Și, așa cum spune Cervantes despre don Quijote, Quesada „închise testamentul și, cuprinzându-l o sfârșeală, căzu înapoi în așternut cât era el de lung. Se speriară cu toții și săriră să-l ajute și, timp de trei zile, cât mai trăi el după ziua în care-și făcu testamentul, la tot ceasul își pierdea simțirile. Toți cei din casă erau cu sufletul la gură; lucrul acesta nu-i împiedica însă pe nepoată, să mănânce, pe chelăreasă să bea în sănătatea unuia și a altuia și pe Sancho să mai huzurească și el, căci gândul moștenirii mai șterge întrucâtva sau mai astâmpără în cugetul moștenitorului mâhnirea pe care-i firesc s-o lase după el răposatul. Sosi, în sfârșit, și clipa cea din urmă a lui don Quijote, după ce promise toate tainele și după ce osândise cu multe și înțelepte vorbe cărțile cu istorii cavaleriești. Se află și notarul de față și spuse că el nu citise niciodată în vreo carte, cu istorii cavaleriești ca un cavaler rătăcitor să fi murit în patul lui atât de liniștit și atât de creștinește ca don Quijote, care, în mijlocul jalei și a lacrimilor celor ce se. Aflau acolo, își dete duhul, vreau adică să spun că se săvârși din viață.”

XIV. QUESADA ȘI OAMENII

În ultimele sale zile l-a chinuit rău boala leprei pe care o luase într-un deșert, în apropiere de Tocapma, pe care o numesc și costişa Limba, unde curge un pârâu cu apă urât mirositoare fiindcă trece prin ținuturi cu minerale de sulf. A lăsat un venit cu care să se întrețină acolo, ' pentru drumeți, o

cadă cu apă, nefiind apă aproape și locul fiind călduros și, în sfârșit, fără să se fi căsătorit, sărac și cu datorii de peste șase sute de mii de ducați, a murit în cetatea Mariquita.

FLOREZ DE OCARTZ

În ultimele zile ale lui Quesada se petrecu o întâmplare tragică în legătură cu *encomienda* pe care o avea la Chita. Se întoarseră împotriva lui sfaturile pe care le dăduse coroanei cu ani în urmă.

Spunea Quesada în instrucțiunile sale pentru o bună cârmuire: „Maiestatea Voastră să binevoiască a porunci ca în numitul Nou Regat să se căsătorească toți cei care au proprietăți și indieni repartizați, în termenul pe care Maiestatea Voastră îl va fixa, iar după trecerea acestuia, să piardă repartizarea și să se dea altora căsătoriți sau să intre în patrimoniul regal, așa încât să înțeleagă bine că trebuie să se căsătorească în termenul statornicit, și că Maiestatea Voastră și magistrații regali de aici nu le vor acorda amânări și nu vor accepta scuze, iar termenul acordat să fie potrivit și îndeplător pentru ca cei care nu s-au căsătorit să o poată face.”

Și acum, urmarea. Înainte de a muri, fu nevoit să vină umil în fața arhiepiscopului Juan de los Barrios, rugându-l să-i dea acces la tribunalul eclesiastic spre a se dovedi că nu era în condiții de a se căsători! Mi s-a repartizat – spune el – *endomixia*. Din Chita. „A duce acum viață maritală cu vreo femeie ar fi să mi se deschidă, pe față și cu știință, mormântul”

„Nu am vârsta potrivită. Pentru căsătorie și nici sănătatea trebuincioasă, căci de mai mult de douăzeci de ani sunt bolnav de astmă, boală cu totul potrivnică însoțirii, după cum e știut și cunoscut... Și cu toate că ambele, vârsta și

piedica boalei, sunt vădite în persoana mea, pentru că prin înfățișare arăt acei șaptezeci de ani, ceva mai mulți sau mai puțini, pe care îi am, și nu mai puțin învederată este boala, întrucât nu pot să urc. O scară, nici să merg zece pași decât cu mare greutate, totuși, pentru mai multă dovedire a celor spuse, sunt gata a da alte informații."

Își amintește pe patul de moarte de perioadele când, suferea de foame, în așa grad încât mânca „șopârle și șoareci și alte gănganii și, chinuiți de foame, mâncam și câini, pielea de pe scuturi și animale moarte". Îi vin în minte aventura căutării Eldorado-ului și suferințele din savane. Câmpiile arzătoare și infernul verde. Atunci imaginația sa, atârșată de febră, se oprește ca să-și amintească o costisă arsă de soare în Tocayma, unde nu găsești decât piatră seacă și teribilul foc tropical. Nici o singură umbră de arbore... E povârnișul Limba, în ținutul Tocayma! Acolo umbra lui, de dincolo de moarte, ar trebui să facă ceva pentru ușurarea drumeților. Își va izbăvi sufletul întinând, din eternitate, un fel de căuș al noimii pentru ca cei însetați să poată avea o sorbitură de apă. Testamentul lui atinge punctul culminant atunci când dictează notarului voința să se întrețină pentru totdeauna o cadă de apă pentru călători...

Testamentul s-a pierdut. De ce nu a fost cu putință ca pe vreo hârtie de-a lui Quesada să ajungă întreagă posterității? Spune Castellanos: „S-a îndeplinit greșit testamentul său..." Nici cada cu apă nu a fost văzută pe costișa din Limba. Moștenitorii se vor mulțumi să îndeplinească dispoziția mareșalului făcând o cișmea în Santa Fe. Vechea cate a argintarilor a înlocuit povârnișul din Limba.

Spaniolii au știut să exprime mai bine decât oricine puterea nivelatoare a morții. În ordonanța destinată a reforma abuzurile și excesele înmormântărilor, Filip al II-lea

a spus că a decretat-o „pentru ca ceea ce se cheltuiește cu zadarnice demonstrații și aparențe, să se cheltuiască spre serviciul lui Dumnezeu, sporirea cultului divin și binele sufletelor celor răposați”. În *Danza de la muerte*, scrisă de un poet anonim din secolul al XIV-lea, moartea cheamă două tinere nobile:

*Veniră ele foarte fără voie
Ca să-mi asculte cântul dureros,
Dar nu le vor fi de niciun folos
Găтели și roze, cum obișnuiau.
De ar fi fost pe-a lor, mă părăseau,
Dar nu puteau, căci îmi erau mirese.
Acestora și tuturor în loc
De-alese veșminte le voi da
Eu goliciunea și-n schimbul frumuseții,
Urâciunea de care, vii, erau înspăimântate.
De-asemenea, în loc de-a lor palate,
Vor căpăta gropi reci întunecoase,
Iar cărnurile lor mâncări gustoase
Vor fi pentru viermi lacomi, rozători.*

În timp ce i se scurg printre mâini cuceririle lumii – și de data aceasta pentru totdeauna! –, Quesada se desparte de oameni, spunând: *Expecto resurrectionem mortuorum...*

Se împlinesc patru sute de ani de la întemeierea capitalei Santa Fe de Bogotá. Orașul îmbracă haine de sărbătoare pentru a celebra acest eveniment. Se ia hotărârea de a se strămuta la catedrală rămășițele pământești ale întemeietorului, care se odihnesc într-un vechi cimitir. Omagiul ne amintește de o situație pirandelliană. Într-un sat aproape de Roma au murit, în aceeași zi, doi indivizi. Unul face parte din categoria marilor personaje cărora li se aduc importante dovezi postume de admirație. Celălalt, ' un

„vai de capul lui”, bărbierul satului, e dintre cei care sunt expediați cu patru lopeți de țărână. În timp ce erau duși la casa unde se depuneau cadavrele până la înmormântare, sosește la Roma vestea că marele om a murit. Ce articole necrologice în presă, ce agitație în academii, ' ce fierbere în ministere: mortul aparținea tuturor societăților ilustre. După puține bre la casa funerară se transa mit instrucțiuni pentru ca ilustrul mort să fie trimis la. ' Roma cu toate pregătirile cuvenite rangului său. În aceeași noapte, într-un vagon cu pânze solemne de doliu, defunctul pleca prestigios spre Roma. După câteva ore, mortul amărât, urmat de trei cunoscuți, lua drumul cimitirului sătesc și era așezat în mormântul lui de piatră și var.

Într-o gară din apropierea Romei, miniștri și academicieni s-au urcat în vagonul mortuar și, după ce și-au deschiat pardesiurile și și-au aprins țigări cu toată ceremonia de rigoare, s-au apropiat de mort și i-au văzut fața. Oroare! Omul de la casa funerară încurcase cadavrele. Nefericitul necunoscut călătorise în clasa întâi și era primit ca membru, măcar așa, defunct, al academiilor! Organizatorii schimbă cu grabă păreri. Nu mai sunt decât câteva minute până la sosirea în orașul Cesarilor, unde așteaptă primul ministru, ziariștii, parlamentul în corpore. Însoțitorii mortului trebuie să joace un rol tot atât de important ca el, dacă nu mai important. Văd deja, cu închipuirea, pe fotografi și pe cei de la cinematografie postați la porțile gării. Nu e posibil să sustragă corpul acestor ceremonii. Ce dracu, nu mai rămâne decât o soluție: să ducă la bazilică acest cadavru, al unui anonim, să reverse asupra lui discursurile, să-l acopere cu coroane și să-l găzduiască pentru totdeauna în capela de marmură.

Când procesiunea notabilităților și a locuitorilor din Bogota conduce rămășițele lui Jiménez de Quesada, cineva se întreabă: ale cui or fi oare? Cui or aparține pulberea și

cenușa pe care le duc între nori de tămâie, părăsind cimitirul catolic, cel care este al tuturor, pentru a intra în catedrala centrală, panteonul celor aleși?

În 1883 au apărut în *El Papei Periodica Ilustrado*, în Bogota, aceste întrebări:

„Care este elefantul ce poartă turnuri pe enorma sa spinare? Ce amintește mișcarea târșită a păianjenului care își agită picioarele, prins solid cu dintele ascuțit de fier, și se-mpotrivește” neclintit uraganului furios? Ar fi posibil să vedem rămășițele pământești ale lui Gonzalo Jiménez de Quesada? O fi sigur că există în prezbiteriul catedralei, alături de epistolar?”

Quesada moare în Marâquita, în tea februarie sau în iunie 1579. Zece sau cincisprezece ani corpul lui rămâne în cimitirul călugărilor franciscani.

În Mariquița căldura e teribilă. Cadavrele intră în descompunere la puține ore de. La deces. Când decanul catedralei din Santa Fe, Clavijo, a propus să se recupereze resturile mareșalului, nu s-a găsit decât pulbere. Nu avea importanță. Oase sau pulbere, totul e nimicnicie în mâinile morții. S-a adus pulberea la Santa Fe și a fost depusă într-o criptă a bisericii Veracruz. Mai târziu, căpeteniile orașului își spuseră: „De ce nu ducem resturile la catedrală?” Zis și făcut. Alături de epistolar, au așezat rămășițele. Două sute de ani mai târziu, catedrala fu pe punctul de a se prăbuși. Se suspenda serviciul religios ani întregi, pentru a se reface, reclădi etc. Săpându-se sub presbiterul, „se găsiră – spuse arhiepiscopul – alături de epistolar, resturile mareșalului Quesada”. Pentru sporirea confuziei, rudele lui Quesada se îngropaseră în aceeași criptă. Deși zdrobite, pulverizate și amestecate, resturile pământești sau unele din ele ar fi trebuit să fie acolo. Atunci, directorul lui *Papei Periâdieo Ilustrado* hotărî să sondeze enigma și se duse să. Vadă el

însuși cripta care, sub altarul cel mare, alături de evanghelie, trebuia să conțină resturile resturilor.

La zece și jumătate dimineața, după ce au ridicat o lespede grea pe o scară mică, improvizată, coboară în criptă domnul Uidaneta, directorul ziarului, don Lázaro Maria Giron, don Manuel Maria Narvâez, paracliserul catedralei și câțiva curioși. Iată rezultatul explorării, așa cum e publicat în numărul din martie 1883 al lui *Papei Pertâdico Rustrado*:

„După întunecarea trecătoare a vederii produsă de trecerea bruscă de la lumină la umbră, am putut deosebi în fundul unei boite de șase metri lungime, trei lățime și doi înălțime, ceva ce a fost un sicriu, cu resturi înforme de catifea și mătase mov, indicii de demnitate arhiepiscopală, și am înțeles că ele au aparținut ilustrisimului senar Fernando Caicedo y Flórez, arhiepiscop, și în colț, două sicrie mai mici cu resturile aceleiași îmbrăcămînți și multe oase de la cel puțin două schelete, toate răvășite și fără cel maț mic semn de îmbrăcăminte militară. Am coborât de asemenea în cripta din partea opusă. Acolo, în foarte bună stare, se află rămășițele doctorului Margallo în centrul unei bolți egale cu cea anterioară, iar în colțuri două sicrie mici și altul pentru un copil de vreo zece, doisprezece ani. Se pare că nu au fost atinse absolut deloc. Vom emite părerea noastră în această chestiune în numărul viitor, după ce vom studia cu grijă problema.”

În numărul viitor, nu s-a mai spus nimic. Nici în cel următor, nici în cele care după aceasta, timp de doi ani, s-au mai publicat. Poate s-a crezut, ca în Pirandello, că cel mai bun lucru era să duci mortul fără să-l identifici, dar să-l duci. Am citit cu cea mai mare atenție notele din *Papei Periodica Ilustrado*, care au urmat anunțului că se va rezolva nodul enigmelor. Ceea ce apare este dezolant. Tot felul de vești. Se povestește că jurnalele din Paris înregistrează

concertul în care compatrioata noastră „*M-lle Teresa Tanco a joué avec autant de talent que de sentiment*”. Că „stimabilul nostru prieten, don Ricardo Becerra, cu simpatica și grațioasa sa familie, s-au întors la Bogotă de la începutul lunii”. Și, în sfârșit: „Mulțumind cu anticipare frumoaselor doamne și domnișoare, le propunem o nouă enigmă a ilustrului poet Schiller: cine ne duce la mii de leghe distanță și totuși rămâne pe locul lui? Fără a-și întinde aripile, ne poartă vertiginos prin văzduh. Este cea mai rapidă ambarcațiune pe care a condus-o vreun călător vreodată și, străbătând întinderea imensă a mărilor, vă poartă cu iuțea gândului. Vă ajunge pentru a dobândi toate astea o singură clipire.”

Restul istoriei cuprinde trei noi capitole: strămutarea resturilor de la catedrală într-un mic parc din fața cimitirului catolic; o nouă mutare de aci în cimitir și, în cele din urmă, splendida, magnifica demonstrație de afecțiune pentru întemeietor, aceea care a însoțit o nouă strămutare de la cimitir la catedrală...

Nu e de mirare că acela care în optzeci de ani ai vieții sale a colindat atâta prin Europa și continentul american, la trei secole jumătate de la moarte s-a aventurat în aceste mărunte excursii. Și acum urmează chestiunea portretului său.

Portretul său este chiar al său? Cartea cea mai erudită și temeinică scrisă despre întemeietorul capitalei Bogotă este aceea a lui Enrique Otero D'Costa care dovedește că în istoria lui Quesada totul este incertitudine. Triumfă balada asupra. Istoriei. Numai că balada lui Quesada este melancolică.

Ce poate face acela care vrea cu adevărat să imprime memoriei sau bronzului imaginea chipului lui Quesada? Va trebui să șovăie între trăsăturile energice ale soldatului și dezamăgirea bătrânului, între căpitanul crud, care porunceau

să fie spânzurat soldatul rebel, și sufletul care în Suesca dialoga cu Fecioara și scria predici pentru preoți. Când mareșalul ajunsese la optzeci de ani, viața sa oscilase între ani de bravură și ani de melancolie, fără a-i mai socoti pe aceia petrecuți în Europa cu citirea de cărți, aventuri amoroase și călătorii. În acest fel, figura sa de o complexă umanitate scapă versiunilor pe care le dau despre ea istoricii cu tendință eroică.

De la don Enrique Otero D'Costa aflăm că plecarea din Santa Marta, când Quesada a pornit să descopere Noul Regat, nu a avut loc în 1537, așa cum afirmă fray Pedro Simon, Florezde Ocariz și Rodriguez Fresle, părinții istoriei noastre, ci în 1536. Că soldații cu care a dus la bun sfârșit întreprinderea au fost, după conchistador, 162; după altul, 165; după alți doi, 167 și, după al patrulea, 170. Că boala care a măcinat persoana lui fizică și a acoperit amintirea sa legendară nu a fost lepră, a fost numai o ulcerăție a pielii, comună în acele vremi de necurătenie și excese, care în limbaj vulgar, ca să termine repede cu nomenclatura, era denumită lepră. Că frumoasa baladă a preotului Lazcames, cu admirabilele versuri în care Quesada povestește:

*Cum am plecat din Granada
Din vina ce m-alunga;*

Nu a scris-o în secolul al XVI-lea Lazcames, ci în secolul al XX-lea Franco Quijano. Și că portretul lui Jiménez de Quesada...

Nu există niciun columbian care să nu poarte în minte o anumită imagine a întemeietorului. Este portretul unui „bărbat matur, cu barbă neagră, bogată, cu ochi mici, întredeschiși, nas acvilin și pieptar împodobit cu dantele”. Desigur, uimește că o persoană atât de dură și încercată de suferințe și greutăți arată așa de proaspăt și galant. Totuși

așa apare în primele pagini ale cărților de istorie a patriei. Ei bine: acest portret este al regelui Franței, Francise I.

Potrivit elanurilor patriotice ale directorului ziarului *Papei Periodica Ilustrado*, care-i glorifica cu îndârjire pe părinții naționalității noastre, don Constancio. Franco a dăruit odată un portret în ulei al mareșalului. Din acest portret și din gravura în lemn pe care a făcut-o după el Urdaneta, decurge toată iconografia lui Quesada. Don Costancio era un istoric merituos căruia literele columbiene îi datorează mari descoperiri. Era directorul Muzeului Național. Se îngrijea mai cu seamă ca să nu rămână vreun vicerege, magistrat sau președinte despre care viitoarele generații să nu aibă o imagine adevărată. Așa că a angajat serviciile unui pictor și a început să formeze galeria. Odată, artistul termină efigia viceregelui don Sebastian de Eslava. Directorul o privi cu nesfârșită plăcere și mulțumire. Câtă omenie se vedea pe acel chip cu fina culoare trandafirie a feței și cu peruca atât de albă de bumbac!

„Portretul e magnific – spuse. Din nefericire, avem unul pentru Eslava. Să-l lăsăm pe acesta pentru Amar y Borbôn, care îmi face trebuință, așa că pune-i numele cu toate titlurile.”

În privința portretului lui Quesada, după un număr de ani, s-a descoperit înșelătoria. Totuși, ca și în cazul mortului lui Pirandello, ce mai era de făcut, dacă paginile istoriei erau deja tipărite?

XV. MIEIUL LUI DON QUESADA

Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu țin să-mi aduc aminte, nu-i mult de când trăia un hidalgo... Ani să tot fi avut hidalgo-ul nostru ca la vreo cincizeci... Unora le place să spună ar era poreclit Quijada sau Quesada asupra acestui punct există oarecare divergențe de păreri între autorii care s-au ocupat de cazul lui – cu toate că, după conjecturile cele

mai vrednice de crezare, se poate deduce că i se zicea Quijana...

Cum își văzu calul botezat atât de pe gustul său, îi veni, chef să-și pună și lui un nume, și-și mai bătu capul cu asta încă opt zile, iar la capătul lor hotărî să se numească don Quijote, de unde, așa cum am mai spus, traseră cei care au scris despre această poveste, atât de adevărată, încheierea că, fără nicio îndoială n-avea cum. Să se numească altfel decât Quijana și. Nit Quesada, cum pretind alții.

CERVANTES

Don Antonio de Berrio era un segovian care de la patrusprezece ani a luat parte la fapte de arme. A făcut, în Europa și Africa, campanii care i-au dat o viziune a lumii asemănătoare cu aceea a lui Quesada. S-a bătut în Italia. A participat la asediul Sienei. Din Italia a trecut în Germania și de aci pe coastele Africii. În lupta de la Hemmingen a înfruntat pe olandezi și în cea de la Alpujarra pe mauri. Avea mai mult de cincizeci de ani când, fiind guvernator al Alpujarrei, s-a căsătorit cu fata colonelului Hernando de Oruna, Maria, nepoata preferată a lui don Gonzalo Jiménez de Quesada.

Bine informat de cine era acel don Antonio de Berrio, Quesada pe pragul morții, gândi: „Acesta este omul meu”. Dacă nici el nici fratele lui nu fuseseră în stare să ajungă la Eldorado, ar putea să izbutească în locul lor bărbatul nepoatei sale. Dictându-și testamentul, spuse: „Declar ca succesor al meu la numita guvernamorie a Eldorado-ului pe căpitanul Antonio de Berrão, soțul donei Maria, nepoata mea, sau, dacă el nu va mai fi în viață, pe fiul său cel mai mare și, rog din tot sufletul pe Maiestatea Sa, să-l confirme în această favoare pe care mi-a făcut-o.”

Odată cu vestea morții lui don Gonzalo ajunge în mâinile nepoatei și testamentul. Sângele familiei Quesada se

aprinde din nou. La masa rotundă a acestor quijoți, se află acum și don Antonio de Berrio care îi aude o dată mai mult dedându-se la nesfârșite fantezii asupra vieții fabuloase a întemeietorului Noului Regat, care bătrân, sărac și uitat, după ce împlinise fapte mărețe superioare, credeau ei, acelora ale lui Cortés, sau Pizarro, nu găsea niciun scriitor de cărți pentru a le nara. Ajuns în apropierea imediată a morții, el lăsa ceva care avea să uimească lumea: adevărata, unica cucerire a Eldorado-ului.

Această cucerire constituia moștenirea pe care o puneă în mâinile nepoatei. Ce era de făcut? Din familia Quesada ieșiseră personajele cele mai ciudate ale Spaniei: Gaspar, cel care se revoltase împotriva lui Magellan; Hernân, cel dintâi în aventurarea spre Eldorado; Gonzalo... Gonzalo, scriitorul, soldatul *Adelantado*, mareșalul, guvernatorul, uitatul!

Cu testamentul în mâini, Maria își închipuie răzbunarea uitării și intrarea pe porțile verzi ale selvei, în cetatea cu palatele de aur, cu străzile pietruite cu aur, cu copii care se joacă în curți cu bile de aur. După două veacuri, lumea aceasta a Guyanei va fi zugrăvită în aceleași culori utopice de către scepticul. Și ironicul Voltaire. Don Antonio a cedat și el vrăjii. Cine ar fi rezistat?

Don Antonio și dona Maria se îndreaptă spre curte pentru ca Maiestatea Sa, regele, să le acorde favoarea pe care a cerut-o Quesada. Până să obțină împuternicirea, încep și continuă, fără odihnă, pregătirile. Între 1580 și 1583, mergând de acasă la curte, de la curte la Sevilla, sunt într-o continuă activitate, în neobosită mișcare. În sfârșit, sosește mult dorita guvernare. Don Antonio Berrio reușește ceea ce nu putuse obține Cervantes: să treacă Atlanticul. Spune Castellanos:

*Iar nobilul Antonio de Berrio
Fu succesorul său prin testament;*

*Față de indieni el dovedi
O continuă grijă. Cu devotament,*

*Înțelepciune și cu chibzuință,
El hotărî cum că descoperirea
Să o continue și cred că firea
Vitează-l va purta spre biruință.*

Tocmai atunci când don Antonio și dona Maria alergau după împuternicire presupusă, sosește în Spania un bărbat mult mai tânăr decât Berrio, de treizeci și trei de ani, cu o frunte netedă și înaltă. Fusesse captiv la pirați în Alger. Fray Juan Gâl îl răscumpăraseră cu cinci sute de scuzi pe care familia îi adunase cu greu, din împrumuturi și ajutoare. Se numea Miguel de Cervantes Saavedra. După lungi ani de captivitate îi găsește pe cei de acasă sărăciți și, cum era firesc, se îndreptă spre curte pentru a obține o slujbă. Se va fi întâlnit aici cu don Antonio de Berrio și cu soția lui? E mai mult decât probabil. În căutarea unui post, Cervantes făcea inevitabil antecameră cam în aceleași locuri. Așteptările erau foarte lungi și se necesita mult timp pentru a alimenta speranțele celor veniți la curte.

Când Cervantes sosește aici, prezența lui Berrio reînnoiește interesul pentru cuceririle din America. De mult timp nu se mai auzeau numele lui Cortès sau Pizarro, dar știrile despre Quesada și proiectul de cucerire a Éldorado-ului dau o nouă actualitate unei teme care părea epuizată. Partea uluitoare a Americii nu este colonia, rutinară a funcționarilor despre care s-a vorbit în ultima vreme, ci aceea pe care au deschis-o cu lăncile lor descoperitorii. Quésada apărea ca ultimul din cavalerii conchistei. Cavalerul din Eldorado.

Nu ar fi exagerat să afirmăm că din toate relatările care însuflețesc taifasurile, două le depășeau pe toate prin ciudățenie: aceea despre America personificată de Quqsada

și aceea despre Africa întrupată în Cervantes. Cervantes are darul vorbirii plăcute și viața lui era un roman uimitor. Nimeni nu îl întrecea în povestirile cu mauri. În ziua când i-au scos lanțurile, aflându-se deja pe vasul care trebuia să-l ducă, liber, în Spania, din ochii lui veseli și-a luat probabil zborul un stol de fantezii. Avea anecdote destule pentru a-i desfăta pe oamenii tuturor secolelor viitoare...

În anul în care Antonio de Berrio și soția lui plecau pentru guvernarea Eldorado-ului, Cervantes se căsătorește cu Catalina Salazar. Era vreo legătură între aceasta și familia Quesada? Poate că da, poate că nu.

Fiind don Miguel ocupat cu publicarea *Gdiateei* și „cum niciodată nu a fost omul care să uite cu totul realitatea de dragul visului, se gândi că ar fi bine să se căsătorească și să-și facă un cămin”.

„Vorbindu-se în familie despre această problemă – aceea a căsătoriei –, se ivi în conversație numele unor rude, hidalgi înstăriți din Esquivias, în Sagra de Toledo. Familiile Cervantes și Salazar erau prietene și înrudite, în Sevilla și în alte locuri, numele lor se împreunaseră. Pe această linie, Cervantes și Salazar, apăruseră filosofi înțelepți ca Francisco și poeți delicați ca Juan, văr, presupunem, cu Miguel care s-a născut și el la Sevilla.

Erau doi hidalgi în Esquivias: unul, don Francisco de Salazar, și altul, fratele lui, Hernando de Salazar Vozmediano. Acesta avea o fiică numită Catalina. Se vorbește de asemenea de un unchi sau văr; care era Salazar prin al doilea nume. Și știți care erau numele de botez și de familie ale acestuia? Era un hidalgo cunoscut ca Alonso Quijada. „

Să fie Cervantès unit, prin Catalina, cu cercul familiei Quesada? Cele trei nume existente, cum am văzut, în familia Quesada, își dau mâna în acest moment al vieții lui Cervantes. Cei care au servit drept martori la botezul

Cătălinei au fost Casimiro Palomeque și Baltasar Jiménez. Cât despre Quesada, să nu uităm: Quesada, sau Quijana, sau Quijada, sau Quijote se numea iscusitul hidalgo. Adică sunt de față acei Palomeque ai Infantei, din care descinde familia lui Gonzalo, acei Jiménez care se pierd umbriți de puterea celui de-al doilea nume al mareșalului, iar denumiții Quesada triumfă prin impulsul copleșitor al nebuniei lor.

Două teme noi încep să preocupe spiritul lui Cervantes: America și familia Quesada. Acea viață a Indiilor de care a auzit vorbindu-se atâtea în peregrinările sale pe la curte și în noul său cămin, acea patrie a hoților și pehlivanilor – cum spune el –, ultim refugiu al cavalerilor, îl atrag. În 1590 se adresează regelui pentru a-l ruga să-i facă favoarea de-a-l numi într-un post în Santa Fe sau în Cartagena: cele două cetăți Quesada. Nu încapе îndoială, că don Quijote,. Înainte de a trăi în Spania, a trăit în America. Acest prim don Quijote este don Gonzalo.

De câte ori, meditănd sub frunzoasa genealogie a soției sale, ochii lui Cervantes nu se vor fi aprins ascultând relatările despre neamul Quesada! Înăuntrul lui, Cervantes va fi gândit cu simpatie cordială, dar și cu puțină zeflema: familia Cătălinei e o familie de nebuni! Ea însăși, Catalina, se hrănește cu iluzii și va fi o femeie cumsecade, în timp ce don Miguel colindă prin lumea mizeriilor sale.

Multe a putut prinde din zbor Cervantes despre diferiți Quesada: despre Gaspar, Hernân, Francisco... dar cel care îl emoționează prin nebuniile și pietatea sa, prin măreție și mizerii, este don Gonzalo, oglinda lui don Quijote. Dacă Cervantes ar fi venit în America, în Noua Granadă, și-ar fi imaginat eroul și l-ar fi făcut să se miște în scenariul Indiilor. L-ar fi dus din Santa Fe în savane și din savane la Mariquita. În loc de a-l numi don Alonso, i-ar fi spus don Gonzalo...

Primul don Quijote – adică don Gonzalo – este un om care, ca și cel de al doilea, discută despre cărți și despre arme; se gândește la o îndepărtată doamnă, la o Dulcinea, pe care a lăsat-o în Granada și căreia îi dedică întreprinderile sale, duce cu el oameni din popor, prima imagine a lui Sancho, în urmărirea unor cuceriri fabuloase, oferindu-le bogății și titluri care se află numai în închipuirea sa; apără pe cei umili, un fel de "osândiți la galere, în cea mai fantastică dezbatere împotriva preoților și proprietarilor de *encomiendas*, la sinodul din Santa Fe; schimbă discursuri și argumente cavalierești cu călugărul care și-a pierdut iapa la Tamalemque și care, ca mulți din cei ce îl urmează, are gândul mai mult la plăcerea senzuală a bogățiilor; aruncă aurul primei femei care trece prin fața lui când iese din carceră; sau când stă la joc de cărți cu Pizarro; înnebunit de friguri, fin La Tara, ia un balsam infernal și pășește înaintea soldaților, scutierii săi, împins de pasiunea gloriei; după necazurile primei sale plecări, aceea eroică din Santa Marta, face a doua, spre Eldorado, cum s-ar spune spre nimic, și a treia pentru a se război cu gualizii; sfârșitul fiecărei aventuri se rezolvă, ca în viața lui Alonso, într-un discurs; când pornește din Santa Marta, călărind grațios pe slăbănogul său telegar, omul de rând care îl urmează duce un măgar, măgarul lui Sancho, măgarul filosofic care a prezidat momentele cele mai solemne ale conchistei; cu preotul capelan alstrupeii discută ca un Quijote, despre arta poeziei; scrie, pentru folosința altor Sancho, sfaturi de bună guvernare și moare lăsând-o moștenitoare pe nepoata sa, iar ca executori testamentari un preot și un om de litere...

Cervantes, nu izbutește să se îmbarce pentru America. Regele nu îi face această plăcere și eroul cărții sale, va fi deci nevoit să se miște înlăuntrul scenariului familiar lui don Miguel. Din toți Quesada, el nu poate face portretul decât celui care ar rămâne în Spania: acelui fantastic moștenitor

al Eldorado-ului. Unul care să apere pe cei umili în Castilia și să ofere guvernăminte în Peninsula. Așa că trebuie să fie don Alonso protagonistul lui *Quijote*. Don Alonso este ca un fiu imaginar al lui don Gonzalo – e adevărat, fără însă să spânzure pe cineva – care va exalta până la nebunie virtuțile tatălui său. Spiritul va fi același. La vreo cincisprezece ani după ce Gonzalo se desparte de oameni în Mariquița, Cervantes se află cu fantoma lui don Alonso peste tot, poate chiar în propria casă a Cătălinei, și încep să dialogheze despre viața aventuroasă. Foarte repede dialogul dispare. Alonso îl transformă într-un monolog al său. Don Miguel ascultă. Ca toți Quesada, Alonso e un bărbat înalt și uscățiv, visător și închipuit, care va trece drept nebun și va face să plângă pe cei care vor citi istoria sa.

În 1605 apare la Madrid, publicată în tiparnița lui Juan de la Cuesta, o carte a lui don Miguel de Cervantes care se intitulează *Iscusitul hidalgo don Quijote? de la Mancha*. La puțin timp, se expediază cu corabia *Espíritu Santo*, două lăzi cu cărți având ca destinație Cartagena. Inchizitorii din Sevilla încredințează expediția lui fray Rodrigo Quintanilla, consultant al Sfântului Oficiu. Nota Inchiziției este din 22 martie 1600. În aprilie, cărțile trec prin vamă.

Ce pleacă spre Indii în aceste lăzi? În prima, optzeci și patru exemplare din *Don Quijote* și nouă *Summa*. În lada cealaltă, două exemplare din *Misterele mătăniilor*, patru din *Santorales de Heredia*, patru din *Civitas Dei*, patru din *Filosofia secretă Moya*, șase din *Măsluitorul andaluz*, patru din *Emblemele morale* de Covarrubias, șase comedii de Lope de Vega, opt exemplare din *Peregrinii săi*, încă șaisprezece din *Don Quijote*...

Cervantes știe de ce trebuie să meargă *Don Quijote* în America sau mai exact în Noua Granadă pe care a întemeiat-o părintele spiritual al eroului său. În același an 1605, în care la Madrid se publică *Don Quijote*, în Santa Fe

cei care au conversat cu don Gonzalo pot să citească aventurile lui don Alonso. Prima parte a romanului va trece desigur prin mâinile celor din familiile Berrios și Quesada, care îl vor citi cu nesaț, sperând că într-un al doilea volum, se va vorbi despre a doua ieșire a cavalerului și despre moartea care îl va salva pentru că a murit crezând în înviere. Desigur, vor fi nemulțumiți de ironizarea, destul de puțin acoperită a celor de felul lui Quesada, dar nu trebuia să dispere: când opera va fi completă, vor descoperi, emoționați, în ultimele pagini, că don Alonso moare la fel de cuviincios și cuvios ca don Gonzalo, pocăindu-se de nebuniile lui și lăsând ca moștenitoare pe nepoata sa. Atunci vor plânge. Aceste rude îndepărtate. Toți știu bine ceea ce sunt, în ultimă instanță, aceste temerare întreprinderi, pe care le atenuază și îmblânzește sfânta teamă de Dumnezeu.

Urmărind genealogiile acestor patru familii, Cervantes, Salazar, Quesada și Berrios, se vede că ele se încrucișează și sprijină reciproc până ce formează un singur arbore, Salazarii din partea soției lui Cervantes sunt aceiași cu cei din partea lui don Miguel și cu ei se amestecă Palomeques, iar cei din familiile Berrio și Quesada, Quijano și Quijada, la fel. Tot astfel s-au încrucișat pe coridoarele curții Berrio "și Cervantes, nepoata lui Gonzalo și poate acel Alonso de patruzeci de ani pe care familia îl uita pe atuncea fiind nebun și care a fost un coțcar incorigibil, pierdut „ ca Gaspar, însoțitorul lui Magellan, dar pe care îl va face nemuritor pelegrinul sosit de la Alger cu gleznele încă învinețite de lanțurile închisorii.

În arborele genealogic al familiei Berrio se află, de asemenea, mulți Quijada. Cel care l-a alcătuit transmite posterității în aceste versuri stampa armelor ei.

În scutul alb cei patru bravi Quijada

*Cu fartare de blazon ne fac dovada
Culorii: toți cei care o privesc
Cred că e demnă de lăcaș ceresc.*

*Ea este proprie unor cavaleri
Vestiți războinici, vajnici mesageri
Ai gloriei Spaniei strălucitoare,
Cu mândră, castiliană așezare.*

Cei care iubesc pe don Quijote, vor găsi în aceste versuri anunțat acel „don” pe care l-a folosit cavalerul din La Mancha, pus la umbra a patru *quijadas* (fălci) heraldice.

Poate că nu-i de prisos să spunem că și în această familie Quijada de Berrio au existat doi Alonso: Alonso Diaz de Quijada, care a fost comendador al Alhambrei în 1306 și Alonso de Quijada, care s-a căsătorit cu dona Francisca de Quinones.

Potrivit capitulațiilor încheiate în vederea cuceririi lui Eldorado, Quesada a putut avea un fiu care apoi se pierde ca o fantomă. Cervantes nu-l menționează pe tatăl lui, don Alonso, dar faimosul hidalgo s-a născut atunci când Gonzalo Jiménez de Quesada se afla în Spania. Sunt simple coincidențe. Bietul don Gonzalo care a lăsat în umbră istoria iubirilor sale, căci niciodată nu a dezvăluit aventurile sale intime, – posibil din cauză că nu erau prea legale – va trebui să se mulțumească în viața cealaltă cu gândul că a putut fi tatăl lui don Quijote. Numai un academician din Argamasilla, Monicongo, și-a amintit să lege, destul de vag și abscons, numele lui Quijote cu acela al Americii, acoperind-o pe aceasta cu denumirea pe care i-a dat-o Columb: Catay. Acest academician spuse la moartea lui don Quijote:

Străfulgerai ce-mpodobi La Mancha,

*Mai glorios ca Iason, cel din Creta,
Căci mintea lui își învârtea rozeta
În timp ce biruia luptând cu landa,*

*Cel ce știi, din China la Gaeta,
Să biruie viteaz, dar și să-mpace,
Sub rece lespede aida zace...*

*****

Dar să ne întoarcem la don Gonzalo. Niciun conchistador nu a trecut prin greutățile și suferințele pe care le-a îndurat el. Niciunul nu a fost mai crud mușcat de dezamăgire și de tristețe. Niciunul nu a murit mai sărac, mai bătrân și mai răbdător, la umbra unui acoperiș care nu era al său. Ce înseamnă însă toate aceste vanități? Gonzalo a spus-o: „Aștept învierea morților”. Și epitaful său a fost îndeplinit. Înverzește viața lui în aceea a lui don Quijote, care niciodată nu se va vesteji. Să se adune în orice loc toți soldații care au venit în America, ca să se vadă dacă există unul singur în stare să prezinte, ca don Gonzalo, cavalerul din Eldorado, un fiu fantastic mai nebun și mai minunat. În abisurile eternității, lacrimi de duioșie vor izvorî din ochii întemeietorului Noii Granade. Văzând năzdrăvăniile fiului său, don Quijote.

CUPRINS

GERMAN ARCINIEGAS ȘI NARAȚIUNEA ISTORICĂ

I. SANTA MARTA ORAȘ VAGABOND ȘI AVENTURIER

II. EUROPA SAU PARADISUL NEBUNILOR

III. POVESTEA A DOI CAPITALIȘTI ȘI A UNUI LICENȚIAT

IV. NAUFRAGIAT PE USCAT ȘI PE MARE

V. DE LA JUDECĂTOR SUPREM LA CĂPITAN RĂZVRĂȚIT

VI. NOROIUL, CĂPUȘELE ȘI INDIANA

VII. REGII INDIENILOR

VIII. ÎNTÂLNIREA DINTRE UN GERMAN, UN ANDALUZ ȘI UN CATÂRGIII

IX. PETRECERE ȘI CHEFURI ÎN EUROPA

X. ÎNTOARCEREA

XI. ANTIJOVIO SAU MAREA QUIJOTADĂ

XII. CAVALERUL DIN ELDORADO

XIII. SOARELE CERBILOR

XIV. QUESADA ȘI OAMENII

XV. MIEIUL LUI DON QUESADA